

ОЛОН НИЙТЭД ЗОРИУЛАВ.

НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2024.10.01–2025.01.24

ХҮНДЭТГЭЛИЙН ХУРАЛДААН

2024.11.26

(Үйл ажиллагааны танилцуулга)

УЛААНБААТАР ХОТ
2025 ОН

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН
2024.10.01-2025.01.24**

(Үйл ажиллагааны танилцуулга)

Хянасан:	Ч.Ариунхур
Редактор:	Э.Лхагва
Эмхэтгэсэн:	Д.Энхболдбаатар
Эх бэлтгэсэн:	Ч.Мөнхжаргал
Инфографикийг:	Н.Амарбаяр
Гэрэл зургийг:	Г.Эрдэнэтуяа Г.Аргуужин

Улсын Их Хурлын Тамгын газрын
Хэвлэх, олшруулах цехэд хэвлэв.

АГУУЛГА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА ДАШЗЭГВИЙН АМАРБАЯСГАЛАНГИЙН 2024 ОНЫ НАМРЫН
ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАНЫГ НЭЭЖ ХЭЛСЭН ҮГ.....6

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА НАМРЫН ЧУУЛГАНААР.....10

НЭГ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХУУЛЬ ТОГТООХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы нэгдсэн тойм.....14

ХОЁР. БАЙНГЫН БОЛОН ДЭД ХОРООД

Нэг. Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хороо.....20

Хоёр. Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо.....26

Гурав. Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо.....29

Дөрөв. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хороо.....34

Тав. Ёс зүй, дэгийн байнгын хороо.....37

Зургаа. Инновац, цахим бодлогын байнгын хороо.....41

Долоо. Нийгмийн бодлогын байнгын хороо.....43

Найм. Төрийн байгуулалтын байнгын хороо.....46

Ес. Төсвийн байнгын хороо.....50

Арав. Хууль зүйн байнгын хороо.....56

Арван нэг. Эдийн засгийн байнгын хороо.....61

ГУРАВ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХЯНАН ШАЛГАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Улсын Их Хурлын хяналт, шалгалт.....66

ДӨРӨВ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГАДААД ХАРИЛЦАА, ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Улсын Их Хурлын гадаад харилцаа, хамтын ажиллагаа.....84

ТАВ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХҮНДЭТГЭЛИЙН ЧУУЛГАН

Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойд зориулсан хүндэтгэлийн хуралдаан боллоо.....108

Монгол Улсын Их Хурлын дарга Дашзэвгийн Амарбаясгалангийн хүндэтгэлийн хуралдаанд хэлсэн үг.....110

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ухнаагийн Хүрэлсүхийн хүндэтгэлийн хуралдаанд хэлсэн үг.....116

ЗУРГАА. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР

Нэг. Хууль тогтоох үйл ажиллагаанд үзүүлж буй дэмжлэг.....130

Хоёр. Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын үйл ажиллагаанд үзүүлж буй дэмжлэг.....132

Гурав. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг мэдээлэл, харилцаа, сургалт судалгаа, технологиор дэмжсэн дэмжлэг.....137

ДОЛОО. ХАВСРАЛТ

Нэг. Баталсан хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын жагсаалт

1.1 Бие даасан хууль.....	154
1.2 Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль.....	154
1.3 Олон улсын гэрээ, хэлэлцээр соёрхон батлах тухай хууль.....	155
1.4 Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль.....	155
1.5 Улсын Их Хурлын тогтоол.....	155

Хоёр. Баталсан хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын танилцуулга

2.1 Бие даасан хууль

2.1.1 Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай.....	158
2.1.2 Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн бүхэлд нь тавьсан хоригийг хүлээн авч хууль, тогтоол хүчингүй болсонтой холбогдуулан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх дэгийн тухай.....	165
2.1.3 Цөмийн энергийн тухай хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчтай байгуулах хөрөнгө оруулалтын гэрээг зөвшилцөх дэгийн тухай.....	166
2.1.4 Хархорум хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай.....	167

2.2 Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль

2.2.1 Цагдаагийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай.....	169
2.2.2 Цөмийн энергийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт баталсан Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Компанийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай.....	170
2.2.3 Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай.....	172
2.2.4 Монгол Улсын 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026-2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай.....	173
2.2.5 Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуультай хамт баталсан хууль, тогтоолууд.....	174
2.2.6 Улс төрийн намын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай.....	195
2.2.7 Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль болон хамт баталсан Ашигт малтмалын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль.....	180
2.2.8 Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай.....	181
2.2.9 Шинэ Зуунмод хотын эрх зүйн байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай.....	183

2.3 Олон улсын гэрээ, хэлэлцээр соёрхон батлах тухай хууль

2.3.1 Цөмийн аюулгүй ажиллагааны тухай конвенц соёрхон батлах тухай.....	184
--	-----

2.3.2 Цөмийн материалыг биечлэн хамгаалах тухай конвенцын 2005 оны нэмэлт, өөрчлөлтийг соёрхон батлах тухай.....	185
2.3.3 Бага хэмжээний цөмийн материалын шинэчилсэн протоколыг соёрхон батлах тухай.....	185
2.3.4 Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн төслийн зураг төсөл боловсруулах тухай хэлэлцээр соёрхон батлах тухай.....	186
2.3.5 Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк үүсгэн байгуулах тухай хэлэлцээрт оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг соёрхон батлах тухай.....	187
2.3.6 Батлах хамгаалахын техник, тоног төхөөрөмж болон технологи шилжүүлэх тухай хэлэлцээр соёрхон батлах тухай.....	187
2.3.7 Зээлийн хэлэлцээр соёрхон батлах тухай.....	188

2.4 Улсын Их Хурлын тогтоол

2.4.1 Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2025 онд баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай.....	188
2.4.2 Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө батлах тухай.....	189
2.4.3 Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар батлах тухай.....	194
2.4.4 Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө батлах тухай.....	195
2.4.5 Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай.....	197
2.4.6 Ерөнхийлөгчийн хоригийн тухай.....	198
2.4.7 Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хооронд Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэх хэлэлцээрийг байгуулахад баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай.....	199
2.4.8 Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг орлуулах тухай.....	200
2.4.9 Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг зөвшилцсөн тухай.....	202
2.4.10 Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай /Жамсрангийн Самбуугийн алдар гавьяаг мөнхжүүлэх, түүний мэндэлсний 130 жилийн ойг тэмдэглэн өнгөрүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай/.....	203
2.4.11 "Зарим байгууллагын цалингийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай" болон "Шүүгчид нэмэгдэл олгох журам батлах тухай тогтоол хүчингүй болсонд тооцох тухай".....	203
2.4.12 Монгол Улсын Эрдэнэсийн сангийн орлого, зарлагын 2024 оны гүйцэтгэл, 2025 оны төсвийн тухай.....	204
2.4.13 "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч"-д нэмэлт оруулах тухай.....	205
2.4.14 Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар батлах тухай.....	206
2.4.15 Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудлын тухай.....	207
2.4.16 "Зарим байгууллагын цалингийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай.....	208

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА ДАШЗЭГВИЙН АМАРБАЯСГАЛАНГИЙН 2024 ОНЫ НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАНЫГ ХААЖ ХЭЛСЭН ҮГ.....	209
--	-----

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА ДАШЗЭГВИЙН АМАРБАЯСГАЛАНГИЙН 2024 ОНЫ НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАНЫГ НЭЭЖ ХЭЛСЭН ҮГ

2024.10.01

Монгол Улсын Ерөнхий сайд,
Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд,
Хүндэт зочид, нийт ард иргэд ээ,

Улс төрийн тогтолцооны цогц өөрчлөлтийн үр дүнд байгуулагдсан шинэ парламентын бүрэлдэхүүн анхдугаар чуулганаар ард түмний сонголтын үр дүнг баталгаажуулан, Монгол Улсын Засгийн газрыг эмхлэн байгуулсан бол ээлжит бус чуулганаар Засгийн газрын 2024–2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, төсвийн тодотгол зэрэг хэд хэдэн чухал асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэсэн билээ.

Ээлжит чуулганы чөлөө цагт Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа тасралтгүй өрнөж, Та бид ард иргэд, сонгогчидтойгоо уулзаж, санал бодлыг нь сонсож, Улсын Их Хурлын харьяа байгууллагуудын үйл ажиллагаатай танилцаж, гадаад улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайдууд, олон улсын байгууллагын төлөөллүүдтэй уулзаж, парламентын бүлгэмүүдээ байгууллаа.

Энэ намрын чуулганаар бид эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчныг илүү боловсронгуй болгож, улмаар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, нэг салбараас хамааралтай эдийн засгийн суурийг өргөжүүлж, солонгоруулах, дотоодын бизнес эрхлэгчдийг дэмжих, эдийн засаг дахь төрийн оролцоог багасгах хууль, эрх зүйн шинэчлэлийг хийх шаардлагатай байна.

Учир нь манай улсын нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн нөхцөл байдалд эерэг өөрчлөлтүүд гарч олон улсын үнэлгээний "Fitch Ratings" агентлаг Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлийг "B+" түвшинд хүргэж ахиуллаа. Бүс нутгийн улс орнуудтай харьцуулахад Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлт илүү байж, бидний хийсэн ажил, хүрсэн үр дүн энэхүү зээлжих зэрэглэлд нөлөөлж, орлогоо төрөлжүүлэх боломжийг нээж өглөө.

Хамтарсан Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тухай хууль нь улс орны хөгжлийг шинэ шатанд гаргах, их бүтээн байгуулалтын эхлэлийг тавьж, нэг хүнд ноогдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээг 10,000 ам.долларт хүргэх дунд хугацааны зорилтыг биелүүлэхэд мөн чиглэгдэж байна.

Иймд, намрын чуулганаар хэлэлцэх Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон түүнтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжууд нь ирэх дөрвөн жилийн хөгжлийн ерөнхий хандлага, эдийн засгийн өсөлтийг тодорхойлох тул Улсын Их Хурлын зүгээс Засгийн газраас авч хэрэгжүүлэх мега төсөл хөтөлбөр, хөрөнгө оруулалтын бодит хүрэх үр дүнг нарийвчлан судалж, өмнөх алдаа сургамжаа эргэн санаж, ирээдүйд болох эрсдэлийг урьдчилан тооцож ул суурьтай хандах шаардлагатай байна.

Эрхэм гишүүд ээ,

66

*Хууль, тогтоол
батлах нэг хэрэг.
Хууль хэрэгждэггүй
бол тэр ердөө л
тунхаг болдог. Иймд
цаашид хуулийн
чанарт онцгой
анхаарал хандуулж,
батлагдсан хууль
тогтоомж хүн бүрд
адил, тэгш үйлчилдэг,
хэн нэгэнд зүй бус
давуу байдал бий
болгодоггүй, хүний
эрхийг дээдэлсэн,
тодорхой,
ойлгомжтой байхад
бид хичээх ёстой.*

Бидний гадаад орчинд, дэлхий дахинаа томоохон хүчнүүдийн геостратегийн өрсөлдөөн өрнөж, олон улсын харилцаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаанд нөлөөлж байна. Иймд, төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2025 онд баримтлах үндсэн чиглэлийн төслийг хэлэлцэхдээ гадаад хүчин зүйлсээр нөхцөлдүүлсэн эдийн засгийн хүндрэлийг амжилттай даван туулж, сэргэж байгаа эдийн засгийг цаашид тогтвортой хадгалж, иргэдийн бодит орлогыг хамгаалах асуудлыг онцгойлон анхаарах учиртай.

Та бид Монгол Улсын Үндсэн хууль, Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Гадаад бодлогын үзэл баримтлал зэрэг хууль эрх зүйн болон бодлогын гол бичиг баримтыг үндэс болгон, эх орныхоо язгуур эрх ашгийг дээдлэн, төр улсын хөгжилд хөтлөх асуудалд илүү няхуур хандах шаардлагатай байна.

Энэ цаг үед байгуулагдсан таван намын төлөөлөл бүхий 126 гишүүнтэй парламентыг иргэдийн зүгээс илүү нээлттэй, ил тод байх, Улсын Их Хурлын гишүүний чиг үүрэгтээ ажил хэрэгч, хариуцлагатай хандана гэсэн өндөр хүлээлт нийгэмд үүссэн байна.

Өргөн мэдүүлсэн, баталсан хуулийн тоогоор ажлаа дүгнүүлж, сонгогчдодоо тайлагнахыг хичээдэг өрөөсгөл ойлголтоос салж, санаачилж батлуулсан хуулиудын нийгмийн амьдралыг зохицуулахад гүйцэтгэсэн үүрэг, чанар, бодлогын залгамж байдлыг хэрхэн хангасан болон дэвшилтэт хөгжилд оруулсан бодит хувь нэмэр, үр дүнтэй нь холбон дүгнэдэг арга барилд шилжих цаг болсон.

Хууль бол иргэдийн амьдралд шахалт, дарамт биш харин амьдрал нь өөдөө дээшлэхэд дэмжин туслахад чиглэж байх учиртай. Тиймээс Улсын Их Хурлын даргын хувьд эргэх холбоотой парламентыг төлөвшүүлэх, хүн төвтэй хууль тогтоох ажиллагааг хөгжүүлж хуулийг чанаржуулахад тууштай анхаарч ажиллана.

Монгол Улсын Их Хурал эх орондоо хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлж, Монголын ард түмний засаглах эрхийг хангах учиртай.

Улсын Их Хурлын даргын хувиар парламент бүрэн эрхийнхээ хугацаанд "Хүн төвтэй хууль" буюу хууль хүний эрхийг дээдэлсэн, хүн төвтэй үзэл санаа бүхий байх; "Цаг үеийн шаардлагад нийцсэн хууль" буюу нийгмийн хурдацтай хөгжлийн шаардлагад нийцүүлэн, эрх зүйн зохицуулалтыг цаг алдалгүй гаргадаг байх; "Иж бүрэн зохицуулалттай, ойлгомжтой хууль" буюу хуулийг тодорхой, ойлгомжтой болгож, хууль болон журмаар зохицуулах харилцааны заагийг тодорхойлох гэсэн эрх зүйн орчны "Гурван төгөлдөршил"-ийг санаачлан эхлүүлээд байна.

Бидний "Гурван төгөлдөршил"-ийн зорилго хэрэгжих аваас, нийгэмд үүссэн авлига хүнд суртал, хүний эрхийн зөрчил, тэгш бус байдлыг үндсээр нь халах болно.

Энэхүү зорилгыг бодит болгохын тулд хэрхэн ажиллах, ямар зорилт дэвшүүлэх тухай Улсын Их Хурлын стратеги төлөвлөгөөнд баяжуулан тусгаж хэлэлцэхээр төлөвлөж байна.

Улмаар, Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1-д заасан Улсын Их Хурлын онцгой бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх зорилгоор Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан 54 ажлын хэсэг ажилдаа эрчимтэй ороод байгааг дуулгахад таатай байна.

Улсын Их Хурлын гишүүд ээ, хууль, тогтоол батлах нэг хэрэг. Хууль хэрэгждэггүй бол тэр ердөө л тунхаг болдог. Иймд цаашид хуулийн чанарт онцгой анхаарал хандуулж, батлагдсан хууль тогтоомж хүн бүрд адил, тэгш үйлчилдэг, хэн нэгэнд зүй бус давуу байдал бий болгодоггүй, хүний эрхийг дээдэлсэн, тодорхой, ойлгомжтой байхад бид хичээх ёстой.

Улсын Их Хурлын гишүүд Та бүхэн олон нийт, ард иргэдийн өдөр тутмын амьдралд тулгамдаад байгаа асуудлыг жижиг гэлтгүй мэдэрч, хууль эрх зүйн хүрээнд хэрхэн шийдвэрлэх талаар санал, санаачилгатай ажиллах шаардлагатай байна. Гэхдээ зөвхөн өнөөдрөөр сэтгэж, олон нийтийн дунд нэр олж авахын төлөө бус ирээдүй хойч үеэ бодож, нийтийн хөрөнгө нөөцийг зөв тооцоолж, хуулиар олгогдсон чиг үүргийнхээ хүрээнд ажилдаа бүрэн төвлөрч, ажиллах ёстой гэдгийг анхааруулъя.

Намрын ээлжит чуулганаар Та бүхэндээ Улсын Их Хурлын даргын хувьд, илүү мэргэжлийн бүтээлч байж, ил тод, нээлттэй, шинжлэх ухаанч хэлэлцүүлгийн үр дүнд цагаа олсон, бодитой, үр ашигтай бодлогыг дэвшүүлж, хяналт тавьж, дүгнэж чаддаг шинэ цагийн улс төрийн соёлын төлөө хамтран ажиллах цаг үе ирснийг дурдаж байсан.

Иймд, эвийг эрхэмлэж, эрх ашгийн эрэмбээ санаж, иргэдийнхээ хүлээлгэсэн итгэлийг зүтгэлээр хариулахын төлөө ёс зүй, хариуцлагыг эрхэмлэн, ажил хэрэгч, үр бүтээлтэй хамтран ажиллахыг Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд, Засгийн газар, бүх шатны төрийн байгууллагууддаа уриалж байна.

Намрын чуулганы хугацаанд хэлэлцэх асуудалд нухацтай хандаж, Байнгын хорооны болон чуулганы үйл ажиллагаанд хариуцлагатай, идэвх санаачилгатай оролцохыг Та бүхнээс хүсье.

Намрын чуулганыг эхлэх энэ өдөр Олон Улсын ахмадын өдөр тохиож байна. Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүтээн байгуулалтын он жилүүдэд улс орон, үр хүүхдүүдийнхээ сайн сайхны төлөө хөдөлмөр зүтгэлээ зориулж, гавьяаны амралтандаа суугаа азай буурлууддаа Монгол Улсын Их Хурлын нэрийн өмнөөс чин сэтгэлийн мэндчилгээ дэвшүүлж байна. Төр улсынхаа түшиг, түмэн олон залуусынхаа нөмөр нөөлөг болсон нийт ахмадууддаа эрүүл энх, урт удаан наслахын ерөөл өргөн дэвшүүлье.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулган нээснийг мэдэгдье.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА НАМРЫН ЧУУЛГАНААР

Улсын Их Хурлын ээлжит 9 дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнд байгуулагдсан парламент анхдугаар чуулганаараа ирэх дөрвөн жилд хүний эрхийг хангах, хамгаалах, хүн төвтэй хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлж ажиллана гэдэг үзэл баримтлалаа зарласан. Улсын Их Хурал хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгмийг цогцлуулан хөгжүүлэх Үндсэн хуулийн эрхэм зорилгод тулгуурлан "ГУРВАН ТӨГӨЛДӨРШИЛ"-ийг бий болгох ажлыг эхлүүлээд байгаа бөгөөд тус шинэчлэл болон Улсын Их Хурлын 2024–2028 онд баримтлах стратеги төлөвлөгөөний төслийг танилцуулах Парламент 2.0 "ГУРВАН ТӨГӨЛДӨРШИЛ" хэлэлцүүлэг Төрийн ордонд боллоо. Хэлэлцүүлэгт Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Парламент 2.0 "ГУРВАН ТӨГӨЛДӨРШИЛ" сэдвээр илтгэл танилцууллаа. 2024.09.30

Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд саналаа өглөө. Энэ удаагийн ээлжит сонгуулиар улсын хэмжээнд 10 нам, нэг эвсэл, бие даагч нарын 17 278 нэр дэвшигч 8031 мандатын төлөө өрсөлдөж байна. 2024.10.11

Хууль зүйн байнгын хорооны гишүүдийн хамт Шүүхийн ерөнхий зөвлөлд ажиллав. УИХ-ын даргын санаачилсан хууль, эрх зүйн шинэчлэлийн "Гурван

төгөлдөршил" бодлогыг хэрэгжүүлэхээр 54 ажлын хэсэг байгуулагдаж, хууль тогтоох байгууллага, шүүх засаглал хамтран ажиллаж, хүн төвтэй хуулийн үзэл баримтлалтыг бий болгохоор санал солилцож байна. 2024.10.15

Улсын Их Хурлын гишүүдийн хамт Санхүүгийн зохицуулах хорооны үйл ажиллагаатай танилцлаа. Хууль, эрх зүйн "Гурван төгөлдөршил" бодлогын хүрээнд хуулиас давсан журмуудыг цэгцэлнэ гэж УИХ-ын дарга мэдэгдсэн. Тэгвэл манай улсад санхүүгийн зах зээлийн үйл ажиллагаатай холбоотой 30 хууль, 139 журам байна. Эдгээр журмуудыг багасгах, давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах хэрэгцээ шаардлага байгааг УИХ-ын дарга уулзалтын эхэнд онцлов. 2024.10.22

Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагаатай танилцаж, хууль, эрх зүйн шинэчлэлийн бодлогын хүрээнд санал солилцлоо. 2024.10.23

Монгол Улсад статистикийн алба үүсэж хөгжсөний 100 жилийн ойн баярын "Үндэсний өгөгдлийн чуулган"-д оролцож, мэндчилгээ дэвшүүлэв. БНМАУ-ын Анхдугаар Их Хурлын 1924 оны 11 дүгээр сарын 11-ний өдрийн 3 дугаар тогтоолоор Дотоод явдлын яамны бүтцэд 6 хүний бүрэлдэхүүнтэй Тоо бүртгэх хэлтсийг анх байгуулсан нь орчин цагийн статистикийн албаны эхлэл болсон юм. 2024.11.11

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах өдрийг тохиолдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн О.Саранчулуун, Ж.Баясгалан нартай уулзаж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийн талаарх хууль, эрх зүйн шинэчлэлийн талаар санал солилцлоо. 2024.12.03

Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны орон тооны бус гишүүд болон Хяналтын зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг шинээр томилогдсонтой холбогдуулан хүлээн авч уулзлаа. 2025.01.20

Ардын багш, гавьяат хуульч, доктор, профессор Бяраагийн Чимидийн мэндэлсний 90 насны ойг тохиолдуулан зохион байгуулж буй “Үндсэн хуулийн эхийг баригч-Б.Чимид” олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд оролцож, үг хэлэв.

Улсын Их Хурлын гишүүн Э.Болормаа, М.Мандхай нарын хамт намрын ээлжит чуулганы завсарлагааны хугацаанд Говь-Алтай, Ховд, Увс, Завхан аймгийн нийт 38 суманд ажиллаж, 19 мянга гаруй иргэнтэй уулзаж, хууль тогтоомжийн хэрэгжилттэй танилцахын зэрэгцээ орон нутагт тулгамдсан асуудал, иргэдийн санал хүсэлтэд тулгуурлан ирэх жилүүдэд төсвийн хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэхэд анхаарч ажиллав.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалангийн ивээл дор зохион байгуулагдсан Ахмадын үндэсний чуулган Төрийн ордонд боллоо. Улсын Их Хурал, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Монголын ахмадын холбоо хамтран зохион байгуулж буй үндэсний чуулганыг Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан нээж, үг хэлэв. 2025.01.08

Увс аймгийн Улаангом суманд ажиллах үеэр Увс аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дэргэдэх Хууль тогтоомж сурталчлах төвийн нээлтийн үйл ажиллагаанд Монгол Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан, Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн М.Мандхай нар оролцлоо. 2025.02.12

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРАЛ

I БҮЛЭГ

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХУУЛЬ ТОГТООХ
ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2024 ОНЫ НАМРЫН

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулган 2024 оны аравдугаар сарын 01-ний өдрөөс 2025 оны нэгдүгээр сарын 24-ний өдрийг дуустал ажлын 81 өдөр чуулж, 32 удаагийн нэгдсэн хуралдаанаар нийт 148 асуудал хэлэлцэн шийдвэрлэлээ.

Нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж буй хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөлтэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүд хууль санаачлагч нар болон ажлын хэсгийн гишүүдээс 871 удаа асуулт асууж, 292 удаа үг хэлсэн байна.

Хамгийн олон удаа асуулт асуусан гишүүд

С.Ганбаатар

34

О.Цогтгэрэл

29

П.Сайнзориг

28

Б.Батбаатар

27

Ж.Баярмаа

24

Хамгийн олон удаа үг хэлсэн гишүүд

С.Ганбаатар

60

Б.Пүрэвдорж

39

Ц.Даваасүрэн

36

Ж.Баярмаа

32

Б.Батбаатар

32

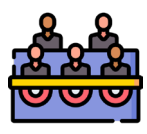

ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАНЫ НЭГДСЭН ТОЙМ

Намрын ээлжит чуулганаар Улсын Их Хурал шинэ, шинэчилсэн болон нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан нийт 52 хууль, Улсын Их Хурлын 57 тогтоол баталсан байна.

Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны түүхт 100 жилийн ойд зориулсан Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдааныг 2024 оны 11 дүгээр сарын 26-нд хийж, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн уг эхэд хүндэтгэл үзүүлэв. Хүндэтгэлийн хуралдаанд Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан 2024 оны 11 дүгээр сарын 21-нд баталсан "Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолыг албан ёсоор танилцууллаа.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2024 ОНЫ НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

Чуулсан өдөр	81	Баталсан хууль, тогтоол	109
Нэгдсэн хуралдаан	32	Анхдагч болон шинэчилсэн хууль	8
Хүндэтгэлийн хуралдаан	1	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль	29
Хэлэлцсэн асуудал	148	Олон улсын гэрээ, хэлэлцээр соёрхон батлах тухай хууль	7
Гишүүдийн асуулт	871	Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай	8
Гишүүдийн үг	292	Улсын Их Хурлын тогтоол	57

Ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлын Байнгын хороод 146 удаа, Дэд хороо зургаан удаа тус тус хуралдсан бол хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт шалгалт хийх, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан 17, Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулагдсан ес, нийт 26 ажлын хэсэг ажиллажээ. Эдгээр ажлын хэсгүүдэд давхардсан тоогоор Улсын Их Хурлын 285 гишүүн ажилласан байна.

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРАЛ

II БҮЛЭГ

БАЙНГЫН БОЛОН ДЭД ХОРООД

БАЙНГЫН БОЛОН ДЭД ХОРООНЫ ХУРАЛДААН

Улсын Их Хурлын Байнгын хороод 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд 146 удаа хуралдсаны зургаа нь хамтарсан хуралдаан байв. Мөн Байнгын хороодын ажлын хэсгүүд 81 удаа хуралджээ. Эдгээрээр нийт 284 асуудлын хүрээнд хуулийн 90, Улсын Их Хурлын тогтоолын 60, Байнгын хорооны тогтоолын 81 төсөл, зөвшилцөх 14, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хориг нэг, хяналт шалгалтын гурван тайлан, яам, агентлаг, харьяа байгууллагын тайлан, илтгэл, мэдээлэл 44, албан тушаалтныг томилох, чөлөөлөх есөн асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэсэн байна.

БАЙНГЫН ХОРООДЫН ХУРАЛДААН

146
УДАА

6

ХАМТАРСАН
ХУРАЛДААН

81

АЖЛЫН
ХЭСГҮҮДИЙН
ХУРАЛДААН

292

ГИШҮҮДИЙН
ҮГ

284
АСУУДАЛ
ХЭЛЭЛЦСЭН

84

ХУУЛИЙН
ТӨСӨЛ

60

УИХ-ЫН
ТОГТООЛЫН
ТӨСӨЛ

81

БАЙНГЫН
ХОРООНЫ
ТОГТООЛЫН
ТӨСӨЛ

14

ЗӨВШИЛЦӨХ
АСУУДАЛ

МОНГОЛ УЛСЫН
ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН ХОРИГ

1

3

ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТЫН
ТАЙЛАН

44

ЯАМ, АГЕНТЛАГ, ХАРЬАА БАЙГУУЛЛАГЫН
ТАЙЛАН, ИЛТГЭЛ, МЭДЭЭЛЭЛ

9

АЛБАН ТУШААЛТНЫГ ТОМИЛОХ,
ЧӨЛӨӨЛӨХ АСУУДАЛ

445

ЗАРЧМЫН ЗӨРҮҮТЭЙ
САНАЛЫН ТОМЬЁОЛОЛ

429

АНХНЫ
ХЭЛЭЛЦҮҮЛГИЙН
ШАТАНД

16

ЭЦСИЙН
ХЭЛЭЛЦҮҮЛГИЙН
ШАТАНД

197

САНАЛ ДҮГНЭЛТ,
ТАНИЛЦУУЛГА

19

ХЭЛЭЛЦЭХ ЭСЭХ
ХЭЛЭЛЦҮҮЛГИЙН

39

АНХНЫ
ХЭЛЭЛЦҮҮЛГИЙН

17

ЭЦСИЙН
ХЭЛЭЛЦҮҮЛГИЙН

11

ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ,
ХЭЛЭЛЦЭЭР, КОНВЕНЦЫН
ЗӨВШИЛЦӨХ АСУУДАЛААР

24

АЖЛЫН ХЭСГИЙН
ТАНИЛЦУУЛГА

1

ЗӨВШИЛЦСӨН

8

СОЁРХОН БАТЛАХ
АСУУДАЛААР

34

БУСАД АСУУДАЛААР

44

ХОЛБОГДОХ БАЙНГЫН
ХОРООНД ХҮРГҮҮЛСЭН

Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдааны анхны хэлэлцүүлгийн шатанд зарчмын зөрүүтэй 429, эцсийн хэлэлцүүлгийн шатанд 16 саналын томьёолол бэлтгэж, олонхын дэмжлэг авсан саналыг төсөлд нэмж тусган, эцэслэн батлах бэлтгэл хангаж ажилласны зэрэгцээ хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх хүрээнд нийт 197 санал дүгнэлт, танилцуулга бэлтгэжээ. Түүнчлэн Байнгын хороод өөрийн эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хамаарах асуудлаар таван удаагийн нийтийн сонгол, 14 хэлэлцүүлэг, 26 хурал, зөвлөгөөн, дөрвөн сургалт, семинар, 110 уулзалт, ярилцлага зохион байгуулж, батлагдсан хууль тогтоомжийг олон нийтэд сурталчлах 21 удаагийн ажил, арга хэмжээ явуулсан байна.

БАЙНГЫН ХОРООДООС ЗОХИОН БАЙГУУЛСАН

5НИЙТИЙН
СОНГОЛ**14**

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ

26ХУРАЛ,
ЗӨВЛӨГӨӨН**4**СУРГАЛТ,
СЕМИНАР**110**УУЛЗАЛТ,
ЯРИЛЦЛАГА**21**ХУУЛЬ ТОГТООМЖ
СУРТАЛЧЛАХ АЖИЛ

Иргэдээс Байнгын хороодын эрхлэх асуудлын хүрээнд 203 өргөдөл, гомдол ирүүлснийг хүлээн авч, хариу өгөх шаардлагатай 160 өргөдөл, гомдолд хугацаанд нь хариу өгч шийдвэрлэсэн бол албан байгууллага, аж ахуйн нэгжээс 662 албан бичиг ирүүлснийг зохих журмын дагуу хянаж, 303 албан бичигт хариу өгчээ.

ДЭД ХОРООДЫН ХУРАЛДААН

3ТУСГАЙ
ХЯНАЛТЫН
ДЭД ХОРОО**2**ТӨСВИЙН
ЗАРЛАГЫН
ХЯНАЛТЫН
ДЭД ХОРОО**1**ХҮНИЙ
ЭРХИЙН ДЭД
ХОРОО

Нэг. АЖ ҮЙЛДВЭРЖИЛТИЙН БОДЛОГЫН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Сайнхүүгийн ГАНБААТАР
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Мягмарсүрэнгийн
БАДАМСҮРЭН

Далайн
БАТБАЯР

Дамбын
БАТЛУТ

Дуламын
БУМ-ОЧИР

Пүрэвжавын
ГАНЗОРИГ

Цэрэнпилийн
ДАВААСҮРЭН

Хажекберийн
ЖАНГАБЫЛ

Дамдинсүрэнгийн
ЖАРГАЛСАЙХАН

Сонгобайн
ЗАМИРА

Жаргалсайханы
ЗОЛЖАРГАЛ

Ганзоригийн
ЛУВСАНЖАМЦ

Сүрэнжавын
ЛҮНДЭГ

Лувсанбямбаагийн
МӨНХБАЯСГАЛАН

Пүрэвбаатарын
МӨНХТУЛГА

Ганбатын
ОЧИРБАТ

Бадamdоржийн
ПУНСАЛМАА

Даваахүүгийн
ПҮРЭВДАВАА

Буяагийн
ТУЛГА

Доржсүрэнгийн
ҮҮРИНТУЯА

Болдын
УЯНГА

Доржзавдын
ЭНХТУЯА

Мөнхчулууны
ЭНХЦЭЦЭГ

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд 10 удаа, Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороотой хамтран хоёр удаа хуралдаж, давхардсан тоогоор нийт 24 асуудал хэлэлцэн, хуулийн нэг, Улсын Их Хурлын тогтоолын хоёр төсөл, эрхлэх асуудлын хүрээнд хамаарах Байнгын хорооны 13 тогтоолын төсөл, Засгийн газрын гишүүд болон холбогдох байгууллагын есөн мэдээллийг хэлэлцэн шийдвэрлэжээ.

Тус Байнгын хороо хууль санаачлагчаас өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэн батлах үе шатанд анхны хэлэлцүүлгийн гурав, холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлсэн гурван санал дүгнэлтийг тус тус бэлтгэн, эцэслэн батлах бэлтгэл ханган ажилласан байна.

Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд холбогдох байгууллагуудын мэдээллийг сонсон, тухайн асуудлаар санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий хянан шалгах таван ажлын хэсэг байгуулан ажиллаж байна.

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоол 2024.11.13, №01	Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Мөнхбаясгалангаас Монгол Улсын Ерөнхий сайдад хандан "Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төсөл"-ийн талаар тавьсан асуултын хариуг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 114.1-т заасны дагуу Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцсэнтэй холбогдуулан тухайн асуудлаар шалган судлах, холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: Л.Мөнхбаясгалан Гишүүд: М.Бадамсүрэн Д.Батбаяр П.Ганзориг Х.Жангабыл Ж.Золжаргал Г.Лувсанжамц П.Мөнхтулга Г.Очирбат Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтуяа Д.Энхтүвшин

Байнгын хорооны тогтоол 2024.11.13, №02	Монгол Улсын Их Хурлын Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хорооны хуралдаанаар "Тавантолгой түлш" ХХК-ийн үйлдвэрлэл, технологийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 116 дугаар зүйлд заасны дагуу хэлэлцсэнтэй холбогдуулан тухайн асуудлаар шалган судлах, холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: Д.Энхтуяа Гишүүд: М.Бадамсүрэн П.Мөнхтулга Г.Очирбат Б.Пунсалмаа Д.Пүрэвдаваа Б.Уянга Г.Лувсанжамц Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтүвшин М.Энхцэцэг
Байнгын хорооны тогтоол 2024.11.19, №5	Монгол Улсын Их Хурлын Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хорооны хуралдаанаар "Эрдэнэс Тавантолгой" ХК-ийн нүүрс баяжуулах үйлдвэрийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 116 дугаар зүйлд заасны дагуу хэлэлцсэнтэй холбогдуулан тухайн асуудлаар шалган судлах, холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: С.Ганбаатар Гишүүд: М.Бадамсүрэн Д.Батбаяр П.Ганзориг Х.Жангабыл Г.Лувсанжамц Л.Мөнхбаясгалан П.Мөнхтулга Г.Очирбат Б.Тулга Б.Уянга Д.Энхтүвшин М.Энхцэцэг
Байнгын хорооны тогтоол 2024.12.24, №08	Монгол Улсын Их Хурлын Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хорооны хуралдаанаар Үйлдвэрлэл, технологийн паркийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн хэрэгжилт болон үйлдвэрлэл, технологийн паркуудын үйл ажиллагаа, бүтээн байгуулалтын ажлын явц, цаашид шийдвэрлэх асуудлын талаарх мэдээллийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 116 дугаар зүйлд заасны дагуу хэлэлцсэнтэй холбогдуулан хууль тогтоомжуудын хэрэгжилт, үйлдвэрлэл, технологийн паркуудын үйл ажиллагаатай танилцах, санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: Б.Уянга Гишүүд: Д.Батлут Д.Батбаяр Д.Жаргалсайхан С.Замира Ж.Золжаргал Г.Лувсанжамц Г.Очирбат Б.Пунсалмаа Д.Пүрэвдаваа Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтуяа М.Энхцэцэг

Байнгын хорооны тогтоол 2025.01.15, №02	Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хуулийн хэрэгжилт болон жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангийн эх үүсвэрийн бүрдүүлэлт, зээл олголт, эргэн төлөлт, зээлийн хэрэгжилт, үр дүнгийн талаарх мэдээллийг Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцсэнтэй холбогдуулан өрхийн, бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих, хөгжүүлэх бодлогын хүрээнд холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: М.Бадамсүрэн Гишүүд: Д.Батлут П.Ганзориг М.Ганхүлэг Х.Жангабыл С.Замира Г.Лувсанжамц Г.Очирбат Б.Пунсалмаа Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтүвшин Д.Энхтуяа М.Энхцэцэг
--	--	--

Хяналт шалгалтын чиг үүргээ хэрэгжүүлэх хүрээнд Байнгын хорооны 2024 оны 11 дүгээр сарын 13-ны өдрийн хуралдаанаар Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Мөнхбаясгалангаас Монгол Улсын Ерөнхий сайдад хандан тавьсан "Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төсөл"-ийн талаарх асуултын хариуг хэлэлцэв. Мөн Монгол Улсын Засгийн газар болон Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын Экспорт-Импорт банк хооронд байгуулах "Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих" төслийн нэмэлт санхүүжилтийн зээлийн хэлэлцээрийн төслийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцсэнтэй холбогдуулан Байнгын хорооны 2025 оны нэгдүгээр сарын 22-ны өдрийн хуралдаанаар "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай" тогтоолыг баталсан байна.

Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Энхтуяагаас гаргасан саналын дагуу "Таван толгой түлш" ХХК-ийн үйлдвэрлэлийн горим, технологийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг Байнгын хорооны 2024 оны 11 дүгээр сарын 13-ны өдрийн, Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Батбаяраас гаргасан саналын дагуу "Эрдэнэс Тавантолгой" ХК-ийн нүүрс баяжуулах үйлдвэрийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг 2024 оны 11

дүгээр сарын 19-ний өдрийн, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Уянгаас гаргасан саналын дагуу Үйлдвэрлэл, технологийн паркийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн хэрэгжилт болон үйлдвэрлэл, технологийн паркуудын үйл ажиллагаа, бүтээн байгуулалтын явцын талаарх Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн сайдын болон Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын мэдээллийг 2024 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдрийн, Улсын Их Хурлын гишүүн М.Бадамсүрэнгээс гаргасан саналын дагуу Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хуулийн хэрэгжилт болон жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангийн эх үүсвэрийн бүрдүүлэлт, зээл олголт, эргэн төлөлт, зээлийн хэрэгжилт, үр дүнгийн талаарх мэдээллийг 2025 оны нэгдүгээр сарын 15-ны өдрийн хуралдаанаар тус тус хэлэлцжээ.

Эдгээр мэдээллийг сонсож, хэлэлцсэнтэй холбогдуулан дээрх ажлын хэсгүүдийг байгуулсан бөгөөд ажлын хэсгийн дарга, гишүүд холбогдох асуудлаар газар дээр нь очиж танилцан, санал, дүгнэлт болон холбогдох шийдвэрийн төслийг боловсруулж, Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд Байнгын хороонд танилцуулахаар ажиллаж байна.

Түүнчлэн Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хороо, Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны 2024 оны 12 дугаар сарын 24-ний болон 2025 оны нэгдүгээр сарын 14-ний өдрийн хамтарсан хуралдаануудаар байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн болон хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарт хэрэгжиж байгаа олон улсын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжиж байгаа төсөл, хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийн явц, үр дүнгийн талаарх Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн сайдын болон Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын мэдээлэл, үйлдвэрлэлийн ус хангамж, ус ашиглалтын өнөөгийн байдал, цаашдын чиг хандлагын талаарх Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн сайдын мэдээллийг сонслоо.

Байнгын хорооны дарга, гишүүд БНЭУ-аас Монгол Улсад суугаа онц бөгөөд бүрэн эрхт элчин сайд Атул Малхари Готсухветэй уулзаж, тус улсын Засгийн газрын зээлийн хөрөнгөөр Дорноговь аймгийн Алтанширээ суманд барьж буй "Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр"-ийн бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааны явцын талаар ярилцлаа. Мөн тус улсад 2024 оны 11 дүгээр сарын 25-30-нд зохион байгуулагдсан Олон улсын Хоршооллын холбооны чуулга уулзалтаар яригдсан бусад улс орны хоршоодын туршлага, хөгжлийн чиг хандлага, шинэ санаачилга, инновацыг судалж, хамтран ажиллах асуудлаар санал солилцов. Төрийн ордон. 2024.12.24

15

ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ

15

ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

26

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ

26

ХЯНАЖ ХАРИУ
ӨГСӨН

Хоёр. АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, ГАДААД БОДЛОГЫН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Ганзоригийн ТЭМҮҮЛЭН
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Наранцэцэгийн
АЛТАНШАГАЙ

Очирбатын
АМГАЛАНБААТАР

Чинбаатарын
АНАР

Энхтайваны
БАТ-АМГАЛАН

Батын
БАТБААТАР

Нацагдоржийн
БАТСҮМБЭРЭЛ

Энхбатын
БОЛОРМАА

Дашдондогийн
ГАНБАТ

Борхүүгийн
ДЭЛГЭРСАЙХАН

Хажекберийн
ЖАНГАБЫЛ

Батбаярын
ЖАРГАЛАН

Нанзадын
НАРАНБААТАР

Пүрэвсүрэнгийн
НАРАНБАЯР

Нямтайширын
НОМТОЙБАЯР

Хишигдэмбэрэлийн
ТЭМҮҮЖИН

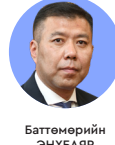
Ганбатын
ЭНХСБЯАР

Дамдины
ЦОГТБААТАР

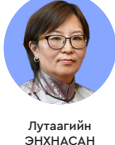
Өлзийхүүгийн
ШИЖИР

Баттөмөрийн
ЭНХБАЯР

Жадамбын
ЭНХБАЯР

Лутаагийн
ЭНХНАСАН

Дашцэрэнгийн
ЭНХТҮВШИН

Сүхбаатарын
ЭРДЭНЭБОЛД

Равжихын
ЭРДЭНЭБҮРЭН

2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд 18 удаа, Төсвийн байнгын хороотой хамтран нэг удаа хуралджээ. Мөн тус Байнгын хорооны эрхлэх асуудалд хамаарах Тусгай хяналтын дэд хороо гурван удаа, ажлын хэсэг гурван удаа хуралдсан байна. Эдгээр хуралдаануудаар нийт 26 асуудлын хүрээнд хуулийн 11, Улсын Их Хурлын тогтоолын хоёр, Байнгын хорооны тогтоолын нэг төсөл болон зөвшилцөх зургаан асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэсэн байна. Мөн эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд холбогдох байгууллагын таван мэдээллийг сонсож хэлэлцжээ.

Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдааны анхны хэлэлцүүлгийн шатанд зарчмын зөрүүтэй 18, эцсийн хэлэлцүүлгийн шатанд нэг саналын томьёолол бэлтгэж, олонхын дэмжлэг авсан саналыг төсөлд нэмж тусган, эцэслэн батлах бэлтгэл ханган ажиллажээ. Хууль санаачлагчаас өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэн батлах үе шатанд 22, холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлсэн таван санал дүгнэлт, эцсийн хэлэлцүүлгийн болон ажлын хэсгийн тус бүр нэг танилцуулга бэлтгэсэн байна.

18 БАЙНГЫН
ХОРООНЫ
ХУРАЛДААН

1 ХАМТАРСАН ХУРАЛДААН
(Төсвийн байнгын хороотой)

26 ХЭЛЭЛЦСЭН
АСУУДАЛ

11 ХУУЛИЙН
ТӨСӨЛ

2 УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ

1 БАЙНГЫН ХОРООНЫ
ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ

6 ЗӨВШИЛЦӨХ
АСУУДАЛ

5 СОНСОЖ ХЭЛЭЛЦСЭН
МЭДЭЭЛЭЛ, ТАЙЛАН

22 САНАЛ, ДҮГНЭЛТ
ТАНИЛЦУУЛГА

5 ХОЛБОГДОХ БАЙНГЫН ХОРООНД
ХҮРГҮҮЛСЭН САНАЛ, ДҮГНЭЛТ

19 ЗАРЧМЫН ЗӨРҮҮТЭЙ
САНАЛЫН ТОМЬЁОЛОЛ

Тус байнгын хорооны дарга Г.Тэмүүлэн Бүгд Найрамдах Итали Улсаас манай улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Жованна Пиккаррета, тус улсын парламентын гишүүн, Итали-Монголын парламентын бүлгийн дарга Никола Карэ нар болон албаны бусад төлөөлөгчдийг хүлээн авч уулзлаа. Төрийн ордон. 2024.10.22; 2024.10.31

Байнгын хорооны дарга, гишүүд Туркийн хамтын ажиллагаа, зохицуулах агентлаг (ТИКА)-ын Улаанбаатар дахь суурин төлөөлөгч Эмрха Устаемэр болон манай улсад айлчилж буй Бүгд Найрамдах Турк Улсын Үндэсний Их Хурлын Батлан хамгаалах байнгын хорооны дарга Хулуси Акар тэргүүтэй төлөөлөгчидтэй уулзаж, харилцаа, хамтын ажиллагааны асуудлаар санал солилцов. Төрийн ордон. 2024.10.23; 2024.11.28

Байнгын хорооны дарга Бүгд Найрамдах Филиппин Улсын Элчин сайдын яамны Хоёрдугаар нарийн бичгийн дарга Мэри Жоген М.Монтаньо, Батлан хамгаалах, зэвсэгт хүчний атташе Мелани Д.Бутик, Батлан хамгаалах, зэвсэгт хүчний атташегийн туслах хурандаа Майкл Рамил М.Кабусас, Цагдаагийн атташе, цагдаагийн хурандаа С.Марси нарыг хүлээн авч уулзав. Төрийн ордон. 2024.12.09

Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны дарга, гишүүд Батлан хамгаалах болон Гадаад харилцааны яам, Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб, Тагнуулын ерөнхий газрын үйл ажиллагаатай танилцаж, удирдах бие бүрэлдэхүүнтэй уулзалт хийн, харилцан мэдээлэл солилцов. БХЯ, ЗХЖШ. 2024.10.21; ТЕГ. 2024.10.23; ГХЯ. 2024.12.18

7

ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ

7

ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

61

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ

19

ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН

52

ХОЛБОГДОХ БАЙГУУЛЛАГАД АЛБАН
БИЧГЭЭР ИЛГЭЭСЭН

Гурав. БАЙГАЛЬ ОРЧИН, ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Буланы БЕЙСЕН
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Очирбатын
АМГАЛАНБААТАР

Тилеуханы
АУБАКИР

Жигжидийн
БАТЖАРГАЛ

Пүрэвийн
БАТЧИМЭГ

Жадамбын
БАТ-ЭРДЭНЭ

Бат-Өлзийн
БАТ-ЭРДЭНЭ

Сайнхүүгийн
ГАНБААТАР

Гонбын
ГАНБААТАР

Мөнгөнцогийн
ГАНХҮЛЭГ

Сонгобайн
ЗАМИРА

Цагаанхүүгийн
ИДЭРБАТ

Сүрэнжавын
ЛҮНДЭГ

Мэндбаярын
МАНДХАЙ

Цагаанхүүгийн
МӨНХБАТ

Лувсанбямбагийн
МӨНХБАЯСГАЛАН

Загджавын
МЭНДСАЙХАН

Бадрахын
НАЙДАЛАА

Нанзадын
НАРАНБААТАР

Ухнаагийн
ОТГОНБАЯР

Ренчинбямбын
СЭДДОРЖ

Агваанлуvsангийн
УНДРАА

Болдын
УЯНГА

Жигжидсүрэнгийн
ЧИНБҮРЭН

Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд долоон удаа, Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хороотой хамтран хоёр удаа хуралдсан бол ажлын хэсгүүд 12 удаа, ажлын дэд хэсгүүд 11 удаа тус тус хуралджээ. Эдгээр хуралдаануудаар нийт 24 асуудлын хүрээнд хуулийн дөрөв, Байнгын хорооны тогтоолын 10 төсөл, яам, агентлаг, харьяа байгууллагын 10 тайлан, мэдээллийг сонсож хэлэлцсэн байна. Энэ хүрээнд хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэн батлах үе шатанд зарчмын зөрүүтэй таван саналын томьёолол, хоёр санал дүгнэлт, холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлсэн гурван санал дүгнэлт бэлтгэжээ.

Байнгын хороо хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах чиг үүргийнхээ хүрээнд холбогдох байгууллагуудын мэдээллийг сонсож, тухайн асуудлаар санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий дөрвөн ажлын хэсэг байгуулсан бол Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан хоёр ажлын хэсэг ажиллалаа.

Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсгүүд

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.08.19, №42	Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлогын хүрээнд Уламжлалт мал аж ахуйд тулгамдаж буй уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шалтгаалсан сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль, Улсын Их Хурлын 2021 оны 106 дугаар тогтоолоор баталсан "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын 4.2, 4.4-т заасан зорилт, "Хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай" Улсын Их Хурлын 2022 оны 36 дугаар тогтоол, "Малын гаралтай түүхий эдийг боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай" Улсын Их Хурлын 2024 оны 63 дугаар тогтоолын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, үр нөлөөг дээшлүүлэх бодлого, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, хяналт тавих, холбогдох арга хэмжээний санал болон хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох асуудлыг судалж, танилцуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: М.Мандхай Гишүүд: Б.Бат-Эрдэнэ Ж.Бат-Эрдэнэ П.Батчимэг М.Ганхүлэг Б.Заяабал Ц.Идэрбат С.Лүндэг З.Мэндсайхан Л.Соронзонболд Р.Сэддорж А.Ундраа Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтүвшин

Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.12.06, №304	Уур амьсгалын өөрчлөлтийг даван туулах, дасан зохицох, ногоон санхүүгийн тогтолцоог бүрдүүлэх, ногоон шилжилтийн бодлого боловсруулах судалгаа хийх, санал, дүгнэлт гаргах, шаардлагатай бол хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Э.Болормаа Гишүүд: М.Бадамсүрэн Н.Батсүмбэрэл Э.Батшугар Б.Жаргалан Р.Сэддорж Ч.Лодойсамбуу Б.Найдалаа М.Нарантуяа-Нара О.Номинчимэг А.Ундраа.
--	---	--

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсгүүд

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоол 2024.11.19, №5	Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангаас олгосон зээл, зээлийн эргэн төлөлт, хэрэгжилт, үр дүнтэй танилцаж, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ж.Бат-Эрдэнэ Гишүүд: М.Бадамсүрэн С.Ганбаатар М.Ганхүлэг С.Замира У.Отгонбаяр
Байнгын хорооны тогтоол 2024.12.19, №7	Агаарын бохирдол, утааны асуудлаар ерөнхий хяналтын сонсголын бэлтгэлийг хангах, зохион байгуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ж.Чинбүрэн Гишүүд: Ж.Бат-Эрдэнэ Б.Баярбаатар Дам.Цогтбаатар С.Эрдэнэболд Х.Баасанжаргал Ц.Баатархүү П.Батчимэг Б.Бат-Эрдэнэ Г.Ганбаатар М.Ганхүлэг С.Замира М.Мандхай Л.Мөнхбаясгалан З.Мэндсайхан Б.Найдалаа С.Лүндэг А.Ундраа Б.Уянга Ж.Золжаргал А.Ганбаатар О.Саранчулуун

Байнгын хорооны тогтоол 2025.01.21, №4	Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн болон Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарт олон улсын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжиж байгаа төсөл, хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийн явц, үр дүнгийн талаарх мэдээллийг Байнгын хороодын хамтарсан хуралдаанаар сонссонтой холбогдуулан дээрх салбаруудад хэрэгжиж байгаа олон улсын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжиж байгаа төсөл, хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийн явц, үр дүнгийн талаар холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: С.Ганбаатар Гишүүд: Р.Сэддорж М.Ганхүлэг С.Замира М.Мандхай А.Ундраа Б.Уянга
Байнгын хорооны тогтоол 2025.01.21, №6	Малын индексжүүлсэн даатгалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий ажлын хэсгийг	Ахлагч: Ц.Идэрбат Гишүүд: Ж.Батжаргал С.Ганбаатар Р.Сэддорж У.Отгонбаяр

Утааны асуудлаар хяналтын сонсгол явуулах тухай цахим системд байршуулсан иргэний нийтийн өргөдөл хуульд заасан тооны иргэдийн дэмжлэг авсан тул Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн хорооны 2024 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдрийн хуралдаанаар хэлэлцэж, ерөнхий хяналтын сонсгол явуулахаар шийдвэрлэж, бэлтгэл ажлыг хангах, зохион байгуулах ажлыг хэсгийг 22 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулж, Ажлын хэсгийн ахлагч бөгөөд сонсгол даргалагчаар Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Чинбүрэнг сонгосон.

Мөн Байнгын хорооны 2024 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар ерөнхий хяналтын сонсголыг 2025 оны хоёрдугаар сарын 03, 04-ний өдөр "Агаарын бохирдлыг бууруулах хүрээнд утааны асуудлаарх бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилтийн үр дүн, шийдэл" гэсэн сэдвээр зохион байгуулахаар тогтож, тогтоол баталсан. Түүнчлэн ерөнхий хяналтын сонсголын бэлтгэлийг хангах хүрээнд "Агаарын бохирдол-Хүн амын эрүүл мэнд" (Амьд явах, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх), "Утааны асуудал: Стандарт, хяналт" (зуух, түлшний технологи), "Утааны асуудал: Эрх зүйн орчин, бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилт, санхүүжилт, зарцуулалт, хариуцлага", "Утааны асуудал: Зуух, түлшний технологийн шийдлүүд" сэдвээр олон нийтийн дөрвөн удаагийн хэлэлцүүлэг, мөн зургаан удаагийн уулзалт, ярилцлагыг зохион

байгуулав. Хэлэлцүүлгүүдэд төрийн байгууллага, салбарын эрдэмтэн судлаачид, иргэд, төрийн бус байгууллагын төлөөлөн тус бүр 100 гаруй хүн оролцож санал, дүгнэлт гаргалаа.

Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Байнгын хорооноос Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангаас олгосон зээл, зээлийн эргэн төлөлт, хэрэгжилт, үр дүнтэй танилцаж, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий, мөн Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарт олон улсын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжиж буй төсөл, хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийн явц, үр дүнгийн талаар судалж санал, дүгнэлт гаргах, холбогдох шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгүүдийг байгуулан ажиллуулж байна.

Байнгын хорооны дарга Б.Бейсен Бүгд Найрамдах Итали Улсын парламентын Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн, Итали-Монголын парламентын бүлгийн дарга ноён Никола Карэ, Бүгд Найрамдах Итали Улсаас Монгол Улсад суух Онц бөгөөд Бүрэн Эрхт Элчин сайд, хатагтай Жованна Пикаррета, БНСУ-аас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Чой Жин Вон нарыг хүлээн авч уулзан, хүнсний үйлдвэрлэл, хүлэмжийн аж ахуйг хөгжүүлэх чиглэлээр хамтран ажиллах талаар санал солилцов. Мөн хүлэмжийн хийн ялгарал тооцоолох, бууруулах төсөл хөгжүүлж буй "Юрика" ХХК-ийн мэргэжилтэн, зөвлөх Б.Түвшинтунгалаг, Э.Бат-Эрдэнэ, Н.Ариунаа нартай уулзаж, төслийн хэрэгжилт, үр дүнгийн талаар ярилцлаа. Төрийн ордон. 2024.10.31; 2024.11.05; 2025.01.20

Байнгын хорооны дарга, гишүүд Мал эмнэлгийн ерөнхий газар, Улсын мал эмнэлэг, ариун цэврийн төв лабораторийн үйл ажиллагаа болон Дахан-Уул аймгийн хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарын ажил байдалтай танилцаж, албаны хүмүүстэй уулзаж, санал солилцлоо. Улаанбаатар, Дархан-Уул. 2024.10.20; 2024.11.06

Түүнчлэн Байнгын хорооны дарга, гишүүд Монгол Улсад шинжлэх ухааны үндэслэлтэй атар газар эзэмшсэний 65 жилийн ойн хүрээнд Дархан-Уул аймагт болсон "Хүнсний хангамж, аюулгүй байдал" Үндэсний хөдөлгөөн, "Алтан намар-2024" арга хэмжээ, мөн нийслэл Улаанбаатар хотноо болсон "Бүсүүдийн хөгжлийн үндэсний чуулган"-нд оролцов. Дархан-Уул, Улаанбаатар. 2024.10.20; 2024.10.26

39

**ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ**

21

**ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН**

18

**АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ**

18

ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН

39

**БАЙНГЫН ХОРООНООС
ХАРИУ ӨГСӨН**

Дөрөв. БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН, СПОРТЫН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Чинбатын УНДРАМ
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Наранцэцэгийн
АЛТАНШАГАЙ

Отгоншарын
БАТНАЙРАМДАЛ

Дуламын
БУМ-ОЧИР

Шинэбаярын
БЯМБАСҮРЭН

Жанчивын
ГАЛБАДРАХ

Амгаланбаатарын
ГАНБААТАР

Гонгорын
ДАМДИННЯМ

Цэндсүрэнгийн
МӨНХТУЯА

Дүгэрийн
РЭГДЭЛ

Отгоны
САРАНЧУЛУУН

Мягмардашийн
САРНАЙ

Ганбатын
ХОСБАЯР

Бадарчийн
ХЭРЛЭН

Сүхбаатарын
ЭРДЭНЭБАТ

Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд долоон удаа, ажлын хэсгүүд мөн долоон удаа хуралдаж, нийт 12 асуудал хэлэлцэж, Байнгын хорооны зургаан тогтоол баталлаа. Мөн Улсын Их Хурлын гишүүний асуулт болон асуулгын хоёр хариу мэдээллийг сонсож, хэлэлцжээ.

Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх хүрээнд холбогдох Байнгын хороонд гурван санал, дүгнэлт бэлтгэн хүргүүлж, Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдааны анхны хэлэлцүүлгийн шатанд зарчмын зөрүүтэй 14 саналын томьёолол боловсруулсан байна.

7 БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААН

7 АЖЛЫН ХЭСГИЙН ХУРАЛДААН

12 ХЭЛЭЛЦСЭН АСУУДАЛ

6 БАЙНГЫН ХОРООНЫ ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ

2 АСУУЛТ, АСУУЛГЫН ХАРИУ

3 ХОЛБОГДОХ БАЙНГЫН ХОРООНД ХҮРГҮҮЛСЭН САНАЛ, ДҮГНЭЛТ

14 ЗАРЧМЫН ЗӨРҮҮТЭЙ САНАЛЫН ТОМЬЁОЛОЛ

2 ХЯНАН ШАЛГАХ АЖЛЫН ХЭСЭГ

Тус Байнгын хороо хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах чиг үүргийнхээ хүрээнд холбогдох асуудлыг судалж шийдвэрлэх, хянан шалгах үүрэг бүхий хоёр ажлын хэсэг байгуулан ажиллаж байна.

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсгүүд

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоол 2024.10.15, №01	Төрийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэг, дотуур байрны нүхэн жорлонг орчин үеийн стандарт, шаардлагад нийцсэн ариун цэврийн байгууламжаар солих ажилд дэмжлэг үзүүлэх ажлын хэсэг	Ахлагч: Ч.Ундрам Гишүүд: Ц.Мөнхтуяа Д.Рэгдэл М.Сарнай Б.Хэрлэн С.Эрдэнэбат
Байнгын хорооны тогтоол 2024.10.15, №02	Боловсролын зээлийн сангийн үйл ажиллагаа, журмын биелэлттэй танилцаж, хяналт, шалгалт хийх үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: О.Батнайрамдал Гишүүд: Ш.Бямбасүрэн Ж.Галбадрах Ш.Дамдинням Б.Найдалаа О.Саранчулуун М.Сарнай С.Эрдэнэбат

Байнгын хорооны дарга, гишүүд намрын ээлжит чуулганы хугацаанд эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд харьяалах Монгол Улсын Их сургуулийн хичээлийн гуравдугаар байр, Багш, оюутны хөгжлийн төв, Шинжлэх ухааны цогцолбор, "Хими, химийн технологийн хүрээлэн"-гийн Баяжуулалтын лаборатори, Үндэсний номын сангийн шинэ барилгын ажлын явц, Боловсрол, шинжлэх ухааны болон Соёл, спорт, аялал жуулчлал, залуучуудын яам, Биеийн тамир, спортын улсын хороо, "Үндэсний шигшээ багийн бэлтгэл, сургалтын төв" ТӨААТҮГ-ын бодлого төлөвлөлт, үйл ажиллагаа, холбогдох хууль тогтоомжийн хэрэгжилттэй танилцав. МУИС. 2024.08.19; ШУА. 2024.08.21; ССАЖЗЯ. 2024.10.31, 2024.11.20

Түүнчлэн Байнгын хорооны дарга, гишүүд Дээд боловсролын тухай хуулийн хэрэгжилтийн хүрээнд Шинжлэх ухаан, технологийн болон Хөдөө аж ахуйн их сургуулийн үйл ажиллагаатай танилцаж, сургуулийн багш, удирдлагуудтай уулзалт, хэлэлцүүлгийг зохион байгуулав. ШУТИС, ХААИС. 2025.01.21

20

**АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ**

20

ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН

3

**БАЙНГЫН ХОРООНООС ЯВУУЛСАН
АЛБАН БИЧИГ**

ТАВ. ЁС ЗҮЙ, ДЭГИЙН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Баярмагнийн БАЯРБААТАР
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Аюушийн АРИУНЗАЯА

Хүрэлбаатарын БААСАНЖАРГАЛ

Жамбын БАТСУУРЬ

Даваасамбуугийн ГАНМАА

Болдын ЖАВХЛАН

Дамдинсүрэнгийн ЖАРГАЛСАЙХАН

Чулуунбилэгийн ЛОДОЙСАМБУУ

Ганбатын ОЧИРБАТ

Дүгэрийн РЭГДЭЛ

Бадарчийн ХЭРЛЭН

Доржзовдын ЭНХТУЯА

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Ёс зүй, дэгийн байнгын хороо 11 удаа, үүнээс хоёрыг нь бусад Байнгын хороотой хамтран хуралдаж, нийт 16 асуудлыг хэлэлцэн, хуулийн тав, Байнгын хорооны тогтоолын есөн төсөл, хяналт шалгалтын ажлын нэг, яам, харьяа байгууллагын нэг тайланг тус тус сонсож, хэлэлцжээ. Мөн Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулагдсан ажлын хэсгүүд нийт долоон удаа хуралдаж, 10 удаагийн уулзалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулан, орон нутагт хоёр удаа ажиллаж, ажлын хэсгийн зургаан танилцуулга бэлтгэн Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн байна.

Тус Байнгын хороо хууль санаачлагчаас өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэн батлах үе шатанд анхны хэлэлцүүлгийн гурав, холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлсэн гурван санал дүгнэлт бэлтгэж, зарчмын зөрүүтэй гурван саналын томьёолол боловсруулан, эцэслэн батлах бэлтгэл ханган ажиллажээ.

Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд тус Байнгын хорооноос хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий дөрвөн ажлын хэсэг байгуулж ажиллуулсны зэрэгцээ Улсын Их Хурлын гишүүний ёс зүйн асуудлаар ирүүлсэн гомдлын мөрөөр авах арга хэмжээний санал боловсруулах үүрэг бүхий хоёр ажлын хэсэг байгуулсан байна. Энэхүү хоёр ажлын хэсэг нийт дөрвөн удаа хуралдаж, уулзалтын тэмдэглэл, хуралдааны шийдвэрийг Байнгын хорооны дарга болон Ажлын хэсгийн ахлагчид танилцуулж шийдвэрлэжээ.

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсгүүд

БАТЛАГДСАН ОГНОО, ДУГААР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоол 2024.10.22 №02	Засгийн газрын гишүүний албан үүргийг хавсран гүйцэтгэх гишүүний чуулганы ажиллагаанд оролцох журмын төсөл боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: А.Ариунзаяа Гишүүд: Б.Жавхлан Ж.Батсуурь Г.Очирбат Д.Энхтуяа Д.Наранцэцэг Ж.Бямбадулам
Байнгын хорооны тогтоол 2024.10.22 №04	Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хуулийн хэрэгжилт болон Монгол Улсын Ёс зүйн хороо, Ёс зүйн дэд хороодын бие даасан, хараат бус ажиллах нөхцөлийг хангах эрх зүйн орчныг сайжруулах санал боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: Х.Баасанжаргал Гишүүд: А.Ариунзаяа Д.Бум-Очир Д.Рэгдэл Б.Хэрлэн Д.Энхтуяа Б.Пүрэвдагва Ш.Батсүх А.Алтанзул С.Бат-Орших Б.Мажигсүрэн

Байнгын хорооны тогтоол 2024.11.27 №07/06	Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт батлагдсан хууль, тогтоолд бүхэлд нь тавьсан хorigийг Монгол Улсын Их Хурал хүлээн авсантай холбогдуулан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт дагалдах хууль, тогтоолыг хэлэлцэх дэгийн асуудлаар санал боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: Ч.Лодойсамбуу Гишүүд: А.Ариунзаяа Д.Ганмаа М.Нарантуяа-Нара П.Сайнзориг Ц.Сандаг-Очир Х.Тэмүүжин Г.Уянгахишиг Б.Хэрлэн
Байнгын хорооны тогтоол 2024.12.03 №08	Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төслийг Улсын Их Хурлаар яаралтай хэлэлцэх дэгийн асуудлаар санал боловсруулах үүрэг бүхий	Ахлагч: Ч.Лодойсамбуу Гишүүд: А.Ариунзаяа Д.Бум-Очир Д.Ганмаа Г.Очирбат Б.Хэрлэн Д.Энхтуяа

Байнгын хороо чиг үүргийнхээ хүрээнд Улсын Их Хурлын Ёс зүй, сахилга хариуцлагын байнгын хорооны “Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай” 2023 оны 10 дугаар тогтоолын хэрэгжилтийн талаар хэлэлцээд, “Тогтоолын хэрэгжилтийг хангуулах талаар авах арга хэмжээний тухай” Байнгын хорооны 06 дугаар тогтоол гаргаж, хэрэгжилт, үр дүнг Улсын Их Хурлын 2025 оны намрын ээлжит чуулганд танилцуулахыг Засгийн газар болон Монгол Улсын Ёс зүйн хороонд үүрэг болгосон байна.

Ёс зүй, дэгийн байнгын хорооны дарга Б.Баярбаатар ирүүлсэн өргөдөл, гомдлынх нь дагуу иргэдийг дөрвөн удаа хүлээн авч уулзан, санал хүсэлтийг нь хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэжээ.

Мөн Байнгын хорооны дарга Говьсүмбэр аймгийн “Төрийн албан хаагчийн ёс зүй, манлайлал” сэдэвт сургалтад оролцож, Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль болон манлайллын талаар илтгэл тавив. Говьсүмбэр. 2024.11.12–13

Байнгын хорооноос Төрийн албаны зөвлөл, Ёс зүйн хороотой хамтран "Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн сургалтын агуулга ба хэрэгцээ" сэдэвт нээлттэй хэлэлцүүлгийг зохион байгуулав. Чингис хаан үндэсний музей. 2024.10.15

Ёс зүйн хороотой хамтран Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, монгол хүний ёс суртахууны үнэт зүйл, үлгэрлэх соёлыг түгээн дэлгэрүүлэх зорилгоор "Ёс-той Зүй-тэй" аяныг явууллаа. Улсын хэмжээнд. 2024.11 сар

Байнгын хорооны 04 дүгээр тогтоолоор байгуулагдсан ажлын хэсэг Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл, Шүүхийн сахилгын хороо болон нийслэлийн Сонгинохайрхан дүүрэг, Увс, Өвөрхангай аймгийн Засаг даргын Тамгын газруудад ажиллаж, төрийн албан хаагчид, иргэдтэй нийт 16 удаагийн уулзалт хийн, Ёс зүйн дэд хороодын үйл ажиллагаатай танилцав. СХД. 2024.12.19; Увс. 2024.13.14-17; Өвөрхангай. 2025.01.05-08

17

ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ

15

ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

40

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ

20

ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН

25

БАЙНГЫН ХОРООНООС ЯВУУЛСАН
АЛБАН БИЧИГ

ЗУРГАА. ИННОВАЦ, ЦАХИМ БОДЛОГЫН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Жаргалсайханы ЗОЛЖАРГАЛ
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Чинбаатарын
АНАР

Энхбаарын
БАТШУГАР

Жанчивын
ГАЛБАДРАХ

Амгаланбаатарын
ГАНБААТАР

Цагаанхүүгийн
МӨНХБАТ

Тогтмолын
МӨНХСАЙХАН

Чинбатын
НОМИН

Бадамдоржийн
ПУНСАЛМАА

Чинбатын
УНДРАМ

Саруулсайханы
ЦЭНГҮҮН

Инновац, цахим бодлогын байнгын хороо Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд долоон удаа хуралдаж, нийт 14 асуудлын хүрээнд хууль, Байнгын хорооны тогтоолын тус бүр гурван төсөл, хуулийн хэрэгжилтийн талаарх найман мэдээллийг хэлэлцэж, холбогдох асуудлаар санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий нэг ажлын хэсэг байгуулсны зэрэгцээ мөн нэг хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан байна.

Хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэн батлах үе шатанд холбогдох Байнгын хороонд гурван санал, дүгнэлт бэлтгэн, хүргүүлж, хоёр дахь хэлэлцүүлгийн шатанд зарчмын зөрүүтэй таван саналын томъёолол боловсруулжээ.

7 БАЙНГЫН
ХОРООНЫ
ХУРАЛДААН**14** ХЭЛЭЛЦСЭН
АСУУДАЛ**3** ХУУЛИЙН
ТӨСӨЛ**3** БАЙНГЫН ХОРООНЫ
ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ**8** СОНСОЖ ХЭЛЭЛЦСЭН
МЭДЭЭЛЭЛ, ТАЙЛАН**1** ХЯНАН ШАЛГАХ
АЖЛЫН ХЭСЭГ**1** ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ**3** ХОЛБОГДОХ БАЙНГЫН ХОРООНД ХҮРГҮҮЛСЭН
САНАЛ, ДҮГНЭЛТ**5** ЗАРЧМЫН ЗӨРҮҮТЭЙ САНАЛЫН
ТОМЬЁОЛОЛ**Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсэг**

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоол 2025.01.14, №03	Хилийн чанад дахь Монгол иргэдэд төрийн үйлчилгээний нэгдсэн И-Монгол цахим системийг хүртээмжтэй болгох, цахимаар сонгуульд оролцох эрхийг хангах боломжийг судлан санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Д.Бум-Очир Гишүүд: Ж.Золжаргал, Ж.Галбадрах, Б.Пунсалмаа, С.Цэнгүүн

Байнгын хорооны дарга, гишүүд цахим хөгжлийг дэмжих чиглэлээр баталсан хууль тогтоомжийг сурталчлах, мэдээлэл солилцох хоёр удаагийн уулзалт, ярилцлага зохион байгуулж, Зэвсэгт хүчний жанжин штаб, Кибер халдлага, зөрчилтэй тэмцэх үндэсний төв, Шүүхийн Ерөнхий зөвлөлийн үйл ажиллагаатай танилцав. ЗХЖШ. 2024.10.10; КХЗТҮТ. 2024.10.15; ШЕЗ. 2024.10.17

28**АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ****28****ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН**

ДОЛОО. НИЙГМИЙН БОДЛОГЫН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Лутаагийн ЭНХНАСАН
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Аюушийн
АРИУНЗАЯА

Цэндийн
БААТАРХҮҮ

Бат-Өлзийн
БАТ-ЭРДЭНЭ

Жудагийн
БАЯРМАА

Жаданбаагийн
БАЯСГАЛАН

Буланы
БЕЙСЕН

Хөххүүгийн
БОЛОРМАА

Хүрэлбаатарын
БУЛГАНТУЯА

Даваасамбуугийн
ГАНМАА

Мөнгөцогийн
ГАНХҮЛЭГ

Сархадын
ЗУЛПХАР

Цагаанхүүгийн
ИДЭРБАТ

Цэндсүрэнгийн
МӨНХТУЯА

Мөнхтөрийн
НАРАНТУЯА-НАРА

Отгоны
САРАНЧУЛУУН

Мягмардашийн
САРНАЙ

Банзрагчийн
ТҮВШИН

Доржсүрэнгийн
ҮҮРИНТУЯА

Жигжидсүрэнгийн
ЧИНБҮРЭН

Сүхбаатарын
ЭРДЭНЭБАТ

2024 оны Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Нийгмийн бодлогын байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд долоон удаа хуралдаж, нийт есөн асуудлын хүрээнд хуулийн гурав, Улсын Их Хурлын тогтоолын нэг, Байнгын хорооны тогтоолын хоёр төсөл, яам, агентлаг, харьяа байгууллагын гурван тайлан, илтгэл, мэдээллийг сонсож хэлэлцжээ. Өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх хүрээнд холбогдох Байнгын хороонд гурван санал, дүгнэлт бэлтгэн хүргүүлж, Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдааны анхны хэлэлцүүлгийн шатанд зарчмын зөрүүтэй 21 саналын томьёолол боловсруулан, төслийг эцэслэн батлах бэлтгэл ханган ажилласан байна.

7 БАЙНГЫН
ХОРООНЫ
ХУРАЛДААН

9 ХЭЛЭЛЦСЭН
АСУУДАЛ

3 ХУУЛИЙН
ТӨСӨЛ

1 УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ

2 БАЙНГЫН ХОРООНЫ
ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ

3 СОНСОЖ ХЭЛЭЛЦСЭН
МЭДЭЭЛЭЛ, ТАЙЛАН

3 ХОЛБОГДОХ БАЙНГЫН ХОРООНД ХҮРГҮҮЛСЭН
САНАЛ, ДҮГНЭЛТ

21 ЗАРЧМЫН ЗӨРҮҮТЭЙ САНАЛЫН
ТОМЬЁОЛОЛ

Намрын чуулганы хугацаанд Байнгын хороо Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Хүүхдийн сан (UNICEF)-тай хамтран "Нийгмийн хамгаалал, хүүхэд" сэдэвт зөвлөлдөх уулзалт, Ерөнхийлөгчийн Тамгын газартай хамтран "Нийгмийн сэтгэл зүйн тулгамдсан асуудал" сэдэвт үндэсний чуулганыг тус тус зохион байгуулав. Зөвлөлдөх уулзалт. 2024.11.20; Үндэсний чуулган 2024.12.17

Байнгын хорооны дарга Л.Энхнасан Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Хүүхдийн сан (UNICEF)-гийн урилгаар Малайз Улсын Күчинг хотноо зохион байгуулагдсан "Өөрчлөгдөж буй бүс нутагт хүүхдэд оруулах хөрөнгө оруулалтыг тэргүүлэх чиглэл болгох нь" сэдэвт олон улсын хуралд оролцов. Малайз. 2024.10.21-25

Түүнчлэн Байнгын хорооны дарга, гишүүд Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын болон Эрүүл мэндийн яам, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн үйл ажиллагаатай танилцав. ГБХНХЯ. 2024.10.14; ЭМЯ. 2024.10.30; СЭМҮТ. 2024.11.12

Байнгын хорооны дарга, гишүүд Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Баянхонгор, Говь-Алтай, Ховд, Баян-Өлгий аймаг, зарим сумдад ажиллаж, Нэгдсэн эмнэлэг, Ахмадын хөгжлийн болон Хүүхэд хамгааллын төвүүдийн үйл ажиллагаатай танилцан, шинээр хэрэгжиж эхэлсэн хууль, тогтоомжийг сурталчлан таниулав. Сэлэнгэ. 2024.12.20; Дархан-Уул. 2024.12.21; Баянхонгор 2025.01.16; Говь-Алтай. 2025.01.16; Ховд. 2025.01.17; Баян-Өлгий. 2025.01.18

18

**ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ**

15

**ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН**

31

**АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ**

17

ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН

НАЙМ. ТӨРИЙН БАЙГУУЛАЛТЫН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Жадамбын БАТ-ЭРДЭНЭ
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Оюунсайханы
АЛТАНГЭРЭЛ

Дашзэвгийн
АМАРБАЯСГАЛАН

Сайнбуянгийн
АМАРСАЙХАН

Батын
БАТБААТАР

Баярмагнайн
БАЯРБААТАР

Жудагийн
БАЯРМАА

Энхбатын
БОЛОРМАА

Сандагийн
БЯМБАЦОГТ

Лувсанмямын
ГАНТЭМӨР

Тогмидын
ДОРЖХАНД

Сархадын
ЗУЛПХАР

Лхагвын
МӨНХБААТАР

Одсүрэнгийн
НОМИНЧИМЭГ

Нямтайширын
НОМТОЙБАЯР

Эрдэнэбилэгийн
ОДБАЯР

Лувсаннамсрайн
ОЮУН-ЭРДЭНЭ

Бөхчулууны
ПҮРЭВДОРЖ

Цэндийн
САНДАГ-ОЧИР

Цэвэгдоржийн
ТУВШААН

Ням-Осорын
УЧРАЛ

Гончигдоржийн
УЯНГХИШИГ

Одонгийн
ЦОГТГЭРЭЛ

Өлзийхүүгийн
ШИЖИР

Лувсанцэрэнгийн
ЭНХ-АМГАЛАН

Тус Байнгын хороо 2024 намрын ээлжит чуулганы хугацаанд 19 удаа хуралдаж, 39 асуудлаар хуулийн 12, Улсын Их Хурлын тогтоолын 23, Байнгын хорооны тогтоолын зургаан төслийг хэлэлцэн шийдвэрлэжээ. Эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хамаарах найман хууль, Улсын Их Хурлын 27 тогтоолыг чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн батлуулж, нэг удаагийн хэлэлцүүлэг, батлагдсан хууль тогтоомжийг олон нийтэд сурталчлах хоёр ажлыг зохион байгуулсан байна.

Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх хүрээнд хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийн зургаа, анхны хэлэлцүүлгийн таван санал дүгнэлт, эцсийн хэлэлцүүлгийн дөрвөн танилцуулга, бусад асуудлаарх 12 санал дүгнэлт, мөн ажлын хэсгийн хоёр танилцуулга бэлтгэж, Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдааны анхны хэлэлцүүлгийн шатанд зарчмын зөрүүтэй 59, эцсийн хэлэлцүүлгийн шатанд зургаан саналын томьёоллыг тус тус боловсруулан, төслийг эцэслэн батлах бэлтгэл хангажээ.

Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан болон Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий дөрвөн ажлын хэсэг ажилласан байна.

Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсгүүд

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2025.01.02, №01	Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийг Байнгын хороо болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Г.Тэмүүлэн Гишүүд: Ж.Алдаржавхлан Ч.Анар О.Батнайрамдал Н.Батсүмбэрэл Д.Бум-Очир А.Ганбаатар С.Ганбаатар Д.Ганбат Д.Жаргалсайхан С.Замира Б.Заяабал Г.Лувсанжамц

		Гишүүд: С.Лүндэг П.Мөнхтулга Б.Найдалаа У.Отгонбаяр Б.Пунсалмаа Г.Уянгахишиг Г.Хосбаяр Да.Цогтбаатар М.Энхцэцэг С.Эрдэнэболд
Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2025.01.28, №65	"Нийслэл Улаанбаатар хотын 2040 он хүртэлх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг Байнгын хороо болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ж.Бат-Эрдэнэ Гишүүд: Ж.Алдаржавхлан Ч.Анар О.Батнайрамдал Н.Батсүмбэрэл Д.Бум-Очир А.Ганбаатар С.Ганбаатар Д.Ганбат Д.Жаргалсайхан С.Замира Б.Заяабал Г.Лувсанжамц С.Лүндэг П.Мөнхтулга Б.Найдалаа У.Отгонбаяр Б.Пунсалмаа Г.Уянгахишиг Г.Хосбаяр Да.Цогтбаатар М.Энхцэцэг С.Эрдэнэболд

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсгүүд

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоол 2024.12.02, №04	Улс төрийн намын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Байнгын хороо болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ж.Бат-Эрдэнэ Гишүүд: Л.Мөнхбаатар О.Цогтгэрэл Э.Одбаяр Г.Уянгахишиг

Байнгын хорооны тогтоол 2025.01.15, №01	"Монгол Улсын Засгийн газрын 2024–2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр батлах тухай" Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралтын 3.3.2.8-д "Нарансэвстэйн боомтыг сэргээж, нээнэ." гэсэн заалтыг хасуулах талаар гаргасан саналыг 33047 иргэн дэмжсэн тул уг саналыг судлан үзэж, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ж.Бат-Эрдэнэ Гишүүд: Б.Батбаатар, Б.Баярбаатар, Э.Болормаа, Ж.Золжаргал
--	--	---

Ээлжит чуулганы хугацаанд Байнгын хороо хууль тогтоомжийн төслийг олон нийтэд сурталчилан таниулах, олон нийтээр хэлэлцүүлэх, санал авах, мэдээлэл солилцох зорилгоор нэг удаагийн хэлэлцүүлэг, гурван уулзалт, ярилцлага зохион байгуулжээ.

Монгол Улс 1924 онд анхдугаар Үндсэн хуулиа баталж, Бүгд Найрамдах Улсаа тунхагласны 100 жилийн ойг тохиолдуулан "Эмэгтэй парламентчдын чуулган-2024"-ыг зохион байгуулав. Чингис хаан үндэсний музей. 2024.11.04

6

ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ

4

ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

15

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ

12

ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН

ЕС. ТӨСВИЙН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Цэрэнпилийн ДАВААСҮРЭН
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Норовын
АЛТАНХУЯГ

Тилеуханы
АУБАКИР

Далайн
БАТБАЯР

Ринчиндоржийн
БАТБОЛД

Жигжидийн
БАТЖАРГАЛ

Дамбын
БАТЛУТ

Батмөнхийн
БАТЦЭЦЭГ

Жаданбаагийн
БАЯСГАЛАН

Хөххүүгийн
БОЛОРМАА

Хүрэлбаатарын
БУЛГАНТУЯА

Жамбалын
ГАНБААТАР

Гомбын
ГАНБААТАР

Пүрэвжавын
ГАНЗОРИГ

Хассуурийн
ГАНХУЯГ

Гонгорын
ДАМДИННЯМ

Батжаргалын
ЗАЯАБАЛ

Баатаржавын
МӨНХСОЁЛ

Пүрэвбаатарын
МӨНХТУЛГА

Загджавын
МЭНДСАЙХАН

Даваахүүгийн
ПҮРЭВДАВАА

Банзрагчийн
ТҮВШИН

Ганзоригийн
ТЭМҮҮЛЭН

Даваагийн
ЦОГТБААТАР

Баттогтохын
ЧОЙЖИЛСҮРЭН

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Төсвийн байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд 23 удаа, дэд хороо хоёр удаа, бусад Байнгын хороотой хамтарсан хуралдаан хоёр удаа, ажлын хэсэг 10 удаа, дэд хэсэг 24 удаа тус тус хуралдаж, нийт 50 асуудлын хүрээнд хуулийн 23, Улсын Их Хурлын тогтоолын 12, Байнгын хорооны тогтоолын 11 төсөл, зөвшилцөх дөрөв, Ерөнхийлөгчийн хоригтой холбоотой нэг асуудал, хяналт шалгалтын хоёр тайлан, нэр дэвшигчийн сонголын нэг тайлан, санал, дүгнэлт, танилцуулгыг тус тус боловсруулж, хэлэлцэн шийдвэрлэсэн байна.

Хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх хүрээнд Байнгын хороо хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийн тав, анхны хэлэлцүүлгийн 10 санал дүгнэлт, эцсийн хэлэлцүүлгийн долоон танилцуулга, олон улсын гэрээ зөвшилцөх асуудлаар дөрөв, соёрхон батлах талаар нэг, холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлсэн долоо, бусад асуудлаарх гурван санал дүгнэлт, ажлын хэсгийн гурван танилцуулга, Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдааны анхны хэлэлцүүлгийн шатанд зарчмын зөрүүтэй 148, эцсийн хэлэлцүүлгийн шатанд гурван саналын томьёолол бэлтгэж, төсөлд нэмж тусган эцэслэн батлах бэлтгэл хангаж ажиллажээ. Эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд Төсвийн байнгын хороо нэгдсэн хуралдаанаар 28 хууль, Улсын Их Хурлын 14 тогтоол батлуулсан байна.

23 БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААН | **2** ХАМТАРСАН ХУРАЛДААН (АБГБ-ын байнгын хороотой) | **2** ДЭД ХОРООНЫ ХУРАЛДААН | **6** АЖЛЫН ХЭСЭГ

10 АЖЛЫН ХЭСГИЙН ХУРАЛДААН | **24** ДЭД АЖЛЫН ХЭСГИЙН ХУРАЛДААН

50 ХЭЛЭЛЦСЭН АСУУДАЛ | **23** ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ | **12** УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ | **11** БАЙНГЫН ХОРООНЫ ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ

4 ЗӨВШИЛЦӨХ АСУУДАЛ | **1** ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН ХОРИГ | **3** СОНСОЖ ХЭЛЭЛЦСЭН ТАЙЛАН

28 БАТЛУУЛСАН ХУУЛЬ | **14** БАТЛУУЛСАН УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

23 БЭЛТГЭСЭН САНАЛ, ДҮГНЭЛТ | **7** ХОЛБОГДОХ БАЙНГЫН ХОРООНД ХҮРГҮҮЛСЭН САНАЛ, ДҮГНЭЛТ | **10** БЭЛТГЭСЭН ТАНИЛЦУУЛГА | **151** ЗАРЧМЫН ЗӨРҮҮТЭЙ САНАЛЫН ТОМЬЁОЛ

Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд санал дүгнэлт гаргаж, холбогдох шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгүүдийг Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар болон Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулан ажиллуулж байна.

Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсгүүд

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.10.21, №207	Монгол Улсын Засгийн газраас 2024 оны наймдугаар сарын 30-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026-2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 төсвийн тухай хуулийн төсөл, хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, тогтоолын төслүүдийг Байнгын хороо, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх, бэлтгэл хангах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ц.Даваасүрэн Гишүүд: Х.Булгантуяа Г.Тэмүүлэн Н.Алтанхуяг М.Бадамсүрэн Р.Батболд Ж.Батжаргал Н.Батсүмбэрэл П.Батчимэг Б.Бат-Эрдэнэ Х.Болормаа Ш.Бямбасүрэн Ж.Ганбаатар П.Ганзориг Г.Дамдинням Х.Жангабыл Б.Заяабал Л.Мөнхбаясгалан З.Мэндсайхан Б.Найдалаа Б.Пунсалмаа Д.Пүрэвдаваа Б.Түвшин Д.Үүрийнтуяа С.Эрдэнэболд
Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.11.18, №263	Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, жилийн төсвийн төслийг боловсруулах болон төсвийн гүйцэтгэлийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх, Байнгын хороо, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх журмын талаар санал, дүгнэлт гаргаж, төсвийн хууль тогтоомжийн уялдаа холбоог хангах чиглэлээр хуулийн төсөл боловсруулж танилцуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Х.Булгантуяа Гишүүд: Г.Тэмүүлэн Т.Аубакир Р.Батболд О.Батнайрамдал Ж.Баярмаа Ж.Галбадрах Д.Ганмаа Б.Жаргалан Д.Жаргалсайхан Ц.Идэрбат М.Мандхай Б.Мөнхсоёл Ц.Мөнхтуяа У.Отгонбаяр Г.Очирбат Д.Пүрэвдаваа Б.Түвшин Ч.Ундрэм Б.Уянга Б.Хэрлэн С.Цэнгүүн Д.Энхтүвшин М.Энхцэцэг С.Эрдэнэболд

Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.12.06, №303	Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026- 2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, тогтоолын төслүүдийг Байнгын хороо, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх, бэлтгэл хангах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Г.Тэмүүлэн Гишүүд: Ж.Золжаргал Р.Сэддорж Ж.Алдаржавхлан А.Ариунзаяа Т.Аубакир Ж.Батжаргал Б.Бат-Эрдэнэ Ж.Баярмаа Д.Ганмаа Х.Ганхуяг Б.Жаргалан Д.Жаргалсайхан Б.Заяабал М.Мандхай Ц.Мөнхбат П.Мөнхтулга М.Нарантуяа-Нара О.Номинчимэг Д.Пүрэвдаваа Л.Соронзонболд Б.Түвшин Г.Уянгахишиг С.Цэнгүүн Б.Энхбаяр Д.Энхтүвшин
--	--	--

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсгүүд

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсэг 2025.01.14, №02	Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 04 дүгээр дүгнэлтийг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөнтэй холбогдуулан Татварын ерөнхий хуульд зохих нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг судлан холбогдох хуулийн төсөл боловсруулж, Байнгын хороо, чуулганы нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Б.Заяабал Гишүүд: П.Ганзориг Б.Мөнхсоёл

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсэг 2025.01.22, №03	Төсвийн байнгын хорооны хуралдаанаар Үндэсний аудитын газрын "Улсын төсвийн хөрөнгөөр санхүүжүүлсэн геологийн судалгааны ажлын хэрэгжилт, үр дүн"-нд хийсэн гүйцэтгэлийн аудитын тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан, аудитын шалгалтад хамрагдсан төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, чиг үүрэг, хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, бүтэц, зохион байгуулалт, геологийн судалгааны ажлын төлөвлөлт, төсөв, санхүүжилтийн асуудлыг Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлоготой уялдуулан оновчтой болгох болон геологийн салбарын дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөрийг боловсруулах асуудлыг судлан санал, дүгнэлт гаргах, холбогдох шийдвэрийн төсөл боловсруулж, Байнгын хороо, чуулганы нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Б.Заяабал Гишүүд: Ж.Батжаргал Ж.Баясгалан Г.Ганбаатар Г.Дамдинням
Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсэг 2025.01.22, №04	Төсвийн байнгын хорооны хуралдаанаар Үндэсний аудитын газрын "Оюу толгой төсөлд оруулсан хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн зарцуулалт, үр нөлөө"-нд хийсэн гүйцэтгэлийн аудитын тайланг хэлэлцэж байгаатай холбогдуулан, санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ж.Батжаргал Гишүүд: Н.Алтанхуяг Р.Батболд Д.Батлут З.Мэндсайхан Д.Пүрэвдаваа Дав.Цогтбаатар

Хяналт шалгалтын чиг үүргээ хэрэгжүүлэх хүрээнд Байнгын хороо Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төслийг Үндэсний аудитын газраас гүйцэтгэсэн аудитын тайлантай хамт хэлэлцэж, "Төрийн аудитын байгууллагын 2025 онд гүйцэтгэх аудитын сэдэв"-ийг Байнгын хорооны тогтоолоор баталсан байна. Мөн Үндэсний аудитын газрын 2024 онд гүйцэтгэх аудитын сэдэвт тусгагдсан Үндэсний аудитын газраас "Улсын төсвийн хөрөнгөөр санхүүжүүлсэн геологийн судалгааны ажлын хэрэгжилт, үр дүн"-д хийсэн гүйцэтгэлийн аудитын тайлан, 2017, 2023 онд гүйцэтгэх аудитын сэдэвт тусгагдсан Үндэсний аудитын газраас нууцад хамааруулан ирүүлсэн гүйцэтгэлийн аудитын тайланг тус тус хэлэлцээд, холбогдох хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулж, хэлэлцүүлэг үүрэг бүхий ажлын хэсгүүдийг байгуулав.

"Монгол Улсын Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн төслийн зураг төсөл боловсруулах тухай Монгол Улсын Засгийн газар, Оросын Холбооны Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр"-ийг соёрхон батлах тухай хуулийн, Монгол Улсын Засгийн газар болон Монгол, Францын хамтарсан "Бадрах Энержи" ХХК-ийн хөрөнгө оруулагч Орано Майнинг С.А.С компани хооронд байгуулах Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг тус тус хэлэлцэн санал, дүгнэлтээ Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороонд хүргүүлсэн байна.

Түүнчлэн Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын Экспорт-Импорт банк хооронд болон Монгол Улс, Олон Улсын сэргээн босголт, хөгжлийн банк хооронд байгуулах Зээлийн хэлэлцээрүүдийн төслийг зөвшилцөх асуудлыг Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороотой хамтарсан хуралдаанаар хэлэлцэн санал, дүгнэлт гаргажээ.

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төсөлд тусгагдсан "Эрүүл мэндийн салбарын төсөв", "Улсын төсвийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх томоохон төсөл, арга хэмжээ"-ний талаар олон нийтийн хэлэлцүүлгүүдийг зохион байгууллаа. Төрийн ордон. 2024.09.26

Санхүүгийн зохицуулах хорооны орон тооны бус гишүүнд нэр дэвшигчдийг бүртгэх ажлыг хоёр удаа нээлттэй зохион байгуулж, нэр дэвшигчийн сонсголыг ил тод, нээлттэйгээр явуулав. Төрийн ордон. 2025.01.21

7

ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ

7

ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

76

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ

62

ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН

11

ХОЛБООГДОХ БАЙГУУЛЛАГАД АЛБАН
БИЧГЭЭР УЛАМЖИЛСАН

АРАВ. ХУУЛЬ ЗҮЙН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Дамдины ЦОГТБААТАР
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

Жуковын
АЛДАРЖАВХЛАН

Норовын
АЛТАНХУЯГ

Хүрэлбаатарын
БААСАНЖАРГАЛ

Энхтайваны
БАТ-АМГАЛАН

Халтмаагийн
БАТТУЛГА

Дашдондогийн
ГАНБАТ

Батжаргалын
ЗАЯАБАЛ

Лхагвын
МӨНХБААТАР

Мөнхтөрийн
НАРАНТУУЯ-НАРА

Одсүрэнгийн
НОМИНЧИМЭГ

Салдангийн
ОДОНТУЯА

Ухнаагийн
ОТГОНБЯАР

Бөхчулуун
ПҮРЭВДОРЖ

Пүрэвжавын
САЙНЗОРИГ

Цэндийн
САНДАГ-ОЧИР

Лхагвасүрэнгийн
СОРОНЗОНБОЛД

Хишигдэмбэрэлийн
ТЭМҮҮЖИН

Гончигдоржийн
УЯНГАХИШИГ

Даваагийн
ЦОГТБААТАР

Баттөмөрийн
ЭНХБЯАР

Сүхбаатарын
ЭРДЭНЭБОЛД

Хууль зүйн байнгын хороо 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд 11, бусад Байнгын хороотой хамтарсан гурван хуралдаанаар нийт 29 асуудлын хүрээнд хуулийн 10, Улсын Их Хурлын тогтоолын тав, Байнгын хорооны тогтоолын 11 төсөл, Ерөнхийлөгчийн нэг хориг, албан тушаалтныг томилох, чөлөөлөхтэй холбоотой хоёр асуудлыг хэлэлцэж, хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий гурван ажлын хэсэг байгуулан ажиллуулжээ. Ажлын хэсгүүд 10 удаа хуралдаж, дөрвөн танилцуулга бэлтгэн Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн байна.

Хууль санаачлагчаас Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн төслийг хэлэлцэн батлах үе шатанд нийт 13 санал дүгнэлт, дөрвөн танилцуулга бэлтгэж, эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хамаарах нэг хууль, Улсын Их Хурлын гурван тогтоолыг чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл ханган, эцэслэн батлуулжээ.

Мөн Байнгын хороо Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд Улсын Их Хурлыг төлөөлөх итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч томилох тухай Улсын Их Хурлын даргын дөрвөн захирамжийг батлуулж, итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчийг томилж ажиллажээ.

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсгүүд

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоол 2024.11.27, №6	Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан хууль, тогтоолд бүхэлд нь тавьсан хоригийг Монгол Улсын Их Хурал хүлээн авсантай холбогдуулан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон дагалдах хууль, тогтоолыг хэлэлцэх асуудлаар санал боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ч.Лодойсамбуу Гишүүд: А.Ариунзаяа Д.Ганмаа М.Нарантуяа-Нара П.Сайнзориг Ц.Сандаг-Очир Х.Тэмүүжин Г.Уянгахишиг Б.Хэрлэн

Байнгын хорооны тогтоол 2024.12.24, №10	Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн хохирогчийг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, эрүүл мэнд, нийгэм, сэтгэл зүй, эд хөрөнгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэх, нөхөн төлбөр олгох талаар судалж, холбогдох санал, дүгнэлт боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: С.Эрдэнэболд Гишүүд: Н.Алтанхуяг Х.Баасанжаргал Д.Ганбат О.Номинчимэг П.Сайнзориг Х.Тэмүүжин Г.Уянгахишиг Н.Отгончимэг /Улсын Их Хурлын даргын Хууль зүйн бодлогын зөвлөх/
Байнгын хорооны тогтоол 2024.10.22, №5	Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн шүүгч бус гишүүнийг сонгон шалгаруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ц.Сандаг-Очир Гишүүд: О.Бат-Эрдэнэ /Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын Намын бүлгийн Ажлын албаны дэд дарга/ Х.Номингэрэл /Улсын Их Хурал дахь Ардчилсан Намын бүлгийн Хүний эрх, эрх зүйн бодлогын зөвлөх/ Ж.Мөнхболд /Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын Хуулийн бодлогын газрын дарга/ Б.Батцэцэг /Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дэд дарга/ С.Дондов /Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын гишүүн/ Ц.Мөнхбат /Монголын хуульчдын холбооны Зөвлөлийн гишүүн/ З.Сүхбаатар /Монголын өмгөөлөгчдийн холбооны Удирдах зөвлөлийн гишүүн/ Х.Эрдэм-Ундрах /Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн захирал/ Б.Амарсанаа /Монгол Улсын Их сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн захирал/ С.Эрдэнэболор /Отгонтэнгэр Их сургуулийн ахлах багш/ Б.Галсанбат /Байнгын хороодын ажлын албаны ахлах мэргэжилтэн/

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан хууль, тогтоолд бүхэлд нь тавьсан Монгол Улсын Ерөнхийлөгч хоригийг Улсын Их Хурал хүлээн авсантай холбогдуулан Ёс зүй, дэгийн болон Төсвийн байнгын хороотой хамтран хуралдаж, хууль, тогтоолыг хүчингүй болгох асуудлыг хэлэлцэж, холбогдох санал, дүгнэлт боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулсан. Уг ажлын хэсэг Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуульд бүхэлд нь Монгол Улсын Ерөнхийлөгч хориг тавьсантай холбогдуулан хууль, тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг хэлэлцэх дэгийн тухай хуулийн төслийг боловсруулж, нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэв.

Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн шүүгч бус гишүүн болон Санхүүгийн зохицуулах хорооны Хяналтын зөвлөлийн гишүүдийг нэр дэвшүүлэх болон томилох сонсголуудыг нээлттэй зохион байгуулав. Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн шүүгч бус гишүүнээр С.Энхбаатарыг, Санхүүгийн зохицуулах хорооны Хяналтын зөвлөлийн гишүүдээр Ч.Сайнбилэг, С.Халиунаа нарыг тус тус томилов.

Хянан шалгах чиг үүргийнхээ хүрээнд Байнгын хороо "Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт" хяналтын сонсголыг зохион байгуулав. Хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой тус Улсын Их Хурлын хяналтын сонсголыг Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг даргалан явууллаа. Хяналтын сонсголд Байнгын хорооны 15 гишүүн, төрийн байгууллагуудын 37 албан тушаалтан, бүртгүүлсэн 122 иргэн, хуулийн этгээдээс 85 нь биеэр, хоёр нь цахимаар оролцов. Мөн хоёр иргэн ажиглагчаар оролцлоо. Төрийн ордон. 2024.11.20

Хууль тогтоомжийн төслийг олон нийтэд сурталчлан таниулах, олон нийтээс санал авах зорилгоор Байнгын хорооноос Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн хамтран "Бидний эрх, бидний оролцоо" хүний эрхийн сургагч багш бэлтгэх сургалт зохион байгуулж, 100 оюутан хамруулан, батламж гардуулав. Төрийн ордон. 2024.12.07-10

Мөн Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 72 дугаар захирамжаар байгуулагдсан Хууль тогтоомжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэгтэй хамтран санал солилцох хэлэлцүүлгийг хоёр удаа зохион байгууллаа. Хэлэлцүүлэгт Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, Хууль зүй, дотоод хэргийн болон бусад яамдын хуулийн мэргэжилтнүүд, Монголын хуульчдын холбоо, Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, Улсын дээд шүүхийн дэргэдэх Шүүхийн сургалт, судалгаа, мэдээллийн академи, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн хуульчид, хууль зүйн их, дээд сургуулийн багш, эрдэмтэн, судлаачид оролцлов. Улсын Их Хурлын Тамгын газрын I байр. 2024.10.07; 2024.11.22

Түүнчлэн Байнгын хороо Европын холбоо, Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банктай хамтран "Иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох нь" сэдэвт Олон улсын онол, практикийн хурлыг зохион байгууллаа. Төрийн ордон. 2025.01.15

Улсын Их Хурлын дарга болон Хууль зүйн байнгын хорооны дарга, гишүүд Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Шүүхийн сахилгын хороо, Авлигатай тэмцэх газар, Хүний эрхийн Үндэсний комиссын үйл ажиллагаатай танилцав.

Байнгын хороо, Хүний эрхийн дэд хорооны дарга, гишүүд Цагдаагийн ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, Цагдан хорих 461 дүгээр анги, Төрийн албаны зөвлөл, Дундговь аймгийн төрийн байгууллага, шүүх, прокурор, цагдаагийн үйл ажиллагаатай танилцаж, хүний эрхийн нөхцөл байдал, хууль тогтоомжийн хэрэгжилттэй танилцлаа.

ХУУЛЬ ЗҮЙН БАЙНГЫН ХОРООНД

54

ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ

42

ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

187

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ

86

ХЯНАЖ ХАРИУ
ӨГСӨН

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ДЭД ХОРООНД

42

ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ

25

ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

21

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ

11

ХЯНАЖ ХАРИУ
ӨГСӨН

АРВАН НЭГ. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БАЙНГЫН ХОРОО

БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН:

Ренчинбямбын СЭДДОРЖ
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА

**Жуковын
АЛДАРЖАВХЛАН**

**Мягмарсүрэнгийн
БАДАМСҮРЭН**

**Ринчиндоржийн
БАТБОЛД**

**Отгоншарын
БАТНАЙРАМДАЛ**

**Нацагдоржийн
БАТСҮМБЭРЭЛ**

**Халтмаагийн
БАТТУЛГА**

**Пүрэвийн
БАТЧИМЭГ**

**Энхбаярын
БАТШУГАР**

**Шинэбаярын
БЯМБАСҮРЭН**

**Жамбалын
ГАНБААТАР**

**Хассуурийн
ГАНХУЯГ**

**Батбаярын
ЖАРГАЛАН**

**Чулуунбилэгийн
ЛОДОЙСАМБУУ**

**Ганзоригийн
ЛУВСАНЖАМЦ**

**Мэндбаярын
МАНДХАЙ**

**Баатаржавын
МӨНХСӨӨЛ**

**Бадрахын
НАЙДАЛАА**

**Пүрэжавын
САЙНЗОРИГ**

**Лхагвасүрэнгийн
СОРОНЗОНБОЛД**

**Агваанлуvsангийн
УНДРАА**

**Одонгийн
ЦОГТГЭРЭЛ**

**Саруулсайханы
ЦЭНГҮҮН**

**Дашцэрэнгийн
ЭНХТҮВШИН**

**Мөнхчулуун
ЭНХЦЭЦЭГ**

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Эдийн засгийн байнгын хороо 22, хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий ажлын хэсэг 11 удаа тус тус хуралдаж, давхардсан тоогоор нийт 41 асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэв. Эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хамаарах хоёр хууль, Улсын Их Хурлын 11 тогтоолыг чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл ханган, эцэслэн батлуулсан байна. Мөн яам, агентлаг, харьяа байгууллагын гурван тайлан, илтгэл, мэдээллийг сонсож хэлэлцжээ

Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэн батлах үе шатанд хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийн тав, анхны хэлэлцүүлгийн долоо, бусад асуудлаар зургаа, холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлсэн найман санал, дүгнэлт, эцсийн хэлэлцүүлгийн дөрөв, ажлын хэсгийн зургаан танилцуулга бэлтгэж, төслийг эцэслэн батлах бэлтгэл ханган ажилласан байна.

22 БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААН **11** АЖЛЫН ХЭСГИЙН ХУРАЛДААН **41** ХЭЛЭЛЦСЭН АСУУДАЛ **3** СОНСОЖ ХЭЛЭЛЦСЭН МЭДЭЭЛЭЛ, ТАЙЛАН

2 БАТЛУУЛСАН ХУУЛЬ **11** БАТЛУУЛСАН УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ **28** САНАЛ, ДҮГНЭЛТ ТАНИЛЦУУЛГА **8** ХОЛБОГДОХ БАЙНГЫН ХОРООНД ХҮРГҮҮЛСЭН САНАЛ, ДҮГНЭЛТ

Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсэг

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.12.26, №338	Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төсөл, "Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг орлуулах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт бэлтгэх, санал, дүгнэлтийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Б.Пүрэвдорж Гишүүд: Б.Баярбаатар О.Батнайрамдал Г.Тэмүүлэн А.Ариунзаяа Б.Батбаатар Ж.Баярмаа Ш.Бямбасүрэн Г.Ганбаатар Х.Ганхуяг Б.Найдалаа Н.Номтойбаяр У.Отгонбаяр П.Сайнзориг Д.Пүрэвдаваа Х.Тэмүүжин Б.Уянга Г.Уянгахишиг Да.Цогтбаатар С.Цэнгүүн Ө.Шижир Б.Энхбаяр С.Эрдэнэбат

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан ажлын хэсэг

ШИЙДВЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН НЭР	АЖЛЫН ХЭСГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
Байнгын хорооны тогтоол 2024.10.14 №01	"Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг Байнгын хороо болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Х.Ганхуяг Гишүүд: Р.Батболд О.Батнайрамдал Н.Батсүмбэрэл Б.Жаргалан Г.Лувсанжамц Б.Мөнхсоёл С.Цэнгүүн Д.Энхтуяа Д.Энхтүвшин М.Энхцэцэг

Хяналт шалгалтын ажлын хүрээнд Байнгын хороо Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга, орон тооны бус гишүүн, Хяналтын зөвлөлийн дарга, гишүүн, Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны орон тооны бус гишүүн, Монголбанкны Хяналтын зөвлөлийн дарга, гишүүн, Үндэсний статистикийн хорооны зөвлөлийн гишүүнд нэр дэвшигчийн сонсголыг зохион байгууллаа. Нэр дэвшүүлэх, сонгон шалгаруулах ажлыг нээлттэй зохион байгуулж, 45 хүн хүсэлт ирүүлснээс 20-ийг сонгон, сонсголыг мөнхүү нээлттэй, ил тод явуулав. Төрийн ордон. 2025.01.14

Улсын Их Хурлын дарга, Эдийн засгийн байнгын хорооны дарга, гишүүд Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо болон Үндэсний статистикийн хорооны үйл ажиллагаатай танилцав

15

ИРГЭДЭЭС ИРҮҮЛСЭН
ӨРГӨДӨЛ, ГОМДОЛ

15

ХАРИУ ӨГЧ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

65

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГААС
ИРҮҮЛСЭН АЛБАН БИЧИГ

65

ХЯНАЖ ХАРИУ ӨГСӨН

70

БАЙНГЫН ХОРООНООС ЯВУУЛСАН
АЛБАН БИЧИГ

III БҮЛЭГ

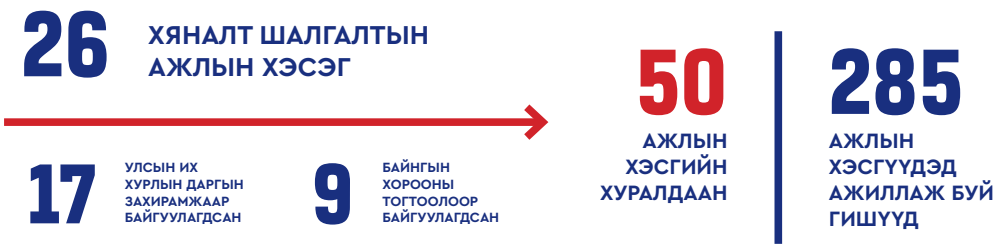
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХЯНАН ШАЛГАХ
ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТ

Хянан шалгах ажиллагаа

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт шалгалт хийх, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан 17, Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулагдсан ес, нийт 26 ажлын хэсэгт давхардсан тоогоор Улсын Их Хурлын 285 гишүүн ажиллажээ.

Ажлын хэсгүүд, бүрэлдэхүүн, ажилласан байдал

№	Байгуулсан шийдвэрийн огноо, дугаар, шалгалтын чиглэл	Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн	Үйл ажиллагааны явц
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГЫН ЗАХИРАМЖААР БАЙГУУЛАГДСАН АЖЛЫН ХЭСЭГ			
1	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.08.19 №42 Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлогын хүрээнд Уламжлалт мал аж ахуйд тулгамдаж буй уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шалтгаалсан сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль, Улсын Их Хурлын 2021 оны 106 дугаар тогтоолоор баталсан "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын 4.2, 4.4-т заасан зорилт, "Хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай" Улсын Их Хурлын 2022 оны 36 дугаар тогтоол, "Малын гаралтай түүхий эдийг боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай" Улсын Их Хурлын 2024 оны 63 дугаар тогтоолын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, үр нөлөөг дээшлүүлэх бодлого, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, хяналт тавих, холбогдох арга хэмжээний санал болон хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох асуудлыг судалж, танилцуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: М.Мандхай Гишүүд: Б.Бат-Эрдэнэ Ж.Бат-Эрдэнэ П.Батчимэг М.Ганхүлэг Б.Заяабал Ц.Идэрбат С.Лүндэг З.Мэндсайхан Л.Соронзонболд Р.Сэддорж А.Ундраа Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтүвшин Р.Батболд /2024 оны №307 захирамжаар нэмсэн/	-Долоон удаа /2024.08.20, 2024.09.02, 2024.10.10, 2024.10.15, 2024.11.06, 2024.12.19, 2025.01.15/ хуралдсан. -ХХААХҮЯ-ны болон "Шинэ хоршоо", Хүнсний хувьсгал, "Цагаан алт" бодлого, хөтөлбөрүүдийн мэдээллийг сонсож, салбарын голлох байгууллагууд, мэргэжилтнүүдтэй уулзалт хийн, зарим аймаг, сумдад ажиллав. -Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, технологийн шинэ туршлага, загвар аж ахуйн нэгжүүдийн ажилтай танилцаж, эрдэм шинжилгээний хурал, хэлэлцүүлгүүдийг зохион байгуулж, хөгжлийн чиг хандлага, стратеги төлөвлөлтийн талаар мэргэжилтнүүдийн зураглал, дүгнэлт, судалгаатай танилцаж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

2	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.08.27 №59 Мал аж ахуйн салбарыг эрсдэлээс хамгаалах, гол нэрийн бүтээгдэхүүний хангамж, нийлүүлэлтийн тогтвортой байдлыг хангах, нөөцийг нэмэгдүүлэх хүрээнд Монгол Улсын Их Хурлаас 2024 оны дөрөвдүгээр сарын 19-ний өдөр баталсан Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай хууль, "Хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай" Улсын Их Хурлын 2024 оны 31 дүгээр тогтоолын хэрэгжилтийг хангах арга хэмжээний санал боловсруулах, хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох асуудлыг судалж, танилцуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Б.Баярбаатар Гишүүд: Б.Бат-Эрдэнэ Ж.Бат-Эрдэнэ П.Ганзориг М.Ганхүлэг Ц.Мөнхтуяа М.Нарантуяа-Нара	-Гурван удаа /2024.09.25, 2024.12.19, 2025.01.07/ хуралдсан. -Газар тариалангийн бүс нутгийн аймгууд, нийслэлийн томоохон худалдааны төвүүдэд ажиллаж, мэргэжилтнүүд, иргэдийн санал бодлыг сонсов. -Зах зээлийн оролцогчид, хяналт хэрэгжүүлэх байгууллагууд, хэрэглэгчдийн төлөөлөлтэй уулзалт, хэлэлцүүлэг хийж, салбарын тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт, түүний хэрэгжилт, цаашид хэрхэн сайжруулах талаар ярилцаж байна. -Онол, эрдэм шинжилгээний хурал хийх, судалгааны тайлан дүгнэлтийг сонсох, сайн туршлагыг судлах ажлыг өргөн хүрээнд явуулж байна. -2025.01.07-ны өдрийн хуралдаанаараа ажлын хэсэг санал, дүгнэлтээ хэлэлцсэн. -Ажлын хэсэг тайлан, санал, дүгнэлтийн танилцуулгаа Улсын Их Хурлын даргад тухай бүр танилцуулж, чиглэл авч ажиллаж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
3	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №73 Төрийн албаны тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, санал, дүгнэлт гаргах, холбогдох хууль, тогтоолын төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Г.Дамдинням Гишүүд: Б.Баярбаатар Ж.Алдаржавхлан Ж.Баярмаа Э.Болормаа П.Ганзориг Б.Жаргалан С.Замира С.Зулпхар Ц.Мөнхбат Н.Наранбаатар Н.Номтойбаяр /2024 оны №307 захирамжаар хассан/ П.Сайнзориг Б.Хэрлэн	-Нэг удаа /2024.10.02/ хуралдсан. -Төрийн албаны зөвлөлийн мэдээллийг сонсож, холбогдох судалгаа, дүгнэлтийг цуглуулан, дүн шинжилгээ хийж байна. -Төрийн албаны тухай хуулийн хэрэгжилтэд Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгээр үнэлгээ хийлгэж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний дагуу БНСУ-ын төрийн албаны тогтолцоо, Хүний нөөцийн удирдлагын яамны туршлага, Төрийн албаны шалгалтын төвийн үйл ажиллагаатай танилцав. -Холбогдох байгууллага, эрдэмтэн судлаач, мэргэжилтнүүдийг оролцуулсан уулзалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулахаар бэлтгэл ханган ажиллаж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

4	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №75 Нийтээр дагаж мөрдөх дүрэм, журам, захиргааны хэм хэмжээний актын тоог цөөрүүлэх, цэгцлэх талаар санал, дүгнэлт гарган холбогдох бусад хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Ж.Бат-Эрдэнэ Гишүүд: Б.Баярбаатар Ж.Золжаргал Ч.Анар /2024 оны 307-р захирамжаар хассан/ О.Батнайрамдал Б.Бат-Эрдэнэ Х.Баасанжаргал Х.Ганхуяг Ж.Ганбаатар Б.Жаргалан Д.Жаргалсайхан Ч.Лодойсамбуу Л.Мөнхбаясгалан М.Нарантуяа-Нара Г.Очирбат М.Сарнай Дав.Цогтбаатар С.Цэнгүүн Д.Энхтүвшин	-Захиргааны хэм хэмжээний актын бүртгэл, мониторингийн тайлан, дүгнэлтийг судалж байна. -Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газраас холбогдох мэдээллийг авч, ажлын хэсгийн хуралдаанаар сонсохоор ажиллаж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
5	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №78 Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, санал дүгнэлт гаргах, шаардлагатай хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: С.Лүндэг Гишүүд: Б.Пүрэвдорж Б.Бейсен Дам.Цогтбаатар М.Бадамсүрэн Ж.Батжаргал Б.Бат-Эрдэнэ Э.Болормаа С.Замира Н.Наранбаатар Д.Рэгдэл Б.Түвшин Б.Уянга Н.Батсүмбэрэл /2024 оны №307 захирамжаар нэмсэн/	-Нэг удаа /2024.10.21/ хуралдсан. -Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамны мэлээлэл сонсож, ажлын хэсгийн удирдамж, төлөвлөгөөг батлав. -Олон улсын холбогдох байгууллагын төлөөлөлтэй уулзан, гадаад улс орнуудад хийгдсэн судалгаа, дүгнэлт, дэвшилтэт туршлагын талаар ярилцаж, Олон улсын байгаль хамгаалах нийгэмлэгийн хуульч, судлаачдаар судалгаа хийлгэхээр ажиллаж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

6	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №79 Ундны ус, ариун цэврийн байгууламжаар хангагдах эрхийн хэрэгжилттэй танилцаж, санал, дүгнэлт гаргах, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох санал боловсруулан танилцуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Б.Уянга Гишүүд: Ж.Золжаргал Э.Болормаа М.Ганхүлэг Л.Мөнхбаясгалан П.Мөнхтулга Д.Рэгдэл	-Хоёр удаа /2024.09.18, 2024.10.16/ хуралдсан. -Хоёр удаа /2024.09.18, 2024.10.16/ хуралдсан. -Удирдамж, төлөвлөгөөгөө баталж, "Ус" хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дүнгийн талаарх холбогдох байгууллагуудын мэдээллийг сонсов. -Ундны ус, ариун цэврийн байгууламжийн чиглэлээр мэргэшсэн судлаач, мэргэжилтэн, холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, мэргэжлийн холбоодын төлөөлөлтэй хийх уулзалт, ярилцлагыг зохион байгуулахаар төлөвлөн ажиллаж байна. -Энэ талаар судалгаа хийсэн төрийн болон ТББ, олон улсын нийт 25 байгууллагаас мэдээлэл цуглуулж байна. Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яам, ХХААХҮЯ, Хот байгуулалт, барилга, орон сууцжуулалтын яам, Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци, Нүүрс ассоциаци, Усны газраас мэдээлэл авч байна. -Усны салбарын бодлого, хууль тогтоомжийн уялдаа холбоо, эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулах талаар төрийн болон ТББ, мэргэшсэн судлаач, мэргэжилтэн, судалгааны байгууллагын нийт 60 гаруй төлөөлөл оролцсон хэлэлцүүлгийг зохион байгуулав. -Мянганы сорилтын сангаас хэрэгжүүлж буй Хаягдал ус дахин боловсруулах болон Ус хангамжийн баруун эх үүсвэрийг шинээр байгуулах үйлдвэрийн төслүүдийн ажил, байдалтай танилцав. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
---	--	--	--

7	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №81 Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, санал, дүгнэлт гаргах, шаардлагатай бол холбогдох хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: М.Ганхүлэг Гишүүд: Ч.Ундрам Н.Алтаншагай Н.Батсүмбэрэл Э.Батшугар Э.Болормаа Ш.Бямбасүрэн Г.Лувсанжамц М.Сарнай С.Цэнгүүн Ө.Шижир	-Нэг удаа /2024.10.03/ хуралдсан. -Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн хэрэгжилттэй холбоотой мэдээ, мэдээлийг нэгтгэн дүгнэв. -Бусад улс орнуудын Залуучуудын хөгжлийг дэмжих чиглэлээр төрөөс баримталдаг бодлого, хууль эрх зүйн орчин ямар байгаа талаар Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгээр харьцуулсан судалгаа хийлгэж байна. -Соёл, спорт, аялал жуулчлал, залуучуудын яамны бодлого, үйл ажиллагаатай танилцаж, 2025 оныг "Залуучуудын жил" болгосонтой холбогдуулан авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар санал хэлэлцэв. -“Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн хэрэгжилт” сэдэвт хэлэлцүүлэг зохион байгуулав. Хэлэлцүүлгээр залуучуудад тулгамдаж буй асуудал, өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашид юунд анхаарах талаар холбогдох төрийн болон олон улсын байгууллага, судлаачдын саналыг сонсов. -Усны салбарт хуулийн давхардал, зөрчил, хийдэл ямар байгаа талаар холбогдох байгууллагуудаас мэдээлэл цуглуулж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
8	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №82 Жижиг, дунд үйлдвэрлэл үйлчилгээг дэмжих тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, бичил үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчдийг дэмжих тогтолцоог оновчтой болгох чиглэлээр санал, дүгнэлт гаргах, холбогдох хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Д.Батлут Гишүүд: С.Ганбаатар Н.Алтанхуяг Ж.Батжаргал Ж.Ганбаатар М.Ганхүлэг С.Замира С.Лүндэг	-Нэг удаа /2024.11.14, 2025.01.14/ хуралдсан. Жижиг, дунд үйлдвэрийн газрын мэдээллийг сонсож, ажлын хэсгийн гишүүд зарим аймаг, сумдад ажиллав. -Жижиг, дунд үйлдвэр хөгжүүлэх талаарх гадаад орнуудын туршлага, бусад асуудлаар Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгээр дэлгэрэнгүй судалгаа хийлгэж байна. -Олон улсын хөгжлийн есөн байгууллагаас амжилттай хэрэгжиж байгаа төсөл, хөтөлбөрийн талаар мэдээлэл авахаар ажиллаж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

9	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №83 Зөвшөөрлийн тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, холбогдох санал, дүгнэлт гаргаж, хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Х.Ганхуяг Гишүүд: Р.Сэддорж Т.Аубакир Э.Бат-Амгалан Б.Батбаатар Б.Заяабал У.Отгонбаяр Г.Очирбат Г.Хосбаяр	-Зургаан удаа /2024.12.03, 2024.12.04, 2024.12.16, 2024.12.17 (хоёр удаа), 2024.12.20/ хуралдсан. -“Зөвшөөрлийн тухай хуулиар олгож буй тусгай болон энгийн зөвшөөрөл шинээр авах, сунгуулахад тулгарч буй асуудал, шийдэл” сэдэвт цуврал хэлэлцүүлэг зохион байгуулав. -Төрийн захиргааны бүх төв байгууллага, холбогдох байгууллагын мэдээллийг сонсож, уулзалт, хэлэлцүүлэг явуулж, аймаг, нийслэл, дүүргүүдийн удирдлагуудтай цахимаар хуралдав. -Судалгааны багийн тайлан илтгэлийг хэлэлцэж, ажлын хэсгийн санал, дүгнэлтийг боловсруулан Байнгын хорооны хуралдаанд хэлэлцүүлж, Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай Байнгын хорооны тогтоолыг батлуулав. -Ажлын хэсэг хуулийн төсөл боловсруулахаар ажиллаж байна.
10	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №97 Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, нийгмийн халамжийн тогтолцоог оновчтой болгох чиглэлээр санал, дүгнэлт гаргах, шаардлагатай бол холбогдох хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Б.Жаргалан Гишүүд: Б.Бейсен Л.Энхнасан Н.Алтаншагай Р.Батболд Ж.Баясгалан Д.Ганмаа М.Ганхүлэг С.Зулпхар П.Мөнхтулга М.Нарантуяа-Нара О.Саранчулуун Б.Түвшин М.Сарнай /2024 оны №307 захирамжаар нэмсэн/	-Нэг удаа /2024.10.15/ хуралдсан. -Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам болон холбогдох байгууллагуудаас мэдээлэл авч, ажлын хэсгийн хуралдаанаар хэлэлцсэн. -Холбогдох талууд, иргэдийн оролцоог хангаж уулзалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулахаар ажиллаж байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

11	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №103 Хөдөлмөрийн тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, санал дүгнэлт гаргах, холбогдох шийдвэрийн төсөл боловсруулан танилцуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Г.Тэмүүлэн Гишүүд: Р.Сэддорж Л.Энхнасан А.Ариунзаяа Р.Батболд П.Батчимэг Э.Болормаа С.Зулпхар Б.Жаргалан Ч.Лодойсамбуу Б.Мөнхсоёл Ц.Мөнхтуяа Н.Наранбаатар Б.Пунсалмаа Б.Уянга Б.Хэрлэн Д.Энхтүвшин С.Эрдэнэбат Н.Номтойбаяр /2024 оны №307 захирамжаар нэмсэн/	-Хоёр удаа /2024.11.19, 2024.12.24/ хуралдсан. -Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Хүний эрхийн үндэсний Комисс, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл болон холбогдох байгууллагын мэдээлэл сонсож хэлэлцсэн. -Өмнөговь аймгийн Цогтцэций суманд ажиллаж, говийн бүсийн уул уурхайн үйл ажиллагаатай танилцан, тус салбарын мэргэжилтнүүд, судлаач нартай уулзав. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
12	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №110 Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, электрон тамхи, түүнтэй холбоотой асуудлаар холбогдох хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай эсэхийг судлан, санал, дүгнэлт гаргах, шаардлагатай бол холбогдох хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: О.Номинчимэг Гишүүд: Д.Батбаяр Г.Дамдинням Х.Жангабыл Б.Мөнхсоёл М.Сарнай	-Хоёр удаа /2024.09.30, 2024.12.17/ хуралдсан. -Хуулийн хэрэгжилт, үр дүнгийн талаарх Эрүүл мэндийн яамны мэдээллийг сонсож, тамхины импорт, татварын талаар Сангийн яам, Тагнуулын ерөнхий газар болон Гаалийн ерөнхий газраас мэдээлэл авч байна. -ДЭМБ-ын Суурин төлөөлөгч Сокорро Эскалантетэй уулзаж тамхи, тамхин бүтээгдэхүүнд ногдуулах татварын орчны талаарх олон улсын чиг хандлагын асуудлаар мэдээлэл солилцож, гадаад орнуудын туршлагыг судлав. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

13	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №111 Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, холбогдох санал, дүгнэлт, хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Д.Энхтүвшин Гишүүд: Б.Баярбаатар С.Ганбаатар Н.Алтанхуяг Ч.Анар /2024 оны №307 захирамжаар хассан/ Т.Аубакир Д.Батбаяр Б.Заяабал Ө.Шижир	-Гурван удаа /2024.10.02, 2024.11.05, 2024.12.04/ хуралдсан. -Төрийн хяналт шалгалтын тогтолцооны талаарх бүрэн зураглал гаргав. -Судалгааны материал, дүгнэлтүүдийг нэгтгэн судалж, Төрийн захиргааны төв болон төрийн захиргааны байгууллагуудын мэдээллийг сонсов. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
14	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №113 Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцоог оновчтой болгох чиглэлээр санал, дүгнэлт гаргах, шаардлагатай бол холбогдох хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: У.Отгонбаяр Гишүүд: М.Бадамсүрэн Н.Батсүмбэрэл Х.Болормаа Э.Болормаа Н.Номтойбаяр /2024 оны №307 захирамжаар хассан/	Дөрвөн удаа /2024.10.04, 2024.10.16, 2024.12.04, 2025.01.15/ хуралдсан. -ЭМДЕГ, НДЕГ, Эрүүл мэндийн яам, ЭМДҮЗ, ЭМДЕГ, Улсын I, III төв эмнэлгүүд болон аймаг, нийслэл, дүүрэг, сумдын эмнэлгийн мэдээллийг сонсов. -Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 98 дугаар захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсгийн чиг үүргийг нэгтгэн, өргөн хүрээнд ажиллахаар боллоо. -Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын мэдээллийг сонсож, хэлэлцэв. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
15	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.09.05 №115 Иргэний хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: О.Номинчимэг Гишүүд: Дам.Цогтбаатар Х.Баасанжаргал П.Сайнзориг Х.Тэмүүжин Г.Уянгахишиг Б.Энхбаяр С.Эрдэнэболд	-Гурван удаа /2024.10.19, 2024.12.23, 2025.01.14/ хуралдсан. -Судалгаа, дүн шинжилгээ, илтгэл, тайлан, мэдээлэл, эрдэм шинжилгээний дүгнэлтүүдийг холбогдох 14 байгууллагаас авч байна. -Холбогдох байгууллага, талуудын оролцоог хангаж, дугуй ширээний уулзалт, ярилцлага хийлээ. -“Иргэний хууль тогтоомж: тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам” сэдэвт уулзалт-хэлэлцүүлэг хийв. Хэлэлцүүлэгт Улсын дээд шүүх, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар, Монголын Олон улсын Арбитр, Шүүхийн сургалт, судалгаа, мэдээллийн академи, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, Монополийн эсрэг газар, Монголын нотариатчдын танхим, Монголын хуульчдын холбоо, Монголын өмгөөлөгчдийн холбоо, Монгол Улсын Их сургууль, Шихихутуг Их сургуулийн төлөөлөл оролцож, илтгэл, судалгаа танилцуулав. -Ажлын хэсэгт дэмжлэг үзүүлэх багийн бүрэлдэхүүн, ажлын даалгаврыг хэлэлцэн баталлаа. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

16	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.11.18 №263 Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, жилийн төсвийн төслийг боловсруулах болон төсвийн гүйцэтгэлийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх, Байнгын хороо, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх журмын талаар санал, дүгнэлт гаргаж, төсвийн хууль тогтоомжийн уялдаа холбоог хангах чиглэлээр хуулийн төсөл боловсруулж танилцуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Х.Булгантуяа Гишүүд: Г.Тэмүүлэн Т.Аубакир Р.Батболд О.Батнайрамдал Ж.Баярмаа Ж.Галбадрах Д.Ганмаа Б.Жаргалан Д.Жаргалсайхан Ц.Идэрбат М.Мандхай Б.Мөнхсоёл Ц.Мөнхтуяа У.Отгонбаяр Г.Очирбат Д.Пүрэвдаваа Б.Түвшин Ч.Ундрам Б.Уянга Б.Хэрлэн С.Цэнгүүн Д.Энхтүвшин М.Энхцэцэг С.Эрдэнэболд	-Нэг удаа /2025.01.15/ хуралдаж, үйл ажиллагааны удирдамж, төлөвлөгөөг батлав. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
17	Улсын Их Хурлын даргын захирамж 2024.12.02 №292 Татварын багц хуулийн хэрэгжилт-тэй танилцаж санал, дүгнэлт гаргах, шаардлагатай бол холбогдох хуулийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч: Х.Ганхуяг Гишүүд: Т.Аубакир Р.Батболд Ж.Баясгалан П.Ганзориг Б.Заяабал О.Номинчимэг Б.Пунсалмаа Д.Энхтүвшин	-Нэг удаа /2025.01.20/ хуралдсан. -Ажиллах хүрээ, төлөвлөгөөг баталж, ажлын дэд хэсгийг байгуулсан. -Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, Хувь хүний орлогын албан татвар болон Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар хэлэлцүүлэг зохион байгуулав -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ТОГТООЛООР БАЙГУУЛАГДСАН АЖЛЫН ХЭСЭГ			
1	БСШУСБХ-ны тогтоол 2024.10.15 №01 "Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр"-ийн 2.2.1-д тэгж, хүртээмжтэй, чанартай боловсрол зорилтын хүрээнд туссан Төрийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэг, дотуур байрны нүхэн жорлонг орчин үеийн стандарт, шаардлагад нийцсэн ариун цэврийн байгууламжаар солих ажлын явцад дэмжлэг үзүүлэх үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч Ч.Ундрам Гишүүд: Ц.Мөнхтуяа Д.Рэгдэл М.Сарнай Б.Хэрлэн С.Эрдэнэбат	-Хоёр удаа /2024.10.30, 2024.11.20/ хуралдсан. -Боловсролын ерөнхий газар, Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ, Барилгын хөгжлийн төвийн мэдээллийг тус тус сонссон. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

2	БСШУСБХ-ны тогтоол 2024.10.15 №02 Боловсролын зээлийн сангийн үйл ажиллагаа, журмын биелэлтэд хяналт шалгалт хийх, холбогдох санал, дүгнэлт гаргах шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч О.Батнайрамдал Гишүүд: Ш.Бямбасүрэн Ж.Галбадрах Г.Дамдинням Б.Найдалаа О.Саранчулуун М.Сарнай С.Эрдэнэбат	Гурван удаа /2024.11.07, 2025.01.15, 2025.01.22/ хуралдсан. Боловсролын зээлийн сангийн үйл ажиллагаатай танилцаж, тус сангийн журам, холбогдох хуулийн биелэлтийн талаар мэдээлэл сонсов. Ажлын хэсгийн ахлагч Боловсролын сайдад асуулт тавиад байна. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
3	АҮББХ-ны тогтоол 2024.11.13 №01 "Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төсөл"-ийн талаар шалган судлах, холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч Л.Мөнхбаясгалан Гишүүд: М.Бадамсүрэн Д.Батбаяр П.Ганзориг Х.Жангабыл Ж.Золжаргал Г.Лувсанжамц П.Мөнхтулга Г.Очирбат Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтуяа Д.Энхтүвшин	-Хоёр удаа /2024.12.17, 2025.01.20/ хуралдсан. - Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн одоогийн нөхцөл байдал, түүхий эдийн нөөц болон Монгол Улсын Засгийн газар БНЭУ-ын "Экспорт-Импорт" банк хоорондын Зээлийн хэлэлцээрийг соёрхон батлахтай холбоотойгоор холбогдох төрийн байгууллагуудын мэдээллийг сонслоо. -Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг төлөвлөсөн хугацаанд ашиглалтад оруулах талаар Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай тогтоолын төслийг боловсруулж, Байнгын хоорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлэн батлуулав. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
4	АҮББХ-ны тогтоол 2024.11.13 №02 "Тавантолгой түлш" ХХК-ийн үйлдвэрлэл, технологийн үйл ажиллагааны талаар шалган судлах, холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч Д.Энхтуяа Гишүүд: М.Бадамсүрэн П.Мөнхтулга Г.Очирбат Б.Пунсалмаа Д.Пүрэвдаваа Б.Уянга Г.Лувсанжамц Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтүвшин М.Энхцэцэг	-Хоёр удаа /2024.12.04, 2025.01.22/ хуралдсан. -Үйл ажиллагааны удирдамж төлөвлөгөөг баталж, ажлын хэсэгт дэмжлэг үзүүлэх бүлгийн бүрэлдэхүүн, хамтран ажиллах төлөвлөгөөг батлав. - "Тавантолгой түлш" ХХК-иас Санхүүгийн тайланд хийсэн аудитын дүгнэлт, үйлдвэрлэл, технологийн талаар дэмжих бүлгийн дүгнэлт, мэдээллийг хэлэлцэв. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.
5	АҮББХ-ны тогтоол 2024.11.19 №05 "Эрдэнэс Тавантолгой" ХК-ийн нүүрс баяжуулах үйлдвэрийн үйл ажиллагааны талаар шалган судлах, холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч С.Ганбаатар Гишүүд: М.Бадамсүрэн Д.Батбаяр П.Ганзориг Х.Жангабыл Г.Лувсанжамц Л.Мөнхбаясгалан П.Мөнхтулга Г.Очирбат Б.Тулга Б.Уянга Д.Энхтүвшин М.Энхцэцэг	-Нэг удаа /2025.01.15/ хуралдсан. -Үйл ажиллагааны удирдамжийг батлуулж, төлөвлөгөөг хэлэлцэв. -Ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа үргэлжилж байна.

6	АҮББХ-ны ТОГТООЛ 2024.12.24 №08 Үйлдвэрлэл, технологийн паркийн эрх зүйн байдлын тухай болон холбогдох хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, үйлдвэрлэл, технологийн паркуудын үйл ажиллагаатай танилцах, санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч Б.Уянга Гишүүд: Д.Батлут Д.Батбаяр Д.Жаргалсайхан С.Замира Ж.Золжаргал Г.Лувсанжамц Г.Очирбат Б.Пунсалмаа Д.Пүрэвдаваа Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтуяа М.Энхцэцэг	-Үйл ажиллагааны удирдамж, төлөвлөгөөг батлуулаад ажиллаж байна.
7	БОХХААБХ-ны ТОГТООЛ 2025.01.14 №2 Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангаас олгосон зээл, зээлийн эргэн төлөлт, хэрэгжилт, үр дүнтэй танилцаж, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч Ж.Бат-Эрдэнэ Гишүүд: М.Бадамсүрэн С.Ганбаатар М.Ганхүлэг С.Замира У.Отгонбаяр	-Үйл ажиллагааны удирдамж, төлөвлөгөөг боловсруулахаар ажиллаж байна.
8	АҮББХ-ны ТОГТООЛ 2025.01.15 №02 Өрхийн, бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих, хөгжүүлэх бодлогын хүрээнд холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч М.Бадамсүрэн Гишүүд: Д.Батбаяр П.Ганзориг М.Ганхүлэг Х.Жангабыл С.Замира Г.Лувсанжамц Г.Очирбат Б.Пунсалмаа Д.Үүрийнтуяа Д.Энхтүвшин М.Энхцэцэг Д.Энхтуяа	-Үйл ажиллагааны удирдамж, төлөвлөгөөг боловсруулахаар ажиллаж байна.
9	БОХХААБХ-ны ТОГТООЛ 2025.01.21 №08 Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн болон Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарт олон улсын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжиж байгаа төсөл, хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийн явц, үр дүнгийн талаар холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг	Ахлагч С.Ганбаатар Гишүүд: Р.Сэддорж М.Ганхүлэг С.Замира М.Мандхай А.Ундрaa Б.Уянга	-Үйл ажиллагааны удирдамж, төлөвлөгөөг боловсруулахаар ажиллаж байна.

Хяналтын сонсгол

Улсын Их Хурлын холбогдох Байнгын хороод эрхлэн хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой хяналтын болон ерөнхий хяналтын сонсгол тус бүр нэг удаа, ил тод, нээлттэй байдлаар зохион байгуулав.

1. "Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт" сэдэвт хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой хяналтын сонсголыг 2024 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр Төрийн ордонд явууллаа.

Түр болон албадан саатуулагдаж, цагдан хоригдож буй иргэд, ял эдэлж буй хоригдлууд, хугацаат цэргийн алба хаагчдын амь нас, бие махбод, сэтгэл санаатай холбоотой хүний эрхийн зөрчлүүд хууль сахиулах болон батлан хамгаалах байгууллагуудад удаа дараа гарч, төрийн зарим албан тушаалтнууд холбогдож байгаа асуудлаар, мөн хэвлэл, мэдээллийн болон бусад салбар дахь хүний эрхийн төлөв байдал, зөрчлийн талаар олон нийтэд сонсгох, шалтгаан нөхцөлд дүн шинжилгээ хийх, ёс зүй, хариуцлагын механизмыг сайжруулах, хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай байх тул хяналтын сонсгол зохион байгуулах хүсэлтийг Улсын Их Хурлын 22 гишүүн 2024 оны наймдугаар сарын 06-нд Улсын Их Хурлын даргад хандаж гаргасан юм.

Энэ хүсэлтийг Улсын Их Хурал хүлээн авч, Хууль зүйн байнгын хорооны 2024 оны наймдугаар сарын 15-ны хуралдаанаар хэлэлцэн, сонсголын сэдэв, товыг тогтоож, даргалагчаар Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзоригийг томилов. Сонсголд Улсын Их Хурлын гишүүд, холбогдох 13 төрийн байгууллагын 44 албан тушаалтан, 72 иргэн, хуулийн этгээд биеэр, хоёр иргэн цахимаар оролцож, мөн хоёр ажиглагчийн үүрэг гүйцэтгэсэн байна.

Сонсголын тайлан, санал, дүгнэлтийг Хууль зүйн байнгын хорооны 2024 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдрийн хуралдаанаар хэлэлцэж, "Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт" асуудлаар хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахтай холбоотой Монгол Улсын Их Хурлын хяналтын сонсголыг явуулсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай" 09 дүгээр тогтоолыг баталлаа.

2. Агаарын бохирдол, утааны асуудлаарх ерөнхий хяналтын сонсголыг 2025 оны хоёрдугаар сарын 03, 04-ний өдрүүдэд Төрийн ордонд зохион байгуулав.

Иргэн Батбаатарын Мөнгөнхишиг нийтийн өргөдөл, гомдлын petition.parliament.mn цахим системээр "Утааны сонсгол хийцгээе! Төсвийн зарцуулалтад хяналт, үнэлгээ хийж, сайжруулцгаая!" сэдэвт өргөдөл гаргаж, агаар, орчны бохирдлыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр, үйл ажиллагааны төсөв, гүйцэтгэл, үүний ил тод байдалд үнэлгээ хийж, цаашид хэрэгжих төлөвлөгөө, хөтөлбөрүүдийг сайжруулах шаардлага тавьсныг 71452 иргэн дэмжсэн юм. Иймд хуулийн дагуу Улсын Их Хурал өргөдлийг хүлээн авч, Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд уг асуудлыг хэлэлцэн, ажлын хэсгийг байгуулж, ахлагчаар Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Чинбүрэнг томилов. Түүнчлэн Байнгын хороо ерөнхий хяналтын сонсголын товыг 2025 оны хоёрдугаар сарын 03, 04-ний өдрөөр тогтоож, сонсгол даргалагчаар ажлын хэсгийн ахлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Чинбүрэнг томиллоо.

Ерөнхий хяналтын сонсгол зохион байгуулах ажлын хэсгээс олон нийтийн оролцоог хангах, асуудлын шалтгаан нөхцөлийг тодорхойлох зорилгоор "Агаарын бохирдол-хүн амын эрүүл мэнд (Амьд явах, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх)", "Утааны асуудал: Стандарт, хяналт (зуух, түлшний технологи)", "Утааны асуудал: Эрх зүйн орчин, бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилт, санхүүжилт, зарцуулалт, хариуцлага", "Утааны асуудал: Зуух, түлшний технологийн шийдлүүд" сэдвээр гурван үе шаттай, дөрвөн удаагийн хэлэлцүүлгийг 2025 оны нэгдүгээр сарын 15-29-нд зохион байгууллаа.

Улсын Их Хурлын гишүүний асуулга, асуулт

Улсын Их Хурлын 2024 оны хавар, намрын ээлжит чуулганы завсарлагааны болон намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Монгол Улсын Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүд болон Улсын Их Хурлаас бүрэлдэхүүн, удирдлагыг нь сонгож, томилдог

байгууллагад хандан Улсын Их Хурлын 11 гишүүн 97 асуудлаар 21 удаа асуулга, 13 гишүүн 129 асуудлаар 28 удаа асуулт тавьсан байна.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮНИЙ АСУУЛГА

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮНИЙ АСУУЛТ

Эдгээрээс Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Мөнхтуяагийн Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэд хандаж тавьсан 10 дугаар асуулгын хариуг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хорооны 2024 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдрийн хуралдаанаар хэлэлцээд байна.

Харин Улсын Их Хурлын гишүүдийн асуултуудаас Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Мөнхтуяа, Л.Мөнхбаясгалан нарын Боловсролын сайд болон Ерөнхий сайд нарт хандан тавьсан асуултуудын хариуг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын болон Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хороодын хуралдаанаар сонсов. Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Мөнхбаясгалангийн газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талаарх асуултын хариуг Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцээд уг асуудлыг шалган судалж холбогдох санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулаад байна.

Ерөнхий сайдын мэдээлэл

Намрын ээлжит чуулганд Монгол Улсын Ерөнхий сайд гурван удаагийн мэдээлэл хийлээ.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай болон Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд заасан уг мэдээллийг Тэргүүн шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Л.Гантөмөр, Шадар сайд С.Амарсайхан, Ерөнхий

сайд Л.Оюун-Эрдэнэ нар боомтын сэргэлтийн бодлогын хэрэгжилт, 2024–2025 оны өвөлжилт, хаваржилтын бэлтгэл ажлын явц, авлигатай тэмцэх 5Ш ажиллагааны гүйцэтгэлийн талаар хийв.

Ерөнхий сайдын мэдээллийн үеэр давхардсан тоогоор Улсын Их Хурлын 24 гишүүн 74 асуулт асууж, хариулт авч, санал хэлжээ. Мөн Ерөнхий сайдын мэдээллүүдтэй холбогдуулан www.d.parliament.mn цахим системээр таван иргэн, нийт 20 асуулт ирүүлсэн байна.

Сонсож хэлэлцсэн тайлан, илтгэл, мэдээлэл

Улсын Их Хурлын хянан шалгах чиг үүргийн хүрээнд 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Байнгын хороод Засгийн газрын гишүүд болон холбогдох бусад байгууллагын мэдээлэл, тайлан, илтгэлийг нийт 27 удаа сонсож, хэлэлцжээ. Эдгээрийн хоёр нь буюу Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны хуралдаанаар сонссон мэдээллүүдийг хаалттай хэлэлцсэн байна. Нээлттэй хэлэлцүүлгүүдэд давхардсан тоогоор Улсын Их Хурлын 266 гишүүн 796 асуулт асууж, үг хэлсэн байна.

Хууль, тогтоолоор өгсөн үүрэг, чиглэл

Ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлаас Засгийн газар, холбогдох байгууллагад Улсын Их Хурлын долоон тогтоолоор үүрэг, чиглэл өгсөн байна. Байнгын хороодын мөн тооны тогтоолын 43 заалтаар үүрэг, чиглэл өгчээ.

2025 оны нэгдүгээр сарын 24-ний буюу 2024 оны намрын ээлжит чуулган хаасан өдрийн байдлаар 162 хуулийн 755 хэсэг, заалт, Улсын Их Хурлын 150 тогтоолын 881 заалт, Байнгын болон дэд, түр хорооны 106 тогтоолын 795 заалт хяналтанд байна.

Төсвийн хэлэлцүүлэг

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай болон холбогдох хууль, тогтоолын төслүүдийг Засгийн газраас 2024 оны наймдугаар сарын 30-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн. Улсын Их Хурал уг төслүүдийг Төсвийн тухай хуульд заасны дагуу хэлэлцэж, 2024 оны 11 дүгээр сарын 08-ны өдөр баталсан.

Улсын Их Хурлаар батлагдсан Монгол Улсын 2025 оны Төсвийн тухай хууль, хамт өргөн мэдүүлсэн бусад хууль тогтоомжид бүхэлд нь Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2024 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр хориг тавьсан. Ерөнхийлөгчин хоригийг Улсын Их Хурал хүлээн авч, хууль тогтоомжийг бүхэлд нь хүчингүй болгох, мөн холбогдох арга хэмжээ авах тухай тогтоолыг 2024 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдөр батлав. Уг тогтоолоор Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төслийг 2024 оны 12 дугаар сарын 10-ны дотор Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газарт даалгасан. Засгийн газар төслүүдийг 2024 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр дахин өргөн мэдүүлснийг Улсын Их Хурал хэлэлцэн шийдвэрлэв.

IV БҮЛЭГ

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГАДААД
ХАРИЛЦАА, ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Нэг. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГАДААД ХАРИЛЦАА, ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Монгол Улсын Их Хурал 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд гадаад харилцааг өргөжүүлэх, парламент хоорондын болон бүс нутаг, олон улсын байгууллагууд хоорондын хамтын ажиллагааг идэвхжүүлэхэд ихээхэн идэвх чармайлттай ажиллав.

Гадаад айлчлал

Улсын Их Хурлын дэд дарга Б.Пүрэвдорж тэргүүтэй төлөөлөгчид Оросын Холбооны Улс (ОХУ)-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын орлогч дарга А.В.Гордеевын урилгаар 2024 оны 12 дугаар сарын 15–20-ны өдрүүдэд ажлын айлчлал хийв. Айлчлалын бүрэлдэхүүнд Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Монгол-Оросын парламентын бүлгийн гишүүн А.Ариунзаяа, Г.Очирбат нар оролцлоо.

Айлчлалын үеэр төлөөлөгчид ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын орлогч дарга А.В.Гордеев болон Холбооны Зөвлөлийн орлогч дарга К.И.Косачёв нартай албан уулзалт хийв. Уулзалтуудын үеэр Евразийн эдийн засгийн холбоонд элсэх асуудал болон хоёр орны харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэхийн тулд цаашид хэрхэн хамтран ажиллах талаар дэлгэрэнгүй санал бодлоо солилцов.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяа, Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Батсүмбэрэл, Ө.Шижир, Д.Энхтуяа нар 2024 оны есдүгээр сарын 23–30-ны өдрүүдэд Америкийн Нэгдсэн Улсын Нью-Йорк хотноо "Хэнийг ч үл орхигдуулах: одоо болон ирээдүй хойч үеийнхний төлөө хамтдаа энх тайван, тогтвортой хөгжил, хүний эрхэм чанарыг дээшлүүлэх нь" сэдвийн дор болсон Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын (НҮБ)-ын Ерөнхий Ассамблейн 79 дүгээр чуулганы Ерөнхий санал шүүмжлэлд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийг дагалдан оролцов.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяа тэргүүтэй төлөөлөгчид Швейцарын Холбооны Улсын Женев хотноо 2024 оны 10 дугаар сарын 13–20-ны өдрүүдэд хуралдсан Олон Улсын Парламентын Холбоо (ОУПХ)-ны Ассамблейн 149 дүгээр чуулга уулзалтад оролцов. Улсын Их Хурлын дэд дарга дагалдан ажилласан Улсын Их Хурлын гишүүн О.Номинчимэг, Г.Хосбаяр нарын хамт Ассамблейн нэгдсэн хэлэлцүүлэг болон бусад салбар хуралдаанд оролцлоо.

Ассамблейн чуулганд оролцох үеэрээ Улсын Их Хурлын төлөөлөгчид парламентын гадаад хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх зорилтын хүрээнд Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улсын парламентын ОУПХ-той харилцах бүлгийн гишүүдтэй хоёр талын албан уулзалт хийсэн юм. Уулзалтаар хоёр талын нийтлэг үнэт зүйлс, парламентын ардчиллын талаар харилцан үзэл бодлоо нээлттэй солилцоод өмнө нь хэд хэдэн удаа хойшлогдоод байсан Их Британийн парламентын төлөөлөгчдийн Монгол Улсад хийх айлчлалыг 2025 онд хэрэгжүүлэх талаар санал солилцлоо.

Дэд дарга Х.Булгантуяа нар Бутаны парламентын дарга Лүндэн Доржи тэргүүтэй төлөөлөгчидтэй мөн уулзалт хийж, хоёр улсын улс төрийн харилцааны сүүлийн үеийн амжилтыг тэмдэглэн, хууль тогтоох байгууллага хоорондын харилцаа, хамтын ажиллагааг цаашид хөгжүүлэх боломж, бололцоо өргөжиж байгааг сайшаан тэмдэглэв.

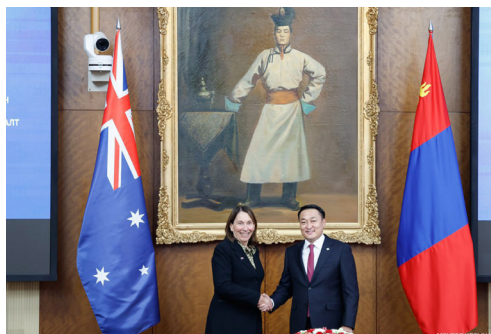
ОУПХ-ны Ассамблейн үеэр тус холбооны Парламентчдын хүний эрхийн тусгай хорооны гишүүний сул орон тоог нөхөх сонгууль болсон бөгөөд Улсын Их Хурлын гишүүн О.Номинчимэг найман улсын есөн парламентчтай өрсөлдөн сонгогдсоноор уг тусгай хороонд сонгогдсон анхны монгол парламентч боллоо.

Улсын Их Хурлын Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны дарга Б.Бейсен, Эдийн засгийн байнгын хорооны дарга Р.Сэддорж, Улсын Их Хурлын гишүүн Р.Батболд, М.Мандхай, М.Ганхүлэг нар Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсад 2024 оны 11 дүгээр сарын 24-30-ны өдрүүдэд Олон улсын хоршооллын холбооны хуралд оролцов. "Хоршооллыг ахиулах нь" сэдвийн хүрээнд болсон тус хурлын дөрөвдүгээр салбар хуралдаанд Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 42 дугаар захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсгийн ахлагч М.Мандхай нэхмэлийн хоршооллын талаар илтгэл тавьж, хэлэлцүүлээ.

Хүлээн авсан айлчлал

Монгол Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалангийн урилгаар Австралийн Холбооны Улсын парламентын Сенатын танхимын Ерөнхийлөгч, хатагтай Сюзан Лаянс манай улсад 2024 оны 10 дугаар сарын 16-19-ний өдрүүдэд албан ёсны айлчлал хийлээ. Айлчлалын үеэр болсон Улсын Их Хурлын дарга, Сенатын танхимын Ерөнхийлөгч нарын хоёр талт өргөтгөсөн уулзалтаар талууд Монгол, Австралийн найрсаг харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн бэхжүүлэхийн төлөө байгаагаа харилцан нотолж, энэхүү харилцаа нь ардчиллын нийтлэг үнэт зүйлсэд тулгуурлан хөгжиж байгааг онцлов.

Монгол Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан хатагтай С.Лаянсын айлчлал нь Монгол Улсын "Гуравдагч хөршийн бодлого"-ын хүрээнд хоёр улсын найрсаг харилцааг бататган бэхжүүлэх, улс төрийн яриа хэлэлцээг үргэлжлүүлэх, хоёр улсын хууль тогтоох байгууллага хоорондын харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой гэдгийг цохон тэмдэглэлээ.

Австралийн Холбооны Улсын Сенатын танхимын Ерөнхийлөгч хатагтай С.Лаянсын Монгол Улсад хийсэн энэхүү айлчлал нь 2012 оноос хойш Австралийн талаас хэрэгжүүлсэн өндөр түвшний анхны айлчлал, Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалангийн хүлээн авсан анхны гадаадын хүндэт зочин бөгөөд манай гуравдагч хөрш, Энэтхэг, Номхон далайн бүс нутаг дахь чухал түншүүдийн нэг болох Австралийн Холбооны Улстай улс төрийн харилцаа, хамтын ажиллагааг "Иж бүрэн түншлэл"-ийн түвшинд ахиулах зорилтод чухал хувь нэмэр болж буй юм.

Хатагтай С.Лаянс тэргүүтэй төлөөлөгчид айлчлалынхаа хүрээнд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхэд Төрийн ордны Ёслол хүндэтгэлийн өргөө гэрт бараалхаж, Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны үйл ажиллагаатай танилцав.

Улсын Их Хурлын Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны дарга Г.Тэмүүлэнгийн урилгаар Бүгд Найрамдах Турк Улсын Үндэсний Их Хурлын Батлан хамгаалах байнгын хорооны дарга Хулуси Акар тэргүүтэй төлөөлөгчид 2024 оны 11 дүгээр сарын 28-30-ны өдрүүдэд Монгол Улсад ажлын айлчлал хийв.

Байнгын хорооны дарга Х.Акар тэргүүтэй төлөөлөгчид айлчлалын хүрээнд Монгол Улсын Их Хурлын Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны дарга Г.Тэмүүлэн, Батлан хамгаалахын сайд С.Бямбацогт нартай хоёр талт уулзалт хийж,

Монгол, Турк хоёр улсын аюулгүй байдал, батлан хамгаалахын салбарын хамтын ажиллагаа цэрэг, техник, цэргийн боловсрол, сургалт, бэлтгэл, батлан хамгаалах аж үйлдвэр зэрэг чиглэлээр идэвхтэй хөгжиж байгааг ярилцлаа. Мөн Улсын Их Хурал дахь Монгол-Туркийн парламентын бүлгийн гишүүдтэй уулзаж, хоёр улсын харилцаа улс төр, эдийн засаг, батлан хамгаалах, соёл, боловсрол зэрэг олон салбарт өргөжин хөгжихөд парламентын бүлэг хоорондын үйл ажиллагаа чухал хувь нэмэр оруулж буйг тэмдэглэв.

Энэхүү айлчлал нь Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Турк Улсын хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 55 жилийн ойн хүрээнд болж буй тус улсын Үндэсний Их Хурлын Батлан хамгаалах байнгын хорооны дарга, гишүүдийн анхны айлчлал бөгөөд хоёр улсын харилцаа, хууль тогтоох байгууллагуудын хамтын ажиллагааг идэвхтэй өрнүүлэхэд чухал хувь нэмэр оруулав. Айлчлалын хүрээнд Х.Акар тэргүүтэй төлөөлөгчид Улсын Их Хурлын чуулганы Нэгдсэн хуралдааны танхим, Монгол Улсын Батлан хамгаалах яам, Зэвсэгт хүчний жанжин штаб, Туркийн хамтын ажиллагаа, зохицуулах агентлаг /TIKA/-ийн үйл ажиллагаатай тус тус танилцлаа.

Бүгд Найрамдах Итали Улсын парламентын Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн, Итали-Монголын парламентын бүлгийн дарга Никола Карэ манай улсад 2024 оны 10 дугаар сарын 30–31-ний өдрүүдэд ажлын айлчлал хийлээ. Тэрбээр Монгол Улсын Их Хурлын дэд дарга Б.Пүрэвдоржид бараалхаж, Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Монгол-Италийн парламентын бүлгийн дарга А.Ундраа, Улсын Их Хурлын гишүүн, Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны дарга Г.Тэмүүлэн, Улсын Их Хурлын гишүүн, Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны дарга Б.Бейсен нартай тус тус уулзав.

Талууд уулзалтаар хоёр улсын хууль тогтоох байгууллага хоорондын хамтын ажиллагааг улам идэвхжүүлэх, бизнес, эдийн засаг, худалдааны цар хүрээ өргөжин тэлж байгааг цохон тэмдэглэхийн зэрэгцээ агаарын бохирдлыг бууруулах сайн туршлагаудын талаар санал солилцож, ногоон орон сууц, ногоон барилгын стандартыг хэвшүүлэх замаар тогтвортой хөгжлийг дэмжих хүрээнд цаашид хамтран ажиллахаар болов.

Бүгд Найрамдах Итали Улсын парламентын Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн, Итали-Монголын парламентын бүлгийн дарга Н.Карэгийн манай улсад хийсэн энэхүү айлчлал нь хоёр улсын хууль тогтоох байгууллага хоорондын харилцааг парламентын бүлгээр дамжуулан өргөжүүлэн хөгжүүлэхийн зэрэгцээ эдийн засаг, худалдаа, бизнес, шинжлэх ухаан, хөдөө аж ахуй, хот төлөвлөлт, барилга, бүтээн байгуулалт зэрэг олон салбарт харилцан туршлага судлах хамтын ажиллагааг дэмжихээр болсноороо онцлог байв.

Албан уулзалтууд

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Олон Улсын Валютын Сан (ОУВС)-гийн Дэд тэргүүн Кенжи Окамура тэргүүтэй төлөөлөгчдийг 2024 оны 10 дугаар сарын 04-ний өдөр хүлээн авч уулзав. Тэрбээр Улсын Их Хурлаас хүний эрхийг хангасан хууль, эрх зүйн шинэчлэлийг хийхээс гадна гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлэх, томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг эрчимжүүлэхийг дэмжин ажиллаж буйгаа илэрхийллээ. ОУВС-гийн дэд тэргүүн К.Окамура Монгол Улс ардчиллыг бэхжүүлэх үүднээс нийгмийн олон салбарын дуу хоолойг парламентдаа бүрдүүлж чадсанд талархалтай байна гэлээ. Мөн Монгол Улс нь ОУВС-тай түншийн харилцаатай байдгийг тодотгоод, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хадгалахад хамтран ажиллахад бэлэн байгаагаа илэрхийлэв.

Мөн Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан 2024 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр НҮБ-ын Монгол Улс дахь Суурин төлөөлөгч Тапан Мишраг хүлээн авч уулзан, манай улсын нийгэм, эдийн засаг, тогтвортой хөгжил, байгаль орчин, хүмүүнлэг, энхийг дэмжих салбарын олон талт хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн бэхжүүлэхэд хувь нэмэр оруулж "Найрамдал" медалиар шагнуулсанд баяр хүргэлээ. Монгол Улс дахь НҮБ-ын Суурин зохицуулагчийн газар нь "Тогтвортой хөгжил 2030 хөтөлбөр"-ийн үндэсний хэрэгжилтэд дэмжлэг үзүүлж, хоёр талын хамтарсан төсөл, бусад хөтөлбөрийн хэрэгжилт болон зохицуулалт дээр ойр ажилладгийг дурдав.

Түүнчлэн Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд гадаад улсуудаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрх Элчин сайд нарыг хүлээн авч уулзлаа.

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Шэнь Миньжюан. 2024.07.29

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Хельмут Кулитц. 2024.07.31

Япон Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Игавахара Масару. 2024.07.30

Америкийн Нэгдсэн Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Ричард Буанган. 2024.08.12

Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Атул Малхари Готсурве. 2024.08.12

Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Фиона Блайт. 2024.09.06

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Чой Жин Вон. 2024.08.20

Бүгд Найрамдах Турк Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Зафер Атеш. 2024.09.06

Бүгд Найрамдах Казахстан Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Габит Койшибаев. 2024.09.05

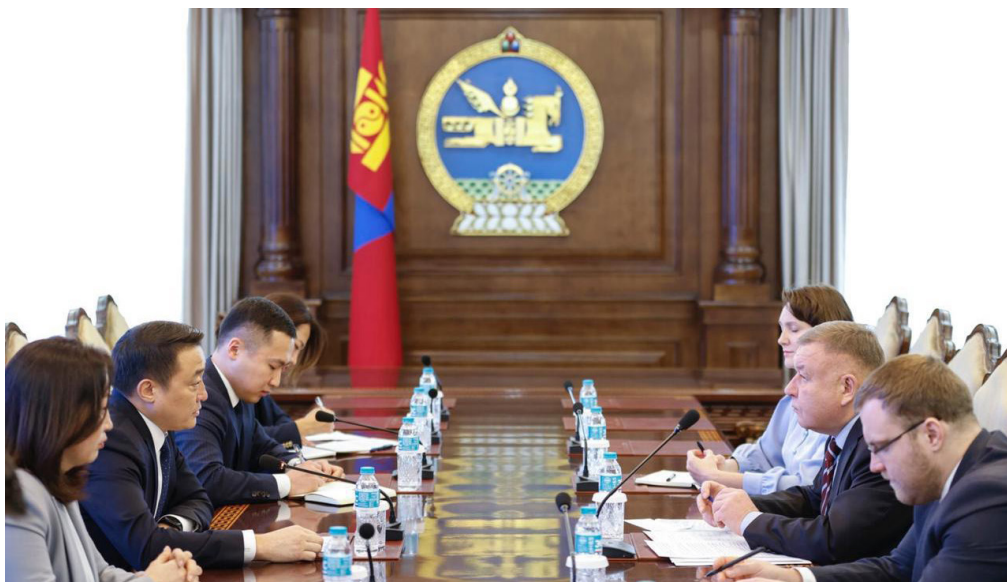
Австралийн Холбооны Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Кэйти Смит. 2024.10.22

Бүгд Найрамдах Киргиз Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Айбек Артыкбаев. 2024.10.28

Канад Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Сандра Шуфани. 2024.11.18

Оросын Холбооны Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд А.Н.Евсиков. 2025.01.15

Монгол Улсын Их Хурлын дэд дарга Б.Пүрэвдорж Оросын Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Сингапур Улс, Бүгд Найрамдах Франц Улс, Бүгд Найрамдах Турк Улс болон Европын Холбооноос Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд нарыг хүлээн авч уулзав.

Оросын Холбооны Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд А.Н.Евсиков. 2024.09.13

Европын Холбооноос Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Ина Марчюлөните. 2024.12.11

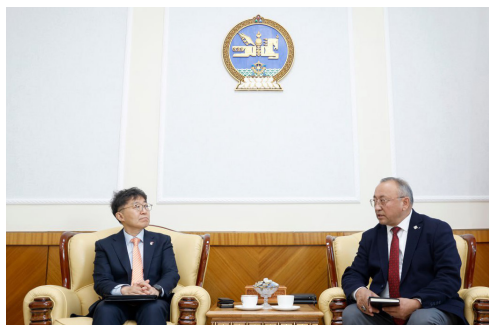

Бүгд Найрамдах Сингапур Улсаас Монгол Улсад хавсран суугаа Элчин сайд Эрик Тео. 2024.11.04

Бүгд Найрамдах Франц Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Коринн Пэрера да Силва. 2024.12.11

Улсын Их Хурлын Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хорооны дарга С.Ганбаатар Оросын Холбооны Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд А.Н.Евсиковтой 2024 оны есдүгээр сарын 05-нд, Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсаас манай улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд, ноён Элчин сайд Атул Малхари Готсурветэй 2024 оны 12 дугаар сарын 24-нд тус тус уулзлаа.

Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хорооны дарга Д.Цогтбаатар 2024 оны 12 дугаар сарын 20-нд, Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны дарга Б.Бейсен 2024 оны 11 дүгээр сарын 05-нд, Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Чинбүрэн 2024 оны 10 дугаар сарын 02-нд Бүгд Найрамдах Солонгос Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Чой Жин Вон тус тус уулзав.

Улсын Их Хурлын Төсвийн байнгын хорооны дарга Ц.Даваасүрэн Уругвай Улсын ЭСЯ-ны Элчин зөвлөх Мартин Орландог 2024 оны 12 дугаар сарын 12-нд хүлээ авч уулзлаа.

Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Жаргалан 2024 оны 10 дугаар сарын 30-нд Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Хельмут Кулитцтай уулзав.

Улсын Их Хурлын гишүүн У.Отгонбаяр Бүгд Найрамдах Казахстан Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Г.Койшыбаевыг 2025 оны нэгдүгээр сарын 17-нд хүлээн авч уулзлаа.

Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол-Сингапурын парламентын бүлгийн дарга А.Ариунзаяа 2024 оны 11 дүгээр сарын 05-ны өдөр Бүгд Найрамдах Сингапур Улсаас Монгол Улсад хавсран суугаа Элчин сайд Эрик Теотой уулзав.

Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол-Польшийн парламентын бүлгийн дарга Ж.Золжаргал Бүгд Найрамдах Польш Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Кшыштоф Бойког 2024 оны 11 дүгээр сарын 14-нд хүлээн авч уулзлаа.

Улсын Их Хурлын гишүүн О.Номинчимэг 2024 оны 10 дугаар сарын 03-нд Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын суурин төлөөлөгч Др Сокорро Эскалантетэй уулзлаа.

Улсын Их Хурлын Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хорооны дарга Ч.Ундрам, Улсын Их Хурлын гишүүн С.Замира, Б.Хэрлэн, М.Сарнай, М.Энхцэцэг, Х.Баасанжаргал, Б.Пунсалмаа, М.Мандухай, Л.Энхнасан, Б.Мөнхсоёл, М.Нарантуяа-Нара, Д.Энхтуяа, А.Ариунзаяа нар 2024 оны 11 дүгээр сарын 12-ны өдөр НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн суурин төлөөлөгч Эваристе Коуасси-Комлантай уулзав.

Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баярмаа 2024 оны 10 дугаар сарын 10-нд АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлаг (USAID)-ийн Хууль тогтоох байгууллагуудын чадавхыг бэхжүүлэх асуудал хариуцсан зөвлөх Кевин Гаштай уулзав.

Улсын Их Хурлын гишүүн Ч.Анар, Ж.Галбадрах нар Япон Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайдын яамны төлөөлөлтэй 2024 оны 11 дүгээр сарын 06-нд уулзлаа.

Улсын Их Хурлын гишүүн М.Ганхүлэг 2024 оны 10 дугаар сарын 28-ны өдөр Монгол дахь НҮБ-ын Хүн амын сангийн тэргүүн Др.Халид Шарифитай уулзав.

Парламентын бүлгүүд

Монгол Улсын гадаад харилцаанд парламент хоорондын харилцаа чухал байр суурь эзэлдэг бөгөөд хоёр талын парламентын бүлгүүд онцгой чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Улсын Их Хуралд 44 парламентын бүлэг байгуулагдаад байгаа бөгөөд бүлгийн дарга, гишүүд харилцааг хөгжүүлэх чиглэлээр идэвх чармайлт гаргаж, хоёр талын уулзалтуудыг хийж, цаг үеийн болон бусад асуудлаар ярилцан, тодорхой санал, санаачилга дэвшүүлж ажилласан нь улс төрийн харилцаанд томоохон дэмжлэг болов.

Монгол-Австралийн парламентын бүлэг

Дарга

1. М.Энхцэцэг

Дэд дарга

2. О.Батнайрамдал
3. Ж.Золжаргал

Гишүүд

4. О.Алтангэрэл
5. Р.Батболд
6. Х.Болормаа

7. Ш.Бямбасүрэн

8. П.Ганзориг
9. Х.Ганхуяг
10. С.Замира
11. Ц.Мөнхбат
12. Б.Пунсалмаа
13. Д.Пүрэвдаваа
14. М.Сарнай
15. Л.Соронзонболд
16. Б.Уянга

Монгол-Австрийн парламентын бүлэг

Дарга

1. Н.Батсүмбэрэл

Дэд дарга

2. Б.Батбаатар
3. Х.Болормаа

Гишүүд

4. Ж.Алдаржавхлан
5. Ш.Бямбасүрэн
6. Ц.Мөнхбат
7. Т.Мөнхсайхан
8. М.Нарантуяа-Нара
9. С.Одонтуяа

Монгол-Америкийн парламентын бүлэг

Дарга

1. Х.Ганхуяг

Дэд дарга

2. Д.Ганмаа
3. Б.Мөнхсоёл

Гишүүд

4. Ч.Анар
5. Т.Аубакир
6. М.Бадамсүрэн
7. Б.Батбаатар
8. Д.Батбаяр
9. Р.Батболд
10. О.Батнайрамдал
11. Э.Батшугар
12. Ж.Баярмаа
13. Ж.Баясгалан
14. А.Ганбаатар
15. Г.Ганбаатар

16. П.Ганзориг
17. Г.Дамдинням
18. Б.Жаргалан
19. С.Зулпхар
20. Г.Лувсанжамц
21. М.Нарантуяа-Нара
22. Д.Пүрэвдаваа
23. Л.Соронзонболд
24. А.Ундраа
25. Ч.Ундрэм
26. Б.Уянга
27. Г.Хосбаяр
28. Дав.Цогтбаатар
29. С.Цэнгүүн
30. Ө.Шижир
31. Б.Энхбаяр
32. М.Энхцэцэг
33. Д.Энхтүвшин
34. С.Эрдэнэболд

Монгол-Арабын Нэгдсэн Эмиратын парламентын бүлэг**Дарга**

1. Д.Үүрийнтуяа

Дэд дарга

2. Ж.Баясгалан

Гишүүд

3. Ж.Алдаржавхлан
4. Н.Батсүмбэрэл
5. Б.Баярбаатар
6. С.Замира
7. Ч.Номин
8. Э.Одбаяр
9. Б.Тулга

Монгол-Аргентины парламентын бүлэг**Дарга**

1. Т.Аубакир

Гишүүд

2. Н.Алтаншагай

3. Л.Мөнхбаатар
4. А.Ундраа
5. О.Цогтгэрэл
6. Б.Чойжилсүрэн
7. Ө.Шижир

Монгол-БНАСАУ-ын парламентын бүлэг**Дарга**

1. С.Лүндэг

Дэд дарга

2. Э.Болормаа
3. Д.Ганбат

Гишүүд

4. Д.Рэгдэл
5. У.Отгонбаяр

Монгол-Британийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. Ч.Ундрэм

Дэд дарга

2. Ж.Баярмаа
3. Д.Бум-Очир

Гишүүд

4. Т.Доржханд
5. С.Зулпхар
6. М.Мандхай
7. Ч.Номин
8. Н.Номтойбаяр
9. М.Сарнай
10. Л.Энхнасан

Монгол-Бутаны парламентын бүлэг

Дарга

1. С.Цэнгүүн

Дэд дарга

2. Б.Баярбаатар
3. Ч.Лодойсамбуу

Гишүүд

4. Ц.Туваан
5. Б.Тулга
6. С.Эрдэнэболд
7. Р.Эрдэнэбүрэн

Монгол-Вьетнамын парламентын бүлэг

Дарга

1. Ж.Баярмаа

Дэд дарга

2. Д.Энхтуяа
3. Ж.Баясгалан

Гишүүд

4. Ж.Батжаргал
5. П.Батчимэг
6. М.Ганхүлэг
7. Ц.Идэрбат
8. Ц.Мөнхтуяа
9. Ж.Энхбаяр

Монгол-Германы парламентын бүлэг

Дарга

1. Э.Бат-Амгалан

Дэд дарга

2. А.Ариунзаяа
3. С.Цэнгүүн

Гишүүд

4. Н.Алтанхуяг
5. Т.Ауакир
6. Р.Батболд
7. Б.Бейсен
8. Д.Бум-Очир
9. Ш.Бямбасүрэн
10. Г.Ганбаатар

11. Д.Ганбат
12. Х.Жангабыл
13. Н.Наранбаатар
14. П.Наранбаяр
15. О.Номинчимэг
16. Э.Одбаяр
17. С.Одонтуяа
18. Д.Рэгдэл
19. П.Сайнзориг
20. О.Саранчулуун
21. Ч.Ундрэм
22. Г.Уянгахишиг
23. Б.Хэрлэн
24. Б.Энхбаяр
25. С.Эрдэнэбат
26. С.Эрдэнэболд

Монгол-ЕАБХАБ-ын Парламентын Ассамблейтай харилцах бүлэг

Дарга

1. Дам.Цогтбаатар

Гишүүд

2. Т.Доржханд
3. О.Номинчимэг
4. П.Сайнзориг

**Монгол-Европын Парламенттай
харилцах бүлэг****Дарга**

1. Г.Тэмүүлэн

Дэд дарга

2. Х.Тэмүүжин
3. Н.Номтойбаяр

Гишүүд

4. М.Бадамсүрэн
5. Ж.Баярмаа
6. Э.Болормаа
7. Б.Мөнхсоёл
8. О.Саранчулуун
9. М.Сарнай
10. Г.Уянгахишиг
11. Г.Хосбаяр

Монгол-Индонезийн парламентын бүлэг**Дарга**

8. Л.Соронзонболд

Дэд дарга

2. Ж.Алдаржавхлан

Гишүүд

3. Т.Аубакир
4. Ж.Батсуурь
5. Х.Булгантуяа
6. Б.Түвшин
7. Б.Хэрлэн

Монгол-Испанийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. О.Батнайрамдал

Дэд дарга

2. О.Номинчимэг

Гишүүд

3. Н.Алтаншагай
4. Ж.Галбадрах
5. Г.Лувсанжамц
6. Ц.Мөнхтуяа
7. Э.Одбаяр

Монгол-Италийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. А.Ундраа

Дэд дарга

2. Ж.Алдаржавхлан
3. Д.Пүрэвдаваа

Гишүүд

4. О.Алтангэрэл
5. Х.Баасанжаргал
6. П.Батчимэг
7. Д.Бум-Очир
8. Б.Түвшин

Монгол-Казахстаны парламентын бүлэг

Дарга

1. У.Отгонбаяр

Дэд дарга

2. Х.Жангабыл
3. С.Замира

Гишүүд

4. С.Зулпхар
5. Х.Баттулга
6. Б.Пунсалмаа
7. П.Сайнзориг
8. Л.Энх-Амгалан

Монгол-Канадын парламентын бүлэг

Дарга

1. Г.Дамдинням

Дэд дарга

2. М.Мандхай
3. Н.Наранбаатар

Гишүүд

4. Б.Батбаатар
5. С.Ганбаатар
6. Ц.Идэрбат
7. Б.Мөнхсоёл
8. Б.Найдалаа
9. Б.Пунсалмаа
10. М.Сарнай

Монгол-Катарын парламентын бүлэг

Дарга

1. А.Ганбаатар

Дэд дарга

2. Н.Алтаншагай
3. П.Ганзориг

Гишүүд

4. Э.Бат-Амгалан
5. Ц.Мөнхтуяа
6. Б.Түвшин
7. Ө.Шижир
8. Д.Энхтуяа

Монгол-Киргизийн парламентын бүлэг

Дарга

1. Б.Бейсен

Дэд дарга

2. С.Ганбаатар

Гишүүд

3. Т.Аубакир
4. М.Ганхүлэг
5. Л.Мөнхбаясгалан
6. Н.Наранбаатар
7. У.Отгонбаяр

Монгол-Кувейтийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. Б.Бейсен

Дэд дарга

2. М.Бадамсүрэн

Гишүүд

3. Х.Баасанжаргал
4. Ц.Баатархүү
5. Ж.Батсуурь
6. Л.Гантөмөр
7. П.Мөнхтулга

Монгол-Лаосын парламентын бүлэг**Дарга**

1. Д.Жаргалсайхан

Дэд дарга

2. С.Ганбаатар
3. Б.Пунсалмаа

Гишүүд

4. Б.Баярбаатар
5. С.Зулпхар
6. С.Одонтуяа
7. Р.Сэддорж

Монгол-Малайзын парламентын бүлэг**Дарга**

9. Ц.Сандаг-Очир

Дэд дарга

10. А.Ганбаатар
11. Ж.Батжаргал

Гишүүд

12. Г.Ганбаатар
13. Ч.Лодойсамбуу
14. Л.Гантөмөр

Монгол-Норвегийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. Б.Баярбаатар

Дэд дарга

2. Л.Мөнхбаясгалан
3. Ц.Мөнхтуяа

Гишүүд

4. Л.Гантөмөр
5. Д.Жаргалсайхан
6. Ч.Лодойсамбуу
7. З.Мэндсайхан
8. Б.Уянга
9. Р.Эрдэнэбүрэн

Монгол-Оросын парламентын бүлэг

Дарга

1. Х.Булгантуяа
2. Б.Пүрэвдорж

Гишүүд

3. А.Ариунзаяа
4. М.Бадамсүрэн
5. Б.Батбаатар
6. Х.Баттулга
7. Э.Батшугар
8. Ж.Галбадрах
9. С.Ганбаатар
10. Б.Жаргалан

11. Ж.Золжаргал
12. С.Лүндэг
13. С.Одонтуяа
14. Г.Очирбат
15. Б.Пүрэвдаваа
16. Ц.Туваан
17. Б.Хэрлэн
18. С.Цэнгүүн
19. Б.Энхбаяр
20. Л.Энхнасан
21. Д.Энхтүвшин
22. Б.Энхцэцэг

Монгол-Польшийн парламентын бүлэг

Дарга

1. Ж.Золжаргал

Дэд дарга

2. Б.Заяабал
3. М.Нарантуяа-Нара

Гишүүд

4. Д.Ганмаа
5. Х.Жангабыл
6. Д.Жаргалсайхан
7. Г.Лувсанжамц
8. Л.Мөнхбаясгалан
9. Б.Найдалаа
10. Б.Уянга
11. Х.Тэмүүжин

Монгол-Саудын Арабын парламентын бүлэг

Дарга

1. Р.Сэддорж

Дэд дарга

2. Ч.Анар
3. Ц.Мөнхбат

Гишүүд

4. О.Алтангэрэл
5. Г.Ганбаатар
6. Б.Заяабал
7. З.Мэндсайхан
8. Дав.Цогтбаатар

Монгол-Сингапурын парламентын бүлэг

Дарга

1. А.Ариунзаяа

Дэд дарга

2. Д.Энхтуяа
3. Д.Энхтүвшин

Гишүүд

4. Ч.Анар
5. Э.Болормаа
6. П.Ганзориг
7. Ц.Мөнхтуяа
8. З.Мэндсайхан
9. Э.Одбаяр
10. Г.Очирбат
11. Л.Энхнасан

Монгол-Словенийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. Б.Түвшин

Дэд дарга

2. Л.Соронзонболд
3. Б.Пунсалмаа

Гишүүд

4. Ц.Баатархүү
5. Д.Жаргалсайхан
6. Т.Мөнхсайхан
7. Г.Очирбат

Монгол-БНСУ-ын парламентын бүлэг**Дарга**

1. Ж.Чинбүрэн

Дэд дарга

2. П.Батчимэг
3. Б.Бат-Эрдэнэ

Гишүүд

4. Ж.Алдаржавхлан
5. О.Алтангэрэл
6. А.Ариунзаяа
7. Х.Баасанжаргал
8. Д.Батбаяр
9. Р.Батболд
10. Д.Батлут
11. Х.Баттулга
12. Э.Батшугар
13. Б.Баярбаатар
14. Х.Болормаа
15. Ш.Бямбасүрэн
16. Ж.Галбадрах

17. А.Ганбаатар
18. Д.Ганбат
19. П.Ганзориг
20. Т.Доржханд
21. Ц.Идэрбат
22. М.Мандхай
23. Л.Мөнхбаясгалан
24. Т.Мөнхсайхан
25. Б.Мөнхсоёл
26. Н.Наранбаатар
27. Г.Очирбат
28. Д.Рэгдэл
29. М.Сарнай
30. Б.Тулга
31. Г.Уянгахишиг
32. Д.Үүрийнтуяа
33. Г.Хосбаяр
34. Б.Энхбаяр
35. Д.Энхтуяа
36. Д.Энхтүвшин
37. С.Эрдэнэбат

Монгол-Тайландын парламентын бүлэг**Дарга**

1. Ц.Идэрбат

Дэд дарга

2. М.Энхцэцэг

Гишүүд

3. Ж.Батжаргал
4. А.Ганбаатар
5. Ч.Номин
6. Ц.Сандаг-Очир

Монгол-Туркийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. Б.Пүрэвдорж

Дэд дарга

2. С.Зулпхар
3. С.Замира

Гишүүд

4. Ц.Баатархүү
5. Б.Бейсен
6. Х.Жангабыл
7. У.Отгонбаяр

Монгол-Узбекистаны парламентын бүлэг

Дарга

1. С.Эрдэнэбат

Дэд дарга

2. Ц.Мөнхбат

Гишүүд

3. С.Амарсайхан
4. О.Батнайрамдал
5. Б.Жаргалан
6. Г.Уянгахишиг

Монгол-Унгарын парламентын бүлэг

Дарга

1. Н.Батсүмбэрэл

Дэд дарга

2. М.Ганхүлэг
3. Д.Рэгдэл

Гишүүд

4. Х.Баасанжаргал
5. Б.Найдалаа
6. У.Отгонбаяр
7. Р.Сэддорж

Монгол-Уругвайн парламентын бүлэг

Дарга

1. Ц.Даваасүрэн

Гишүүд

2. Д.Батбаяр
3. Д.Батлут

4. Ж.Бат-Эрдэнэ
5. С.Бямбацогт
6. З.Мэндсайхан
7. Б.Түвшин
8. Р.Эрдэнэбүрэн

Монгол-Филиппиний парламентын бүлэг

Дарга

1. Г.Тэмүүлэн

Дэд дарга

2. Ж.Бат-Эрдэнэ
3. Б.Хэрлэн

Гишүүд

4. Ж.Батжаргал
5. Ш.Бямбасүрэн
6. Б.Пүрэвдорж
7. Ц.Сандаг-Очир
8. Л.Энхнасан

Монгол-Францын парламентын бүлэг

Дарга

1. Б.Пүрэвдорж

Дэд дарга

2. Д.Батлут
3. О.Номинчимэг

Гишүүд

4. Ж.Баясгалан
5. Д.Бум-Очир

6. Х.Ганхуяг
7. Г.Дамдинням
8. Х.Жангабыл
9. Б.Заяабал
10. Б.Мөнхсоёл
11. Б.Найдалаа
12. Ц.Туваан
13. Г.Тэмүүлэн
14. Дав.Цогтбаатар
15. Ж.Чинбүрэн
16. Ө.Шижир

Монгол-Хятадын парламентын бүлэг**Дарга**

1. Х.Булгантуяа

Дэд дарга

2. О.Цогтгэрэл
3. Э.Болормаа

Гишүүд

4. А.Ариунзаяа
5. М.Бадамсүрэн
6. Э.Бат-Амгалан
7. Б.Батбаатар
8. Д.Батбаяр
9. Р.Батболд
10. Д.Батлут
11. О.Батнайрамдал
12. Х.Баттулга
13. П.Батчимэг
14. Э.Батшугар
15. Б.Бейсен
16. Х.Болормаа
17. Ж.Галбадрах
18. Д.Ганбат
19. Г.Ганбаатар
20. С.Ганбаатар
21. Д.Ганмаа
22. Х.Ганхуяг
23. М.Ганхүлэг

24. Г.Дамдинням
25. Б.Дэлгэрсайхан
26. Б.Жаргалан
27. С.Замира
28. Б.Заяабал
29. Ж.Золжаргал
30. С.Лүндэг
31. М.Мандхай
32. Н.Наранбаатар
33. Ч.Номин
34. Н.Номтойбаяр
35. С.Одонтуяа
36. Г.Очирбат
37. Д.Пүрэвдаваа
38. Д.Рэгдэл
39. П.Сайнзориг
40. Ц.Туваан
41. Б.Тулга
42. Ч.Ундрэм
43. Б.Уянга
44. Д.Үүрийнтуяа
45. Г.Хосбаяр
46. Дав.Цогтбаатар
47. Ж.Чинбүрэн
48. Д.Энхтуяа
49. Д.Энхтүвшин
50. М.Энхцэцэг
51. С.Эрдэнэбат

Монгол-Чехийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. Ж.Бат-Эрдэнэ

Дэд дарга

8. Р.Сэддорж
9. Б.Энхбаяр

Гишүүд

10. Л.Мөнхбаатар
11. С.Одонтуяа
12. Г.Тэмүүлэн
13. Х.Тэмүүжин

Монгол-Шведийн парламентын бүлэг**Дарга**

1. Д.Үүрийнтуяа

Дэд дарга

2. Х.Баасанжаргал

Гишүүд

3. Г.Лувсанжамц
4. Л.Мөнхбаясгалан
5. Б.Хэрлэн
6. Л.Энхнасан
7. С.Эрдэнэбат
8. С.Эрдэнэболд

Монгол-Швейцарын парламентын бүлэг

Дарга

1. П.Батчимэг

Дэд дарга

2. Д.Батлут
3. Дав.Цогтбаатар

Гишүүд

4. Ч.Лодойсамбуу
5. З.Мэндсайхан
6. Ч.Номин
7. Л.Соронзонболд
8. Х.Тэмүүжин
9. Г.Уянгахишиг

Монгол-Шинэ Зеландын парламентын бүлэг

Дарга

1. С.Эрдэнэболд

Дэд дарга

2. М.Мандхай
3. М.Нарантуяа-Нара

Гишүүд

4. О.Алтангэрэл
5. Э.Болормаа
6. М.Ганхүлэг
7. Б.Жаргалан

Монгол-Энэтхэгийн парламентын бүлэг

Дарга

1. Э.Батшугар

Дэд дарга

2. Г.Дамдинням
3. Б.Найдалаа

Гишүүд

4. Д.Ганмаа
5. Ц.Идэрбат
6. С.Лүндэг
7. Ц.Сандаг-Очир
8. Ч.Ундрэм
9. Ж.Чинбүрэн

Монгол-Эстонийн парламентын бүлэг

Дарга

1. Ч.Анар

Дэд дарга

2. Б.Пунсалмаа

Гишүүд

3. Ц.Баатархүү
4. Д.Бум-Очир
5. Ч.Лодойсамбуу
6. П.Наранбаяр
7. Д.Үүрийнтуяа

Монгол-Японы парламентын бүлэг

Дарга

1. Ж.Галбадрах

Дэд дарга

2. Х.Баттулга
3. Г.Лувсанжамц

Гишүүд

4. Ж.Алдаржавхлан
5. Н.Алтанхуяг
6. Н.Алтаншагай
7. Ч.Анар
8. Ж.Баярмаа
9. Э.Бат-Амгалан
10. Б.Баярбаатар
11. Ж.Баясгалан
12. Х.Болормаа
13. Д.Ганбаатар
14. Д.Ганмаа

15. Ц.Даваасүрэн
16. Т.Доржханд
17. Б.Заяабал
18. Ж.Золжаргал
19. С.Лүндэг
20. Ц.Мөнхбат
21. Т.Мөнхсайхан
22. П.Мөнхтулга
23. П.Наранбаяр
24. М.Нарантуяа-Нара
25. О.Номинчимэг
26. Э.Одбаяр
27. П.Сайнзориг
28. О.Саранчулуун
29. Р.Сэддорж
30. Б.Тулга
31. А.Ундраа
32. Г.Хосбаяр
33. С.Цэнгүүн

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРАЛ

V БҮЛЭГ

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХҮНДЭТГЭЛИЙН
ХУРАЛДААН

БҮГД НАЙРАМДАХ УЛСЫГ ТУНХАГЛАЖ, АНХДУГААР ҮНДСЭН ХУУЛЬ БАТАЛСНЫ 100 ЖИЛИЙН ОЙД ЗОРИУЛСАН ХҮНДЭТГЭЛИЙН ХУРАЛДААН БОЛОО

Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ой Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд тохиов. Энэхүү ойд зориулсан Монгол Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдааныг 2024 оны 11 дүгээр сарын 26-ны Мягмар гарагт хуралдууллаа.

Хүндэтгэлийн хуралдаан эхлэхийн өмнө Монгол Улсын Үндсэн хуулийн уг эхийг Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж "Их Хуралдай" танхимын голд тусгайлан зассан индэрт заллаа.

Хүндэтгэлийн хуралдаанд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ, Үндсэн хуулийн цэцийн дарга, гишүүд, Улсын Дээд шүүхийн ерөнхий шүүгч, Улсын Ерөнхий прокурор, Засгийн газрын гишүүд, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд тайлагнадаг байгууллагын удирдлагууд зэрэг төрийн өндөр албан тушаалтнууд, Монгол Улсад суугаа Дипломат төлөөлөгчийн газар, Олон улсын байгууллагын Монгол Улс дахь суурин төлөөлөгчдийн газрын тэргүүнүүд уригдан оролцов.

Монгол Улсын Төрийн дуулал эгшиглэсний дараа хүндэтгэлийн хуралдааныг нээж, Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан үг хэлсэн юм. Тэрбээр, одоогоос 100 жилийн өмнө Монголын аймаг, хошууд, ардын цэргийн ангиудаас сонгогдсон 77 төлөөлөгч Улсын анхдугаар Их Хурлаар чуулж анхны Үндсэн хуулиа 1924 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдөр баталж Бүгд Найрамдах Улсыг тунхагласныг дурдаад Монгол Улсын анхны Үндсэн хуулийг баталсан үйл явц нь хууль тогтоох үйл ажиллагаа байсны зэрэгцээ Монголын тусгаар байдал, ард түмний засаглах хувь заяаг шийдсэн түүхэн үйл явдал юм хэмээн онцлов.

Мөн хүндэтгэлийн хуралдаанд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх үг хэлж, Бүгд Найрамдах Улсаа тунхагласан энэ өдөр бол улс үндэстэн, тусгаар тогтнолоороо бахархах үндэсний их бахархлын өдөр болохыг тэмдэглэж, ард түмэндээ баярын мэндчилгээ дэвшүүллээ.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Монгол Улсын Их Хурлаас 2024 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдөр баталсан "Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай" 43 дугаар тогтоолыг хүндэтгэлийн хуралдаанд уншиж танилцуулсан юм. Уг тогтоолоор төрийн бүх байгууллага, Монгол Улсын хилийн чанадад ажиллаж байгаа Дипломат төлөөлөгчийн газар Үндсэн хуулиа дээдлэн залах, иргэн бүр Үндсэн хуулиа судлан мэдэж, айл өрх бүр дээдлэн залахыг уриалжээ. Тогтоол мөн өдрөөс хэрэгжиж эхлэв.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА ДАШЗЭГВИЙН АМАРБАЯСГАЛАНГИЙН ХҮНДЭТГЭЛИЙН ХУРАЛДААНД ХЭЛСЭН ҮГ

2024.11.26

Эрхэм хүндэт Монгол Улсын Ерөнхийлөгч өө,
Эрхэм хүндэт Монгол Улсын Ерөнхий сайд аа,
Монгол Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд, төрийн түшээд ээ,
Хүндэт зочид, хатагтай, ноёд оо,

Өнөөдөр бид Монгол Улсынхаа түүх, төрт ёсны уламжлал, төрийн байгуулалтыг хүндэтгэн 1924 оны анхдугаар Үндсэн хуулийн ач холбогдол, түүхэнд гүйцэтгэсэн үүргийг эргэн санаж Монгол Улсын ирээдүйг хамтдаа бүтээх нэгэн зорилго өвөрлөж чуулж байна.

Та бүхэнд Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж анхдугаар Үндсэн хууль баталсан 100 жилийн ойн баярын мэндийг дэвшүүлье.

66

Олон ургалч үзэл
бодлоор асуудалд
хандах нь орчин
цагийн Үндсэн хуулийн
мөн чанар боловч энэ
нь 1924 оны Үндсэн
хуулийн зөвхөн саарыг
нь өлгөж, сайныг нь
огоорч, эсхүл дан
ганц эергийг нь харж,
сөргийг нь орхино
гэсэн үг биш ээ.
Харин авах гээхийн
ухааныг эн тэнцүү
хослуулж, улс орны
цаашдын хувь заяанд
гүйцэтгэсэн бодит
гавьяаг хүндэтгэхийн
зэрэгцээ үлдээсэн
сургамжийг үеийн үед
санаж, давтагдахаас
сэргийлж явах ёстой.

Дэлхийд суу алдраа бадраасан 2200 гаруй жилийн төрт ёсны уламжлалтай тусгаар Монгол Улс түүхийн ээдрээ нугачааны зурваст тусгаар байдлаа алдсан хэдий ч эх орныхоо цэц эрдэмт төрийн түшээд, эрэлхэг зоригт тэмцэгчдийн ач гавьяагаар тусгаар тогтнолоо сэргээн мандуулсан түүхийг бид үеийн үед санаж энэ улсынхаа тусгаар тогтнол, ард түмэн засаглах ёсыг нандигнан хамгаалах ёстой билээ.

1911 онд Монгол үндэстэн даяар өрнөсөн хувьсгалын үрээр тусгаар тогтнолоо дахин олж тунхагласан Монгол Улс түүнийгээ цааш хадгалах, бэхжүүлэх нь тухайн цагийн дотоод, гадаад олон хүчин зүйлээс хамаарч байлаа. Тэр цаг үеийн Манж Чин Улсын уналт, Орос дахь хувьсгал, Европ тивийн улсуудын зөрчилдөөн, зарим үндэстний тусгаар тогтнолын төлөөх тэмцэл, гүрэн хоорондын нууц холбоо хэлэлцээр, олон улсын хуваагдал, шинэ хүчний үүсэл зэрэг геополитикийн өөрчлөлтийн бэрхшээлтэй нөхцөл дунд Монгол Улс ард түмнийхээ өөртөө бүрэн засаглах эрхийг тунхаглаж чаджээ.

1921 оны Ардын хувьсгалын дүнд ардын эрхт Засгийн газар байгуулагдаж, хэмжээт эрхт хаант төрийг тогтоосон нь эрт, эдүгээгийн уламжлалыг орчин цагийн төр улсын тогтолцоотой хослуулсан боломжит хувилбар байв. Харин Богд хаан тэнгэрт дэвшсэнээр энэ тогтолцоо цаашид хэрэгжих боломжгүйд хүрч, төрийн дээд эрх ард түмэнд буюу түүний төлөөлөгчдөөс бүрдсэн Улсын Их Хуралд шилжиж, Бүгд Найрамдах засаглалаа бүрэн утгаар тунхагласан түүхтэй.

Ийнхүү одоогоос 100 жилийн өмнө Монголын аймаг, хошууд, ардын цэргийн ангиудаас сонгогдсон 77 төлөөлөгч Улсын анхдугаар Их Хурлаар чуулж анхны Үндсэн хуулиа 1924 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдөр баталж Бүгд Найрамдах Улсыг тунхагласан билээ.

Хуудас бүрд нь “Ардын эрхт Монгол Улсын Хурлын тамга” дарсан анхдугаар Үндсэн хуулийн эх бичиг эдүгээ үндэсний архивын сан хөмрөгт хадгалагдаж байна.

Монгол Улсын анхны Үндсэн хуулийг баталсан үйл явц нь хууль тогтоох үйл ажиллагаа байсны зэрэгцээ Монголын тусгаар байдал, ард түмний засаглах хувь заяаг шийдсэн түүхэн үйл явдал байлаа.

Олон ургалч үзэл бодлоор асуудалд хандах нь орчин цагийн Үндсэн хуулийн мөн чанар боловч энэ нь 1924 оны Үндсэн хуулийн зөвхөн саарыг нь өлгөж, сайныг нь огоорч, эсхүл дан ганц эергийг нь харж, сөргийг нь орхино гэсэн үг биш ээ. Харин авах гээхийн ухааныг эн тэнцүү хослуулж, улс орны цаашдын хувь заяанд гүйцэтгэсэн бодит гавьяаг хүндэтгэхийн зэрэгцээ үлдээсэн сургамжийг үеийн үед санаж, давтагдахаас сэргийлж явах ёстой.

Түүнчлэн өнөөдөр бид 1924 оны анхдугаар Үндсэн хуулийн утга агуулгыг орчин үеийн Үндсэн хуулиудын үнэт зүйлс, хүний эрх, эрх чөлөө, ардчиллын зарчмуудтай харьцуулан жишихийг урьдал болголгүй, уг баримт бичгийн Монголын ард түмний бүрэн эрхт засаглал, үндэсний эрх зүйн тогтолцооны цогц байдлыг бүрдүүлэхэд оруулсан хувь нэмрийг онцлон санах учиртай.

Анхдугаар Үндсэн хуулийн төр, эрх зүйн ач холбогдол нь хаант ёсыг ард түмний засаглал болгон сольж, төрийг сонгуульт зарчмаар удирдах тогтолцоог бэхжүүлж, хүний эрх, эрх чөлөөний талаар зарим дэвшил гарган хуульчилж, Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглан зарласанд оршино. Үүний зэрэгцээ монголчууд түүхэн хүнд бэрх цаг үед анхдугаар Үндсэн хуулиа баталсан нь энэ баримт бичгийн үнэ цэнийг улам тодотгож байна.

Анхдугаар Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлд "Бүх Монгол Улсыг үүнээс хойш Бүгд Найрамдах Бүрэн эрхтэй Ард Улс хэмээж, улсын дээд эрхийг жинхэнэ ардад эзлүүлэн улсын аливаа хэргийг Улсын Их Хурал ба мөн хурлаар сонгогдсон Засгийн газраас гүйцэтгэн шийтгүүлэх явдлыг нийтээр сүсэглэн дагавал зохино." гэжээ. Энэ заалт нь монголчууд Бүгд Найрамдах Улсаа тунхаглаж, төрийн эрх мэдлийг ард түмний гарт тайван замаар шилжүүлж, эрх чөлөөтэй амьдрах эрхээ эдлэх Үндсэн хуулийн баталгааг бий болгосон эрх зүйн нотолгоо мөн.

1924 оны Үндсэн хуулиас өмнө Богд хааны зарлигаар гадаад улсуудын хуулийг орчуулж, үндэсний онцлог, уламжлал болон өрнө, дорнын төрийн байгуулалтын шинэлэг зүйлсийг хослуулахыг эрмэлзэж байсан нь түүхийн архивд баримт болон үлджээ. Үүний нэгэн жишээ нь Богд хаан 1914 оны хоёрдугаар сарын 30-ны өдөр зарлиг буулгаж Улсын Дээд ба Доод Хурлыг байгуулж, дэлхий дахинаа янз бүрийн улсууд улсын хурал байгуулж, төлөөний хүн илгээн улсынхаа амьдралыг хэлэлцэн шийдвэрлэж байгаа тул Монгол Улсдаа ийнхүү байгуулж байгаа тухай дурдсан байдаг.

Энэхүү төлөөллийн байгууллагын ерөнхий тогтолцоог анхдугаар Үндсэн хуульд уламжлан шингээж Дөрөвдүгээр зүйлд "Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын дээд эрхийг Улсын Их Хуралд хадгалах бөгөөд мөн хурлын чөлөө цагт Улсын Бага Хуралд

хадгалуулах ба бас мөн хурлын чөлөө цагт Бага Хурлын тэргүүлэгчид ба Засгийн газрын дунд хадгалуулбал зохино." гэж тусгасан. Ийнхүү ард түмэн засаглах эрхээ хэрэгжүүлэх үндсэн нөхцөл болох сонгуульт байгууллагын тогтолцоо нэвтэрсэн нь өнөө цагийн парламентын зарим шинжийг агуулж байв.

Нэгэн зууны тэртээх энэхүү Үндсэн хуулиар худалдаачид, ван, гүн, хутагт, лам нарын сонгох, сонгогдох эрхийг хязгаарласан зэрэг хожим хойно засаж залруулсан дулимаг заалтууд байсны зэрэгцээ орчин цагт бидний эдэлж буй олон үндсэн эрхийн суурь тавигдсаныг онцлон дурдъя. Тухайлбал, эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс эрх тэгш байх, шашин ба төрийн үйл хэргийг тусдаа буюу шашин шүтлэгийн эрх чөлөөтэй байх, эрдэм боловсролд үнэ төлбөргүй суралцах эрх, хэвлэн нийтлэх, шүүмжлэх эрх чөлөө зэргийг хуульчилсан нь эдгээр эрхийн цаашдын хөгжилд түлхэц болсон нь дамжиггүй.

66

Монгол Улсын
Их Хурлын ес
дэх удаагийн
сонгуулийн дүнд
бүрдсэн парламент
Үндсэн хуулийн
эрхэм зорилгод
үндэслэн Стратеги
төлөвлөгөөгөө
баталж, "хүний
эрх, эрх чөлөөг
баталгаажуулах, олон
ургалч үзлийг хангах,
үр нөлөөтэй байх,
ил тод, нээлттэй,
хүртээмжтэй
байх, ёс зүйтэй,
хариуцлагатай,
хариуцан тайлагнадаг
байх"-ыг үнэт зүйл
болгон тодорхойллоо.

Ардчилсан Үндсэн хуульд буй ард түмэн байгалийн баялагтаа эзэн байх зохицуулалтын агуулга нь зуун жилийн өмнөх Үндсэн хуулийн Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын хязгаарын дотор бүхий газар ба уурхай хийгээд ой мод, ус ба мөн тэдгээрийн баялгууд бол эрт цагаас нааш ард нийтийн хөрөнгө байсаар ирсэн зан суртал нь чухам одоогийн ард улсын ёсонд нийлэлцэх тул энэхүү хөрөнгө бүрнээ ардын мэдэлд байвал зохих бөгөөд энэ тухай хувийн өмч байгуулж үл болно." гэж тусгалаа олж байсныг эрдэмтэд онцлон тэмдэглэжээ.

Үүнийг 1992 оны ардчилсан Үндсэн хуульд уламжлан авч хөгжүүлэн, 2019 оны Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр агуулгыг нь хөгжүүлж байгалийн баялгийг одоо ба ирээдүй үеийн тусын тулд урт хугацааны, тогтвортой хөгжлийн бодлогод тулгуурлан ашиглах, үр өгөөжийг ард түмэн хүртэх, иргэдэд өмчлүүлснээс бусад баялаг төрийн нийтийн өмч байх баталгааг бүрдүүлээд байна.

Ийнхүү монголчууд дэлхий дахинаа Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж анхдугаар Үндсэн хуулиа баталснаар зүүн болон төв Азид Япон, Хятад улсын хамт Үндсэн хууль бүхий эхний гурван улс болж тэргүүлж хөтөлсөн түүхтэй.

Монгол Улс энэ зуун жилийн хугацаанд Үндсэн хуулиа бүтэц, бичвэр, агуулга, мөн чанарын хувьд тасралтгүй хөгжүүлж өнөө цагийн ардчилсан Үндсэн хуулиа бүтээсэн гэдгийг цохон тэмдэглэе.

66

*Бид өнөөдөр Бүгд
Найрамдах Улсыг
тунхагласан
анхдугаар Үндсэн
хуулийн 100 жилийн
түүхэн ойн өдөрт гүн
хүндэтгэл үзүүлэхийн
зэрэгцээ цаашид бүгд
найрамдах ёс, ард
түмний засаглал,
ардчилал, хүний эрх,
эрх чөлөөг уламжлан
дамжуулах төрийн
байгуулалт, төрт
ёсыг бэхжүүлэх санаа
зорилго нэг байгаа
гэдэгт итгэл дүүрэн
байна.*

Тиймээс Монгол төрийн үндсэн хуульт ёсны хөгжилд анхдугаар Үндсэн хуулийн оруулсан хувь нэмэр, ард түмэн засаглах Бүгд Найрамдах улсын хөгжилд гүйцэтгэсэн үүргийг хүндэтгэн Монгол Улсын Их Хурал 2023 оны долдугаар сарын 06-ны өдөр "Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг тэмдэглэх тухай" 64 дүгээр тогтоол гаргаж энэхүү үйл явдлыг улс орон даяар утга төгөлдөр тэмдэглэхээр тогтоосон.

Ойг тэмдэглэн өнгөрүүлэх хүрээнд олон нийтийг хамарсан болон төрт ёсны хүндэтгэлийн арга хэмжээнүүд зохион байгуулагдлаа. Тухайлбал, анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн ач холбогдлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судалсан бүтээлийг хэлэлцсэн олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг судалгааны хүрээлэн, эрдэмтэн судлаачдыг хамруулан зохион байгуулж түүх, архивын эх сурвалжийг эргэлтэд оруулах ажлыг идэвхжүүлсэн нь сайшаалтай.

Түүнчлэн залуу хойч үеийнхэнд анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн утга учрыг бодитойгоор таниулан ойлгуулах зорилгоор уран бүтээлчид баримтат бүтээлүүдийг туурвиж, анхдугаар Үндсэн хуулийг хэрхэн боловсруулж, баталж байсан талаарх архивын сан хөмрөгийг нийтэд дэлгэн харуулах ажлыг хэрэгжүүлсэнд талархах байна.

Эрхэм нөхөд өө,

Ардчилсан Үндсэн хуульд 2023 онд оруулсан өөрчлөлтөд тусгагдсан сонгуулийн холимог тогтолцоо нь парламентын дархлааг нэмэгдүүлэх, төлөөлөх чадварыг өргөжүүлэх замаар парламентат ёсыг бэхжүүлэхийг зорьсон. Энэ зорилго хэрэгжиж өнөөдөр Улсын Их Хуралд таван намын төлөөлөл бүхий 126 гишүүн сонгогдож, олон салбар чиглэлээр мэргэшсэн, нас насны төлөөллийг хангасан бүрэлдэхүүнтэй болж, олон ургалч үзэл хангагдах нөхцөл бүрджээ.

Монгол Улсын Их Хурлын ес дэх удаагийн сонгуулийн дүнд бүрдсэн парламент Үндсэн хуулийн эрхэм зорилгод үндэслэн Стратеги төлөвлөгөөгөө баталж, "хүний

эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулах, олон ургалч үзлийг хангах, үр нөлөөтэй байх, ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй байх, ёс зүйтэй, хариуцлагатай, хариуцан тайлагнадаг байх"-ыг үнэт зүйл болгон тодорхойллоо.

Ингэснээр Улсын Их Хурал хууль тогтоох болон хянан шалгах бүх үе шатад хүн төвтэй үзэл санаанд суурилсан, хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, хамгаалсан байх агуулга, шаардлагыг нэн тэргүүнд тавин ажиллана.

Монгол Улсын Их Хурал өнөө цагийн Үндсэн хуулийн онцгой чухал зарчим болох ард түмэн засаглах Бүгд Найрамдах Улсын эрх зүйн үндсийг тогтоосон анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн ач холбогдлыг тэмдэглэж, ард түмэн бид бүрнээ дагаж мөрдвөл зохих 1992 оны Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай тогтоолыг 2024 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдөр баталсныг төрийн байгууллагууд цаашид мөрдлөг болгон ажиллах шаардлагатай.

Бид өнөөдөр Бүгд Найрамдах Улсыг тунхагласан анхдугаар Үндсэн хуулийн 100 жилийн түүхэн ойн өдөрт гүн хүндэтгэл үзүүлэхийн зэрэгцээ цаашид бүгд найрамдах ёс, ард түмний засаглал, ардчилал, хүний эрх, эрх чөлөөг уламжлан дамжуулах төрийн байгуулалт, төрт ёсыг бэхжүүлэх санаа зорилго нэг байгаа гэдэгт итгэл дүүрэн байна.

Өнөөгийн бидний үүрэг бол эх орныхоо тусгаар тогтнол, хөгжил цэцэглэлтийн төлөө эв эеийг эрхэмлэж, хариуцлагатай байх явдал билээ.

Монгол Улсын энэ цагийн Үндсэн хуулийг бүрнээ хэрэгжүүлж, хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, хуулийг дээдэлж, хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм байгуулах үйл хэрэгт улам бүр шамдахын ерөөл дэвшүүлье.

Та бүхэндээ Монгол Улсын анхны Үндсэн хуулийн 100 жилийн ойн баярын мэндийг дахин хүргэж, хамгийн сайн сайхныг хүсэн ерөөе.

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧ УХНААГИЙН ХҮРЭЛСҮХИЙН ХҮНДЭТГЭЛИЙН ХУРАЛДААНД ХЭЛСЭН ҮГ

2024.11.26

Бүрэн эрхт, тусгаар тогтносон Монгол Улсын ард иргэд ээ,
Улсын Их Хурлын дарга, Ерөнхий сайд, эрхэм төрийн түшээд ээ,
Эрхэм хүндэт зочид, төлөөлөгчид өө,

Та бүхэнд анхдугаар Үндсэн хуулиа баталж, Бүгд Найрамдах Улсаа тунхагласны түүхт 100 жилийн ойн баярын мэндийг өргөн дэвшүүлье.

Чин зоригт, эх оронч өвөг дээдсийн баатарлаг тэмцлийн үр дүнд 1911 оны Цагаагчин гахай жил Үндэсний эрх чөлөөний хувьсгал гарч, туурга тусгаар улсаа сэргээн байгуулах гэсэн Монголын ард түмний чинхүү хүсэл тэмүүлэл биеллээ олж, улмаар тусгаар тогтнолоо бататган бэхжүүлэх Ардын хувьсгалын үндэс суурийг тавьсан түүхтэй билээ.

Энэхүү түүхэн үйл хэрэг бол ноёд язгууртан, лам хувраг, эгэл ард бүх нийтээрээ эх оронч үзлээр эвлэлдэн нэгдсэн үндэсний эв нэгдлийн хүч байсан юм.

Тусгаар тогтнолын төлөөх мохошгүй тэмцэл 13 жилийн туршид зогсолтгүй үргэлжилсний үр дүнд 1921 оны долдугаар сарын 11-нд Ардын хувьсгал ялж, хожим

1924 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдөр буюу Монгол Улсын 14 дүгээр оны модон хулгана жилийн өвлийн дунд сард монгол түмний хувь заяаг эргүүлсэн XX зууны нэгэн сод үйл явдал болсон нь Улсын анхдугаар Их Хурал хуралдаж, Үндсэн Хуулийг батлан, Бүгд Найрамдах засгийг дэлхий дахинд тунхаглан зарласан явдал билээ.

Богд хаант Монгол Улсын үеэс Үндсэн хуулийг боловсруулан батлах бодлогыг хэрэгжүүлж байсан бөгөөд 1914 онд Монгол Улсын Ерөнхий сайд Т.Намнансүрэнгийн даалгавраар Үндсэн хуулийн төслийг боловсруулах ажлыг эхлүүлж байсан түүхтэй.

Энэхүү ажлын хүрээнд Ерөнхий сайд Т.Намнансүрэнгийн тушаалаар эрдэмтэн Жамсрангийн Цэвээн 1914–1915 онд дэлхийн улс орнууд, түүн дотроо өрнөдийн улс орнуудын хууль эрх зүй, төрийн байгууламж, засгийн хэлбэр, улс тус бүрийн онцлогийг үндсэн хуулиар хэрхэн зохицуулж буй харилцааг судалж “Улсын эрх” хэмээх бүтээлийг туурвисан байдаг.

Тэрбээр Герман, Австри-Венгер, Англи, Итали, Бельги, Голланд, Дани, Швейцар, Испани, Португал, Орос, Япон зэрэг улс орны Үндсэн хууль, Үндсэн хуулийн эрх зүйг судалж байсан нь анхдугаар Үндсэн хуулийг боловсруулах үндэс суурь, чухал алхам болсон төдийгүй эдүгээ ч үнэ цэнээ алдаагүй байна.

Хожим 1921 оны гуравдугаар сарын 13-ны өдрийн Ардын түр Засгийн газрыг байгуулсан тогтоол, Засгийн газрын 1921 оны наймдугаар сарын 16-ны өдрийн тогтоолуудад Үндсэн хууль боловсруулах тухай тус тус заасан байдаг.

Мөн 1922 оны тавдугаар сарын 19-ний өдрийн Засгийн газрын XXI хурлаас Хууль цаазыг зохиох тухай шийдвэрийг гаргаж, урьдын Автономит Засгийн үед зохион төлөвлөж байсан хууль зүйлийн бичгүүдээс авах гээхийг ялган салгаж, Европын олон улсын хууль дүрмийг харгалзан шинэчлэн зохиох комиссыг Шүүх яамны Тэргүүн сайд Магсаржаваар ахлуулан байгуулсан бөгөөд тус комиссыг найман сар орчим

ажиллуулаад үзэл баримтлалын зөрүү гарсан хэмээн үзэж татан буулгасан байна. Энэ хугацаанд уг комисс дэлхийн улсуудын Үндсэн хуулиуд болох Америк, Англи, Бельги, Голланд, Япон, Зөвлөлт Орос Улсын Үндсэн хуулиудыг орчуулан бэлтгэх зэрэг олон ажлыг хийсэн байжээ.

Түүний дараагаар 1924 оны есдүгээр сард Ардын Засгийн газрын Ерөнхий сайд Б.Цэрэндоржоор ахлуулсан Үндсэн хууль боловсруулах комиссыг байгуулан ажиллуулсан байна.

Шинэ Үндсэн хуулийн төслийг боловсруулах, батлах үйл явцад тухай үеийн Зөвлөлт Орос Улс, Коминтерны нөлөө, түүний төлөөлөгч Элбэгдорж Ринчино, Турар Рыскулов зэрэг хүний шахалт, дарамт орсон нь үнэн хэдий ч анхдугаар Үндсэн хууль бүхэлдээ манай ард түмэн, засаг төрийн бодлогын тусгал болон батлагдсан хэмээн эрдэмтэн судлаачид үздэг билээ.

Эдгээр түүхэн баримтуудаас дүгнэн үзвэл анхдугаар Үндсэн хуулийг Ерөнхий сайд Т.Намнансүрэнгийн төсөлд тулгуурлан, Ерөнхий сайд Д.Бодоо, Жамсрангийн Цэвээн нарын санал, төслийг харгалзан үзэж, тухайн үеийн хувьсгалын удирдагчдын манлайлал дор боловсруулсан болох нь тод харагдаж байдаг.

Эрхэм хүндэт нөхөд өө,

Хүний нийгмийн хөгжил гурван цагийн алтан хэлхээ, амьд шүтэлцээнд үргэлжилдэг. Өчигдөргүй өнөөдөр, өнөөдөргүй маргааш гэж үгүй билээ.

Өнгөрснийг үнэлж дүгнэхдээ эдүгээчлэх, нам, улс төр, хувь хүний үзэмжээр хандах, засварлах, гоёчлох, туйлшрах, эсхүл ердөө л бусдад таалагдах үүднээс хандах зэрэг нь нэн осолтойг бид бодууштай.

Буруу замаар орж будилах, алдахын эхлэл чухамхүү эндээс үүддэг гэдгийг өнөө цагийн төрийн түшээд, төрийн албан хаагчид ямагт санаж явах учиртай.

Түүхэн үйл явдлыг тухайн цаг үеийнх нь нөхцөл байдал, онцлог, шалтгаан хийгээд үр дагавар, зайлшгүй ба санамсаргүйн хэлхээ холбоонд авч үзэх нь хамгийн зөв зарчим, арга зүй мөн билээ.

Чухам энэ зарчмаар анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн ач холбогдлыг бид дүгнэн цэгнэх ёстой.

XX зууны эхэн үеийн дэлхий дахины улс төр, геополитикийн нөхцөл байдал, ялангуяа манай хоёр хөршийн зүгээс Монгол Улсын тусгаар байдалд хандах хандлага ихээхэн ээдрээ төвөгтэй байлаа.

Монголын эрх баригчид Зөвлөлт, Хятадын удирдагчидтай уулзахдаа Монгол Улс тусгаар байдлаа ямагт хадгалах бөгөөд Дундад Иргэн Улсын нэг хэсэг болохыг хэзээ ч, хэрхэвч зөвшөөрөхгүй гэдгээ хоёрдмол утгагүйгээр, итгэл төгс эрс шийдэмгий илэрхийлж байсан нь түүхэн үнэн юм. Түүх түүхээрээ л үлддэг.

Ийм эгзэгтэй цаг үед монгол төрийн удирдагч, зүтгэлтнүүд улс төр, дипломатын уран хурц нүүдэл хийж, тусгаар тогтнолоо баталгаажуулан, улс гэрээ мандуулах арга эвийг эрэлхийлж, энэхүү эрхэм зорилгоо алхам алхмаар бататгасаар байсныг түүх гэрчилдэг.

Дамдины Сүхбаатар, Догсомын Бодоо, Солийн Данзан, Дансранбилэгийн Догсом, Догсомын Лосол, Дамбын Чагдаржав, Хорлоогийн Чойбалсан нарын зоригт хөвгүүд Ардын намыг анх байгуулж, улмаар эх оронч бүх хүчнийг тэмцэлд уриалан дуудаж, Ардын хувьсгалыг ялалтад хүргэсэн нь өөрийн газар нутагтаа эзэн суух гэсэн монголчуудын чин хүслийн биелэл, мөнх тэнгэрийн таалал байлаа.

Гэвч энэ бол их зохиолч Д.Нацагдоржийн өгүүлсэнчлэн "зөвхөн нарыг хэвээр үлдээж, хуучны хэв ёсыг үндсээр нь эвдэх" их өөрчлөлтийн эхлэл байв.

Хуучныг халж, шинэ засаг төрийг эмхлэн байгуулна гэдэг амар бүтэх ажил биш байлаа.

Дэлхийн аль ч улсын түүхэнд ноёрхогч байсан анги сайн дураараа эрх мэдлээсээ татгалзаж байсан түүх байдаггүй. Харин цус урсгасан олон жилийн ширүүн тэмцэл, иргэний дайнаар шийдэгдсэн гашуун түүх, сургамж цөөнгүй бий.

66

Харин тухайн үеийн манай нам, төрийн зүтгэлтнүүд иргэний дайнд хүргэлгүйгээр "чадвал зөөлөн, ядвал хатуу аргаар бошгыг халах бат журмаар үйлдэнэ" хэмээн түмэн олонд тунхаглан зарлаж, аль болох тайван замаар засаг төрийн эрхийг шилжүүлэхийг хичээсэн нь туйлын ухаалаг бодлого байсан юм.

Нийслэл хүрээг чөлөөлсний дараа Богд хаантай тангаргийн гэрээ байгуулж, төрийн нүсэр албыг Ардын Засгийн газарт, түмэн олон, лам хувраг, шашны хэргийг хэмжээт эрхт хаанд үүрүүлэхээр тохиролцож чадсаны хүчинд 1921–1924 онд томоохон ардчилсан өөрчлөлтүүдийг харьцангуй тайван аргаар хэрэгжүүлсэн юм.

Мөн Ардын Засгийн газар 1923 оны нэгдүгээр сард "Нутгийн захиргааны дүрэм" хэмээх Үндсэн хуулийн шинжтэй баримт бичгийг баталж, нутгийн захиргааг 10 гэр, баг, сум, отог, хошуу, аймаг гэсэн бүтэцтэй болгож, тус бүрд хурал байгуулах, угсаа залгамжлах ёсыг устгаж, аливаа тушаалтныг сонгуулийн журмаар тавих болсон нь одоогийн хэллэгээр эрх зүйн шинэтгэлийн эхлэл болсон юм.

Дээр дурдсан олон чухал арга хэмжээг Ардын Засгийн газар 1921–1924 онд авч хэрэгжүүлж чадаагүй байсан бол Улсын анхдугаар Их Хурлыг зарлан хуралдуулж, анхдугаар Үндсэн хуулиа баталж, Бүгд Найрамдах засгийг тунхаглан зарлах нөхцөл бүрдэхгүй байсан хэмээн судлаачид дүгнэн үздэг юм.

Эрхэм төрийн түшээд ээ,

Ардын Засаг анхдугаар Үндсэн хуулийг хэлэлцэн батлах Улсын анхдугаар Их Хурлын төлөөлөгчдийг жинхэнэ ардчилсан зарчмаар сонгох, тэдгээрийн бүрэлдэхүүнд халх дөрвөн аймаг, их шавь болон дөрвөд, казах, буриад, алтайн ба Хөвсгөлийн урианхай, Ховдын тариачин хошуу зэрэг ястан угсаатны төлөөллийг заавал оролцуулахад онцгой анхаарч, багагүй хугацаа зарцуулжээ.

66

Шат шатны хурлын үр дүнгээр, өндөр босгыг давж сонгогдсон төлөөлөгчид Их Хурлын ажилд туйлын идэвхтэй оролцсон бөгөөд төрөө дээдлэх ёс, түмнээ төлөөлөх хариуцлагыг гүнээ ухамсарлан хорин өдөр амралтгүй хуралдан, их үйлсийг бүтээсэн түүхийг өнөөдөр ч эрхэм гишүүд Та бүхэн гүнзгийрүүлэн судлах нь зүйтэй.

Үндсэн хуулийн төслийг Ерөнхий сайд Цэрэндорж 1924 оны 11 дүгээр сарын 25-нд танилцуулж, 77 төлөөлөгч хоёр өдөр зүйл тус бүрээр хэлэлцэн Улсын анхдугаар Их Хурлаар буюу 1924 оны 11 дүгээр сарын 26-ны үдийн хойно 16:17 цагт зургаан бүлэг, 50 зүйл бүхий Үндсэн хуулийг баталж байсан түүхтэй.

Энэ бол төрт ёсны өнө эртний түүхтэй монголчууд бидний хувьд анх удаа бичмэл Үндсэн хуультай болсон гайхамшигт үйл явдал байлаа.

Анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн ач холбогдол, өнөөгийн бидний амьдралд хэрхэн уялдаж буй талаар цөөн хэдэн зүйлээр тэмдэглэн хэлье. Үүнд:

Нэгдүгээрт, Анхдугаар Үндсэн хуулиар улс орныхоо бүрэн эрхт байдлыг тунхаглан зарлаж, эдийн засаг, аюулгүй байдал, батлан хамгаалах хүчин чадлыг бататган бэхжүүлэх эхлэлийг тавьж чадсан юм.

Үндсэн хуулийн нэгдүгээр зүйлд "Бүх Монгол Улсыг үүнээс хойш Бүгд Найрамдах Бүрэн Эрхт Ард Улс" хэмээж улсын дээд эрхийг жинхэнэ ардад эдлүүлэхээр заан, "1921 оны хувьсгалаас өмнө Монголын эрх баригчдын гадаадтай байгуулсан гэрээ бичгүүд, зээлсэн мөнгө, өр төлбөр бол гадаадаас хүчирхэн хүлээлгэсэн болох тул цөмийг устгасанд тооцно, мөн гадаад улсуудтай харилцах, улс төрийн ба худалдааны гэрээ бичиг тогтоох, концесс ба монополийн эрх олгох, устгах, улсын хил хязгаарыг өөрчлөх, байлдах, найрамдах, цэргийн хүчнийг байрлуулах зэрэг явдлыг улсын дээд эрхийг барих газруудын эрхлэн шийтгэх зүйлс мөн" хэмээн тогтоохын зэрэгцээ, Анхдугаар Үндсэн хуулийн оршил хэсэгт "Богд хааны тамгыг Засгийн газар шилжүүлэн залж хадгалах, Хаант Засгийг халж, цаашид Бүгд Найрамдах Засгийг тогтоон Да жунтан гэдэг ерөнхий даргыг сонгохгүй улсын бүх дээд эрхийг Улсын Их Хурал ба мөн Хурлаар сонгогдсон Засгийн газар хадгалах"-аар заасан байдаг.

Мөн улсын аж ахуй ба эдийн засгийн бодлогыг чухалчлан үзэж байсан бөгөөд Үндсэн хуульд улсын орлого, зарлагыг төсөвлөсөн дансанд нэгтгэж, улсын төсвийг үр ашигтай захиран зарцуулах хатуу чанд сахилгыг тогтоож өгсөн байна.

Түүнчлэн улс орноо батлан хамгаалах өөрийн гэсэн хүчнийг буй болгохыг зорьж Үндсэн хуулиар тогтоож байсан нь өнөөгийн Үндсэн хуульд "Монгол Улс өөрийгөө хамгаалах Зэвсэгт хүчинтэй байна" хэмээх заалтаар уламжлагдан хэрэгжиж ирснээс харж болно.

Хоёрдугаарт, Анхдугаар Үндсэн хуулийн бас нэгэн томоохон ололт нь анх удаа хүний эрх, эрх чөлөөг тунхаглаж, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх арга замыг тогтоож өгсөн явдал юм.

Анхдугаар Үндсэн хуульд "Бүх Монгол Улсыг үүнээс хойш Бүгд Найрамдах Бүрэн эрхтэй Ард Улс хэмээнэ" гэж тунхаглан, ард иргэдийнхээ эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулахдаа эмэгтэйчүүдийн улс төрийн эрхийг хангаж, түүн дотроо эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс адил, тэгш эрхийн үндсэн дээр сонгох, сонгогдохоор заасан нь Ази тивдээ анхдагч ардчилсан Үндсэн хууль болсон юм.

Тэгвэл ардчилсан гэгдэх барууны орнуудаас эмэгтэйчүүдийн сонгуульд оролцох эрхийг 1944 онд Франц, 1948 онд Баруун Герман, 1971 онд Швейцар, 1974 онд Португал, 1975 онд Грек, 1976 онд Испани нээж өгсөн бол анхны бичмэл Үндсэн хуулийг баталсан АНУ хүйсээр үл ялгаварлан эмэгтэй, эрэгтэй хүн адил цалин хөлс авах тухай хуулийг 1963 онд баталж байсан түүхтэй.

Анхдугаар Үндсэн хуулийн дээрх үзэл санаа өнөөгийн парламентад ч тусгалаа олж эмэгтэйчүүдийн парламентад сонгогдох боломжийг нэмэгдүүлэх талаар онцгой анхаарсны үр дүнд 2024 оны Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулиар 32 эмэгтэй сонгогдож, нийт гишүүний 25 хувийг бүрдүүлсэн нь Ази тивдээ парламент дахь эмэгтэй гишүүдийн төлөөллөөр тэргүүлэх үзүүлэлт болсныг энэхүү түүхэн өдөр тэмдэглэн хэлэхэд таатай байна.

Гуравдугаарт, Үндсэн хууль нэгэнт улс төр, эрх зүйн баримт бичиг болохын хувьд анхдугаар Үндсэн хуулиар Монгол Улсын гадаад бодлого, түүний хэтийн чиглэлийг оновчтой тодорхойлж чадсан.

Тухайн үеийн нам, төрийн удирдагчид гадаад, дотоод улс төрийн нөхцөл байдал улам хүндэрч байсан аянгат цагийн амаргүй, эгзэгтэй үед улс төр, дипломат харилцаанд өчүүхэн боловч алдаа гаргахгүйг хичээж туйлын хянуур болгоомжтой хандан анхдугаар Үндсэн хуульдаа "Бүх дэлхийн жинхэнэ ард түмний зорилго нь одоогийн эзэрхэг хөрөнгөтний байдлыг үндсээр устгаж, нийгэм журамт ба эв хамт ёсыг эрмэлзэх тул бидний жинхэнэ ард улсаас гадаадтай харилцах засгийн бодлогыг бүх дэлхийн бага буурай улс ба хувьсгалт ард түмний ашиг тус, үндсэн зорилготой нийцүүлж явуулбал зохино.

Мөн цагийн байдлыг хянаж, ямар ч гадаад улстай харилцан найрамдаж болох боловч бидний улсын бүрэн эрхэд халдах этгээд бий ахул бүхий л хүчээр эсэргүүцнэ" хэмээн энх тайванч гадаад бодлого явуулахаа дэлхийн улс түмэнд анх удаа зарлан тунхаглаж байсан түүхтэй юм.

Энэхүү бодлого нь эдүгээ ч ач холбогдлоо алдаагүйн дээр Монгол Улсын энхийг эрхэмлэсэн, нээлттэй, бие даасан, олон тулгуурт гадаад бодлогын эх үндэс болон одоо ч өргөжин бэхжиж байна.

Түүнчлэн тусгаар тогтносон Монгол Улсын бүрэн эрхэд хэн нэгэн этгээд халдах аваас шууд эсэргүүцэн тэмцэнэ, ямар нэгэн буулт, яриа хэлцэл хийхгүй гэдэг жанжин шугамаа тууштай илэрхийлж чадсан байдаг.

Тухайн үеийн түгшүүрийн харанга дэлдсэн эгзэгтэй нөхцөл байдалд адгаж бачуурч, сандарч тэвдэлгүй, хийх алхмуудынхаа ээлж дарааллыг нарийн зөв тооцож, алсыг харсан байр сууриа тодорхойлж чадсан энэхүү гадаад бодлого нь цаг хугацааны олон сорилт, шалгуурыг амжилттай даван туулсан бөгөөд үүнийг Монгол Улс НҮБ-д бүрэн эрхт гишүүнээр элссэн 1961 он хүртэлх түүхэн үйл явдлууд нотлон харуулдаг юм.

Хожим "баруунтан" хэмээн буруутсан тэр үеийн удирдагчид Зөвлөлт Орос Улстай харилцаагаа хөгжүүлэхийн зэрэгцээ Монгол Улсыг гадаад гүрнүүдээр хүлээн зөвшөөрүүлэх боломжийг эрэлхийлж байсан түүхтэй.

Герман, Англи, Америк, Япон зэрэг орны элчин сайд, дипломат төлөөлөгчидтэй уулзаж, харилцаа тогтоох хүсэлтэйгээ илэрхийлж, Германд Монголын худалдааны төлөөлөгчийн газрыг нээж, Франц, Герман Улсад Д.Нацагдорж, Д.Пагмадулам нарын 40 орчим хүүхэд, залуусыг сургахаар илгээсэн зэрэг нь тэрхүү бодлогын тод илрэл юм.

Харамсалтай нь, анхдугаар Үндсэн хуулийнхаа заалтуудыг хэрэгжүүлэхийн төлөө зүтгэж байсан хүмүүс түүхийн ээдрээ, нугачаатай он жилүүдэд хэлмэгдсэнээр бусад улс оронтой харилцаж, тусгаар тогтнолоо хүлээн зөвшөөрүүлэх гэсэн оролдлого нэг хэсэгтээ зогссон юм.

Дан ганц Зөвлөлт Орос Улсаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн байх нь хангалтгүй, бусад улс оронтой ч хэлэлцээр хийх ёстой, үлгэрлэвээс Швейцар лугаа адил төвийг сахисан улс болохыг эрмэлзэх ёстой гэсэн Жамсрангийн Цэвээн, мөн Монгол Улстай харилцахаас татгалзаагүй л бол дэлхийн бүх оронтой ойртон нөхөрлөх гэсэн Догсомын Бодоо, Балингийн Цэрэндорж, Анандын Амар, Цэрэн-Очирын Дамбадорж, Наваандоржийн Жадамба зэрэг тухайн үеийн нам, төрийн зүтгэлтнүүдийн баримталж байсан байр суурь өнөөгийн Монгол Улсын гурав дахь хөршийн бодлогын үндэс суурийг тухайн үед томьёолж байсан гэж үзэж болох юм.

Дөрөвдүгээрт, Манай улс 1924 онд анхны Үндсэн хуулиа баталснаар Ази тивийн Үндсэн хуультай анхны улсууд болох Япон, Иран, Афганистан зэрэг улстай хамт бичигдэж, Ази тивд Үндсэн хуульт ёсыг хөгжүүлж ирсэн тэргүүлэх улс орнуудын дотор зүй ёсоор багтдаг хэмээн Үндсэн хуулийн эрдэмтэн, судлаачид дүгнэн үздэг.

Энэхүү анхдугаар Үндсэн хуулийг боловсруулахад Зөвлөлт Орос Улсаас тусалцаа, дэмжлэг авсан нь тухайн үеийн нөхцөл байдлаас үүдсэн бодит үнэн бөгөөд энэ нь нэг талаасаа манай орны эрх зүйн тогтолцоо эх газрын эрх зүйн бүлээс улбаатай болсны нэгэн нотолгоо юм.

66

Анхдугаар Үндсэн хуулиар Хаант засгийг халж, Бүгд Найрамдах засаглалыг тогтоосон нь манай улсын өнгөрсөн зууны хөгжил дэвшлийн үндэс суурь, өнөөгийн ардчилсан Монгол орны төрийн байгууламжийн үндсэн хэлбэр болон хөгжин бэхжиж байна.

Ийнхүү анхдугаар Үндсэн хууль нь үндсэн хуульт ёсны үзэл санааг түүчээлэн хөгжүүлэх зам мөрийг тавьж, нийгмийн өөрчлөлт, цаг үеийн онцлогийг тусгасан 1940, 1960, 1992 оны Үндсэн хуулиудыг батлан гаргах хөрс суурь болсон байна.

Монгол Улсын анхдугаар болон 1940, 1960 оны Үндсэн хуулиуд нь Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, төрийн байгууллын тогтолцоог хуульчлан бэхжүүлж ирснээрээ онцгой ач холбогдолтой, нийтлэг шинжтэй бөгөөд тухай цаг үеийн улс орны хөгжил дэвшилд өөр өөрийн түүхэн үүргээ зүй ёсоор биелүүлж ирсэн түүхтэй.

Монгол оронд 1980-аад оны сүүл, 1990-ээд оны эхэнд өрнөсөн ардчилсан өөрчлөлт шинэчлэлтийн үр дүнд монголчууд бид үндэсний язгуур эрх ашиг, ардчилсан үзэл санааны төлөө эвлэлдэн нэгдэж, улс төр, нийгэм, эдийн засаг, оюун санааны шинэ тогтолцоонд шилжиж чадсан нь манай улсын түүхийн бас нэгэн онцгой үйл явдал байсан.

66

Шинэ Үндсэн хуулийг боловсруулж, ард түмнээр хэлэлцүүлж, баталсан үйл явц нь монголчууд бидний үндэсний их зөвшилцөл, үзэл санааны дэвшил байсан юм.

Ардчилсан шинэ Үндсэн хууль нь Монголын ард түмний амьдралд түүхэн шинэ эргэлт болж, тусгаар тогтнол бүрэн эрхт байдлаа бататган бэхжүүлж, хүмүүнлэг иргэний ардчилсан нийгмийг цогцлоон хөгжүүлэх үндэс суурь болсон билээ.

Энэхүү Үндсэн хуулийн үр дүнд хүний эрх, эрх чөлөө, хувийн өмч, иргэний нийгэм, ардчилсан сонгууль, олон намын тогтолцоо, нутгийн өөрөө удирдах ёс зэрэг ардчилсан нийгмийн үндэс суурийг бэхжүүлж чадсан.

Монгол Улсын үндсэн хуульт ёсны 100 жилийн түүхэн хөгжил нь аливаа эрх мэдэл ард түмнээс эх сурвалжтай байх зарчимд суурилан төр, засгийн эрх мэдлийг Үндсэн хуулиар тогтоож, хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалан баталгаажуулж, эрх зүйт төрийг байгуулахын төлөөх нэгэн зууны нөр их хичээл зүтгэл, эрэл хайгуул, сургамж, туршлага, бидний түүх, өв соёл, үнэт зүйл болсон юм.

Монголын ард түмний Үндсэн хуульт ёсны энэхүү баялаг түүх нь зөвхөн манай ард түмний түүх, өв соёл төдийгүй хүн төрөлхтний үндсэн хуульт ёсны түүхийн салшгүй нэг хэсэг юм.

66

Өнгөрсөн зууны түүхийг товчилж хэлбэл, бидний өвөг дээдэс Бүгд Найрамдах Улсаа тунхаглаж, тусгаар тогтнолоо зарлан, даян дэлхийд улс орноо хүлээн зөвшөөрүүлж, Хүннү гүрэн, Их Монгол Улсын гал голомтыг сэргээн бадрааж, орчин цагийн ардчилсан Монгол Улсыг цогцлоон байгуулсан "Тусгаар тогтнол, хөгжил дэвшил"-ийн агуу зуун байлаа.

1911 оны Үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөн, 1921 оны Ардын хувьсгал, 1939 оны Халхын голын дайн, 1945 оны Чөлөөлөх дайн, Тусгаар тогтнолын төлөөх бүх ард түмний санал хураалт, 1961 онд НҮБ-д гишүүнээр элссэн хийгээд 1990-ээд оны ардчилсан өөрчлөлт, шинэчлэлт зэрэг сүүлийн хоёр жаранд тохиосон манай улсын нийгэм, эдийн засаг, улс төр, оюун санааны гайхамшигт өөрчлөлтүүд нь агуу түүхт Монголын ард түмний язгуур эрх ашиг, үндэсний эв нэгдэл, хамтын хүчээр сэргэн мандсан эх оронч үзэл санааны ялалт байсныг энэхүү түүхт ойн баярын өдөр тэмдэглэн хэлэхэд бахдам сайхан байна.

Эрхэм хүндэт ард иргэд ээ,
Эрхэм хүндэт төрийн түшээд ээ,

Одоогоос 100 жилийн өмнө монголчууд бид эрх чөлөө, тусгаар тогтнолоо сонгож, улсынхаа бүрэн эрхт байдлыг Үндсэн хуулиараа баталгаажуулж чадсан бол Монгол Улстай сайн харилцаа тогтоохыг хүссэн бүх оронтой найрамдан нөхөрлөх өвөг дээдсийн чинхүү хүслийг эдүгээ цагт биелүүлж, НҮБ-ын бүх гишүүн орон болох 192 улстай дипломат харилцаа тогтоох зорилтоо бүрэн ханган хэрэгжүүлж чадсан гэдгийг баярын энэ өдөр хэлэхэд таатай байна.

Үе үеийн чин зоригт, эх оронч өвөг дээдсийн халуун амь, бүлээн цусаар дархлагдсан Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, хөгжил дэвшлийг өнөө цагт өртөөлөн, ирээдүй хойч үедээ өвлүүлэн үлдээх нь Та бидний эрхэм үүрэг, түүхэн хариуцлага билээ.

Иймд цаашид бид шинэ Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан Монголын ард түмний ололт амжилт, үнэт зүйл болсон ардчилсан төр, засаг, парламент ёсоо бэхжүүлж, хүмүүнлэг иргэний ардчилсан нийгмийг цогцлоон хөгжүүлэхийн төлөө төр, засаг, улс төрийн нам, эвсэл, иргэний нийгэм, ард түмнээрээ хамтран хүчин зүтгэх учиртай.

Эрх зүйт төртэй улсад үндэсний эв нэгдлийн хүчээр Үндсэн хуулиа баталж, Үндсэн хуулиараа үндэсний эв нэгдлээ хангадаг жамтай.

Эв нэгдэл үгүй бол улс үндэстэн оршин тогтнож, хөгжин дэвжих боломжгүй юм.

"Хоёр хүн эвтэй бол төмөр хэрэм мэт, хорин хүн эвгүй бол нурсан балгас мэт" хэмээх Их эзэн Чингис хааны билиг сургаалыг ямагт санаж, эрх чөлөө, тусгаар тогтнол, эв нэгдлээ бататган бэхжүүлэн, эвийг эрхэмлэж, зөвийг тэтгэж, ёсыг сахиж амьдрах нь бидний хөгжил дэвшил, мандан бадрахын үндэс байх болно гэдгийг монгол хүн бүр зүрх сэтгэлдээ тээж явах учиртай.

Тиймээс анхдугаар Үндсэн хуулиа баталж, Бүгд Найрамдах Улсаа тунхагласан энэ өдөр бол монголчууд бидний улс үндэстэн, тусгаар тогтнолоороо бахархах үндэсний их бахархлын өдөр мөн.

Энэ бахархлын эзэн нь эрх чөлөөт Монголын ард түмэн билээ.

Учир иймээс манай ард түмэн эзэн Чингис хааны байгуулсан Их Монгол Улсын гал голомтыг сахин суугаагаа гүнээ ухамсарлан, төрт ёсны үнэт зүйл, өв соёл, үүх түүх, Үндсэн хуулиа эрхэмлэн дээдэлж, үр хойчдоо өвлүүлэн үлдээж, эв эеэ сахин бататгаж, улс Монголоо мандуулан хөгжүүлэхийн төлөө улс үндэстнээрээ хамтдаа хүчин зүтгэхийг төрийн тэргүүн ард түмэндээ уриалж байна.

Мөнх тэнгэрийн хүчин дор Монгол Улс мандан бадрах болтугай"

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

2024 оны 11 сарын 15 өдөр

Дугаар 43

Төрийн ордон, Улаанбаатар хот

Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1924 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдөр Бүгд Найрамдах Улсын үндэс тулгуурыг тогтоон, Үндсэн хуульт тусгаар улсыг тунхаглан зарласан анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн ач холбогдлыг тэмдэглэж;

Улсынхаа тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг бататган бэхжүүлж, хүний эрх, эрх чөлөө, шударга ёс, үндэснийхээ эв нэгдлийг эрхэмлэн дээдэлж, төрт ёс, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нандигнан өвлөж, хүн төрөлхтний соёл иргэншлийн ололтыг хүндэтгэн үзэж, эх орондоо хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлэхийг эрхэм зорилго болгосон, 1992 оны нэгдүгээр сарын 13-ны өдөр баталсан ардчилсан шинэ Үндсэн хуулийн үзэл санааг түгээн дэлгэрүүлэх, нийт байгууллага, иргэний үйл ажиллагааг Үндсэн хуульд бүрнээ нийцүүлэх, "Мэдэгтүн, сахигтун!" гэж даяар олноо зарлан тунхагласныг сахин биелүүлэх зорилгын хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр тогтоосугай:

1.Төрийн бүх байгууллага, Монгол Улсын хилийн чанадад ажиллаж байгаа Дипломат төлөөлөгчийн газар Үндсэн хуулиа дээдлэн залсугай.

2.Иргэн бүр Үндсэн хуулиа судлан мэдэж, айл өрх бүр Үндсэн хуулиа дээдлэн залахыг уриалсугай.

3.Үндсэн хуулийн агуулга, улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, хүний эрх, эрх чөлөөний ойлголтыг бүх түвшний боловсролын байгууллагын сургалтын агуулгад тусган, түгээн дэлгэрүүлж, тайлбарлан таниулахыг Монгол Улсын Засгийн газар болон холбогдох бусад төрийн байгууллагад даалгасугай.

4.Үндсэн хуулийн агуулга, улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, хүний эрх, эрх чөлөөний ойлголтыг түгээн дэлгэрүүлж, тайлбарлан таниулах, сурталчлахыг хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудад уриалсугай.

5.Энэ тогтоолыг хэрэгжүүлэхэд мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлж ажиллахыг Монгол Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга (Б.Баасандорж)-д даалгасугай.

6.Энэ тогтоолыг 2024 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

**МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА**

Д.АМАРБАЯСГАЛАН

VI БҮЛЭГ

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР

Нэг. ХУУЛЬ ТОГТООХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮЗҮҮЛСЭН ДЭМЖЛЭГ

Улсын Их Хурлын Тамгын газар 2024 оны ээлжит чуулганы хугацаанд хууль санаачлагчаас Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх хууль, тогтоолын төслийн бүрдлийг хянаж, Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль тогтоомжтой нийцэж байгаа эсэх, шаардлагатай зохицуулалтууд бүрэн туссан эсэх талаарх нийцлийн дүн шинжилгээг хийж, хууль зүйн дүгнэлт гаргах, Үндсэн хуулийн цэцэд хийх тайлбарын төслийг бэлтгэх, батлагдсан хууль, тогтоолын эцсийн найруулгыг хянах, лавлагаа, судалгаа бэлтгэх, хуулийн төсөлтэй холбоотой санал, зөвлөгөөг өгөх зэргээр хууль тогтоох үйл ажиллагаанд дэмжлэг туслалцаа үзүүлж ажиллалаа. Мөн Улсын Их Хурлаас баталсан хууль тогтоомжийн нэгдсэн сан бүрдүүлэх, ангилах, хөтлөх ажлыг гүйцэтгэж байна.

36**БҮРДҮҮЛБЭР
ХЯНАСАН ТӨСӨЛ****4****БУЦААСАН
ТӨСӨЛ****3****ХУУЛЬ ЗҮЙН
ДҮГНЭЛТ****5****ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦЭД
ГАРГАХ ТАЙЛБАР****109****ЭЦСИЙН НАЙРУУЛГА
ХЯНАСАН****101****ЦАХИМ БОЛОН ЦААСАН
ХЯНАЛТ ГҮЙЦЭТГЭСЭН****143****ЭРХ ЗҮЙН
МЭДЭЭЛЛИЙН САНД
БҮРТГЭСЭН****53****ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН
САНГААС ҮЙЛЧИЛГЭЭ
ҮЗҮҮЛСЭН**

Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх тов тогтоолгохоор ирүүлсэн 36 хууль тогтоомжийн төслийн бүрдүүлбэрийг хянаж, хуульд заасан шаардлага хангуулахаар дөрвөн төслийг хууль санаачлагчид нь буцаасан байна.

Төсвийн байнгын хорооны шийдвэрээр Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2025–2026 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай болон Монгол Улсын 2024 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, эдгээртэй хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн 11, Улсын Их Хурлын тогтоолын дөрвөн төсөл, мөн Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай анхдагч хуулийн төсөл болон холбогдох бусад хууль, тогтоолын төслүүд, Төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн бүтээмж, ил тод байдал, засаглалыг сайжруулах тухай хуулийн төсөл болон холбогдох хууль, тогтоолын төслүүдэд тус тус хууль зүйн дүн шинжилгээ хийж, дүгнэлт гаргасан байна.

Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд Улсын Их Хурлаас томилогдсон итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчдөд мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлж, Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 72 дугаар зүйлийн 72.1, 74.2, 74.3 дэх хэсгийн зарим заалт, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 41.7 дахь хэсэг, Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 69 дүгээр зүйлийн 69.1.8 дахь заалт, Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгтэй холбоотой нийт таван тайлбарын төсөл боловсрууллаа.

Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчөөр Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Уянгахишиг, Х.Баасанжаргал, С.Зулпхар, Ц.Сандаг-Очир, П.Сайнзориг нар ажиллав.

Холбогдох журмын дагуу 52 хууль, Улсын Их Хурлын 57 тогтоолын эцсийн найруулгыг хянан, тухайн хууль тогтоомжийн агуулга, зарчмыг алдагдуулахгүйгээр нэр томъёог жигдэлж, найруулгын болон хууль зүйн техникийн засварыг хийж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулжээ.

Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд бие даасан найм, олон улсын гэрээ соёрхон батлах тухай долоо, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан 29 хууль, Улсын Их Хурлын 57 тогтоолын цаасан болон цахим хяналтын хувьд өөрчлөлт, хөдөлгөөн хийв. Түүнчлэн Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 10 зарлиг, Үндсэн хуулийн цэцийн нэг дүгнэлт, хоёр тогтоол, "Төрийн мэдээлэл" эмхэтгэлийн 24 дугаар, Засгийн газрын 106 тогтоолыг эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэж авчээ. Тус санд буй хууль тогтоомж, эрх зүйн бусад актаар Улсын Их Хурлын гишүүд, Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлгүүд, Байнгын хороо, Тамгын газрын удирдлага, албан хаагчдад нийт 53 лавлагаа, мэдээллээр үйлчилсэн байна.

Хоёр. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮЗҮҮЛСЭН ДЭМЖЛЭГ

Монгол Улсын Их Хурал хяналт, шалгалтын чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд Тамгын газраас дэмжлэг үзүүлж, Засгийн газар болон бусад байгууллагад өгсөн үүрэг, чиглэлийг хянах, хууль тогтоомж болон бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дагаварт үнэлгээ хийж ажиллалаа. Хяналт, үнэлгээний үр дүнг Улсын Их Хурлын гишүүд, холбогдох Байнгын хороодод танилцуулж байна. Мөн Улсын төсвийн төсөлд дүн шинжилгээ хийж, хэрэгжилтэд тогтмол хяналт тавьж байна.

Хяналт шалгалтын ажлын хэсгүүд

Бүрэн эрхийнхээ хүрээнд Улсын Их Хурал хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа явуулахад Тамгын газраас мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлж байна. 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт шалгалт хийх, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий Улсын Их Хурлын даргын захирамж болон Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулагдсан 26 ажлын хэсгийн нийт 50 удаагийн хуралдааныг зохион байгуулахад дэмжлэг үзүүлэв. Ажлын хэсгүүд үйл ажиллагааныхаа хамрах хүрээ, удирдамж чиглэлийг тодорхойлон батлуулах, холбогдох салбар, байгууллага, үйл ажиллагааны мэдээллийг цуглуулж нэгтгэх, үзэж танилцах, эрдэмтэн судлаач, мэргэжилтнүүд, салбарын оролцогчдыг хамруулсан уулзалт, хэлэлцүүлэг, хурал чуулган зохион байгуулах, гадаад улс орнууд, бусад салбарын туршлагыг судлах зэргээр өргөн хүрээнд, идэвхтэй ажиллаж байна.

Хяналтын сонсгол

Хууль зүйн болон Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороодын эрхлэн зохион байгуулсан "Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт" сэдэвт хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой хяналтын, агаарын бохирдол, утааны асуудлаарх ерөнхий хяналтын сонсголыг зохион байгуулах, бэлтгэл хангахад дэмжлэг үзүүлэв.

Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзоригийн даргалсан хүний эрхийн хяналтын сонсголын товыг зарлах, оролцогчдыг бүртгэх, сонсголыг 2024 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр зохион байгуулах, иргэдийн санал, мэдээллийг тэмдэглэх, нэгтгэн дүгнэх, илтгэл тайлан бэлтгэх ажилд Байнгын хорооны ажлын албатай хамтран ажиллав. Сонсголын тайлан, санал, дүгнэлтийг Хууль зүйн байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлж, холбогдох арга хэмжээг авах тухай Байнгын хорооны тогтоолыг батлууллаа.

Нийслэлийн утааны асуудлаарх ерөнхий хяналтын сонсголын бэлтгэл ажлын хүрээнд хүн амын эрүүл мэнд, ахуйн зуух болон түлшний технологи, амьдрах орчны чанар, аюулгүй байдлын талаарх бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилт, хөрөнгө санхүүжилт, түүний зарцуулалт, хариуцлагын сэдвээр дөрвөн удаагийн цуврал хэлэлцүүлгийг нээлттэйгээр зохион байгуулав. Хэлэлцүүлгүүдэд тус бүр 90–100 хүн оролцож, олон талын санал, байр суурийг илэрхийлэхийн зэрэгцээ холбогдох баримт, мэдээллийг танилцуулсан юм.

Агаар, орчны бохирдол, утааны асуудлаарх ерөнхий хяналтын сонсгол 2025 оны хоёрдугаар сарын 03, 04-ний өдрүүдэд үргэлжилж, Улсын Их Хурлын гишүүд болон төрийн 29 байгууллага, төрийн бус байгууллага болон иргэдийн 60 төлөөлөгч, долоон шинжээч, нийт 96 хүн оролцов. Монгол Улсын хэмжээнд 2017–2024 оны байдлаар угаарын хийн хордлогоор нас барсан хүний тоо 779 болсныг сонсгол даргалагч албан ёсоор мэдэгдсэн бөгөөд нийт 31 оролцогч асуулт асууж, санал хэлж, байр сууриа илэрхийллээ.

Хэлэлцүүлэг, сонсголд оролцсон, үг хэлсэн Улсын Их Хурлын гишүүд, иргэдийн хэлсэн санал, дэвшүүлсэн асуудал болон байр суурийг нэгтгэн дэлгэрэнгүй тэмдэглэл хөтөлж, тайланг Байнгын хорооны хуралдаанд хэлэлцүүлэв.

Улсын Их Хурлын гишүүний асуулга, асуулт

Улсын Их Хурлын 2024 оны хавар, намрын чууланы завсарлагааны болон намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Монгол Улсын Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүд болон Улсын Их Хурлаас бүрэлдэхүүн, удирдлагыг нь сонгож, томилдог байгууллагын удирдлагад хандан Улсын Их Хурлын гишүүдээс 97 асуудлаар 21 удаагийн асуулга,

129 асуудлаар 28 удаагийн асуулт тавьсныг албажуулан хүргүүлж, хариулт авах ажлыг хуулийн дагуу зохион байгуулж байна. Улсын Их Хурлын гишүүдийн асуулга, асуулт болон тэдгээрийн хариултыг www.parliament.mn цахим системд нээлттэй мэдээлэхийн зэрэгцээ холбогдох Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх ажлыг дэс дараатай явуулж байна. Одоогийн байдлаар Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Мөнхтуяагаас тавьсан нэг асуулга, Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Мөнхтуяа, Л.Мөнхбаясгалан нарын тавьсан тус бүр нэг асуултын хариуг холбогдох Байнгын хороодоор хэлэлцүүлээд байна.

Ерөнхий сайдын мэдээлэл болон сонсож хэлэлцсэн тайлан, илтгэл

Ерөнхий сайдын мэдээллийн цагт Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ, Тэргүүн шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Л.Гантөмөр, Шадар сайд С.Амарсайхан нар тус бүр нэг удаа мэдээлэл хийсэн бөгөөд авлигатай тэмцэх талаар Засгийн газраас явуулж буй үйл ажиллагаа, боомтын сэргэлтийн бодлогын хэрэгжилт, өвөлжилтийн бэлтгэлийн талаарх тэдгээр мэдээллийг урьдчилан авч, Улсын Их Хурлын гишүүдийг уг мэдээлэлтэй танилцах боломжоор хангах, олон нийтэд ил тод мэдээлэх, иргэдээс уг асуудлуудаар асуулт, санал авах зэргээр ажиллав. Мөн уг мэдээллийг чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүдээс тавьсан асуулт, гаргасан саналын нэгтгэх зэргээр ажиллалаа.

Ээлжит чуулганы хугацаанд Байнгын хороодын хуралдаанаар Засгийн газрын гишүүд болон холбогдох бусад байгууллагын нийт 27 удаагийн мэдээлэл, тайлан, илтгэлийг хэлэлцэх, холбогдох санал дүгнэлт, шийдвэрийн төсөл боловсруулахад Тамгын газар мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын болон техникийн дэмжлэг үзүүлээ.

Хууль, тогтоомжоор Засгийн газар болон бусад байгууллагад өгсөн үүрэг, чиглэлийн хяналт

2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Засгийн газарт үүрэг, чиглэл болгосон Улсын Их Хурлын долоон тогтоолыг хяналтанд авчээ.

Д/Д	УИХ-ЫН ТОГТООЛЫН ОГНОО, ДУГААР	ТОГТООЛЫН АГУУЛГА
1.	2024.10.17-ны өдрийн 34 дүгээр тогтоол	Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2025 онд баримтлах үндсэн чиглэл
2.	2024.10.18-ны өдрийн 35 дугаар тогтоол	Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө батлах тухай
3.	2024.11.08-ны өдрийн 39 дүгээр тогтоол	Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай
4.	2024.11.08-ны өдрийн 41 дүгээр тогтоол	Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай
5.	2024.12.12-ны өдрийн 52 дугаар тогтоол	Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай
6.	2024.12.12-ны өдрийн 54 дүгээр тогтоол	Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулах авах зарим арга хэмжээний тухай
7.	2024.12.27-ны өдрийн 58 дугаар тогтоол	Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хооронд Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэх хэлэлцээрийг байгуулахад баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай

Байнгын хорооны мөн тооны тогтоолын 43 заалтыг хяналтад нэмж авсан байна.

Д/Д	БАЙНГЫН ХОРОО	ТОГТООЛЫН ОГНОО, ДУГААР	ТОГТООЛЫН НЭР, АГУУЛГА
1.	ЁЗДБХ	2024.11.06-ны өдрийн 06 дугаар тогтоол	ЁЗСХБХ-ны 2023 оны 11 дүгээр сарын 01-ний өдрийн "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай" 10 дугаар тогтоолын хэрэгжилтийг сонссонтой холбогдуулан "Тогтоолын хэрэгжилтийг хангуулах талаар авах арга хэмжээний тухай"
2.	ХЗБХ	2024.12.18-ны өдрийн 09 дүгээр тогтоол	"Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт" асуудлаар хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахтай холбоотой хяналтын сонсгол явуулсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай"
3.	ЭЗБХ	2024.12.24-ний өдрийн 07 дугаар тогтоол	Зөвшөөрлийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, тулгарч буй асуудлыг шийдвэрлэх хүрээнд "Хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, холбогдох арга хэмжээ авах талаар Монгол Улсын Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай"
4.		2025.01.15-ны өдрийн 09 дүгээр тогтоол	Ашигт малтмал, газрын тосны ашиглалт, олборлолтын үйл ажиллагаа явагдаж байгаа аймаг, сумын орон нутгийн хөгжлийн санд тухайн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаагаа явуулж буй ашгт малтмал, газрын тосны тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн улсын төсөвт төлсөн ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн 30-аас доошгүй хувийг хуваарилах чиглэлээр "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай"

5.	АҮББХ	2025.01.22-ны өдрийн 05 дугаар тогтоол	Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр" барих төслийг хэрэгжүүлж, үйлдвэрийг төлөвлөсөн хугацаанд ашиглалтад оруулах талаар "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай"
6.	ИЦББХ	2025.01.14-ний өдрийн 01 дүгээр тогтоол	ИЦББХ-ны 2024 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар Шилэн дансны тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаарх Сангийн сайдын мэдээллийг хэлэлцээд "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай"
7.		2025.01.14-ний өдрийн 02 дугаар тогтоол	ИЦББХ-ны 2024 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдрийн хуралдаанаар Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаарх Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны сайдын мэдээллийг хэлэлцээд "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай"

Төсвийн хяналт, шинжилгээ

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслүүд болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдэд Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.1-д заасныг үндэслэн Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2022 оны 347 дугаар захирамжаар батлагдсан "Төсвийн төсөлд дүн шинжилгээ хийх аргачлал"-ын дагуу шинжилгээ хийж, танилцуулга бэлтгэв

Дүн шинжилгээнд төсвийн төслийг Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7-д заасны дагуу улсын хөгжлийн болон үндэсний аюулгүй байдлын бодлогод нийцсэн эсэх, Төсвийн тухай, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн тусгай шаардлагыг хангасан эсэх, Төсвийн хүрээний мэдэгдэл, төсвийн төсөөллийн тухай хуульд нийцсэн байдал зэргийг шинжилж, дүгнэлт гаргаж ажиллалаа. Мөн төсвийн төслийг макро эдийн засгийн болон өргөн мэдүүлсэн төсөв, өмнөх онуудын төсөвтэй харьцуулан шинжлэв.

Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төсөлд өгсөн дүгнэлт, Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд өгсөн дүгнэлтийг тус тус Улсын Их Хуралд хүргүүлсэн.

Мөн Улсын Их Хурлын 2024 оны хаврын ээлжит чуулганы завсарлагааны хугацаанд Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс Төсвийн тухай мэдээлэл, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлт, 2024 оны төсвийн тодотголд өгсөн дүгнэлт, зөвлөмж, Монгол Улсын Засгийн газрын 2023 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан, нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлд өгсөн дүгнэлт, Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төсөлд өгсөн дүгнэлт, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд өгсөн дүгнэлтийг тус тус хүргүүлсэн.

Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийг Монгол Улсын Их Хуралд хуулийн хугацаанд хүргүүлж, Улсын Их Хурлын цахим хуудас (www.parliament.mn)-нд тухай бүр нийтэлсэн.

Гурав. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ МЭДЭЭЛЭЛ, ХАРИЛЦАА, СУРГАЛТ СУДАЛГАА, ТЕХНОЛОГИОР ДЭМЖСЭН ДЭМЖЛЭГ

Улсын Их Хурлын хууль тогтоох, хянан шалгах үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдлыг хангах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд, цахим хуудас, олон нийтийн сүлжээгээр мэдээ мэдээллийг шуурхай түгээж, иргэд, олон нийтээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдол, санал хүсэлтийг хуульд заасан хугацаанд шийдвэрлэх, хариу өгөх болон хуралдааны цахим систем, мэдээллийн технологийн бэлэн байдлыг хангах, сургалт, судалгаагаар Улсын Их Хурлын гишүүд болон холбогдох нэгж, ажилтан, албан хаагчдад үйлчилж парламентын чадавхыг дээшлүүлэхэд Тамгын газар үйл ажиллагаагаа чиглүүлж ажиллав.

Мэдээлэл, сурталчилгаа

Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээ мэдээлэл, нэгдсэн хуралдаан, Байнгын, дэд хороо болон ажлын хэсгүүдийн хуралдааны тойм, Улсын Их Хурлын дарга, гишүүд, Байнгын хороод, Улсын Их Хурлын Тамгын газраас зохион байгуулсан хэвлэлийн бага хурал, гадаад дотоод уулзалт, хэлэлцүүлэг, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хуулийн төсөл, Тамгын газрын үйл ажиллагааны талаарх нийт 543 текст мэдээг 3258 гэрэл зургийн хамт Улсын Их Хурлын албан ёсны www.parliament.mn цахим хуудсанд нийтлэв. Түүнчлэн нийгмийн сүлжээнд Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны талаарх 55 фото мэдээ нийтэлсэн.

Улсын Их Хурлын ес дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнд байгуулагдсан парламент бүрэн эрхийнхээ хугацаандаа баримтлах хүн төвтэй үзэл санаа бүхий, нийгмийн хурдацтай хөгжлийн шаардлагад нийцсэн, иж бүрэн зохицуулалттай хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх "Гурван төгөлдөршил" үзэл баримтлалыг Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан тодорхойлж, энэ хүрээнд Улсын Их Хурлын гишүүдээс санал авсны үндсэн дээр холбогдох хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, хэрэгжилтийг нь эрчимжүүлэх чиглэлээр санал боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгүүд байгуулсан. Эдгээр ажлын хэсгийг танилцуулах зорилгоор ажлын хэсгийн ахлагч, гишүүдийг оролцуулсан нийгмийн сүлжээний 50 богино бичлэг (reel) бэлтгэн [facebook.com](https://www.facebook.com) цахим сүлжээн дэх Улсын Их Хурлын албан ёсны цахим хуудсаар түгээж, үйл ажиллагааны талаарх мэдээ, тодруулга зэрэг нийт 73 текст мэдээллийг 292 гэрэл зургийн хамт Улсын Их Хурлын цахим хуудас [/www.parliament.mn/](http://www.parliament.mn)-т нийтэллээ.

Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 71 дүгээр захирамжаар "Монгол Улсын Их Хурлын стратеги төлөвлөгөө батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяагаар ахлуулан, парламентад суудалтай улс төрийн бүх намын төлөөллөөс бүрдүүлэн 16 гишүүнтэйгээр байгуулсан. Тус ажлын хэсэг хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгмийг цогцлуулан хөгжүүлэх Үндсэн хуулийн эрхэм зорилгод тулгуурлан, Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалангийн дэвшүүлсэн "Гурван төгөлдөршил" үзэл баримтлалын хүрээнд Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөний төслийг олон нийтээр хэлэлцүүлсэн юм. Анх удаа Улсын Их Хурлын

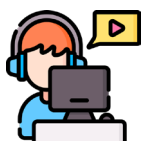
стратеги төлөвлөгөөний төслийг олон нийтээр хэлэлцүүлсэн, төрийн болон төрийн бус нийт 36 байгууллагын төлөөлөл 800 гаруй хүн оролцсон "Парламент 2.0-Гурван төгөлдөршил" хэлэлцүүлгийн талаарх мэдээ мэдээллийг тухай бүр шуурхай, мэдээллийн сувгуудаар нийтэд түгээн ажиллав.

543

МЭДЭЭ, ТОЙМ

3258

ГЭРЭЛ ЗУРАГ

5

НЭВТРҮҮЛЭГ

50

ВИДЕО МЭДЭЭ

30ХЭВЛЭЛИЙН
БАГА ХУРАЛ**34**

ШТОРК

55

ВИДЕО КОНТЕНТ

65

ПОСТЕР

100+

SPEAK OUT

95

REEL

55

ФОТО ПОСТ

ШУУД ДАМЖУУЛАЛТ

81**20**

ҮЙЛ ЯВДАЛ

"Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт" Хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой Улсын Их Хурлын хяналтын сонсгол, Нийгмийн сэтгэл зүйн тулгамдсан асуудал сэдэвт үндэсний чуулган, Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга, орон тооны бус гишүүн, Хяналтын зөвлөлийн

дарга, гишүүн, Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны орон тооны бус гишүүн, Монголбанкны Хяналтын зөвлөлийн дарга, гишүүн, Үндэсний статистикийн хорооны зөвлөлийн гишүүнд нэр дэвшигчийн сонсголын нээлттэй, ил тод байдлыг ханган нийгмийн сүлжээний шууд дамжуулалтыг явуулж, мэдээ мэдээллийг олон нийт, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдэд шуурхай дамжуулахын зэрэгцээ гэрэл зураг, текст мэдээнүүд бэлтгэн хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудад түгээлээ.

Ээлжит чуулганы хугацаанд Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, Анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ой, ардчилсан Үндсэн хууль батлагдсаны 33 жилийн ой болон Улсын Их Хурлын бодлого, үйл ажиллагааг олон нийтэд түгээх хүрээнд таван нэвтрүүлэг бэлтгэж, телевизүүдийн эфир, олон нийтийн сүлжээгээр иргэдэд хүргэв. "Ардчилсан Үндсэн хуулийн үнэ цэн", "Үндсэн хуулийн уншлага", Монгол Улсын анхны Ерөнхийлөгч агсан П.Очирбатын дурсгалд зориулан Гэгээн дурсамж" зэрэг тусгай нэвтрүүлгүүдийг бэлтгэсэн. Тамгын газар, Байнгын, дэд, түр хороо, хянан шалгах түр хорооноос зохион байгуулж байгаа сонсгол, хэлэлцүүлэг, тэмдэглэлт ойн өдрүүдийн талаарх 34 шторк бэлтгэн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд, цахим хуудас, нийгмийн сүлжээнд нийтлэн олон нийтэд түгээлээ.

Улсын Их Хурлын ээлжит чуулганы нээлтийн арга хэмжээ, тэмдэглэлт өдрүүд, хүндэтгэлийн чуулган, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслүүд, Улсын Их Хурлын дарга болон гишүүдийн уулзалтын талаарх 50 видео мэдээ бэлтгэж телевизүүдийн эфирээр олон нийтэд түгээв.

Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль, тогтоолын төсөл, Улсын Их Хурлын ээлжит чуулганы үйл ажиллагаа, Улсын Их Хурлын удирдлагын үйл ажиллагаа, цаг үеийн бусад асуудлаар Байнгын хороод, Улсын Их Хурлын гишүүд, Тамгын газраас зарласан 30 удаагийн хэвлэлийн бага хурлыг зохион байгуулж, арга хэмжээг эх сурвалжаас нь шууд олон нийтэд хүргэхээр 20 удаагийн шууд дамжуулалт, Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны 81 удаагийн шууд дамжуулалтыг хийв.

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд "Төрийн мэдээлэл" эмхэтгэлийн 18 дугаарыг нийтэлж захиалагч, уншигчдад хүргүүлсэн. Мөн дугаар бүрийн PDF хувилбар болон тоймыг Улсын Их Хурлын цахим хуудас www.parliament.mn-д байршуулж, хууль тогтоомжийн албан ёсны эхийг олон нийтэд нээлттэй, хүртээмжтэй хэлбэрээр шуурхай түгээсэн ба эмхэтгэлийн дугааруудад 67 хууль, Улсын Их Хурлын 31 тогтоол, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн долоон зарлиг, Засгийн газрын 24 тогтоол, Үндсэн хуулийн цэцийн хоёр тогтоол, нэг дүгнэлт, Дээд шүүхийн хоёр тайлбар, Монгол Улс нэгдэн орсон олон улсын зургаан гэрээг тус тус нийтэлсэн байна. Түүнчлэн Засгийн газраас баталсан "Монгол бичгийн үндэсний хөтөлбөр III"-ыг хэрэгжүүлэн ажиллаж, "Төрийн мэдээлэл" эмхэтгэлд 61 хууль, Улсын Их Хурлын 30 тогтоол, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн долоон зарлиг, Засгийн газрын 20 тогтоол, Үндсэн хуулийн цэцийн тогтоол, дүгнэлт тус бүр нэг, Монгол Улс нэгдэн орсон олон улсын гурван гэрээг үндэсний монгол бичгээр хөрвүүлэн нийтлэв. Мөн Монгол Улсын Их Хурлын даргаас гадаад улсын адилтгах түвшний албан тушаалтанд илгээсэн есөн албан захидлыг монгол бичгээр хөрвүүлсэн байна.

18

"ТӨРИЙН МЭДЭЭЛЭЛ" ЭМХЭТГЭЛ

НИЙТЛЭГДСЭН

67 хууль

31

**УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛ**

24

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2

ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ТОГТООЛ

7

ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН ЗАРЛИГ

2

**ДЭЭД
ШҮҮХИЙН
ТАЙЛБАР**

6

**ОЛОН
УЛСЫН
ГЭРЭЭ**

1

ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ

9

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГЫН АЛБАН ЗАХИДЛЫН ХӨРВҮҮЛЭГ

Төрийн эрх барих дээд байгууллагын үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийн сувгийг өргөжүүлэх, иргэдийн мэдэх эрхийг хангах, мэдээллийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор нийгмийн сүлжээн дэх Улсын Их Хурлын албан ёсны хуудсуудаар Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын үйл ажиллагааны талаарх мэдээ, мэдээллийг текст, фото, видео хэлбэрээр шуурхай, хүртээмжтэйгээр олон нийтэд түгээж байна. Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, Анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг тохиолдуулан гадаад улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайдуудаас ирүүлсэн видео мэндчилгээг facebook.com цахим сүлжээн дэх Улсын Их Хурлын албан ёсны @ParliamentMN цахим хуудсанд нийтэллээ. Тус нийгмийн сүлжээний хэрэглэгчдэд мэдээллийг ойлгомжтой, шуурхай хүргэх зорилгоор богино хэмжээний 55 видео контент, 65 постер, Улсын Их Хурлын 126 гишүүний хууль тогтоох үйл ажиллагаатай холбоотой байр сууриа илэрхийлсэн 100 гаруй богино хэмжээний "Speak Out" видео контент, 95 богино бичлэг (reel) бэлтгэн шуурхай түгээв. Нийтдээ нийгмийн сүлжээгээр 1870 мэдээ, мэдээллийг цахим хэрэглэгчдэд түгээн, хууль тогтоох дээд байгууллагын үйл ажиллагааг сурталчиллаа.

Ээлжит чуулганы хугацаанд facebook.com цахим сүлжээн дэх Улсын Их Хурлын албан ёсны @ParliamentMN цахим хуудсаар мэдээлэл хүлээн авах хэрэглэгчийн тоо 77 мянга гаруй байгаа бол x.com сүлжээн дэх Улсын Их Хурлын албан ёсны @ParliamentMN хаягаар мэдээлэл хүлээн авч буй хэрэглэгчийн тоо 32670, instagram.com сүлжээний @Mongolianparliament хаягаар мэдээлэл хүлээн авч буй хэрэглэгчид 10 100 болж нэмэгдсэн байна. Түүнчлэн энэ хугацаанд хэвлэл мэдээллийн 162 байгууллагын 335 ажилтанд парламентын үйл ажиллагааг сурвалжлах үнэмлэх олгон, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны талаарх мэдээ мэдээллийг олон нийтэд хүргэв.

77 000+
ДАГАГЧ

32670
ДАГАГЧ

10100
ДАГАГЧ

1870

СООШЛ ТҮГЭЭЛТ

Олон нийтийн харилцаа

Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг сурталчлах ажлын лого, түүний бичиглэл хээ, график байгуулалтыг хийж хэвлэмэл бүтээгдэхүүний болон бэлэг дурсгалын дизайн, загварыг гарган, нэг үндсэн реклам, 1924, 1940, 1960, 1992 оны Үндсэн хуулиудын тухай дөрвөн видео шторк, мөн 30 богино видео бүтээж, олны хүртээл болгов.

Ойг угтан Монгол Улсын Үндсэн хуулийн түүхэн хөгжил, хуульт ёсны үнэт зүйл, нийгмийн хөгжилд оруулсан хувь нэмэр, хөгжлийн чиг хандлагыг иргэд, олон нийтэд таниулан дэлгэрүүлэх сургагч багш нарыг бэлтгэх сургалтыг 21 аймаг, есөн дүүрэгт зохион байгуулж, үүнд 105 багшийг хамруулан бэлтгэлээ. Багш нар 2024.11.25-2025.01.25 хугацаанд ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчид, иргэд, албан хаагчдад Үндсэн хуулийн талаар сургалт явуулав.

"Анхдугаар Үндсэн хуулийн мөн чанар, агуулга, ач холбогдол" сэдэвт гурван цуврал хичээлийн агуулгыг боловсруулж, нийт 50 нүүр зурагт танилцуулга, гурван видео контент бүтээн, 2024 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдөр Монгол Улсын 21 аймаг, нийслэлийн өмчийн бүх хэлбэрийн ерөнхий боловсролын 885 сургуулийн эхний цагт уг хичээлийг зохион байгуулсан бөгөөд үүнд орон даяар 26 228 бүлгийн нийт 797 905 сурагч хамрагдлаа.

Архивын баримтын "Үндсэн хууль 100 жил: Санан тунхаглах ирээдүй" сэдэвт үзэсгэлэнгийн үзэл баримтлал, бүтцийг боловсруулж, дэглэлт, дизайн чимэглэлийг удирдан гүйцэтгэлээ. Үзэсгэлэн 2024 оны 11 дүгээр сарын 23-30-ны өдрүүдэд Монголын Үндэсний музейд үнэ төлбөргүй дэлгэгдэв.

"Үндсэн хуульт ёс: Өнгөрсөн, одоо, ирээдүй" сэдэвт эрдэм шинжилгээний олон улсын хурлыг зохион байгуулав. Төрийн ордонд 2024.11.25-ны өдөр болсон тус хуралд гадаад, дотоодын 900 гаруй зочин, төлөөлөгч оролцлоо. Хурлаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн түүхэн хөгжил, үндсэн хуульт ёсны үнэт зүйл, нийгмийн хөгжилд оруулсан хувь нэмэр, сургамж, олон улсын сорилт туршлагын талаар хэлэлцсэн нь үндсэн хуульт ёсыг бэхжүүлэхэд хувь нэмэр оруулсан гэж дүгнэж байна.

Анхдугаар Үндсэн хуулийн агуулга, ач холбогдлыг таниулах зорилготой 36 аудио мэдээ, 11 постер бэлтгэж Улаанбаатар хот 21 аймаг болон дэлхийд тархан суугаа монголчуудад радио суваг болон онлайн цацагддаг Дэлхийн монголчуудын "MGL 88.3" радиогоор 2024.11.01-30-ны өдрүүдэд нэвтрүүллээ. Мөн Монгол Улсын ардчилсан шинэ Үндсэн хуулийн аудио буюу сонсох хувилбарыг бэлтгэж, Улсын Их Хурлын албан ёсны www.parliament.mn цахим хуудсанд байршуулав. Улмаар сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд зориулан дохионы хэлмэрчээр хөрвүүлсэн видео хувилбарыг мөн хуудсанд байршууллаа. Мөн эдгээр хувилбаруудыг Улсын Их Хурлын нийгмийн сүлжээн дэх албан хуудсууд, мэдээллийн цахим сайтуудаар түгээж, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр сурталчилж байна.

АНХДУГААР ҮНДСЭН ХУУЛИЙН 100 ЖИЛИЙН ОЙ

1

РЕКЛАМ

34

ВИДЕО ШТОРК

105

СУРГАГЧ БАГШ

3ВИДЕО
КОНТЕНТ**50**НҮҮР ЗУРАГТ
ТАНИЛЦУУЛГА**3**

ХИЧЭЭЛ

885ХИЧЭЭЛ ОРСОН
СУРГУУЛЬ**26 228**

ХИЧЭЭЛД ХАМРАГДСАН БҮЛЭГ

797 905

ХИЧЭЭЛД ХАМРАГДСАН СУРАГЧ

1АРХИВЫН БАРИМТЫН
ҮЗЭСГЭЛЭН**7**ҮЗЭСГЭЛЭН
ДЭЛГЭГДСЭН
ХОНОГ**1**ЭРДЭМ
ШИНЖИЛГЭЭНИЙ
ОЛОН УЛСЫН ХУРАЛ**900**ЭРДЭМ
ШИНЖИЛГЭЭНИЙ
ХУРАЛД ОРОЛЦОГЧ**36**

АУДИО МЭДЭЭ

11

АУДИО ПОСТЕР

1АУДИО ҮНДСЭН
ХУУЛЬ**1**ДОХИОНЫ ХЭЛЭЭРХ
ҮНДСЭН ХУУЛЬ

Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцах аялал болон Есөн хөлт Их цагаан туганд хүндэтгэл үзүүлэх арга хэмжээнд 363 удаагийн аяллаар 11,400 гаруй иргэн, зочид төлөөлөгчдийг хамрууллаа. Төрийн ордонтой иргэд, зочид төлөөлөгчдийг танилцуулах журмыг шинэчлэн боловсруулав.

363ТӨРИЙН ОРДОНТОЙ
ТАНИЛЦАХ АЯЛАЛ**11 400**

АЯЛАЛД ХАМРАГДСАН ИРГЭН

Баянхонгор, Өвөрхангай, Говьсүмбэр, Дархан-Уул, Орхон аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дэргэд ажиллаж буй Хууль, тогтоомж сурталчлах төвүүдэд мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлж, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны танилцуулга, "Төрийн мэдээлэл" эмхэтгэл, бусад гарын авлага материал болон видео контентуудыг тогтмол хүргүүлэн, орон нутгийн иргэдэд сурталчлав. Увс аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дэргэд Хууль тогтоомж сурталчлах төв шинээр байгуулах бэлтгэл ажлыг хангаж, нээлтийн арга хэмжээг 2025.02.12-ны өдөр зохион байгууллаа.

Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны талаарх гарын авлага, ном товхимол, бусад мэдээллийг төв, орон нутагт хүргүүлэх ажлыг зохион байгуулж, ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга, "Төрийн мэдээлэл" эмхэтгэл зэрэг нийт 3716 ширхэг хэвлэмэл материалыг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргын Тамгын газар, Улсын Их Хуралд ажлаа тайлагнадаг байгууллага, их дээд сургууль, нийтийн номын сан, эрдэм шинжилгээний байгууллагад түгээв.

6
ХУУЛЬ ТОГТООМЖ
СУРТАЛЦЛАХ ТӨВ

3716
ТҮГЭЭСЭН ГАРЫН
АВЛАГА, МАТЕРИАЛ

20
ДОЛОО ХОНОГИЙН
ТОЙМ

10
ЗОХИОН БАЙГУУЛСАН
АРГА ХЭМЖЭЭ

Парламентын ардчиллын үнэт зүйлсийг олон нийтэд таниулах зорилгоор Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны зочдын танхимд орох хэсгийг тохижуулж, парламентын гишүүний ширээ, сандал, санал өгөх төхөөрөмж, индэр, төрийн бэлгэдлүүдийг байршуулав. Мөн гарын авлага, тараах материалаар үйлчилж байна. Зочдын танхимаар иргэд, олон нийт чуулганы нэгдсэн хуралдааныг үзэж сонирхохын зэрэгцээ хэвлэл мэдээллийн байгууллагын сэтгүүлчдэд нээлттэй болгож, Улсын Их Хурлын чуулганы үйл ажиллагааг сурвалжлах бололцоог бүрдүүллээ.

Улсын Их Хурлын тухайн долоо хоногийн үйл ажиллагаа, баталсан хуулиудын талаарх 20 удаагийн тойм мэдээллийг бэлтгэж, даваа гараг бүр www.parliament.mn хуудсанд байршууллаа.

Түүнчлэн 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурал, түүний удирдлагаас зохион байгуулсан албан ёсны 10 удаагийн нэгдсэн арга хэмжээг хариуцан ажиллав.

Парламентын сурталчилгаа

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Монголын парламентын бодлого, стратеги, үйл ажиллагаа, шинэчлэл болон анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ой, эх орны тусгаар тогтнол, ардчилсан тогтолцооны ололтын талаар олон улсын тэргүүлэх "The Diplomat", EU Reporter, Media Connect цахим сэтгүүлд мэдээ, ярилцлага бэлтгэн нийтлүүлэв. The Diplomat сэтгүүлд Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалангийн ярилцлагыг нийтлүүлж, олон улсын уншигчдын хүртээл болголоо.

3ГАДААД
СУРТАЛЧИЛГАА**106**"ПАРЛАМЕНТЫН БОЛОВСРОЛ"
ХӨТӨЛБӨРИЙН АЯЛАЛ**4003**АЯЛАЛД ХАМРАГДСАН
СУРАГЧ**18**ШИНЭЧИЛСЭН ВИДЕО
КОНТЕНТ**10**ДОХИОНЫ ХЭЛ, КИРИЛЛ
ХАДМАЛТАЙ БОЛГОСОН**3**ЯПОН ХАДМАЛТАЙ
БОЛГОСОН

Монгол Улсын хууль тогтоох байгууллагын үйл ажиллагаа, парламентат ёсны мэдлэгийг түгээх, өсвөр үеийнхний эрх зүй, нийгмийн харилцааны мэдлэг чадварыг дээшлүүлэх зорилготой "Парламентын боловсрол" хөтөлбөрийн гарын авлагын агуулгыг шинэчилж, монгол, англи хэлээр хэвлүүллээ. Тус хөтөлбөрийн 106 удаагийн аялалд Ерөнхий боловсролын сургуулийн 6-12 дугаар ангийн 4003 сурагчийг хамруулав. Аяллын үеэр сурагчдад үзүүлдэг Төрийн ордны Соёмбо" кино танхимын сан дахь "Парламентын боловсрол" хөтөлбөрийн 18 видео контентыг мөнхүү шинэчилж, эдгээрийн 10-ыг дохионы хэл, кирилл хадмалтай, гурвыг япон хадмалтай болгов. Мөн видео контентуудыг "Парламентын боловсрол" youtube сувагт байршуулж, нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдээр тухайн үйл явдлын утга учир, агуулга, ач холбогдлыг сурталчилсан гурван контентыг instagram сүлжээгээр түгээлээ.

Ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, баталсан хуулиудын талаар 15 аудио тойм бэлтгэн Mongolianparliament инстаграмм хуудсаар түгээв. Мөн сар бүрийн тойм мэдээллийг гурван удаа монгол, англи хэлээр бэлтгэж, Улсын Их Хурлын гишүүд, төрийн байгууллагын удирдлага, гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газар, НҮБ, түүний төрөлжсөн болон олон улсын байгууллагын тэргүүнүүд зэрэг зорилтот 765 хэрэглэгчид цахим шуудангаар хүргэлээ.

15ДОЛОО ХОНОГ
ТУТМЫН
АУДИО ТОЙМ**3**САР ТУТМЫН
ТОЙМ
МЭДЭЭЛЭЛ**765**САРЫН ТОЙМЫГ
ТҮГЭЭСЭН
ХЭРЭГЛЭГЧ

Улсын Их Хурлын албан ёсны англи хэлээрх www.parliament.mn/en цахим хуудсыг хөтөлж, 89 мэдээ, мэдээллийг орчуулан нийтэлсний зэрэгцээ олон нийтийн Facebook, X сүлжээнд байршуулан түгээж ажиллалаа. Түүнчлэн Улсын Их Хурлын үндсэн зорилт, чиг үүрэг, бүрэн эрх, бүрэлдэхүүн, зохион байгуулалтын бүтэц, чуулганы хуралдааны дэг гэх зэрэг иргэд, олон нийтийн сонирхон асуудаг асуултын хариуг www.parliament.mn цахим хуудсанд "Түгээмэл асуулт хариулт" цэс үүсгэн байршуулав. Мөн Улсын Их Хурлын Тамгын газрын бүтэц, зохион байгуулалт, чиг үүргийг талаарх мэдээллийг шинэчиллээ.

Иргэд, сонгогчдын өргөдөл, гомдол

Намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүд, Байнгын хороодод хандаж иргэдээс нийт 1545 өргөдөл, гомдол, санал, хүсэлт ирүүлжээ. Эдгээрийн 901 буюу 58.3 хувийг орон нутгийн, 644 буюу 41.6 хувийг нийслэлийн иргэдээс ирүүлсэн байна. Өргөдөл, гомдлын 73.3 хувь буюу 1134-ийг шийдвэрлэсэн бол 26.6 хувь буюу 411-ийг судалж, шийдвэрлэхээр ажиллаж байна.

№	ӨРГӨДЛИЙН АГУУЛГА	ИРҮҮЛСЭН ӨРГӨДЛИЙН ТОО	НИЙТ ӨРГӨДӨЛД ЭЗЛЭХ ХУВИЙН ЖИН
1	Хууль зүйн асуудал	338	21.8%
2	Барилга, хот байгуулалтын асуудал	4	0.2%
3	Шагналын асуудал	57	3.6%
4	Санхүү, төсвийн асуудал	-	-
5	Эрүүл мэнд, спортын асуудал	171	11%
6	Хүнс, хөдөө аж ахуйн асуудал	30	1.9%
7	Эрчим хүчний асуудал	-	-
8	Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны асуудал	108	6.9%
9	Бусад асуудал	684	44.2%
10	Гарт нь	153	9.9%

Түүнчлэн иргэд олон нийттэй харилцах 11-11 төвөөр нийт 201, өргөдөл, гомдол хүлээн авах 261526 дугаарын утсаар 35, нийтийн өргөдлийг хүлээн авах "D-Өргөдөл" цахим системээр 216 өргөдөл хүлээн авч, Улсын Их Хурлын гишүүд, Байнгын хороод, холбогдох албан тушаалтанд уламжлан шийдүүлэв. "D-Өргөдөл" цахим системээр гаргасан өргөдлүүдийг хянаж, 33 саналыг нийтэлсэн байна. Нийтэлсэн өргөдлүүдээс "Утааны сонсгол хийцгээе! Төсвийн зарцуулалтад хяналт, үнэлгээ хийж, сайжруулцгаая!" хэмээх хяналт шалгалт явуулах тухай, "Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрөөс "...Нарансэвстэй боомтыг сэргээж, нээх..." гэсэн хэсгийг хасуулах" тухай хоёр өргөдлийг иргэд дэмжсэн тул Улсын Их Хурал хүлээн авч, холбогдох Байнгын хороодод хуваарилан шийдвэрлүүлэв.

201

11-11 ТӨВӨӨР

35

261526 ДУГААРЫН
УТСААР

33

"D-ӨРГӨДӨЛ"
СИСТЕМД
НИЙТЭЛСЭН

2

ИРГЭДИЙН
ДЭМЖЛЭГ
АВСАН

Парламентын цахим систем, мэдээллийн технологи

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Тамгын газар 33 нэгдсэн хуралдаан, байнгын, дэд, хянан шалгах түр хорооны 152, Улсын Их Хурал дахь намын бүлгийн 43, ажлын хэсгийн 156 хурал, Улсын Их Хурлын гишүүд, Тамгын газраас зохион байгуулсан 97 удаагийн хэлэлцүүлэг, зөвлөгөөн, чуулган, бусад байгууллагаас зохион байгуулсан 23 удаагийн арга хэмжээний техникийн бэлтгэл, хуралдааны системийг хангаж ажиллав. Мөн 61 удаагийн хуралдаан техникийн бэлтгэлийг хангасан боловч хойшилсон байна. Эдгээрийг оролцуулан нийт 565 арга хэмжээний хэвийн ажиллах боломжийг бүрдүүлжээ.

ХУРАЛДААНЫ СИСТЕМЭЭР ХАНГАСАН

565

33

ЧУУЛГАНЫ
НЭГДСЭН
ХУРАЛДААН

152

БАЙНГЫН, ДЭД, ХЯНАН
ШАЛГАХ ТҮР ХОРООНЫ
ХУРАЛДААН

43

НАМЫН
БҮЛГИЙН
ХУРАЛДААН

156

АЖЛЫН
ХЭСГИЙН
ХУРАЛДААН

97

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ,
ЗӨВЛӨГӨӨН, ЧУУЛГАН

23

БУСАД БАЙГУУЛЛАГААС
ЗОХИОН БАЙГУУЛСАН

61

ХОЙШИЛСОН
ХУРАЛДААН

Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд 656 удаагийн, байнгын, дэд, хянан шалгах түр хороодын хуралдаанд 1135 удаагийн санал хураалт явагдсан байна. Мөн 33 удаагийн нэгдсэн хуралдааны ирцийн мэдээлэл болон 380 гаруй санал хураалтын томьёоллыг хуралдааны цахим системийн мэдээллийн санд оруулж, хэвлэн холбогдох нэгжид хүлээлгэн өгчээ.

САНАЛ
ХУРААЛТ

ЧУУЛГАНЫ НЭГДСЭН
ХУРАЛДААН

656

БАЙНГЫН, ДЭД, ХЯНАН ШАЛГАХ
ТҮР ХОРООНЫ ХУРАЛДААН

1135

СИСТЕМД ОРУУЛСАН САНАЛ
ХУРААЛТЫН ТОМЬЁОЛОЛ

380

1275

ОПЕРАТОРЫН
ҮЙЛЧИЛГЭЭ

САНАЛ ХУРААЛТЫН
СИСТЕМИЙН

359

ДУУНЫ
СИСТЕМИЙН

569

ДҮРСНИЙ
СИСТЕМИЙН

347

Түүнчлэн Мэдээллийн технологийн газрын 12 ажилтан операторын үйлчилгээг давхардсан тоогоор 1275 удаа үзүүллээ. Үүнд, санал хураалтын системийн операторын үйлчилгээг 359, дууны системийн операторын үйлчилгээг 569, дүрсний системийн операторын үйлчилгээг 347 удаа тус тус үзүүлсэн байна. Мөн чуулганы нэгдсэн хуралдааныг дотоод сүлжээний IPTV, парламентын сэтгүүлчдийн өрөө, www.parliament.mn, iptv.parliament.mn цахим хуудас, Монголын үндэсний олон нийтийн телевизийн хоёрдугаар суваг, Юнивишн IPTV, Скаймедиа IPTV болон Facebook Live-аар шууд дамжуулсан бол Байнгын хороодын хуралдааныг дотоод сүлжээний IPTV, парламентын сэтгүүлчдийн өрөө, iptv.parliament.mn цахим хуудсаар дамжууллаа.

Чуулганы нэгдсэн болон Байнгын хорооны хуралдааны дууны 215, дуу, дүрсний 240 бичлэгийг дотоод сүлжээний хэрэглэгчдэд зориулан серверт байршуулж, шуурхай ашиглах боломжийг бүрдүүлэв. Намрын ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдааны нээлт болон гадаадын зочид, төлөөлөгчид нэгдсэн хуралдаантай танилцах үед орчуулгын зөөврийн төхөөрөмжийг тухай бүр ашиглаж ажиллалаа.

Улсын Их Хурлын гишүүд, Улсын Их Хурал дахь намын бүлгүүд, тэдний ажлын албад болон Тамгын газрын ажилтнуудад хэрэглээний программ хангамжийн 75, компьютерын сүлжээний 99, дотоод сүлжээний IPTV-ийн 20, VOO үйлчилгээ, төхөөрөмжийн 26, хувилах, хэвлэх төхөөрөмжийн 52, нийт 272 удаагийн засвар үйлчилгээг хүргэж, 80 гаруй удаа мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэв.

Улсын Их Хурлын албан ёсны платформ болох "D-Parliament" цахим системд 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд иргэд, олон нийт 170.674 удаа хандалт хийснээр системийн нийт хандалт 1 354 711 боллоо. Системд 396 иргэн шинэ хэрэглэгчээр бүртгүүлж, 241 хүн танилт нэвтрэлтийн ДАН системийн баталгаажуулалтаа хийв. Ингэснээр бүртгэлтэй хэрэглэгч 15 164, үүнээс баталгаажсан хэрэглэгч 8 513 болоод байна.

ЦАХИМ СИСТЕМ

НИЙТ
ХАНДАЛТ 1 354 711НАМРЫН ЧУУЛГАНЫ
ХУГАЦААНД ХАНДСАН 170 674ШИНЭ
ХЭРЭГЛЭГЧ 396БАТАЛГААЖСАН ШИНЭ
ХЭРЭГЛЭГЧ 241НИЙТ
ХЭРЭГЛЭГЧ 15 164БАТАЛГААЖСАН НИЙТ
ХЭРЭГЛЭГЧ 8 513МОБАЙЛ
АПЛИКЭЙШНИЙ
ШИНЭ ХЭРЭГЛЭГЧ 292МОБАЙЛ
АПЛИКЭЙШНИЙ
НИЙТ ХЭРЭГЛЭГЧ 28 555

СИСТЕМД БАЙРШУУЛСАН

БОЛОВСРУУЛЖ БУЙ
ТӨСӨЛ 15ӨРГӨН МЭДҮҮЛСЭН
ТӨСӨЛ 42НИЙТ
ТӨСӨЛ 103

942

220

Түүнчлэн хууль санаачлагчийн боловсруулж буй 15, өргөн мэдүүлсэн 42 хууль, тогтоолын төслийг системд шинээр нэмж байршуулан нийт 103 төсөлд иргэд олон нийтийн саналыг авч байна. Ээлжит чуулганы хугацаанд системд байршуулсан төслүүдийг иргэд үзэж танилцан, дэмжих эсэхээ нийт 1.162 удаа /like 942, dislike 220/ илэрхийлж, нийт 100 саналыг бичгээр ирүүлээд байна. Уг системийн мобайл хувилбарыг 292 иргэн шинээр татан авч 28.555 хэрэглэгч ашиглаж байна.

Улсын Их Хурлын албан ёсны www.parliament.mn цахим хуудас, хяналт шалгалтын monitoring.parliament.mn мэдээллийн сан, training.parliament.mn сургалтын платформыг "Үндэсний дата төв" УТҮГ-т шилжүүлэн байршуулж, холбогдох тохиргоог хийн, хэвийн ажиллагааг хангав. Цаашид хуулийн төсөл боловсруулах lawmaker.parliament.mn систем, төсөлд санал өгөх lawforum.parliament.mn цахим хуудас, d.parliament.mn цахим систем, электрон шуудангийн mail.parliament.mn болон байгууллагын нөөцийн удирдлагын erp.parliament.mn системийг шилжүүлэн байршуулахаар бэлтгэж байна.

Ээлжит чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны цахим системийн мэдээллийн сан, программ хангамжуудыг цаг хугацааны тодорхой давтамжтайгаар нөөцлөн хадгалах техникийн нөхцөлийг бүрдүүлж, дотоод сүлжээний IPTV-д дотоод мэдээллийн зургадугаар сувгийг шинээр бий болгон Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны мэдээллийг шууд дамжуулж, нэгдсэн хуралдаангүй үед мэдээллийн технологийн зөвлөгөө, сургалтын видео контентуудыг хүргэж байна.

Оюуны өмчийн зөрчилгүй программ хангамжийн хэрэглээг бий болгох зорилгоор Office 365 программын 300 багц албан ёсны лицензийг худалдан авч Улсын Их Хурлын гишүүд, Тамгын газар, Улсын Их Хурал дахь намын бүлгийн ажлын албаны ажилтнуудын албан хэрэглээнд нэвтрүүллээ. Мөн сүлжээний салаалагч төхөөрөмж 10 ширхэгийг нэмж суурилуулан компьютерын дотоод сүлжээний хамрах хүрээг нэмэгдүүлэв. Аюулгүй байдлын тоног төхөөрөмжүүдэд үзлэг шалгалт хийж, IPTV-ийн болон компьютерын дотоод сүлжээний бүтцийн зураглалыг шинэчлэх ажлыг эхлээд байна. Түүнчлэн Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны танхим болон Байнгын хороодын хуралдааны танхимуудад утасгүй интернэтийн бие даасан сүлжээг шинээр байгууллаа.

Судалгаа, ном зүй

Намрын ээлжит чуулганаар хэлэлцсэн хууль, тогтоолын төслүүдтэй холбоотой 25 судалгааг Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгээс Улсын Их Хурлын гишүүд, Байнгын хороод болон Тамгын газрын удирдлагын захиалгаар гүйцэтгэсэн байна.

ГҮЙЦЭТГЭСЭН НИЙТ СУДАЛГААНЫ АЖИЛ – 25	
Судалгааны ангилал /захиалагчаар/	Судалгааны ангилал /төрлөөр/
- Улсын Их Хурлын гишүүдийн захиалгаар – 23 - Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын захиалгаар – 1 - Ажлын хэсгийн захиалгаар – 1	- Харьцуулсан судалгаа – 20 - Мэдээлэл лавлагаа – 5

Мөн Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд мэдээллийн дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор тус хүрээлэнгээс "Парламент" судалгааны цуврал эмхэтгэлийн 48 дахь дугаар, "Улсын Их Хурлын Тамгын газрын судалгааны нэгжээс гаргасан судалгаа, ном, товхимлын жагсаалт" эмхэтгэлийн 33 дахь дугаар, 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хамаарах тогтмол хэвлэлийн ном зүйн лавлагаа болон Парламентын номын санд буй ном товхимлын ном зүйн лавлагааг тус тус эмхэтгэн гаргаж Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын албан хэрэгцээнд хүргүүлэв.

Сургалт

Дөрөв дэх жилд зохион байгуулж буй "Өсвөрийн парламент" хөтөлбөрт 21 аймаг, есөн дүүргийн ерөнхий боловсролын 9–11 дүгээр ангийн 126 сурагч хамрагдаж байна. "Өсвөр үе-Эрүүл мэнд" сэдвийн хүрээнд зохион байгуулж байгаа энэ жилийн хөтөлбөрийн оролцогчдыг оролцуулбал манай улсад нийт 500 шахам гишүүн бүхий өсвөрийн парламентчдын том сүлжээ бий болж байна. Хөтөлбөрийн оролцогчид

парламентын боловсрол, хүний эрх, өсвөр насны эрүүл мэндийн болон эрүүл амьдралын хэв маяг болон тогтвортой хөгжлийн зорилгуудын талаар мэдлэгтэй болж, багаар ажиллах ур чадварт суралцан, нөлөөллийн ажлын дадлага туршлагатай болох юм.

Оюутан залууст парламентат ёсыг таниулж, тэдний мэдлэг, мэдээлэл, оролцоог сайжруулах зорилготой "Нээлттэй парламент" дадлагажих хөтөлбөрийг анх удаа зохион байгууллаа. Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан парламентын үйл ажиллагаа, Байнгын болон дэд хороод, ажлын хэсгүүд дээр боловсруулж буй бодлого, шийдвэрийн төсөлд залуучууд, оюутны санал бодлыг тусгах, тэдний идэвхтэй оролцоог хангах механизм бүрдүүлэх чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгээс боловсруулж, хэрэгжүүлсэн тус хөтөлбөр ажлын 20 хоног буюу нэг сарын хугацаанд үргэлжилсэн юм. Ажлын хэсгийг Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүн ахалж ажилласан бөгөөд хөтөлбөрт дотоод, гадаадын их, дээд сургуулийн бакалаврын гурав, дөрөвдүгээр ангид суралцаж буй 100 оюутан хамрагдаж 2025 оны хоёрдугаар сарын 14-ний өдөр батламжаа гардан авлаа. Оюутнууд хөтөлбөрийн хүрээнд 30 гаруй лекц, хичээл, чөлөөт арга хэмжээнд хамрагдаж, хөдөө, орон нутагт томилолтоор ажиллав. Мөн Байнгын хороод, ажлын хэсэгт орж ажиллан, зөвлөмж боловсруулж Тамгын газарт хүлээлгэн өглөө.

ӨСВӨРИЙН
ПАРЛАМЕНТ

126
СУРАГЧ

ӨСВӨРИЙН ПАРЛАМЕНТ-4

ПАРЛАМЕНТЫН
БОЛОВСРОЛ

100
ОЮУТАН

НЭЭЛТТЭЙ ПАРЛАМЕНТ-1

Тамгын газрын гадаад харилцаа

Тамгын газраас Улсын Их Хурлын гадаад харилцааг өргөжүүлэн хөгжүүлэх чиглэлээр идэвхтэй ажиллахын зэрэгцээ Олон Улсын Парламентын холбооны хамтын ажиллагааны хүрээнд парламентын Тамгын газрууд хоорондын харилцааг идэвхжүүлэхэд анхаарал хандуулан ажиллаж байна.

Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд буюу 2024 оны 10 дугаар сарын 13–20-ны өдрүүдэд Швейцарын Холбооны Улсын Женев хотноо хуралдсан Олон Улсын Парламентын Холбооны Ассамблейн 149 дүгээр чуулга уулзалтын үеэр тус холбооны Ассамблейн дэргэдэх Парламентын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга нарын Нийгэмлэгийн хуралд Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж оролцлоо. Тус хурлын үеэр тэрбээр БНСУ, Канад, Унгар, Швейцарын Холбооны Улсын парламентын Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга нартай уулзаж санал солилцов. Мөн Нийгэмлэгийн шинэ ерөнхийлөгчийн сонгуульд санал өгч, уг албанд сонгогдсон Уругвай Улсын парламентын Сенатын танхимын Орлогч Ерөнхий нарийн бичгийн даргатай уулзаж, амжилт хүслээ.

Мөн Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж НҮБ-ын Хүн амын сангийн Монгол Улс дахь Суурин төлөөлөгч Халид Шарифиг 2024 оны 11 дүгээр сарын 01-ний өдөр хүлээн авч уулзан, хоёр талын хоорондын харилцаа, хамтын ажиллагаа өнгөрсөн хугацаанд идэвхтэй өрнөж, хамтарсан төсөл, хөтөлбөрүүдийг амжилттай хэрэгжүүлж ирсэнд сэтгэл хангалуун байгаагаа илэрхийлээд, Монгол Улсын ес дэх удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан Улсын Их Хурлын талаар танилцуулав.

АНУ-ын Азийн сангийн суурин төлөөлөгч Сара Тэйлорийг тэрбээр 2024 оны 12 дугаар сарын 10-нд хүлээн авч уулзсан юм. Уулзалтын үеэр 2024 оны тавдугаар сард байгуулсан Хамтын ажиллагааны санамж бичгийг хамтран ажилласан өмнөх туршлага дээрээ үндэслэн цаашид улам бэхжүүлж, шинээр сонгогдсон парламентын гишүүд, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын төрийн албан хаагчдын болон Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгийн чадавхыг бэхжүүлэх, парламентын нээлттэй, ил тод байдлыг бэхжүүлэх чиглэлээр "Нээлттэй парламент" арга хэмжээг хамтран зохион байгуулж хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх талаар саналаа илэрхийлсэн.

Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ч.Ариунхур АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлагийн /USAID/ Хамтын ажиллагааны газрын хуулийн ахлах зөвлөх К.Гашийг 2024 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдөр хүлээн авч уулзлаа. 1991 оноос хойш АНУ-ын ОУХА нь Монгол Улсын ардчиллын хөгжлийг дэмжих, ардчиллын институцийг бэхжүүлэх, хувийн хэвшлийг хөгжүүлэх, эдийн засгийг төрөлжүүлэх, тогтвортой хөгжлийг дэмжин, туслалцаа үзүүлж ирсэнд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ч.Ариунхур талархал дэвшүүлэв.

Улсын Их Хурлын Тамгын газрын дэд дарга Ү.Амарбат АНУ-ын Олон Улсын Бүгд Найрамдахчуудын Хүрээлэнгийн суурин төлөөлөгч Крейг Кастаньяг 2024 оны 11 дүгээр сарын 07-нд хүлээн авч уулзав. Тэрбээр 2025 онд АНУ-ын Конгрессын Ардчиллын түншлэлийн байгууллага, Конгрессын ажлын алба болон судалгааны албаны төлөөлөгчдийг урьж, үйл ажиллагаа, ажлын арга барилаас суралцах сургалт, семинарт Улсын Их Хурлын гишүүд, Тамгын газрын ажилтнуудыг хамруулж, хоёр талын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд идэвх санаачилгатай ажиллахаа илэрхийллээ.

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРАЛ

VII БҮЛЭГ

ХАВСРАЛТ

Нэг. БАТАЛСАН ХУУЛЬ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛЫН ЖАГСААЛТ

1.1 Бие даасан хууль

1. Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай /2024.11.08/;
2. Үндэсний баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай /2024.11.08/;
3. Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай /2024.11.08/;
4. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай /2024.11.08/;
5. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн бүхэлд нь тавьсан хоригийг хүлээн авч хууль, тогтоол хүчингүй болсонтой холбогдуулан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх дэгийн тухай /2024.12.04/;
6. Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай /2024.12.12/;
7. Цөмийн энергийн тухай хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчтай байгуулах хөрөнгө оруулалтын гэрээг зөвшилцөх дэгийн тухай /2025.01.09/;
8. Хархорум хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай /2025.01.23/.

1.2 Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль

1. Цагдаагийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.10.18/;
2. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026–2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.10.18/;
3. Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай /2024.11.08/;
4. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.08/;
5. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.08/;
6. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.08/;
7. Цөмийн энергийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.21/;
8. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.21/;
9. Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.21/;
10. Компанийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.21/;
11. Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай /2024.12.03/;
12. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026–2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.12/;
13. Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай /2024.12.12/;
14. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.12/;
15. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.12/;
16. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.12/;
17. Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.12/;
18. Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.12/;
19. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.12/;

20. Улс төрийн намын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.13/;
21. Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.10/;
22. Ашигт малтмалын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.10/;
23. Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.17/;
24. Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн зарим заалтыг хүчингүй болсонд тооцох тухай /2025.01.23/;
25. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай /2025.01.23/;
26. Шинэ Зуунмод хотын эрх зүйн байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24/;
27. Шинэ Зуунмод хотын эрх зүйн байдлын тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24/;
28. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24/;
29. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24/.

1.3 Олон улсын гэрээ, хэлэлцээр соёрхон батлах тухай хууль

1. Цөмийн аюулгүй ажиллагааны тухай конвенц соёрхон батлах тухай /2024.11.29/;
2. Цөмийн материалыг биечлэн хамгаалах тухай конвенцын 2005 оны нэмэлт, өөрчлөлтийг соёрхон батлах тухай /2024.11.29/;
3. Бага хэмжээний цөмийн материалын шинэчилсэн протоколыг соёрхон батлах тухай /2024.11.29/;
4. Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн төслийн зураг төсөл боловсруулах тухай хэлэлцээр соёрхон батлах тухай /2024.12.26/;
5. Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк үүсгэн байгуулах тухай хэлэлцээрт оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг соёрхон батлах тухай /2024.12.27/;
6. Батлан хамгаалахын техник, тоног төхөөрөмж болон технологи шилжүүлэх тухай хэлэлцээр соёрхон батлах тухай /2025.01.09/;
7. Зээлийн хэлэлцээр соёрхон батлах тухай /2025.01.23/.

1.4 Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль

1. Гаалийн албан татварыг хөнгөлөх тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.08/;
2. Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.29/;
3. Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.29/;
4. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.29/;
5. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.29/;
6. Гаалийн албан татварыг хөнгөлөх тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.29/;
7. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.29/;
8. Гаалийн албан татварыг хөнгөлөх тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.12/.

1.5 Улсын Их Хурлын тогтоол

1. Зарим Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.10.03, дугаар 32/;
2. Тусгай хяналтын дэд хорооны бүрэлдэхүүний тухай /2024.10.17, дугаар 33/;

3. Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2025 онд баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай /2024.10.17, дугаар 34/;
4. Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө батлах тухай /2024.10.18, дугаар 35/;
5. Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар батлах тухай /2024.11.08, дугаар 36/;
6. Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдлын дэд хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.08, дугаар 37/;
7. Засгийн газрын үнэт цаас гаргах эрх олгох тухай /2024.11.08, дугаар 38/;
8. Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай /2024.11.08, дугаар 39/;
9. "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч"-д нэмэлт оруулах тухай /2024.11.08, дугаар 40/;
10. Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай /2024.11.08, дугаар 41/;
11. Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө батлах тухай /2024.11.15, дугаар 42/;
12. Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай /2024.11.21, дугаар 43/;
13. Ерөнхийлөгчийн хоригийн тухай /2024.11.22, дугаар 44/;
14. Зарим Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.11.28, дугаар 45/;
15. Тогтоол хүчингүй болсонд тооцох тухай /2024.11.29, дугаар 46/;
16. Хууль, тогтоол хүчингүй болсонтой холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай /2024.11.29, дугаар 47/;
17. Зарим Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.06, дугаар 48/;
18. Хуулийн төсөл буцаах тухай /2024.12.06, дугаар 49/;
19. Хуулийн төсөл буцаах тухай /2024.12.11, дугаар 50/;
20. Засгийн газрын үнэт цаас гаргах эрх олгох тухай /2024.12.12, дугаар 51/;
21. Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай /2024.12.12, дугаар 52/;
22. "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч"-д нэмэлт оруулах тухай /2024.12.12, дугаар 53/;
23. Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай /2024.12.12, дугаар 54/;
24. Зарим Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай /2024.12.12, дугаар 55/;
25. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн шүүгч бус гишүүнээр томилох тухай /2024.12.20, дугаар 56/;
26. Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн тухай /2024.12.26, дугаар 57/;
27. Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хооронд Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэх хэлэлцээрийг байгуулахад баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай /2024.12.27, дугаар 58/;
28. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг орлуулах тухай /2025.01.09, дугаар 01/;
29. Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг зөвшилцсөн тухай /2025.01.10, дугаар 02/;
30. Санхүүгийн зохицуулах хорооны даргыг томилох, чөлөөлөх тухай /2025.01.16, дугаар 03/;
31. Санхүүгийн зохицуулах хорооны орон тооны бус гишүүнийг томилох, чөлөөлөх тухай /2025.01.16, дугаар 04/;
32. Санхүүгийн зохицуулах хорооны Хяналтын зөвлөлийн дарга, гишүүнийг томилох, чөлөөлөх тухай /2025.01.16, дугаар 05/;
33. Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны орон тооны бус гишүүнийг томилох, чөлөөлөх тухай /2025.01.16, дугаар 06/;
34. Монголбанкны Хяналтын зөвлөлийн дарга, гишүүнийг томилох, чөлөөлөх тухай /2025.01.16, дугаар 07/;

35. Үндэсний статистикийн хорооны зөвлөлийн гишүүнийг томилох тухай /2025.01.16, дугаар 08/;
36. Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай /2025.01.16, дугаар 09/;
37. "Шүүгчид нэмэгдэл олгох журам батлах тухай" тогтоол хүчингүй болсонд тооцох тухай /2025.01.16, дугаар 10/;
38. "Зарим байгууллагын цалингийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай" тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.16, дугаар 11/;
39. Монгол Улсын Эрдэнэсийн сангийн орлого, зарлагын 2024 оны гүйцэтгэл, 2025 оны төсвийн тухай /2025.01.16, дугаар 12/;
40. "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч"-д нэмэлт оруулах тухай /2025.01.16, дугаар 13/;
41. Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар батлах тухай /2025.01.17, дугаар 14/;
42. Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудлын тухай /2025.01.17, дугаар 15/;
43. Хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай /2025.01.23, дугаар 16/;
44. "Хархорум" хотын эдэлбэр газрын хил заагийг батлах тухай /2025.01.23, дугаар 17/;
45. "Орхоны хөндийд "Шинэ Хархорум" хот байгуулах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.23, дугаар 18/;
46. "Хот байгуулах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.23, дугаар 19/;
47. "Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.23, дугаар 20/;
48. "Монгол Улсын Засгийн газрын 2024–2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.23, дугаар 21/;
49. "Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.23, дугаар 22/;
50. Тогтоолын төсөл буцаах тухай /2025.01.24, дугаар 23/;
51. "Зарим байгууллагын цалингийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24, дугаар 24/;
52. "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24, дугаар 25/;
53. "Хот байгуулах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24, дугаар 26/;
54. "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24, дугаар 27/;
55. "Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24, дугаар 28/;
56. "Монгол Улсын Засгийн газрын 2024–2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24, дугаар 29/;
57. "Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай /2025.01.24, дугаар 30/.

Хоёр. БАТАЛСАН ХУУЛЬ, УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛЫН ТАНИЛЦУУЛГА

2.1 Бие даасан хууль

2.1.1 Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Үндэсний Баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.12.12	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.12.04-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн.	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.01.01
--	---	--

Монгол Улсын 2025 оны нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого 33,469.9 тэрбум төгрөг, нийт зарлага 33,431.5 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 35.2 хувь, нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогоор тооцсон тэнцэл 38.3 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 0 хувь, нэгдсэн төсвийн суурь тэнцэл 3,211.8 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 3.4 хувийн ашигтай байхаар тус тус баталлаа.

Төсвийн орлого

2025 оны төсвийн жилд улсын төсвийн нийт тэнцвэржүүлсэн орлогын дүнг 22,838.0 тэрбум төгрөгөөр тооцож батлав.

Ирэх онд зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнийг тонн тутамд 7,491.0 ам.доллар байхаар, нүүрсний тэнцвэржүүлсэн үнийг тонн тутамд 129.0 ам.доллар байхаар тооцов. 2025 онд 608.9 тэрбум төгрөгийг Төсвийн тогтворжуулалтын санд төвлөрүүлэхээр тооцож баталлаа.

Төсвийн орлого бүрдүүлэлт /татварын төрлөөр, сая төгрөгөөр/

	НЭГДСЭН ТӨСӨВ	УЛСЫН ТӨСӨВ	ОРОН НУТАГ	НДС	ЭМДС
Тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн	33, 469.9	22,838.0	7,635.1	6,927.2	2,514.9
Татварын орлого	31,557.2	19,314.1	6,237.8	5,474.7	2,514.9.
Орлогын албан татвар	10,012.3	4,761.7	5,250.6	-	-
НД-ын орлого	6,005.3	-	-	5,474.7	2,514.9
Хөрөнгийн албан татвар	558.2	-	558.2	-	-
НӨАТ	7,430.6	7,430.6	-	-	-
Онцгой албан татвар	1,204.0	1,204.0	-	-	-
Тусгай зориулалтын орлого	31.5	31.5	-	-	-

Гаалийн албан татвар	2,194.0	2,194.0	-	-	-
Бусад татвар	4,120.9	3,691.9	428.9	-	-
Татварын бус орлого	1,912.8	3,523.9	1,397.3	1,452.5	-
Нийтлэг татварын бус орлого	1,489.6	1,171.1	346.8	-	-
Хөрөнгийн орлого	6.2	-	6.2	-	-
Тусламжийн орлого	417.0	417.0	-	-	-
Улсын төсөв орон нутгийн төсөв хоорондын шилжүүлэг	-	1,935.9	1,044.4	1,452.5	-

1.Ирэх онд Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын орлогыг 7,212.2 тэрбум төгрөгөөр тооцсоноос 152.8 тэрбум төгрөгийг Төсвийн тогтворжуулалтын санд, үлдсэн орлогыг улсын болон орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлэх бөгөөд өнгөрсөн оноос 25.4 хувь өснө гэж тооцлоо.

2.Хувь хүний орлогын албан татварын орлогын хувьд иргэдийн орлогыг хамгаалах зорилгоор төрийн албан хаагчдын цалинг үе шаттайгаар нэмэгдүүлж байгаатай холбоотойгоор нийт 2,800.0 тэрбум төгрөгөөр тооцож баталсан нь өнгөрсөн оноос 24.3 хувь нэмэгдэхээр байна.

3.Эдийн засгийн өсөлт, бизнесийн үйл ажиллагааны идэвхжил зэргээс шалтгаалж дотоодын барааны нэмэгдсэн өртгийн албан татварын орлого өсөх хандлагатай байгаагаас Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын орлогыг өнгөрсөн оноос 19.5 хувиар нэмэгдүүлнэ гэж тооцлоо.

4.Төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн засаглал, ил тод байдлыг сайжруулж, ашигт ажиллагааг нэмэгдүүлэх бодлогын арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Ингэснээр ирэх 2025 онд 737.9 тэрбум төгрөгийн ногдол ашгийн орлогыг төсөвт төвлөрүүлэхээр баталлаа.

Төсвийн зарлага

Улсын төсвийн нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүнг 24,209.8 тэрбум төгрөгөөр, үүнээс урсгал зарлагыг 19,158.4 тэрбум төгрөгөөр, хөрөнгийн зардлыг 5,119.9 тэрбум төгрөгөөр, эргэж төлөгдөх цэвэр зээлийн дүнг 68,553.7 сая төгрөгөөр тус тус баталлаа.

Улсын төсвийн нийт зардал /сая төгрөгөөр/

Д/Д	ЗАРЛАГЫН ТӨРӨЛ	2023 ГҮЙЦЭТГЭЛ	2024 БАТЛАГДСАН	2025 БАТЛАГДСАН
1. Бараа, үйлчилгээний зардал				
1	Цалин, хөлс	1,875,641.1	4,890,395.0	5,848,575.4

Улсын төсвийн нийт зардал /сая төгрөгөөр/

Д/Д	ЗАРЛАГЫН ТӨРӨЛ	2023 ГҮЙЦЭТГЭЛ	2024 БАТЛАГДСАН	2025 БАТЛАГДСАН
2. Бараа, үйлчилгээний бусад зардал				
1	Томилолт, зочны зардал	36,677.4	70,146.6	80,787.1
2	Байр ашиглалттай холбоотой тогтмол зардал	107,804.9	137,751.8	237,934.0
3	Хангамж, бараа материалын зардал	107,804.9	137,751.8	108,753.7
4	Нормативт зардал	219,743.8	355,111.6	460,040.7
5	Эд хогшил, урсгал засварын зардал	87,803.0	125,574.7	133,186.1
6	Бусдаар гүйцэтгүүлсэн ажил, үйлчилгээний төлбөр, хураамж	87,803.0	125,574.7	1,399,264.1
7	Бараа үйлчилгээний бусад зардал	375,374.1	794,145.9	746,005.5
3. Татаас ба урсгал шилжүүлэг				
1	Татаас	1,033,104.4	1,841,577.9	2,102,144.3
2	Урсгал шилжүүлэг	6,220,399.7	5,443,163.6	6,173,243.7
4. Хөрөнгийн зардал				
1	Барилга байгууламж	3,263,280.4	5,109,122.7	4,030,565.2
2	Их засвар	104,790.5	83,409.7	132,272.0
3	Тоног төхөөрөмж	450,899.9	699,812.5	541,713.6
4	Бусад хөрөнгө	124,047.2	204,311.4	401,357.2
5	Стратегийн нөөц хөрөнгө	8,879.4	10,379.7	14,085.0
5. Эргэж төлөгдөх зээл				
1	Эргэж төлөгдөх цэвэр зээл	167,251.4	103,142.3	-68,553.7

2025 оны төсвийн жилд зарим төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн 2025 онд шинээр нэмэгдүүлэхээр тооцсон орон тоог 50-100 хувиар, тус орон тоотой холбоотой урсгал зардлыг болон мөн бүх төсөвт байгууллагын түлш, халаалт болон хөтөлбөрийн зардлыг Засгийн газрын өргөн мэдүүлсэн хувилбараас 73.2 тэрбум төгрөгөөр бууруулж, уг эх үүсвэрээр хууль тогтоомжийн дагуу хэрэгжүүлэх шаардлагатай зарим урсгал зардлын төлөвлөсөн төсөв хүрэлцэхгүй байх, үйл ажиллагаа явуулахад хүндрэлтэй нөхцөл байдал үүсэж болзошгүйг харгалзан дараах арга хэмжээг санхүүжүүлэхээр төсвийн төсөлд нэмж тусган баталлаа. Үүнд:

1.Хавдрын эмнэлгийн зориулалтаар ашиглах объектыг лизингийн гэрээгээр авах эхний удаагийн төлбөр болон тус эмнэлгийн тоног, төхөөрөмжийн зардалд нийт 23,881.7 сая төгрөг;

2.Сургууль, цэцэрлэг, дотуур байрны хүүхдийн хоолны зардалд 31,400.0 сая төгрөг;

3.Цэцэрлэг, гурван ээлжээр хичээллэж байгаа ерөнхий боловсролын сургуулийн байрны түрээсийн зардалд 10,000.0 сая төгрөг;

4.Эрчим хүчний бодлогын шинэчлэл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах 5,000.0 сая төгрөг зэрэг болно.

Түүнчлэн Боловсролын зээлийн сангийн өмнө олгосон зээлийн эргэн төлөлтийг 33,604.2 сая төгрөгөөр, Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх сангийн өмнө олгосон зээлийн эргэн төлөлтийг 40,700.0 сая төгрөгөөр тус тус нэмэгдүүлэхээр баталлаа.

2025 оны төсвийн жилд "Хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж" хөтөлбөрийн дагуу 0-18 нас хүртэлх нийт 1,338.0 мянган хүүхдэд 1,580.2 тэрбум төгрөг, "Цалинтай ээж" хөтөлбөрийн дагуу 263.3 мянган иргэнд 113.1 тэрбум төгрөг, "Насны хишиг" тэтгэмжийн дагуу 194.1 мянган ахмад настанд 26.6 тэрбум төгрөг, "Эхийн алдар" 1, 2 дугаар зэргийн одонтой 264 мянган ээжид 59.1 тэрбум төгрөгийг тус тус олгоно.

Төсвийн хөрөнгө оруулалт

Улсын төсвийн хөрөнгөөр 2025 онд 9,132.2 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртөг бүхий 621 төсөл, арга хэмжээг 3,124.1 тэрбум төгрөгөөр санхүүжүүлэхээр, Концессын гэрээний дагуу эргэн төлөлт хийх зориулалтаар 298.4 тэрбум төгрөгийн төсөв өртөгтэй, 107.1 тэрбум төгрөгийн санхүүжих дүнтэй хоёр төсөл, арга хэмжээг тус тус баталлаа.

Хөрөнгө оруулалтын зардал /Төсвийн ерөнхийлөн захирагчдаар, сая төгрөгөөр/

ХУУЛИЙН ДУГААР	ТӨСӨЛ, АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ НЭР, ХУЧИН ЧАДАЛ, БАЙРШИЛ	2025 ОНЫ ТӨСӨВТ ӨРТӨГ	САНХҮҮЖИХ ДҮН
I	Монгол Улсын Ерөнхийлөгч	1,000.0	1,000.0
II	Монгол Улсын Их Хурлын дарга	8,560.0	8,560.0
III	Монгол Улсын Ерөнхий сайд	1,545.5	1,545.5
IV	Монгол Улсын Тэргүүн шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд	189,770.5	51,444.9
V	Монгол Улсын Шадар сайд	57,232.6	42,477.6
VI	Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга	61,971.9	24,230.6
VII	Монгол Улсын сайд, "20 минутын хот" үндэсний хорооны дарга	48,171.5	15,671.5

VIII	Монгол Улсын сайд, Боомтын сэргэлтийн үндэсний хорооны дарга	8,098.5	8,098.5
IX	Гадаад харилцааны сайд	11,250.4	11,250.4
X	Сангийн сайд	141,319.3	126,249.3
XI	Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд	148,291.7	108,551.9
XII	Батлан хамгаалахын сайд	115,036.1	75,403.9
XIII	Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн сайд	89,025.5	80,829.8
XIV	Боловсролын сайд	1,330,610.2	472,677.8
XV	Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд	140,367.1	52,242.3
XVI	Зам, тээврийн сайд	3,670,275.3	951,219.0
XVII	Соёл, спорт, аялал жуулчлал, залуучуудын сайд	456,483.8	145,245.7
XVIII	Хот байгуулалт, барилга, орон сууцжуулалтын сайд	1,137,185.9	354,097.3
XIX	Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайд	143,655.5	58,580.5
XX	Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны сайд	49,596.1	35,745.1
XXI	Эрчим хүчний сайд	653,091.7	196,193.2
XXII	Эрүүл мэндийн сайд	433,586.4	193,095.6
XXIII	Авлигатай тэмцэх газрын дарга	2,360.9	2,360.9
XXIV	Улсын дээд шүүхийн ерөнхий шүүгч	6,545.2	4,628.2
XXV	Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн дарга	144,145.7	62,984.5
XXVI	Улсын ерөнхий прокурор	73,150.5	29,849.1
XXVII	Монгол Улсын ерөнхий аудитор	1,178.8	1,178.8
XXVIII	Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга	250.0	250.0
XXIX	Шүүхийн сахилгын хорооны дарга	300.0	300.0
XXX	Хүний эрхийн үндэсний комиссын дарга	2,712.0	2,712.0
XXXI	Үндэсний статистикийн хорооны дарга	2,000.0	2,000.0
XXXII	Монгол Улсын сайд, хяналт үнэлгээний Үндэсний хорооны дарга	2,408.1	2,408.1
НИЙТ		9,132,160.7	3,124,066.0

Гадаад зээл, тусламжаар өндөр өртөг бүхий дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэхээр 1,959.4 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг батлав.

Төсөв хоорондын шатлал

2025 онд 15 аймагт улсын төсвөөс санхүүгийн дэмжлэг олгохоор, зургаан аймагт улсын төсөвт орлого төвлөрүүлэхээр байна.

Орон нутагт олгох санхүүгийн дэмжлэг /сая төгрөгөөр/

Д/Д	АЙМАГ	ОЛГОХ САНХҮҮГИЙН ДЭМЖЛЭГИЙН ХЭМЖЭЭ
1	Архангай	46,462.2
2	Баян-Өлгий	29,659.7
3	Баянхонгор	37,765.3
4	Булган	17,895.3
5	Говь-Алтай	29,685.2
6	Дундговь	19,308.7
7	Завхан	47,684.4
8	Өвөрхангай	36,362.0
9	Сүхбаатар	22,417.2
10	Төв	2,154.0
11	Увс	39,573.0
12	Ховд	14,041.6
13	Хөвсгөл	52,173.4
14	Хэнтий	40,849.4
15	Говьсүмбэр	9,282.0
НИЙТ ДҮН		445,313.4

Орон нутгийн төсвөөс улсын төсөвт төвлөрүүлэх орлого /сая төгрөгөөр/

Д/Д	АЙМАГ	ТӨВЛӨРҮҮЛЭХ ОРЛОГЫН ХЭМЖЭЭ
1	Дорноговь	11,755.7
2	Дорнод	448.0
3	Өмнөговь	1,769,143.3
4	Сэлэнгэ	2,187.4
5	Дархан-Уул	2,981.1
6	Орхон	145,266.8
НИЙТ ДҮН		1,931,782.2

Засгийн газрын өр

Засгийн газрын өрийн үндсэн төлбөрийг төсвийн суурь тэнцлийн ашгаар төлөх хуулийн зохицуулалт 2025 онд хэрэгжинэ.

Засгийн газрын нийт өрийн хэмжээг 39,807.5 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 41.9 хувь байхаар баталлаа.

Үндэсний баялгийн сан

2025 оны төсвийн жилд Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орлогоос 1,849.7 тэрбум төгрөгийг Ирээдүй өв санд, уул уурхайн олборлолт, ашигт малтмалын боловсруулах салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн төрийн эзэмшилд ногдох ногдол ашгийн орлогоос 507.1 тэрбум төгрөгийг Хуримтлалын санд тус тус төвлөрүүлснээр Үндэсний баялгийн санд 2,356.8 тэрбум төгрөгийг төвлөрүүлэхээр тооцож баталлаа.

Нийгмийн даатгалын сан

Нийгмийн даатгалын санд нийт 6,927.2 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрөхөөр баталлаа. Энэ нь өнгөрсөн онтой харьцуулахад 1,033.9 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэж байна. Үүний 1,452.5 тэрбум төгрөгийг улсын төсвөөс олгоно.

Ирэх онд нийгмийн даатгалын хамрах хүрээ нэмэгдэх, дундаж цалин өсөх, орлогын боломжит бусад эх үүсвэр нэмэгдэх төсөөлөлтэй байна.

Малчны тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн 50 хувийг төр хариуцна.

Тэтгэврийг жил бүр инфляцын түвшинтэй уялдуулан нэмэгдүүлэх хуулийн зохицуулалтын дагуу тэтгэврийг 6.0 хувиар нэмэгдүүлэхээр тооцсон болно.

Нийгмийн даатгалын сангийн зарлагыг 5,882.8 тэрбум төгрөгөөр баталлаа.

Эрүүл мэндийн даатгалын сан

Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн орлогыг 2,514.9 тэрбум төгрөг байхаар баталлаа. Үүний 966.3 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг улсын төсвөөс олгоно.

Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны нийт зарлагыг 2,293.9 тэрбум төгрөгөөр, үүнээс төрөөс хариуцах тусламж үйлчилгээний санхүүжилтийн хэмжээг 1,119.1 тэрбум төгрөгөөр, эмийн үнийн хөнгөлөлтөд олгох санхүүжилтийг 171.5 тэрбум төгрөгөөр тус тус батлав.

Тус сангийн эргэн төлөх төлбөрийн хэмжээг 77.6 тэрбум төгрөгөөр баталлаа.

2.1.2 Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн бүхэлд нь тавьсан хоригийг хүлээн авч хууль, тогтоол хүчингүй болсонтой холбогдуулан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх дэгийн тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.12.04	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Ёс зүй, дэгийн байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.12.04-нөөс Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийг эцэслэн баталж дуустал
---	---	---

Монгол Улсын Их Хурлаас 2024 оны 11 дүгээр сарын 08-ны өдөр баталсан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан хууль, тогтоолд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2024 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр бүхэлд нь хориг тавьсныг Улсын Их Хурал 2024 оны 11 дүгээр сарын 22-ны өдөр хүлээн авч, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 90.8-д заасны дагуу Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан хууль, тогтоолыг хүчингүй болгосон.

Төсвийн тухай хуулийн наймдугаар зүйлийн 8.4 дэх хэсэгт заасан төсвийн цаглаврын дагуу жилийн төсвийн төслийг Засгийн газар есдүгээр сарын 01-ний дотор Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх, Улсын Их Хурал жилийн төсвийн төслийг 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн дотор батлахаар, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 69.1-д улсын төсвийн төслийг Улсын Их Хурал 10 дугаар сарын эхний долоо хоногт хэлэлцэж эхлэх ба 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн дотор дөрвөн үе шаттайгаар хэлэлцэн батална гэж заасан хугацааг өөрчлөх шаардлага бий болсон.

Иймд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 16.1-д тухайн асуудлыг хэлэлцэх хуралдааны дэгийг энэ хуулиар зохицуулаагүй бол уг асуудлыг хэлэлцэх дэгийг Ёс зүй, дэгийн байнгын хороо хэлэлцэж саналаа нэгдсэн хуралдаанд оруулна. Мөн 16.3-д энэ хуулийн 16.1-д заасан хуралдааны дэгийг нэг удаа зөвхөн тухайн асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэхэд мөрдөнө гэж заасны дагуу жилийн төсвийн төслийг Улсын Их Хурал хууль тогтоомжид заасан үндэслэлээр хүчингүй болгосон тохиолдолд Улсын Их Хуралд төсвийн төслийг хэлэлцэн батлахад дээр дурдсан хугацаа хамаарахгүй байх тухай хуулийг Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэн баталлаа.

Уг хуулиар Төсвийн тухай хуулийн 321 дүгээр зүйлд заасан үндэслэлээр өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төслийг хэлэлцэхэд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 69.1 дэх хэсэгт заасан хугацааг баримтлахгүй бөгөөд уг төсвийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 69, 70, 71, 72, 73 дугаар зүйлд заасан журмын дагуу хэлэлцэн шийдвэрлэхээр зохицуулсан. Энэ хуулийг баталсан өдрөөс нь эхлэн Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийг эцэслэн баталж дуустал хугацаанд дагаж мөрдөнө.

2.1.3 Цөмийн энергийн тухай хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчтай байгуулах хөрөнгө оруулалтын гэрээг зөвшилцөх дэгийн тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.09	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Ёс зүй, дэгийн байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.01.09 -нөөс хөрөнгө оруулалтын гэрээг зөвшилцөж дуустал
--	---	--

Цөмийн энергийг ашиглахтай холбоотой асуудлыг Монгол Улсын Их Хурал 2024 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдөр Цөмийн энергийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар боловсронгуй болгон баталж, хөрөнгө оруулагчтай хийх хөрөнгө оруулалтын гэрээний эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн.

Цөмийн энергийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.3 дахь хэсэгт "Энэ хуулийн 30.1-д заасан гэрээг хөрөнгө оруулагчтай Засгийн газар байгуулахдаа Улсын Их Хурлын аюулгүй байдлын асуудал эрхэлсэн Байнгын хороотой зөвшилцөнө" гэж заасныг үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газраас 2025 оны нэгдүгээр сарын 08-ны өдөр "Бадрах энерги" ХХК-ийн хөрөнгө оруулагч Орано Майнинг САС компанитай байгуулах хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг зөвшилцөхөөр ирүүлсэн байна.

Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 6.1-д олон улсын гэрээг Монгол Улсын нэрийн өмнөөс улс хоорондын болон Засгийн газрын нэрийн өмнөөс Засгийн газар хоорондын түвшинд байгуулахаар заасан тул дээрх хөрөнгө оруулагчтай хийх хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг зөвшилцөх асуудлыг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн Олон талт олон улсын гэрээ байгуулах санал, гэрээний төслийг Байнгын хороо болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх дэгийн дагуу хэлэлцэх боломжгүй юм.

Иймд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсэгт "Тухайн асуудлыг хэлэлцэх хуралдааны дэгийг энэ хуулиар зохицуулаагүй бол уг асуудлыг хэлэлцэх дэгийг Ёс зүй, дэгийн байнгын хороо хэлэлцэж, саналаа нэгдсэн хуралдаанд оруулна" гэж заасны дагуу Цөмийн энергийн тухай хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчтай хийх хөрөнгө оруулалтын гэрээг зөвшилцөх дэгийн тухай хуулийн төслийг боловсруулсан.

Цөмийн энергийн тухай хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчтай хийх хөрөнгө оруулалтын гэрээг зөвшилцөх дэгийн тухай хуульд дараах зохицуулалтыг тусгажээ. Үүнд:

1. Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн, Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороо гэрээний төслийг тус тусын хуралдаанаараа урьдчилан хэлэлцэж, санал, дүгнэлтээ Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороонд хүргүүлэхээр;

2. Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо гэрээний төслийг болон Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн, Төсвийн, Эдийн засгийн байнгын хорооны,

нам, эвслийн бүлгийн санал, дүгнэлтийг нэгтгэн хэлэлцэх бөгөөд хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар гэрээний төслийг бүхэлд нь зөвшөөрч, тухайн гэрээнд гарын үсэг зурах эрхийг Засгийн газарт олгох, эсхүл гэрээний төсөлтэй холбогдуулан хууль тогтоомжид нийцсэн зарчмын шинжтэй тодорхой засвар, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал, дүгнэлтийг Засгийн газарт хүргүүлэх, эсхүл гэрээний төслийг дэмжээгүй бол үндэслэл бүхий санал, дүгнэлтийг Засгийн газарт хүргүүлэх санал, дүгнэлтийн аль нэгийг гаргахаар;

3. Гэрээний төслийн агуулга, ач холбогдлыг харгалзан Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо гишүүдийн олонхын саналаар гэрээний төслийг нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн зөвшилцөхөөр шийдвэрлэж болох бөгөөд ийнхүү шийдвэрлэсэн бол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг санал, дүгнэлтийн хамт нэгдсэн хуралдаанд оруулж, гишүүдийн олонх Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг дэмжсэн бол хамт оруулсан Улсын Их Хурлын тогтоолыг баталсанд тооцох зэрэг болно.

2.1.4 Хархорум хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.23	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.12.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.15
--	---	--

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2022 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр "Хархорум хотыг сэргээн байгуулах тухай" 230 дугаар зарлиг гарган Орхоны хөндийд Монголын эзэнт гүрний нийслэлийг байгуулж байсан түүхийн улбааг өртөөлж, иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, нийгмийн суурь үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, хүн амын төвлөрлийг сааруулах, бүс нутгийн хөгжлийн тэнцвэртэй байдлыг хангах болон төрт ёсныхоо үнэт өвийг бэхжүүлэх, түүх соёлоо сэргээх үүднээс Хархорум хотыг байгуулах асуудлаар холбогдох судалгааг хийж, төслийг боловсруулан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх чиглэлийг Засгийн газарт өгсөн.

Улсын Их Хурал "Орхоны хөндийд "Хархорум" хот байгуулах тухай" 2023 оны 07 дугаар тогтоолыг баталж, "Хот байгуулах тухай" 2024 оны 72 дугаар тогтоолоор "Хархорум" хотыг улсын зэрэглэлтэй хот байхаар тогтоосон. Засгийн газар Хархорум хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжихтэй холбогдох тусгайлан хууль шаардлагатай гэж үзэж уг хуулийн төслийг боловсруулсан байна.

Хархорум хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн зорилт нь түүхэн нийслэл Хархорум хотыг сэргээн байгуулж, монгол үндэстний түүх, язгуур өв, нүүдлийн соёл иргэншлийг хамгаалах, тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх, бүс нутгийн хөгжлийн тэнцвэртэй байдлыг хангах, байгаль орчинд ээлтэй, хүний ая тухтай орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлсэн хотыг төлөвлөх, бүтээн байгуулах, түүний хөгжлийг дэмжих, эрх зүйн үндсийг тогтооход оршино.

Хууль батлагдсанаар Хархорум хотыг төлөвлөх, бүтээн байгуулах, түүний хөгжлийг дэмжихэд баримтлах зарчим, хот төлөвлөлтөд тавигдах шаардлагыг тодорхойлж, Хот байгуулалтын тухай хуульд зааснаас гадна баримтлах хот төлөвлөлтийн баримт бичгийн төрөл, бүсчлэлийг тодорхой тусгасан болно.

Хархорум хотын газар зохион байгуулалтын хувьд хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө болон хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, төсөл, хөтөлбөрийн техник, эдийн засгийн үндэслэл, барилгажилтын төсөл, бүсчлэл, хотын тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөтэй нийцүүлэн газрыг ашиглах эрхийг хотын Захирагч олгохоор тусгасан.

Тус хот нь Архангай, Өвөрхангай аймгийн гурван сумын нутаг дэвсгэрийг хамарсан эдэлбэр газартай байхаар тогтоосон бөгөөд Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн дагуу Зөвлөл, Захирагчийг оршин суугчдаас сонгох хүртэл Засгийн газраас томилсон хотын Зөвлөл, хотын Захирагч ажиллахаар тусгасан.

Хотын Зөвлөл нь Засгийн газрын санал болгосон гурван төлөөлөл, Засгийн газраас томилсон хотын Захирагч, Монголын үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимаас санал болгосон гурван төлөөлөл, хот байршиж байгаа аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга нар, барилга, хот байгуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас санал болгосон мэргэжлийн холбоодын хоёр төлөөллийг багтаасан 11 гишүүнтэй байна. Хотын Захирагчийг Засгийн газар томилж, чөлөөлнө.

Хотын эдийн засгийн үндэс, өмч, төсөв татварын харилцааг хуульд тусгаснаас гадна Хархорум хот нь хот хөгжүүлэх сантай байх бөгөөд сангийн эх үүсвэрийг нийгмийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, түүх, соёлын өвийг хадгалан хамгаалах, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх, цэцэрлэгт хүрээлэн, тохижилт, ногоон байгууламжийн зориулалтаар зарцуулахаар тусгасан. Хотын хөрөнгө оруулалт, түүний тогтвортой байдлыг хангахтай холбогдуулан Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд заасан шалгуурыг хангасан тохиолдолд тогтворжуулах гэрчилгээг олгох хугацаа, хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, хөрөнгө оруулалт хийж дуусах хугацааг тусгайлан заасан болно.

Хотын байнгын оршин суугчийн тоо 10000 хүрснээр хотын Зөвлөл, Захирагчийн сонгуулийг зохион байгуулах бөгөөд энэ нөхцөл бүрдэх хүртэл Хархорум хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хууль хүчин төгөлдөр үйлчилнэ.

Хархорум хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуультай хамт Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийг баталсан бөгөөд Хархорум хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө болон хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөнд туссан техник, эдийн засгийн үндэслэл бүхий барилгажилтын төслийн үндсэн хөрөнгөөр бүртгэгдэх, дотоодын үйлдвэрлэлээс хангах боломжгүй импортоор оруулах барилгын материал, тоног төхөөрөмжийн нэмэгдсэн өртгийн албан татвар төлөх хугацааг дөрвөн жил хүртэл хугацаагаар сунгах, эсхүл уг татварыг дөрвөн жилийн хугацаанд хэсэгчлэн төлүүлэх шийдвэрийг Хархорум

хотын зөвлөлийн саналыг үндэслэн Засгийн газар гаргаж болохоор тусгасан болно. Түүнчлэн Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн зарим заалтыг хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль, "“Хархорум” хотын эдэлбэр газрын хил заагийг батлах тухай”, “Хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоол болон Улсын Их Хурлын зарим тогтоол, тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тогтоолыг баталсан болно.

2.2 Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль

2.2.1 Цагдаагийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.10.18	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Хууль зүйн байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.11.21
--	---	--

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны зургадугаар сарын 12-ны өдрийн 03 дугаар дүгнэлтээр "Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.2 дахь хэсэгт "Энэ хуулийн 26.1-д заасан хугацааг түр саатуулах байранд хүргэснээс эхлэн тооцно." гэж заасан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад "халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгөх, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. ...", Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц ... хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ... үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна." гэж тус тус заасныг зөрчсөн байна." гэж шийдвэрлэснийг Улсын Их Хурлын 2024 оны наймдугаар сарын 19-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж, уг дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх нь зүйтэй гэж үзэж "Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 03 дугаар дүгнэлтийн тухай" 18 дугаар тогтоолыг баталсан.

Иймд хуульд заасан хугацаанд энэхүү зохицуулалтыг хүний эрхийн нөхцөл байдлыг дордуулахгүйгээр өөрчилж, түр саатуулах хугацааг тоолж эхлэх мөчийг тодорхой болгох шаардлага үүссэн.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 03 дугаар дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрсөнтэй холбогдуулан Цагдаагийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 84 дүгээр зүйлийн 84.5-д заасан журмын дагуу Хууль зүйн байнгын хорооноос боловсруулсан бөгөөд "26.2.Энэ хуулийн 26.1-д заасан хугацааг түр саатуулах байранд хүргэснээс эхлэн тооцно." гэж заасныг "26.2.Энэ хуулийн 26.1-д заасан хугацааг хүнийг саатуулсан үеэс эхлэн тооцох бөгөөд энэ хуулийн 22.2-т заасныг танилцуулна." гэж өөрчлөн найруулж 2024 оны 10 дугаар сарын 02-ны өдрийн хуралдаанаар хэлэлцэн дэмжиж, Улсын Их Хурлын 2024 оны 10 дугаар сарын 18-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж батлууллаа.

**2.2.2 Цөмийн энергийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай
хуулийн төсөл болон хамт баталсан Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт
оруулах тухай, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай,
компанийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай**

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.11.21	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.10.25-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.12.20
--	---	--

Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 233 дугаар захирамжаар хуулийн төслүүдийг Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах, санал, дүгнэлтийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулж, ажлын хэсгийн ахлагчаар Улсын Их Хурлын Дэд дарга Б.Пүрэвдорж, бүрэлдэхүүнд Улсын Их Хурлын гишүүн С.Ганбаатар, Г.Тэмүүлэн, Б.Батбаатар, О.Батнайрамдал, Н.Батсүмбэрэл, Ж.Баясгалан, Н.Номтойбаяр, Б.Уянга, Г.Уянгахишиг нар болон холбогдох бусад албан тушаалтнууд орж ажилласан.

Ажлын хэсэг 2024 оны 11 дүгээр сарын 06, 12-ны өдрүүдэд тус тус хуралдаж, хуулийн төслийг хэлэлцэж, зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол 19, хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслийн талаарх гурван санал, төслийн бүтэц, нэр томьёо, хэл найруулга, дэс дараалал, зүйл, заалтын дугаар, эшлэлийг нийцүүлж өөрчлөх нэг саналын томьёоллыг боловсруулж, Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн.

Стратегийн ач холбогдол бүхий цацраг идэвхт ашигт малтмалыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах үүднээс Монгол Улсад эдийн засгийн үр ашигтай байх хувилбарыг харгалзан цацраг идэвхт ашигт малтмалын ордын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч компанийн Монгол Улсын Засгийн газрын эзэмших хувь хэмжээг ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөр орлуулан тооцох, зах зээлийн үнийн өсөлтөөс хамааран цацраг идэвхт ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээг тогтоох, хөрөнгө оруулагчид үзүүлэх дэмжлэг болох тогтворжуулах татварын төрлийг тодорхойлох, хөрөнгө оруулалтын гэрээний хүчинтэй хугацаа зэрэг эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхой болгох зорилготой.

Хуульд дараах зохицуулалтыг тусгасан:

- цацраг идэвхт хаягдал, цөмийн түлшийг Монгол Улсын хилээр оруулах, дамжин өнгөрүүлэхийг хориглохоор;
- тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь уурхай, үйлдвэрийн хаалт, нөхөн сэргээлт, хаалтын дараах засвар арчилгаанд зарцуулах мөнгөн хөрөнгийг олон улсад нэр хүнд бүхий банк, санхүүгийн байгууллагын санхүүгийн хэрэгсэл ашиглах, эсхүл Монголбанкна дахь валютын тусгай дансанд байршуулах бөгөөд гагцхүү зориулалтын дагуу ашиглах бөгөөд холбогдох журмыг Засгийн газар батлахаар;

- хөрөнгө оруулалтын гэрээг 10 хүртэл жилийн хугацаатай байгуулахаар заасны 20 хүртэлх жил болгон өөрчлөхөөр;
- ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг цацраг идэвхт ашигт малтмалын борлуулалтын үнэлгээний 5.0 хувиар ногдуулахаар;
- цацраг идэвхт ашигт малтмалын зах зээлийн үнийн өсөлтөөс хамаарч ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр дээр 0-130 ам.доллаароор ангилж, 0-9 хувь хүртэл нэмэгдүүлж тооцохоор;
- цацраг идэвхт ашигт малтмалыг хүдэр хэлбэрээр экспортлохгүй байхаар;
- Улсын Их Хурал энэ хуулийн 5.5-д заасны дагуу тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч компанийн төрийн эзэмшлийн хувьцааны төрлийг өөрчлөх шийдвэрийг гаргасан тохиолдолд компанийн энгийн хувьцааг давуу эрхийн хувьцаанд хөрвүүлж болохоор;
- тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь хүдрийн олборлолт, баяжуулалт, боловсруулалт, туршилтын үйл ажиллагаанаас үүссэн цацраг идэвхт хаягдлын менежментийг бүрэн гүйцэтгэж, олон улсын болон үндэсний дүрэм, журам, заавар, стандартад заасны дагуу аюулгүй булшлах үүрэг хүлээхээр;
- цацрагийн хамгаалалтын хөтөлбөр, түүнийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, цацрагийн ослын үед авах арга хэмжээний төлөвлөгөөг улсын байцаагчаар хянуулж, баталгаажуулан мөрдөх, шаардлагатай тохиолдолд гүйцэтгэлийг олон улсын хөндлөнгийн шинжээчээр хянуулахаар;
- стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөр оруулах, төрийн эзэмшлийн хувьцааны төрлийг өөрчлөх, эдгээрийг хослуулах зэрэг үр өгөөжийн дийлэнх нь Монгол Улсад ногдох хувилбарыг харгалзан Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Монгол Улсын Их Хурал өөрөөр тогтоож болохоор тусгасан.

Хууль хэрэгжиж эхэлснээр цацраг идэвхт ашигт малтмалын ордыг хөрөнгө оруулагчтай хамтран ашиглах тохиолдолд төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг тодорхойлох, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнийн өсөлтөөс хамаарч нэмэгдүүлэн тооцох төлбөрийн зохицуулалтыг шинээр тусгаж, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Зургаадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "...Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно." гэж заасан нөхцөл хэрэгжих боломж бүрдэнэ.

2.2.3 Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.12.03	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.12.02-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.12.03
--	---	--

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Улсын Их Хурлаас баталсан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан хууль тогтоомжид Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Гучин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 8 дахь хэсэгт заасныг тус тус үндэслэн бүхэлд нь хориг тавьсныг Монгол Улсын Их Хурал 2024 оны 11 дүгээр сарын 22-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэн хүлээн авсан.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан хууль тогтоомжийг хүчингүй болгосон бөгөөд үүнтэй холбогдуулан "Хууль, тогтоол хүчингүй болсонтой холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолыг баталсан. Уг тогтоолоор Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төслийг 2024 оны 12 дугаар сарын 10-ны дотор Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгасан.

Төсвийн тухай хуулийн наймдугаар зүйлийн 8.4 дэх хэсэгт заасан төсвийн цаглабарын дагуу Засгийн газар жилийн төсвийн төслийг есдүгээр сарын 01-ний өдрийн дотор Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх, Улсын Их Хурал жилийн төсвийн төслийг 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн дотор батлах зохицуулалттай.

Харин Улсын Их Хурал Улсын төсөв, Ирээдүйн өв сангийн төсөв, Үндэсний баялгийн сангийн төсөв, Нийгмийн даатгалын сангийн төсөв, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн төсвийн тухай хуулийг хуульд заасан үндэслэлээр хүчингүй болгосон тохиолдолд Засгийн газраас төсвийн төслийг дахин боловсруулж, өргөн мэдүүлэх тусгайлсан зохицуулалт байхгүй тул Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулсан байна.

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуульд дараах зохицуулалтыг тусгажээ. Үүнд:

1. Улсын Их Хурал улсын төсөв, Ирээдүйн өв сангийн төсөв, Үндэсний баялгийн сангийн төсөв, Нийгмийн даатгалын сангийн төсөв, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн төсвийн тухай хуулийг хуульд заасан үндэслэлээр хүчингүй болгосон бол Засгийн газар холбогдох төсвийн төслийг Улсын Их Хуралд дахин өргөн мэдүүлэхээр;

2. Төсвийн төслийн танилцуулга, тооцоо, судалгааг Төсвийн тухай хуулийн 8.4.5-д заасан тухайн жилийн төсвийн цаглабарын дагуу өргөн мэдүүлж, хуульд заасан үндэслэлээр

хүчингүй болгосон нэгдсэн төсөвт үндэслэн боловсруулж, холбогдох өөрчлөлтийг тусгах, нэгдсэн төсвийн нийт зарлага болон алдагдлын хэмжээг нэмэгдүүлэхгүй байхаар;

3. Төсвийн төсөлд Төсвийн тухай хуулийн наймдугаар зүйлийн 8.4, 8.5 дахь хэсэгт заасан төсвийн цаглабар хамаарахгүй байхаар;

4. Улсын Их Хурал жилийн төсвийн төслийг, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал тухайн шатны төсвийн төслийг дараагийн төсвийн жил эхлэхээс өмнө хэлэлцэн батлах зэрэг болно.

2.2.4 Монгол Улсын 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026–2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

БАТАЛСАН
ОГНОО

2024.12.12

ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН

Засгийн газраас 2024.12.04-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн

ДАГАЖ МӨРДӨХ
ХУГАЦАА

2024.12.12

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026–2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн болон 2026–2027 оны төсвийн төсөөллийн үзүүлэлтүүдийг доор дурдсанаар баталлаа. Үүнд:

ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТ		ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ	ТӨСВИЙН ТӨСӨӨЛӨЛ	
		2025 ОН	2026 ОН	2027 ОН
1	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний бодит өсөлтийн хэмжээ /хувь/	8.0	6.5	6.5
2	Хэрэглээний үнийн өсөлтийн түвшин	7.2	5.0	4.0
3	Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын доод хэмжээ /тэрбум төгрөг/	33,470.0	34,755.6	38,263.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	35.2	33.2	32.8
4	Нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дээд хэмжээ /тэрбум төгрөг/	33,470.0	34,755.6	38,263.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	35.2	33.2	32.8
5	Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл /тэрбум төгрөг/	0.0	0.0	0.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	0.0	0.0	0.0
6	Нэгдсэн төсвийн суурь зарлагын дээд хэмжээ /тэрбум төгрөг/	30,296.5	32,661.5	35,927.6
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	31.9	31.2	30.8

7	Нэгдсэн төсвийн суурь тэнцэл /тэрбум төгрөг/	3,173.4	2,094.1	2,335.4
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	3.3	2.0	2.0
8	Засгийн газрын өрийн нийт хэмжээ /тэрбум төгрөг/	52,255.5	52,352.9	52,547.2
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	55.0	50.0	45.0
9	Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу төсвөөс хуваарилах зардлын дээд хэмжээ /тэрбум төгрөг/	2,572.3	2,850.4	2,931.8
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	2.7	2.7	2.5

Ийнхүү баталсан төсвийн хүрээний мэдэгдэл нь дунд хугацааны төсвийн бодлогын баримт бичиг бөгөөд 2025–2027 оны төсвийн жилүүдэд алдагдалгүй төсөв батлах эрх зүйн орчин бүрдэж байна. Нэгдсэн төсвийн суурь тэнцлийн ашгийг Засгийн газрын өрийн үндсэн төлбөрийг төлж барагдуулахад зарцуулах юм.

Өрийн удирдлагын тухай хуульд оруулсан өөрчлөлтийн дагуу Засгийн газрын өрийн хязгаарыг өнөөгийн үнэ цэнээр тооцдог байсныг нэрлэсэн үнэ цэнээр тооцдог болсон бөгөөд Засгийн газрын өрийн нийт хэмжээ 2025 оны төсвийн жилд 52,255.5 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 55.0 хувь байхаар баталлаа.

2.2.5 Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуультай хамт
баталсан хууль, тогтоолууд

**БАТАЛСАН
ОГНОО**
2024.12.12

ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН
Засгийн газраас 2024.12.04-ний өдөр
өргөн мэдүүлсэн

**ДАГАЖ МӨРДӨХ
ХУГАЦАА**
2025.01.01

Засгийн газраас Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийг 11 хууль, дөрвөн тогтоолын төсөл, түүнчлэн Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хамт Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн.

1. Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулиар ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс Төсвийн тогтворжуулалтын болон Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд хуваарилаад үлдэх хэсгээс 2025 онд Ирээдүйн өв санд 40 хувийг хуваарилахаар боллоо.
2. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар "Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолд заасан импортыг орлох, экспортыг дэмжих төслийн үндсэн үйл ажиллагааны орлогод ногдох албан татварыг орлого

олж эхэлсний дараагийн тайлант хугацаанаас эхлэн таван жилийн хугацаанд 90 хувиар хөнгөлөхөөр баталлаа. Энэхүү импортыг орлох, экспортыг дэмжих салбар, үйл ажиллагаа, төслийн жагсаалтыг Улсын Их Хурал батлахаар зохицуулсан бөгөөд 2030 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийг дуустал хугацаанд дагаж мөрдөнө.

Монгол Улс эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих зорилгоор "Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоол баталж, долоон бүсийг тогтоосон бөгөөд тэдгээр бүсүүдийн тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлсон.

Ийнхүү эдийн засгийн төрөлжилт, дагналт, хоршилт бүхий ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, хүн амын нутагшилт, суурьшлын тогтвортой тогтолцоотой, өрсөлдөх чадвартай бүсүүдийг хөгжүүлэхээр зорин ажиллаж байна.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар бүсийн хөгжилд нийцсэн хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх, хувийн хэвшил татварын урамшуулал дэмжлэг авч томоохон бүтээн байгуулалтын ажил идэвхжих ач холбогдолтой юм.

Мөн албан татвар төлөгч нь нийгмийн хариуцлагын хүрээнд үндсэн хөрөнгөд оруулсан хөрөнгө оруулалт болон харилцан хамааралгүй этгээдэд олгосон санхүүгийн дэмжлэг, хандивын зардлыг тухайн жилийн татвар ногдох орлогын 1.0 хувиас хэтрэхгүй дүнгээр үйл ажиллагааны орлогод төлбөл зохих албан татвараас хасаж тооцдог зохицуулалтад мэдээллийн технологийн үйлдвэрлэлийг дэмжих виртуал бүсэд бүртгэлтэй хуулийн этгээдийн хуульд заасан үйл ажиллагааг нэмж тусгалаа.

3. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар газар тариалангийн болон боловсруулах үйлдвэрийн үндсэн хөрөнгөөр бүртгэгдэх үйлдвэрлэлийн зориулалттай тоног төхөөрөмжийн иж бүрдэл, трактор, комбайны импортын барааны гаалийн албан татварыг 100 хувь хөнгөлөхөөр хуульчлав. Энэ заалтын дагуу импортоор оруулсан бараанд тухайн онд ногдуулан төлсөн гаалийн албан татварыг дараагийн төсвийн жилийн эхний хагас жилд татвар төлөгчид буцаан олгоно.

Дээрх хөнгөлөлтөд хамаарах боловсруулах үйлдвэрийн салбарыг Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуулийн 8.1-д заасны дагуу баталсан Эдийн засгийн бүх төрлийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, түүний тодорхойлолтыг баримталж тогтооно.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар нэмүү өртөг шингэсэн, импортыг орлох бараа, бүтээгдэхүүн болон боловсруулсан бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээ нэмэгдэх ач холбогдолтой юм.

4. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд нь хуулийн этгээдийн дүрэм, засаглалын дотоод журам, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, төсөв, аудитын тайлан, их хэмжээний болон сонирхлын зөрчилтэй

гэрээ, хэлцэл, бусдаас авсан дэмжлэг, хандив, тусламж зэрэг мэдээллийг нийтэд нээлттэй мэдээлэхийг үүрэгжүүлэв. Эдгээр мэдээллийг нээлттэй тайлагнах үүргийг төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн гүйцэтгэх удирдлагатай байгуулах гэрээнд тусгахаар зохицууллаа.

Мөн төрийн өмчит хуулийн этгээд гурван жил дараалан санхүүгийн алдагдал хүлээсэн, эцэслэн тохирсон зорилтын саналын хэрэгжилт гурван жил дараалан хангалтгүй гэж дүгнэгдсэн бол тухайн төрийн өмчит хуулийн этгээдийг өөрчлөн байгуулах, эсхүл татан буулгах саналыг Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага Засгийн газарт хүргүүлнэ.

Түүнчлэн, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаанд төрийн аудитаас гадна шаардлагатай тохиолдолд Засгийн газрын шийдвэрээр олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн аудитын хуулийн этгээдээр аудит хийлгэх зохицуулалтыг нэмж тусгалаа.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдэд тавих олон нийтийн болон хараат бус хөндлөнгийн хяналт, үүрэг хариуцлага нэмэгдэж, санхүүгийн үр ашиг сайжрах ач холбогдолтой юм. Мөн санхүүгийн үзүүлэлтийн хувьд тогтмол ашиггүй ажиллаж, хөрөнгийн өгөөжийн эрсдэлд орсон төрийн өмчит хуулийн этгээдүүдийг татан буулгаж, нэгтгэснээр давхардсан чиг үүрэг, зардал буурч, үр ашиг нэмэгдэнэ.

5. Гаалийн албан татварыг хөнгөлөх тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулиар хүнс, хөдөө аж ахуйн гаралтай түүхий эд боловсруулах зориулалттай, тухайн үйлдвэрийн үндсэн хөрөнгөөр бүртгэгдэх шинэ тоног төхөөрөмжийг импортын барааны гаалийн албан татвараас 100 хувь хөнгөлдөг байсан зохицуулалтыг хүчингүй болгов.

6. Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар Үндэсний зөвлөл, хороо, комисс, ажлын хэсгийн гишүүнд үндсэн ажлын цалин хөлснөөс гадуур ажлын хөлс, урамшуулал олгох болон байгууллагын төсвөөр биеийн тамир, спортын уралдаан тэмцээн зохион байгуулахыг хориглов. Мөн түрээс, шатахуун, албан томилолтын зардлыг хэмнэх зорилгоор сургалт, семинар, хурал, зөвлөгөөнийг амралт, сувилал, жуулчны баазад зохион байгуулахыг хориглож, шаардлагатай бол хот суурин газарт зориулалтын хурлын танхимд, эсхүл цахимаар зохион байгуулах зохицуулалтыг тусгалаа.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар дээр дурдсан үйл ажиллагаанд зарцуулдаг байсан төсвийн зардлыг 38 гаруй тэрбум төгрөгөөр хэмнэнэ.

7. "Хуулийн төсөл буцаах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолоор Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хуулийн зарим зүйл, хэсэг хүчингүй болсонд тооцох тухай, Соёлын тухай хуулийн зарим хэсэг, заалт хүчингүй болсонд тооцох тухай, Кино урлагийг дэмжих тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Зөрчлийн тухай

хуулийн зарим хэсэг хүчингүй болсонд тооцох тухай, Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг хууль санаачлагчид буцаалаа.

8. "Засгийн газрын үнэт цаас гаргах эрх олгох тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолоор 2025 оны төсвийн жилд 300.0 тэрбум төгрөг хүртэлх дотоод үнэт цаас, 1.0 тэрбум ам.доллар хүртэлх гадаад үнэт цаас гаргах эрхийг Монгол Улсын Засгийн газарт олгосон.

9. "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчид нэмэлт оруулах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолоор Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг "Ургамал хамгааллын газар"-ыг нэмэхээр баталлаа.

10. "Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолоор Засгийн газарт дараах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг даалгасан. Үүнд:

1. Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг олгох, бүртгэх, шилжүүлэх, хайгуулын болон уулын ажлын төлөвлөгөө, тэдгээрийн гүйцэтгэл, Эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөлийн шийдвэр, техник, эдийн засгийн үндэслэл зэрэг мэдээллийг агуулсан ашигт малтмалын улсын нэгдсэн бүртгэлийн мэдээллийн төрөлжсөн цахим санг бүрдүүлж, улсын бүртгэлийн болон татварын байгууллагатай харилцан мэдээлэл солилцох үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох;

2. Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар суутган төлөгчөөр бүртгүүлэх босгын хэмжээг нэмэгдүүлэх асуудлыг судалж, холбогдох хууль тогтоомжийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;

3. Төсөвт өртөг нь нэмэгдэж байгаа барилга байгууламжийн төсөвт магадлал хийх, аудитын дүгнэлт гаргуулах ажлыг зохион байгуулж, саналаа 2025 оны нэгдүгээр улиралд багтаан Улсын Их Хуралд танилцуулах;

4. Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн засаглалыг сайжруулж, олон улсын жишигт нийцүүлэх, үйл ажиллагааны үр дүн, санхүүгийн сахилга батыг дээшлүүлэх, ил тод байдлыг сайжруулахад чиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;

5. Бусдаар гүйцэтгүүлэх ажил, үйлчилгээний төлбөр ангиллаар тусгагдсан санхүүжилтийг цаашид төсвийн хуулийн тооцооллын хавсралтад тусгах;

6. Төрийн байгууллагуудын мэдээллийн систем, мэдээллийн технологи, кибер аюулгүй байдлын программ хангамж, тоног төхөөрөмжийн худалдан авалт, ашиглалтыг сайжруулах, төсвийн зарцуулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, салбар хоорондын цахимжилтыг нэгдсэн удирдлагаар хангах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;

7. Нийслэл Улаанбаатар хотоос шилжин байрших боломжтой төрийн байгууллагуудыг орон нутаг дахь төрийн болон орон нутгийн өмчийн барилга, байгууламжид байрлуулах, нийслэлд чөлөөлөгдөх барилга байгууламжийн тоо байршил, зориулалтыг судлан жагсаалт гаргаж, Монгол Улсын Их Хуралд танилцуулах;

8. Хууль тогтоомжид зааснаас бусад яамдын чиг үүрэгтэй давхацсан зөвлөл, хороо, комисс, төвүүдийг татан буулгаж, чиг үүргийг холбогдох яамдад шилжүүлэх;

9. Цэвэр эрчим хүч үйлдвэрлэх, хогноос сэргээгдэх эрчим хүч гаргаж авах асуудлыг зохицуулах, ногоон эрчим хүч, эдийн засгийг дэмжихтэй холбоотой болон төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох санал боловсруулж, Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх.

11. "Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолоор Засгийн газарт дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг даалгасан болно. Үүнд:

1. бүх шатны төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын төсвийн сахилга бат, хариуцлагыг дээшлүүлэхэд тавих хяналтыг сайжруулж, төсөвт байгууллагын үйл ажиллагааны үрдүнг дээшлүүлэх, чиг үүргийн давхардлыг арилгах, ажлын ачааллыг нягтруулах, бүтээмжийг дээшлүүлэх зорилгоор чиг үүрэг, зохион байгуулалтын бүтцийг батлагдсан орон тооны хязгаар, төсөвт багтаан шийдвэрлэх;

2. Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуулийн биелэлтэд үнэлгээ хийж, тусгай сан тус бүрийн зориулалт, төсөвлөлт, зарцуулалтад гүйцэтгэлийн аудит хийлгэж аудитын тайланг, уг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн хамт Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд өргөн мэдүүлэх;

3. гадаад зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжих төслүүдийн үр ашгийг эрэмбэлж, удаашралтай байгаа төслүүдийг цаашид хэрхэн шийдвэрлэх талаар санал боловсруулан, 2025 оны хоёрдугаар улиралд багтаан Монгол Улсын Их Хуралд танилцуулах;

4. шинээр авах гадаад зээлийн санхүүжилтийг эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, бүсчилсэн хөгжлийн бодлого, томоохон дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтад чиглүүлж, цаашид хувийн хэвшил хийх боломжтой төслүүдийг гадаад зээлийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэхгүй байх;

5. төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдүүдэд үүссэн өр, авлага, зээлийн асуудалд дүн шинжилгээ хийж, тайланг 2025 оны нэгдүгээр улиралд багтаан Монгол Улсын Их Хуралд танилцуулах;

6. аудитын шалгалтаар илэрсэн аливаа зөрчлийн шинжтэй асуудал тус бүрийн хариуцлагын асуудлыг Төрийн аудитын тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хуульд нарийвчлан зохицуулах, холбогдох хууль

хоорондын уялдааг хангах, хийдэл зөрчлийг арилгах хуулийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд өргөн мэдүүлэх;

7. Хавдар судлалын үндэсний төвийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх зорилгоор эмнэлгийн зориулалтын шаардлага хангасан барилгыг холбогдох хууль тогтоомжид нийцүүлэн санхүүгийн түрээс /лизинг/-ийн нөхцөлөөр өөрийн өмчлөлд бүрэн шилжүүлэн авах;

8. Америкийн Нэгдсэн Улстай байгуулсан агаарын харилцааны хэлэлцээрийн дагуу шууд нислэг хийх нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх, үүнд шаардагдах нисэхийн аюулгүй ажиллагааны хяналт, зохицуулалтыг нэвтрүүлэх зорилгоор навигацийн орлогоос шаардлагатай санхүүжилтийг 2025 оны төсвийн жилд зарцуулах;

9. Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбарын харьяа шинээр баригдах хөрөнгө батлагдаагүй нэн шаардлагатай зарим газар, байгууллагуудад түрээсийн байр ашиглуулан үйл ажиллагаа явуулах.

2.2.6 Улс төрийн намын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.12.13	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.11.22-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.12.20
---	---	---

Улсын Их Хурлаас 2023 оны долдугаар сарын 07-ны өдөр баталсан Улс төрийн намын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн хоёрдугаар зүйлд "Нам өөрийн дүрэм, хөтөлбөр, дотоод зохион байгуулалтыг Улс төрийн намын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-тай нийцүүлэх арга хэмжээг 2024 оны долдугаар сарын 01-ний өдрөөс хойш зургаан сарын дотор авч хэрэгжүүлэх бөгөөд уг өөрчлөлтийг Улсын дээд шүүхэд 30 хоногийн дотор хүргүүлнэ." гэж заасан. Гэвч хууль хэрэгжиж эхэлсэн он буюу 2024 оны зургадугаар сард Улсын Их Хурлын ээлжит сонгууль, 10 дугаар сард орон нутгийн сонгууль зохион байгуулагдсан нь улс төрийн намуудад холбогдох сонгуулийн хуульд заасан хэд хэдэн хориглосон заалтыг зөрчих магадлал үүссэнээс намууд дүрмээ өөрчлөх талаар хэлэлцүүлэг, намын бүх шатны гишүүдийн хурлуудаа хийж чадахгүйд хүрсэн байна.

Иймд улс төрийн намууд дүрмээ Улс төрийн намын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-д нийцүүлэн шинэчлэн Улсын дээд шүүхэд бүртгүүлэх хугацааг 2027 оны наймдугаар сарын 01-ний өдөр хүртэл хойшлуулахаар боловсруулсан хуулийн төслийг Улсын Их Хурал 2025 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн дотор улс төрийн намууд уг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх бөгөөд уг өөрчлөлтийг Улсын дээд шүүхэд 30 хоногийн дотор хүргүүлэхээр өөрчлөн баталсан болно.

Хууль батлагдсанаар улс төрийн намууд өөрийн дүрэм, хөтөлбөр, дотоод зохион байгуулалтыг хуульд нийцүүлэн Улсын дээд шүүхэд бүртгүүлэх хугацаа нэг жилээр сунгагдсан болно.

2.2.7 Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Ашигт малтмалын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.10	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.12.25-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.02
--	---	--

Улсын Их Хурлын даргын 338 дугаар захирамжаар хуулийн төслийг Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах, санал, дүгнэлтийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулж, ажлын хэсгийн ахлагчаар Улсын Их Хурлын Дэд дарга Б.Пүрэвдорж, гишүүдэд Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баярбаатар, Г.Тэмүүлэн, А.Ариунзаяа, Б.Батбаатар, О.Батнайрамдал, Ж.Баярмаа, Ш.Бямбасүрэн, Г.Ганбаатар, Х.Ганхуяг, Б.Найдалаа, У.Отгонбаяр, Д.Пүрэвдаваа, П.Сайнзориг, Х.Тэмүүжин, Б.Уянга, Г.Уянгахишиг, Дав.Цогтбаатар, С.Цэнгүүн, Ө.Шижир, Б.Энхбаяр, С.Эрдэнэбат нар болон холбогдох бусад албан тушаалтнууд ажилласан.

Ажлын хэсэг 2025 оны нэгдүгээр сарын 06-ны өдөр хуралдаж, хуулийн төслийг хэлэлцсэн бөгөөд хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслийн талаарх нэг саналын томъёоллыг боловсруулж, Эдийн засгийн байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн.

Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар ашигт малтмалын орд эзэмшигч хуулийн этгээдийн төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөр болон бүтээгдэхүүн хуваах, төрийн эзэмшлийн хувьцааны төрлийг өөрчлөх зэрэг хувилбараар орлуулах тохиолдолд орлогыг Хуримтлалын сангийн эх үүсвэрт төвлөрүүлэх эрх зүйн зохицуулалтыг тусгасан.

Дээрх хуулийг дагалдуулан Ашигт малтмалын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг батлуулсан бөгөөд уг хуулийн 5.3, 5.4, 5.5-д заасан төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөрөөр орлуулах тохиолдолд тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч хуулийн этгээд нь тусгай төлбөрийг уг хуулийн 472.2-т заасан хувь, хэмжээгээр тооцож төлөхөөр зохицуулсан.

Мөн хуулийн 472.3-т "стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөрийн хувь, хэмжээ нь тухайн ордын онцлогоос хамаарч 5.0 хувиас хэтрэхээргүй байх"-аар заасныг Цөмийн энергийн тухай хуультай уялдуулан "Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал тогтоох" зохицуулалтыг тусгасан.

Хууль батлагдсанаар хуулийн хийдэл, зөрчил арилж, байгалийн баялгаас олсон орлогыг Хуримтлалын сангаар дамжуулан иргэдэд тэгш, шударга хүртээх Монгол Улсын Үндсэн хуулийн суурь зарчим хангагдах боломж бүрдэнэ.

2.2.8 Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.17	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Төсвийн байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.14
--	--	--

"Татварын ерөнхий хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.4 дэх хэсэгт "Татвар төлөгч нь татварын хууль тогтоомжийг зөрчсөн бөгөөд хууль тогтоомжид заасан хугацаанд зөрчлөө арилгаагүй, нэг зөрчлийг гурав болон түүнээс дээш удаа давтан гаргасан ... татвар төлөгчийн талаар татварын алба татвар төлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр нийтэд мэдээлж болно." гэж заасан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад "халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч ... эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. ... Иргэний хувийн ... халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална;" гэж заасныг зөрчсөн байна." гэсэн Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 11 дүгээр сарын 22-ны өдрийн 04 дүгээр дүгнэлтийг Улсын Их Хурал 2024 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдрийн нэгдсэн хэлэлцэж, уг дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх зүйтэй гэж үзэж, Монгол Улсын Их Хурлын "Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн тухай" 2024 оны 57 дугаар тогтоолыг баталсан.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 84 дугаар зүйлийн 84.3 дахь хэсэгт "Хууль, тогтоол Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцээгүй гэсэн Цэцийн дүгнэлтийг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөн бол ажлын 15 өдрийн дотор тухайн болон холбогдох бусад хууль, шийдвэрт зохих нэмэлт, өөрчлөлт оруулна." гэж, мөн зүйлийн 84.5 дахь хэсэгт "Энэ хуулийн 84.3-т заасан хууль, тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай төслийг холбогдох Байнгын хороо боловсруулж, нэгдсэн хуралдаанд оруулах бөгөөд уг төслийн талаар Засгийн газар, холбогдох бусад байгууллагаас санал авахыг шаардахгүй." гэж заасан.

Иймд Монгол Улсын Их Хурлын Төсвийн Байнгын хорооны 2025 оны нэгдүгээр сарын 14-ний өдрийн 02 тогтоолоор Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулсан бөгөөд ажлын хэсгийн ахлагчаар Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Заяабал, гишүүдэд Улсын Их Хурлын гишүүн П.Ганзориг, Б.Мөнхсоёл нар ажилласан

Ажлын хэсэг Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн үндэслэл хэсгийн хүрээнд хуулийн төслийг боловсруулсан бөгөөд Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Улсын Их Хурал 2025 оны нэгдүгээр сарын 17-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаараа хэлэлцэн баталлаа.

Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 04 дүгээр дүгнэлтийн үндэслэл хэсгийн хүрээнд Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар дараах асуудлыг зохицуулсан. Үүнд:

- Татвар төлөгчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор доор дурдсан мэдээллийг татвар төлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр татварын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага жагсаалт хэлбэрээр албан ёсны цахим хуудсанд нийтэлж, олон нийтэд мэдээлэх зохицуулалт тусгагдсан;

- санхүүгийн баримтыг хуурамчаар үйлдсэн эсэх нь хууль хяналтын байгууллагаар хянан шалгагдаж байгаа", "хууль хяналтын байгууллагын, эсхүл шүүхийн шийдвэрээр эрэн сурвалжлагдаж байгаа" татвар төлөгчийн талаарх энэ хуульд заасан мэдээллийг олон нийдэд мэдээлэх зохицуулалт тусгагдсан;

- дээр дурдсан санхүүгийн баримтыг хуурамчаар үйлдсэн эсэх нь хууль хяналтын байгууллагаар хянан шалгагдаж байгаа татвар төлөгчийн нэр, татвар төлөгчийн болон улсын бүртгэлийн дугаар, шалгагдаж байгаа асуудлын талаарх мэдээллийг олон нийтэд мэдээлэх бол хууль хяналтын байгууллагын, эсхүл шүүхийн шийдвэрээр эрэн сурвалжлагдаж байгаа татвар төлөгчийн нэр, татвар төлөгчийн болон улсын бүртгэлийн дугаарын мэдээллийг олон нийтэд мэдээлэх зохицуулалт тусгагдсан;

- уг зохицуулалтад хамаарах нөхцөл бүрдсэн тохиолдолд татвар төлөгчийн мэдээллийг олон нийтэд мэдээлэхээс ажлын 10-аас доошгүй өдрийн өмнө татвар төлөгчийн татварын албанд бүртгэлтэй утас, цахим шуудангийн хаягаар татвар төлөгчид урьдчилан мэдэгдэж, тайлбар, санал гаргах боломж олгох, түүнчлэн уг хугацаанд хуульд заасан үндэслэл хангагдсан тохиолдолд татвар төлөгчийн мэдээллийг олон нийтэд мэдээлэхгүй байх зохицуулалт тусгагдсан;

- санхүүгийн баримтыг хуурамчаар үйлдсэн эсэхийг хууль хяналтын байгууллагын, эсхүл шүүхийн шийдвэрээр эцэслэн тогтоосон бол холбогдох шийдвэр, түүнчлэн эрэн сурвалжлагдаж байгаа татвар төлөгч сайн дураар оршин суугаа газраа тодорхойлсон, эсхүл хууль хяналтын байгууллага олж тогтоосноор эрэн сурвалжлах нөхцөл арилсан талаарх мэдээллийг үндэслэн цахим хуудсанд нийтэлж, олон нийтэд мэдээлсэн татвар төлөгчийн мэдээллийг жагсаалтаас хасах зохицуулалт тусгагдсан.

Хууль батлагдсанаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад "халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч ... эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. ... Иргэний хувийн ... халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална;" гэж заасан хүний эрх, эрх чөлөө хангагдаж, татвар төлөгчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх ач холбогдолтой.

2.2.9 Шинэ Зуунмод хотын эрх зүйн байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.24	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2025.01.22-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.15
--	---	--

Монгол Улсын Засгийн газраас 2025 оны нэгдүгээр сарын 22-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Шинэ Зуунмод хотын эрх зүйн байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон холбогдуулан боловсруулсан хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийг Улсын Их Хурал 2025 оны нэгдүгээр сарын 24-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаараа хэлэлцэн баталлаа.

Улсын Их Хурлаас 2024 оны зургадугаар 05-ны өдөр баталсан Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд Төв аймгийн Зуунмод хотыг улсын зэрэглэлтэй хот байхаар зохицуулсан бол Шинэ Зуунмод хотын эрх зүйн байдлын тухай хуульд бүс нутгийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангах, Монгол Улсын нийслэл Улаанбаатар хотын төвлөрлийг сааруулах, орон зайн оновчтой төлөвлөлт бүхий дагуул хот байгуулах зорилтын хүрээнд Шинэ Зуунмод хотын эрх зүйн байдлыг тогтоож, хотын бүтээн байгуулалт, хөрөнгө оруулалт, тогтвортой хөгжлийг дэмжих бодлогыг тодорхойлоход хуулийн зорилго оршино гэсэн байна.

Гэтэл хууль батлагдсанаас хойш буюу өнгөрсөн хугацаанд Шинэ Зуунмод хот гэх нэршил нь Төв аймаг буюу Зуунмод хотын дагуул хот гэх зөрүү ойлголтыг олон нийтэд төрүүлж байсан, мөн олон улсын түвшинд хөрөнгө оруулалт татах тохиромжтой төсөл болохыг танилцуулах, цаашид олон улсад танигдсан хот болоход тохирохуйц, Монгол Улсын талаарх төсөөллийг бий болгох болон олон улсын санхүү, бизнес, аялал жуулчлалын төв, ухаалаг хот байх нөхцөлийг илэрхийлэх нэршлийг тогтож, төсөл танилцуулах үе шатнаас хотын нэрийг хоногшуулах нь чухал байсан учраас Шинэ Зуунмод хотын нэрийг өөрчлөх шаардлага бий болсон байна.

Тийм учраас олон улсын түвшинд шинэ хотыг илэрхийлэн таниулах, Монгол Улсын талаар төдийгүй шинэ хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, төслийн зорилтыг илэрхийлж чадах нэрийг "Хүннү хот" гэж тодорхойлон, холбогдох хууль тогтоомжид өөрчлөлт оруулах нь зохимжтой гэж Монгол Улсын Засгийн газар үзсэн байна.

Иймд уг хуульд "Шинэ Зуунмод хотын эрх зүйн байдлын тухай" хуулийн нэрийг "Хүннү хотын эрх зүйн байдлын тухай" болгон өөрчлөх, хуулийн зүйл, хэсэг, заалтын "Шинэ Зуунмод" гэснийг "Хүннү" гэж өөрчлөх, мөн хууль хоорондын зөрчлийг арилгах зорилгоор Шинэ Зуунмод хотын захирагч чөлөөт бүсийн захирагчийн чиг үүргийг давхар хэрэгжүүлэхээр Чөлөөт бүсийн тухай хуультай зөрчилдсөн зохицуулалтыг хүчингүй болгох, түүнчлэн хамт батлагдсан хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолд "Шинэ Зуунмод" гэснийг "Хүннү" гэж өөрчлөх зохицуулалт тусгагдсан.

Хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолууд батлагдсанаар шинэ хотын бүтээн байгуулалтыг эрчимжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэхэд эерэг нөлөө үзүүлэх бөгөөд "Хүннү" ухаалаг хот байгуулах төслийн агуулга, ач холбогдлыг тодорхой болгож, дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахад нэр томьёоны хувьд төөрөгдөл үүсгэхгүй төдийгүй хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

2.3 Олон улсын гэрээ, хэлэлцээр соёрхон батлах тухай хууль

2.3.1 Цөмийн аюулгүй ажиллагааны тухай конвенц соёрхон батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.11.29	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.11.22-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.01.02
--	---	--

Олон Улсын Атомын Энергийн Агентлаг 1994 онд Цөмийн аюулгүй ажиллагааны тухай конвенцыг баталсан бөгөөд уг конвенц нь олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх замаар дэлхий дахинд цөмийн аюулгүй ажиллагааны дэглэмийг ханган тогтвортой байдлыг сахих, цөмийн төхөөрөмжөөс үүсэх ионжуулагч цацрагийн сөрөг нөлөөллөөс хүн ам, хүрээлэн буй орчныг хамгаалах зорилгоор болзошгүй цацрагийн ослын үед үр дүнтэй хариу арга хэмжээ төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, цацрагийн ослоос урьдчилан сэргийлэх, осол гарсан тохиолдолд сөрөг үр дагаврыг багасгах, цөмийн байгууламжийн аюулгүй ажиллагааг хангах зорилготой юм.

Монгол Улс Цөмийн аюулгүй ажиллагааны тухай конвенцод нэгдэн орсноор манай улсад цөмийн энергийг энхийн зорилгоор ашиглах үйл ажиллагааг цөмийн аюулгүй байдлын олон улсын хэм хэмжээ, шаардлагын дагуу нийцүүлэн хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэх, түүнчлэн шинээр барих, үйл ажиллагаа явуулж буй цөмийн байгууламжийн ойр орчимд байх Хэлэлцэн тохиролцогч талтай зөвлөлдөх, хүсэлт гаргасан тохиолдолд цөмийн байгууламжийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл авах, манай орны хүн ам, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг багасгах, аюулгүй байдлыг хангах, өөрийн нутаг дэвсгэрт гаднын нөлөөллийг тооцох, аюулгүйн үнэлгээг хийх, хил орчимд ослын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулах, хариу арга хэмжээ авах, цацраг идэвхт хаягдалтай харьцах аль ч шатанд цацрагийн аюул болон цацрагийн сөрөг нөлөөллөөс хүн ам, хүрээлэн буй орчныг үр ашигтай хамгаалах хяналтын тогтолцоо бий болгох, шаардлагатай тохиолдолд олон улсын хамтын ажиллагааны хүрээнд техникийн дэмжлэг тусалцаа авах боломжтой юм.

2.3.2 Цөмийн материалыг биечлэн хамгаалах тухай конвенцын 2005 оны нэмэлт, өөрчлөлтийг соёрхон батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА
2024.11.29	Засгийн газраас 2024.11.22-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	2025.01.02

Олон Улсын Атомын Энергийн Агентлаг 2005 онд баталсан Цөмийн материалыг биечлэн хамгаалах тухай конвенцын нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд энхийн зорилгоор ашиглаж буй цөмийн байгууламж, цөмийн материалыг үр дүнтэй биечлэн хамгаалах дэглэмийг дэлхий дахинд бий болгож хэвшүүлэх, цөмийн материал болон байгууламжийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авах, оролцогч талуудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхийн тулд энэхүү нэмэлт, өөрчлөлтөд гишүүн орнуудыг нэгдэн орохыг уриалсан бөгөөд их хэмжээний өндөр идэвхтэй цөмийн материал, цөмийн байгууламжгүй улс орнууд цөмийн материалыг биечлэн хамгаалах шаардлагын дагуу олон улсын стандартад нийцүүлж, олон улсад хүлээсэн үүргээ бүрэн биелүүлэх боломж үүсэхээр тусгажээ.

Монгол Улс Цөмийн материалыг биечлэн хамгаалах тухай конвенцын 2005 оны нэмэлт, өөрчлөлтөд нэгдэн орсноор цөмийн материал болон цөмийн байгууламжийг биечлэн хамгаалах дэглэмийг олон улсын стандартын дагуу хэрэгжүүлэх, цөмийн терроризм, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх ач холбогдолтой.

2.3.3 Бага хэмжээний цөмийн материалын шинэчилсэн протоколыг соёрхон батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА
2024.11.29	Засгийн газраас 2024.11.22-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	2025.01.02

Олон Улсын Атомын Энергийн Агентлаг 2005 онд Бага хэмжээний цөмийн материалын протоколыг шинэчилсэн бөгөөд стандарт текст болон шалгуур үзүүлэлтийг өөрчлөн Иж бүрэн баталгааны тухай хэлэлцээрт заасан ихэнх нарийвчилсан журам, шалгуур үзүүлэлтүүдийг тухайн улс хангах, цөмийн байгууламж байгуулагдахаар төлөвлөгдсөн, эсхүл үйл ажиллагаа явуулж буй байгууламжтай улс орон Бага хэмжээний цөмийн материалын протокол байгуулах боломжгүй байх, цөмийн материалын эхний тайлангаа гаргаж өгөх, загварын мэдээллийг Удирдах зөвлөлийн баримт бичигт нийцүүлэн мэдүүлэх, хяналт шалгалт хийх боломжийг тус протоколд нэмж тусгажээ.

Монгол Улс Бага хэмжээний цөмийн материалын шинэчилсэн протоколд нэгдэн орсноор цөмийн байгууламжгүй, бага хэмжээний цөмийн материалтай улсын хувьд

өөрийн улсын онцлог, нөхцөл байдалд тохирсон цөмийн зэвсгийг үл дэлгэрүүлэх баталгааг хэрэгжүүлэх, улмаар цөмийн материалын ашиглалт, хэрэглээнд үр дүнтэй хяналт тавих, цөмийн аюулгүй байдлын баталгааг гүйцэтгэх, хяналтын техникийн чадавхыг бэхжүүлэх, хүний нөөцийг чадавхжуулах, цөмийн материалын хяналтын тооллогын улсын системийг бий болгох чиглэлээр Олон Улсын Атомын Энергийн Агентлагаас зөвлөх үйлчилгээ авах, дадлагажуулах хөтөлбөрт хамрагдах олон талын ач холбогдолтой бөгөөд аж үйлдвэр, ялангуяа эрүүл мэндийн салбарт хавдрын зайн туяа эмчилгээний тоног төхөөрөмжийн цацрагийн хамгаалалтад ядуурсан ураныг ашиглах, судалгаа шинжилгээ хийх, цөмийн материалыг энхийн зорилгоор ашиглах үйл ажиллагаанд олон улсын байгууллагын хөндлөнгийн хяналт хийгдэж, аюулгүй байдлын түвшин дээшлэх ач холбогдолтой юм.

2.3.4 Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн төслийн зураг төсөл боловсруулах тухай хэлэлцээр соёрхон батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.12.26	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.12.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.01.25
--	---	--

Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн төслийн зураг төсөл боловсруулах тухай Монгол Улсын Засгийн газар, Оросын Холбооны Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрт хоёр улсын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, эрчим хүчний салбарын харилцааг цаашид гүнзгийрүүлэх зорилгоор Улаанбаатар хотын өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашид эрчим хүчний хэрэглээг найдвартай хангах чиглэлээр Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцыг үе шаттайгаар өргөтгөн, шинэчлэхээр төлөвлөж, өндөр даралтын хэсгийг эхний үе шатанд 50 МВт-ын дулааны станцыг шинээр барихаар, дараагийн шатанд ашиглалтын хугацаа дууссан 48 МВт-ын станцыг буулган, суурин дээр нь 250 МВт-ын дулааны цахилгаан станц шинээр барих төслийн зураг төсөл боловсруулах хүрээнд инженерийн судалгаа, шинжилгээ явуулах ажлын ерөнхий нөхцөлийг тодорхойлох, захиалагч, гүйцэтгэгч талуудын хооронд хүлээсэн үүрэг, хариуцлагыг нарийвчлан тусгасан байна.

Монгол Улс тус хэлэлцээрийг соёрхон баталснаар эхний ээлжид Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн төслийн зураг төсөл боловсруулах ажлыг Оросын Холбооны Улсын талаас санал болгож, эрх олгосон компаниар гүйцэтгүүлэх эрх зүйн зохицуулалт бий болох бөгөөд тус станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн төслийн нийт төсөвт өртөг барилга угсралтын хугацааг нарийвчлан тодорхойлж, харилцан зөвшилцсөнөөр цаашид барилга угсралтын ажил, Оросын Холбооны Улсаас экспортын зээл авах нөхцөл бүрдэж, Улаанбаатар хотын төвлөрсөн дулаан хангамжийн системийн эх үүсвэрүүдийн суурилагдсан хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, шинээр дулаан, цахилгааны эрчим хүчээр найдвартай хангах нөхцөл бүрдэх юм.

2.3.5 Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк үүсгэн байгуулах тухай хэлэлцээрт оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг соёрхон батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА
2024.12.27	Засгийн газраас 2024.12.23-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	2025.01.25

Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк үүсгэн байгуулах тухай хэлэлцээрт оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банкны санхүүжилтийн үйл ажиллагаа нь Төв болон Зүүн Европ, Өмнөд болон Зүүн Газар дундад тэнгисийн бүс нутаг болон Монгол орныг хамааруулж байсныг өргөжүүлэн Сахарын цөлийн өмнөд болон түүнээс урагш орших Африкийн бүс нутгийг нэмж, мөн тус банкны тогтвортой байдлыг хамгаалахын тулд хөрөнгийн зохистой харьцааны хэмжүүрүүдэд тохирох хязгаарлалтыг Захирлуудын зөвлөл тогтоох эрх олгох өөрчлөлтийг тусгасан байна.

Монгол Улс хэлэлцээрт оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг хүлээн зөвшөөрч, соёрхон баталснаар Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банкны үйл ажиллагаа, дотоод засаглалд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй бөгөөд тус банкны тогтвортой байдал хангадсанаар гишүүн орны хувьд санхүүжилтийн шинэ эх үүсвэр болон бусад тусламж, дэмжлэгт хамрагдах боломжтой юм.

2.3.6 Батлах хамгаалахын техник, тоног төхөөрөмж болон технологи шилжүүлэх тухай хэлэлцээр соёрхон батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА
2025.01.09	Засгийн газраас 2024.12.27-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	2025.02.02

Энэхүү хэлэлцээрээр хоёр улсын хууль тогтоомж, дүрэм, журам, олон улсад хүлээсэн үүргийн дагуу батлан хамгаалахын техник, тоног төхөөрөмж болон технологийн чиглэлээр хамтран ажиллаж, олон улсын энх тайван, аюулгүй байдал, батлан хамгаалахын салбарын хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэх зорилгоор Батлан хамгаалахын техник, тоног төхөөрөмж болон технологийг шилжүүлэн өгөхтэй холбоотой асуудлыг "Хамтарсан хороо" байгуулан хэлэлцэж, дипломат шугамаар харилцан солилцох юм.

Монгол Улс тус хэлэлцээрийг соёрхон баталснаар хоёр улсын батлан хамгаалах салбарын харилцаа, хамтын ажиллагааг улам гүнзгийрүүлж, бүс нутагт цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх, цэрэг-техникийн хамтын ажиллагаатай орны тоо нэмэгдэж, Япон Улсаас орчин үеийн батлан хамгаалахын техник, тоног төхөөрөмж болон технологи шилжүүлэн авч, Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний үүрэг гүйцэтгэх чадавхыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

2.3.7 Зээлийн хэлэлцээр соёрхон батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.23	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2025.01.17-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.14
--	---	--

Хэлэлцээрээр Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын Засгийн газраас "Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих" төслийн нэмэлт санхүүжилтийг ЭКСИМ банкны зээлийн эх үүсвэрээр санхүүжүүлэх бөгөөд зээлийн эх үүсвэрийн хүү 1.75 хувь, үйлчилгээний шимтгэл болон хөрөнгө нөөцлөн баталгаажуулсан шимтгэл тус бүр 0.5 хувь, үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөгдөх хугацаа таван жил, зээлийн эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй хугацаа 20 жил, 2019 онд байгуулсан Зээлийн хэлэлцээрийн 236.0 сая ам.долларын зээлийн дүнтэй нэгтгэн нийт 700.0 сая ам.долларын Зээлийн хэлэлцээр хүчин төгөлдөр болох бөгөөд зээлийн эх үүсвэртэй холбоотой бусад асуудлыг гэрээнд заасны дагуу зохицуулах юм.

Монгол Улс тус Зээлийн хэлэлцээрийг соёрхон баталснаар Энэтхэг Улсын ЭКСИМ банкны зээлийн эх үүсвэрээр "Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих" төслийн инженерчлэл, худалдан авалт, барилга угсралтын багц ажил болон магадлашгүй бусад ажилд шаардагдах зардлыг санхүүжүүлэх юм.

2.4 Улсын Их Хурлын тогтоол

2.4.1 Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2025 онд баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.10.17	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Монголбанкнаас 2024.09.27-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.11.28
--	--	--

Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2025 онд баримтлах үндсэн чиглэлд эдийн засгийн сэргэлтийг дунд хугацаанд тогтвортой хадгалахад чиглэсэн мөнгө, санхүүгийн бодлогыг хэрэгжүүлэх хүрээнд дараах асуудлыг шийдвэрлэхээр тусгасан.

1. Мөнгөний болон макро зохистой бодлогын хүрээнд инфляцыг дунд хугацаанд 3–7 хувь интервалд, 2027 оноос 5.0 хувьд тогтворжуулахад мөнгөний бодлогын үйл ажиллагааг чиглүүлэх, төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийг макро эдийн засгийн суурь нөхцөлтэй нийцтэй, уян хатан тогтох зарчмыг баримтлан, санхүүгийн системийн болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулахад чиглэсэн макро зохистой бодлогыг мөнгөний бодлоготой хослуулан хэрэгжүүлэхээр тусгалаа.

2. Банкны салбарын тогтвортой байдлын хүрээнд банкны салбарт гадаадын

хөрөнгө оруулалтыг татах чиглэлээр хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг бүрдүүлж, санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтэц, зохицуулалтын орчныг боловсронгуй болгох, банкнуудын зохистой засаглал, эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоог бэхжүүлэх, хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлалыг олон улсын жишигт үе шаттайгаар нийцүүлэхээр тусгалаа.

3. Санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтэц, түүний институтийг бэхжүүлэх хүрээнд шинэ технологид суурилсан төлбөрийн хэрэгсэл, үйлчилгээг дэмжих, зээлийн мэдээллийн үйл ажиллагааг олон улсын жишигт нийцүүлэх, санхүүгийн хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулах, Төв банкны бодлого үйл ажиллагааг олон нийтэд нээлттэй, ил тод хүргэх, олон нийтийн эдийн засаг, санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх ажлыг үргэлжлүүлэх, жижиг, дунд бизнесийн санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх нийлүүлэлтийн сүлжээний санхүүжилтийн тогтолцоог олон улсын сайн жишигт нийцүүлэх ажлыг эхлүүлэхээр тусгалаа.

"Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2025 онд баримтлах үндсэн чиглэл" батлах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолыг баталснаар инфляцыг өдөөж буй хүчин зүйлс, тэдгээрийн нөлөө, үргэлжлэх хугацаа болон ирээдүйд үүсэж болзошгүй гол эрсдэлийг тодорхойлж бодлогын шийдвэр болон шаардлагатай шинжилгээ, тооцоололд тулгуурлан мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргана.

Макро эдийн засагт гарч буй эерэг үр дүнг бэхжүүлэхийн зэрэгцээ үүсэж болзошгүй эрсдэлүүдээс сэргийлж, эдийн засаг болон санхүүгийн урт хугацааны тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

2.4.2 Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.10.18	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.09.27-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.01.01
--	---	--

Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөөнд хөгжлийн бодлогын тэргүүлэх салбар, чиглэлийг тодорхойлж, хөгжлийн төсөл, арга хэмжээг эрэмбэлэн тусгаж, жилийн төлөвлөгөөнд тусгасан төсөл, арга хэмжээний гүйцэтгэлээр Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн зорилт бүрийн хэрэгжилтийг үнэлэх боломжтойгоор төлөвлөн, үндсэн бодлогын тэргүүлэх чиглэлийг "Эдийн засаг, Бүсчилсэн хөгжил, Хүний хөгжил, Хүний эрхийг дээдэлсэн засаглал"-ын хүрээнд тодорхойлж, дэд бүтэц, бүтээн байгуулалтын урт хугацааны суурь болох 14 мега төслийг эхлүүлэх арга хэмжээг тодорхойлж, тогтвортой хөгжлийг хурдасгах төсөл, арга хэмжээ болон салбарын шинэчлэлийг эрчимжүүлэх асуудлуудыг тусгалаа.

Төлөвлөгөөнд дөрвөн бодлогын хүрээнд төсвийн ерөнхийлөн захирагчид хамаарах 28 зорилт, хөтөлбөрийн 63 зорилт болон 328 арга хэмжээний үр дүн, 96 шалгуур үзүүлэлт, харгалзах бодлогын үндэслэл, шаардагдах санхүүжилтийн хэмжээ, түүний эх үүсвэр болон хариуцагч байгууллагуудыг тусгасан.

Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөөнд 328 төсөл, арга хэмжээг санхүүжүүлэхэд нийт 19,4 их наяд төгрөг төлөвлөсөн бөгөөд улсын болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр 188 төсөл, арга хэмжээ, гадаадын зээл, тусламжаар 83 төсөл, арга хэмжээ, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтаар 19 төсөл, арга хэмжээ, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр 32 төсөл, арга хэмжээ, бусад эх үүсвэрээр зургаан төсөл, арга хэмжээг тус тус хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн.

Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө, түүний хавсралтаар "Монгол Улсын хөгжлийн 2025 онд баримтлах бодлого", "Монгол Улсын 2025 оны төлөвлөгөө", "Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөөний хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний үзүүлэлт"-ийг баталсан бөгөөд дараах асуудлыг тусгасан. Үүнд:

Монгол Улсын хөгжлийн 2025 онд баримтлах бодлого

Эдийн засгийн бодлогын хүрээнд Эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах, эдийн засаг дахь төрийн оролцоог бууруулах, уул уурхай, эрчим хүч, зам тээвэр, хөдөө аж ахуй, банк, санхүүгийн салбарын бодлогын шинэчлэлийг эрчимжүүлж хэрэгжүүлэх, салбарын бүтээмж, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлж, үйл ажиллагааг ил тод болгох ажлыг хэрэгжүүлэх, мөн шинжлэх ухаан, технологи, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэх, бүтээгдэхүүний боловсруулалтын түвшнийг үе шаттай ахиулах, мөн хувийн хэвшилд тулгуурласан бизнесийн орчныг дэмжиж, хөрөнгө оруулагчийн хууль ёсны эрх, ашгийг хамгаалж, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, дижитал эдийн засаг, ногоон эдийн засгийг бодитой хэрэгжүүлэх суурь нөхцөлийг хангаж, ногоон эдийн засгийг дэмжих санхүүжилт, татвар, зээл, урамшууллын оновчтой хөшүүргийг нэвтрүүлж, Старт-Ап, инновацыг дэмжих бодлого, хөшүүргийг тодорхойлж, гадаад худалдаан дахь техникийн болон тарифын саад тотгорыг арилгаж, гадаад зах зээлд өрсөлдөх чадвар бүхий экспортыг нэмэгдүүлж, төрөлжүүлэх замаар олон тулгуурт эдийн засгийн бүтцийг бий болгож, эдийн засгийг тэлэхтэй холбоотой арга хэмжээг төлөвлөсөн.

Энэхүү бодлогын хүрээнд туссан арга хэмжээнээс дурдвал,

1.Гашуунсухайт-Ганцмод, Ханги-Мандал, Шивээхүрэн-Сэхээ хилийн боомтуудын хил дамнасан холболтын төмөр зам, ачаа тээврийн шилжүүлэн ачих терминалыг барина. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр нийт экспортын хүчин чадал 40 сая тонноор буюу Гашуунсухайт-Ганцмод боомт 20 сая тонн, Ханги-Мандал боомт 10 сая тонн, Шивээхүрэн-Сэхээ боомт 10 сая тонноор нэмэгдэж, экспортын орлого хоёр дахин, төмөр замаар нүүрс экспортлох хүчин чадал гурав дахин, зорчигч болон ачаа тээврийн нэвтрэх хүчин чадал хоёр дахин нэмэгдэж, тээврийн хэрэгсэл хилийн боомтоор түргэн шуурхай нэвтрэх, зорчигчид ая тухтай үйлчлүүлэх боломж бүрдэнэ.

2.Эрдэнэбүрэнгийн 90 МВт-ын усан цахилгаан станцын төслийг хэрэгжүүлнэ. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр жилд 366 сая кВт.ц цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэх ба баруун бүсийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээг 2027 оноос эхлэн 100 хувь найдвартай, тасралтгүй хангах боломж бүрдэж, 52000 ахуйн хэрэглэгчийг хангах

эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр бий болж, баруун аймгуудын 4430 аж ахуйн нэгж, 5400 орон сууц, 36000 гаруй гэр хорооллын хэрэглэгчийг дотоодын цахилгаан эрчим хүчээр бүрэн хангана.

3.Орхон-Онги, Хэрлэн-Тоонот ус дамжуулах хоолойг барих төслийг хэрэгжүүлнэ. Хэрлэн голын олон жилийн дундаж урсцын 5–9 хувийг битүү хоолойгоор дамжуулан Хэнтий, Говьсүмбэр, Дорноговь, Өмнөговь аймгийн хүн ам, мал аж ахуй, үйлдвэр, уул уурхайн усны хэрэгцээг бүрэн хангана. Жилдээ 30 мянган тонн хүлэмжийн хийг бууруулна. "Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөн"-ий хүрээнд усны асуудлыг шийдвэрлэж, цөлжилт, хуурайшилтыг сааруулна. Онги гол болон Улаан нуурыг сэргээж, усны түвшин тогтворжиж, Онги голын дагууд оршин сууж байгаа 29.2 мянган хүн ам, 230 гаруй мянган толгой мал сүргийг гадаргын усаар хангах нөхцөл бүрдэнэ. Агаар, хөрсний чийгшил, газрын доорх усны тэжээгдэл нэмэгдэж, нуурын орчны бүсийн экосистем, биологийн олон янз байдал сэргэж, хөрсний элэгдэл эвдрэлд орох нөхцөл багасаж, цөлжилтийг бууруулна.

4.Зэс боловсруулах цогцолборыг ашиглалтад оруулна. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр жилд 560 мянган тонн зэсийн баяжмал боловсруулж, 125 мянган тонн катодын зэс, 72 кг алт, 38.2 тонн мөнгөн гулдмай болон 182 мянган тонн элементийн хүхэр үйлдвэрлэж, 1.1 тэрбум ам.долларын борлуулалтын орлогыг бүрдүүлнэ. Катодын зэсийн үйлдвэр нь дотоодын зэс утас, кабель, цахилгаан тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэх салбарыг хөгжүүлэхэд томоохон хувь нэмэр үзүүлнэ. Үйлдвэрээс гарган авах 182 мянган тонн элементийн хүхэр нь химийн болон бордооны үйлдвэрлэлд өргөн ашиглагдах тул нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх боломжийг нэмэгдүүлнэ.

5.Газрын тос боловсруулах цогцолборыг ашиглалтад оруулна. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр жилд 1.5 сая тонн түүхий тосноос 1.3 сая тонн бүтээгдэхүүн гарган авч, дотоодын газрын тосны хэрэглээний 55 орчим хувийг бүрэн хангах, импортын хараат байдлыг бууруулах, шатахууны үнийг бие даан, уян хатан зохицуулах боломж бүрдэнэ.

Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогын хүрээнд Шинэ суурьшлын бүс байгуулах ажлыг эрчимжүүлж, эдийн засгийн бүсчилсэн хөгжлийг дэмжин төвлөрлийг сааруулах, Улаанбаатар хотыг "20 минутын хот" буюу нийгмийн дэд бүтцийн хүртээмжийг зохистой түвшинд хүргэх бодлогын баримт бичгийг боловсруулж, түүнд суурилсан "Улаанбаатар хотын 2040 он хүртэлх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө" болон бусад хот, суурин газрын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулан, дагуул хотуудын хатуу, зөөлөн дэд бүтцийг хөгжүүлэх асуудлыг тусгасан. Ингэснээр улсын зэрэглэлтэй хотын дэд бүтцийг эрчимжүүлж, эдийн засаг, санхүүгийн хувьд бие даасан байх нөхцөлийг бүрдүүлэх юм.

Мөн бүсүүдийг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх татварын ялгаатай бодлогыг 2025 оноос эхлэн хэрэгжүүлж, бүс орон нутгийн төсвийн бие даасан байдлыг нэмэгдүүлэх, бүс бие даан хөрөнгө оруулалт татах, эдийн засгийн бодлогоор өрсөлдөх боломжийг бүрдүүлж, байгалийн баялаг, нөөц, байршлын давуу талд тулгуурласан бүсчилсэн хөгжлийн реформыг хэрэгжүүлж, бүс бүрд ач холбогдолтой томоохон төслүүдийг хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажлыг хангахтай холбоотой арга хэмжээг төлөвлөө.

Энэхүү бодлогын хүрээнд туссан арга хэмжээнээс дурдвал,

1.Эгийн голын 310 МВт-ын усан цахилгаан станцыг барина. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр эрчим хүчний системийн найдвартай, тогтвортой, шуурхай ажиллагааг хангаж, системийн эх үүсвэрийн зохистой харьцааг бүрдүүлнэ. Оросын Холбооны Улсад жил бүр төлдөг 25 сая ам.долларын импортын төлбөрийг хэмнэнэ. Түүхий нүүрсний хэрэглээг жил бүр 438.7 мянган тонноор, хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг 709 мянган тонноор бууруулна. 5.7 тэрбум шоо метр цэвэр усны нөөц бүрдүүлж, Монгол Улсын усан хангамжийн аюулгүй байдлыг хангана.

2.Туулын авто замыг Нүхтийн авто замтай холбох Наадамчдын гудамжны 800 у/м гүүр барина. Тус төсөл нь ажлын байр бий болгох, орон нутгийн бизнесүүдийг дэмжихээс гадна хотын дэд бүтцийг сайжруулах, замын хөдөлгөөний эрчмийг нэмэгдүүлэх, иргэдийн ая тухтай зорчих боломжийг бүрдүүлэх ач холбогдолтой.

3.Инженерийн дэд бүтцийг сайжруулах төслийг хэрэгжүүлнэ. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр дэд бүтцийн хүртээмж өсөж, иргэдийн амьдрах орчин ая тухтай орчин бүрэлдэнэ.

4.“Миний амины орон сууц” хөтөлбөрийн хүрээнд гэр хорооллын иргэдэд эрчим хүчний хэмнэлттэй амины орон сууц барьсан тохиолдолд 30 сая төгрөгийн санхүүжилтийн дэмжлэг үзүүлнэ. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр уур амьсгалын өөрчлөлтийн хүрээнд хүлэмжийн ялгарал буурч, иргэд ая тухтай амьдрах нөхцөл бүрдэнэ.

Хүний хөгжлийн бодлогын хүрээнд Иргэн бүрийн нийгмийн баталгааг сайжруулж, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлогыг хүн амын бүлгийн онцлогт нийцүүлэн оновчтой хэрэгжүүлнэ. Мөн боловсролд хүүхэд, залуучуудыг тэгш хамруулах зарчмыг баримталж боловсролын чанар, хүртээмжийг сайжруулж, өрсөлдөхүйц чадвартай төгсөгчдийг бэлтгэх оновчтой төслийг хэрэгжүүлж, соёл, спортын үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулна.

Үндэсний орон сууцжуулах бодлогыг Үндэсний баялгийн сантай уялдуулан орон сууцжуулалт, хуримтлалын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, нийслэл, орон нутагт өрхийн төлбөрийн чадварт нийцүүлэн ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн бүтээгдэхүүнийг төрөлжүүлэн нэмэгдүүлнэ.

Эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлгийн үзлэгийг үргэлжлүүлж, хүн амыг өвчнөөс сэргийлэх, хянах хөтөлбөр хэрэгжүүлэн иргэдийн эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэх арга хэмжээнүүдийг тусгалаа.

Энэхүү бодлогын хүрээнд туссан арга хэмжээнээс дурдвал,

1.Идэвхтэй амьдралын хэвшилтэй иргэнийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг зохион байгуулж, эрт илрүүлэх, үзлэг, оношилгоог эрчимжүүлэх. Төлөвлөгөөнд тусгагдсан дээрх арга хэмжээний хэрэгжилтийг 100 хувьд хүргэж, халдварт бус өвчлөлийг бууруулах боломж бүрдэх юм.

2.Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх. Эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах төв, Зүрх, судасны үндэсний төв, Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв II зэрэг төслүүдийг эхлүүлнэ.

3.Дотоодод худалдаалж байгаа эмийн чанарыг олон улсын стандартад нийцүүлэх. Эм шинжлэх лабораторид шаардлагатай тоног төхөөрөмж, хүний нөөц нэмэгдүүлж, засвар шинэчлэлтийн ажлыг хийх бөгөөд стандарт хэрэгжилт 100%-д хүрч, 2000 гаруй үзүүлэлтээр шинжилгээ хийх хүчин чадалтай болох боломж бүрдэх юм.

4.Сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтын стандарт шаардлага хангасан цэцэрлэгийн барилга шинээр барих, ашиглалтад оруулах. Сангийн яамны цахим системээр 2023–2024 онд аймаг орон нутгаас ирүүлсэн хэрэгцээ шаардлагыг үндэслэн 2025 онд шинээр барих цэцэрлэгийн барилгын саналыг нэгтгэн, газарзүйн оновчлолын системээр дахин эрэмбэлсэн. 2025 онд 7,240 хүүхдийн хүчин чадалтай 50 цэцэрлэг, нийслэлд газрын хүртээмжээс хамаарч 1,820 хүүхдийн хүчин чадалтай 10 цэцэрлэгийг шинээр барьж эхлүүлэх бөгөөд тус төсөл хэрэгжсэнээр нэг ангид ногдох хүүхдийн тоо цөөрч багшийн ачаалал буурч багш хүүхдэд хүрч үйлчлэх нөхцөл сайжирч боловсролын салбарын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх боломжтой.

5.Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбарын их өгөгдөл, цахим шилжилтийн төслийг хэрэгжүүлэх. Их өгөгдөлд тулгуурлан гэр бүл, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн үйлчилгээг хөгжүүлж, иргэд үйлчилгээг цахимаар бүрэн авдаг болох боломж бүрдэх юм.

6.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн хэмжээ болон төрийн албан хаагчдын цалинг инфляцын түвшинтэй уялдуулан үе шаттайгаар нэмэгдүүлэх. Хүн амын ядууралд өртөх эрсдэлтэй бүлгийн орлогыг инфляцаас хамгаалах бөгөөд иргэдийн орлого нэмэгдүүлэхийг зорьж байгаа.

Хүний эрхийг дээдэлсэн засаглалын бодлогын хүрээнд Төрийн үйлчилгээнд процессын дахин инженерчлэлийн ажлыг үргэлжлүүлэн, төрийн олон шат дамжлагыг бууруулж, иргэд, бизнес эрхлэгчдэд хүндрэлгүй, түргэн шуурхай, ил тод, ойлгомжтой үйлчилгээний тогтолцоог бүрдүүлэхээр төлөвлөсөн.

Мөн энэхүү бодлогын хүрээнд авлигатай тэмцэх ажлыг эрчимжүүлэн, хараат бус, бие даасан шүүхийн тогтолцоог бэхжүүлж, үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг дээшлүүлж, батлан хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлэн, хүний эрхийн баталгааг хангах буюу орчны аюулгүй байдлыг хангаж, хүн, нийгмийн амар тайван орчныг бий болгох арга хэмжээнүүдийг төлөвлөхөө.

Энэхүү бодлогын хүрээнд туссан арга хэмжээнээс дурдвал,

1."Хиймэл оюун ухаан, их өгөгдлийг ашиглан төрийн инновацыг хөгжүүлэх хөтөлбөр" төсөл хэрэгжүүлэх. Их өгөгдлийг ашиглан төрийн инновацыг хөгжүүлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр төрд бий болж буй их өгөгдлийг зүй зохистой ашиглах, иргэд, төр хувийн хэвшлийн өгөгдлийн аюулгүй байдлыг хангах, Монгол Улсад хиймэл оюун, их өгөгдлийг хөгжүүлэх боломж бүрдэнэ. Төрийн их өгөгдлийг бий

болгож, удирдах, мөн хиймэл оюун ухааныг ашиглах чиглэлээр маш оновчтой зөв тооцоо судалгаатай хөгжүүлэх нь Монгол Улсад төрийн их өгөгдлийн суурийг зөв бүрдүүлэх, хөгжүүлэх, салбар бүрд мэдээллийн технологийн инновацыг ашигласан шийдэл, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх үндсэн суурь болно. Энэхүү хөтөлбөрийн төслийг хэрэгжүүлснээр төрийн инновацыг хөгжүүлэх буюу хиймэл оюун, их өгөгдлийг ашиглан хөгжүүлэх чиглэлээр холбогдох урт болон дунд хугацааны бодлогод тусгасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх боломж бүрдэнэ.

2.Зэвсэгт хүчнийг "Нисгэгчгүй нисэх хэрэгсэл", "Дрон", "Хиймэл оюун ухаан"-д суурилсан дэвшилтэт техник, хэрэгслээр хангах. Тус арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр үүрэг гүйцэтгэх бэлэн байдал хангагдах ач холбогдолтой юм.

3.Үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг бүрдүүлэхэд чиглэгдсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх. Тус арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр орон нутгийн хамгаалалт, дайчилгааны бэлтгэл нөөцийн бүрэлдэхүүний сургалт, дадлагыг явуулах материаллаг бааз бүрдэж, зарим төрлийн нөөцийг тараан байршуулах замаар үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

Дээр дурдсан бодлогын дөрвөн тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд төлөвлөсөн төсөл, арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлснээр улсын эдийн засаг 2025 онд 8.0 хувиар өсөж, экспорт 19.0 тэрбум ам.долларт хүрч, гадаад валютын улсын нөөц нэмэгдэж, инфляц зорилтот түвшинд хадгалагдана.

Мөн ядуурлын түвшин буурч, хүний хөгжлийн индекс, засаглалын индекс, дэлхийн сайн орны индекс сайжирна.

2.4.3 Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.11.08	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.12.12
--	--	--

Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын цаглаврыг Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар баталдаг байсан зохицуулалтыг Улсын Их Хурлаас 2024 оны тавдугаар сарын 16-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-иар Улсын Их Хурал батлахаар өөрчлөн зохицуулсан.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн наймдугаар зүйлийн 8.6 дахь хэсэгт "Төрийн байгуулалтын байнгын хороо Улсын Их Хурлын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглаврыг холбогдох шийдвэрийн төслийн хамт нэгдсэн хуралдаанд оруулж, шийдвэрлүүлнэ." гэж заасны дагуу Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулсан юм.

Уг тогтоолд хууль тогтоомжийн биелэлтийг хянан шалгах ажлын хүрээнд хоёр, тайлан, мэдээлэл, илтгэл хэлэлцэх асуудлын хүрээнд зургаа, хууль тогтоомжийн биелэлтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх ажлын хүрээнд нэг, хяналт шалгалтын бусад найман асуудал, нийт 17 төлөвлөгөөт хяналт шалгалтыг Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хийхээр тусгав.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн дагуу Улсын Их Хурлаас ээлжит чуулганы хугацаанд хийх хяналт шалгалтыг төлөвлөж, Улсын Их Хурлын тогтоолоор баталснаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 8-д заасан хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийг хянан шалгах Улсын Их Хурлын онцгой бүрэн эрхийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, түүнчлэн хяналт шалгалтын үр дүнг үндэслэн Байнгын хорооноос санал, дүгнэлт гаргаж, нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулж, нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн батлуулах ач холбогдолтой.

2.4.4 Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.11.15	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.12.20
--	---	--

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг 2024 онд шинэчлэн баталж, Улсын Их Хурал өөрийн стратеги төлөвлөгөөг баталж, хэрэгжүүлэх, түүний хэрэгжилтэд хяналт тавих нь Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны эрхлэх асуудлын хүрээнд хамаарах эрх зүйн шинэ зохицуулалтыг бий болгосон. Тиймээс Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны есдүгээр сарын 05-ны өдрийн 71 дүгээр захирамжаар "Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяагаар ахлуулж, гишүүдэд Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Мөнхбаатар, О.Цогтгэрэл, Б.Баярбаатар, А.Ганбаатар, Б.Жаргалан, Б.Найдалаа, М.Нарантуяа-Нара, О.Саранчулуун, Б.Түвшин, Х.Тэмүүжин, А.Ундраа, Да.Цогтбаатар, Д.Энхтүвшин, С.Эрдэнэболд, Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Баасандорж нарын бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулсан.

Монгол Улсад байнгын ажиллагаатай парламент байгуулагдан ажилласнаас хойш хууль тогтоох эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллагын стратеги төлөвлөгөөг анх 2002 онд баталсан байна. Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан парламентын хариуцлага, эрх мэдлийн хяналт тэнцлийг бэхжүүлэх, парламентын хяналт шалгалтын үйл ажиллагааг төлөвшүүлэхтэй холбоотой нэмэлт, өөрчлөлтийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх зорилгоор хоёр дахь удаагаа Улсын Их Хурлын 2019–2024 оны стратеги төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлсэн.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд 2023 онд оруулсан өөрчлөлтөөр Улсын Их Хурлын гишүүдийн тоог 126 болгон нэмэгдүүлж, Улсын Их Хурлын сонгуулийг олныг төлөөлөх болон хувь тэнцүүлэн төлөөлөх аргаар буюу сонгуулийн холимог тогтолцоогоор явуулснаар гадаадад байгаа сонгогч санал өгч иргэний сонгох эрх хангагдах, парламентын төлөөлөх чадвар сайжирч, эмэгтэйчүүд, залуучууд болон бусад нийгмийн бүлгийн оролцоо, төлөөлөл болон сонгогчдын боловсрол нэмэгдэх зэрэг ач холбогдол бүхий өөрчлөлтүүдийг бий болгосон.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор батлан хэрэгжүүлж байгаа "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод монгол хүний хөгжлийг хангасан ухаалаг-тогтвортой засаглал тогтож, захиргааны оновчтой бүтэц зохион байгуулалт бүхий төрийн алба төлөвшин, цахим технологид тулгуурласан иргэн төвтэй төрийн үйлчилгээнд бүрэн шилжиж, төр-хувийн хэвшил-иргэний нийгмийн хамтын ажиллагаа бүх хүрээнд өргөжин, хүний эрхийг бүрэн хангасан, шударга ёсны тогтолцоо төлөвшсөн, авлигагүй улс болох зорилгыг дэвшүүлсэн бөгөөд Улсын Их Хурлын хууль тогтоох, бодлого тодорхойлох, төлөөлөх, хяналт тавих чадавх сайжирч парламентын засаглал бэхэжсэн байх, хариуцлагатай, мэргэшсэн, ёс зүйтэй гишүүдээр Улсын Их Хурлыг бүрдүүлэх, ард түмний засаглах эрхийг хангасан, итгэл хүлээсэн Улсын Их Хурлыг төлөвшүүлэх зорилгыг тодорхойлсон.

"Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг ажлын хэсэг Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод нийцүүлэн боловсруулжээ. Тогтоолд нийт иргэн, үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг эрхэмлэсэн, тогтвортой хөгжил, инновацад тулгуурласан, нээлттэй, олон ургалч үзлийг хангасан парламент байх эрхэм зорилгын хүрээнд таван зорилго, тэдгээрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх 16 зорилтыг хүрэх үр дүнгийн хамт тусгалаа. Үүнд:

1. Монгол Улсын Их Хурал хүн төвт, хүний эрх, эрх чөлөөг дээдэлсэн үзэл санааг төгөлдөржүүлэх зорилгын хүрээнд хууль тогтоомжийг боловсруулахаас батлах, биелэлтэд хяналт тавьж, тайлагнах хүртэлх бүх үе шатад хүн төвт үзэл санаанд суурилж, хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, хамгаалсан эсэхийг нягталдаг, дүн шинжилгээ хийдэг байх, Улсын Их Хурал ил тод, нээлттэй үйл ажиллагаа явуулан, хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэд, иргэний нийгмийн байгууллага, хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлж, олон талт түншлэлийг сайжруулах зорилтууд тусгалаа.

2. Монгол Улсын Их Хурал үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг дээдэлж, тогтвортой хөгжил, өрсөлдөх чадварыг дэмжсэн, цаг үеийн шаардлага, нийгмийн амин чухал эрэлт, хэрэгцээг тооцсон, цогц шийдвэр гаргах зорилгын хүрээнд хууль тогтоомж, Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын уялдаа, залгамж чанарыг хангах, хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих тогтолцоог бэхжүүлэх зорилтуудыг тусгасан болно.

3. Монгол Улсын Их Хурал шинжлэх ухаан, инновац, технологийн дэвшлийг дэмжих зорилгын хүрээнд хууль тогтоомжийг боловсруулахаас эхлэн батлах,

биелэлтэд хяналт тавьж, сурталчлах хүртэлх бүх үе шатад шинжлэх ухаанд суурилан инновац, технологийн дэвшлийг дэмжиж, их өгөгдөлд суурилсан мэдээлэл, дүн шинжилгээг шийдвэр гаргахад үр өгөөжтэй ашиглах талаарх зорилтуудыг тусгалаа.

4. Олон ургалч үзэл бүхий дэвшилтэт шинэ үеийн парламентыг бэхжүүлэх зорилгын хүрээнд иргэд Улсын Их Хурлын гишүүдтэй олон талт сувгаар холбогдох нөхцөлийг сайжруулж, гишүүд сонгогчдын өмнө ажлын гүйцэтгэл, ёс зүйтэй байдлаа хариуцан тайлагнадаг тогтолцоог төлөвшүүлэх, бүх нийтэд хүртээмжтэй, ёс зүйтэй, соён гэгээрүүлэгч, дэвшилтэт шинэ үеийн парламентыг бэхжүүлэх зорилтууд тусгагдлаа.

5. Монгол Улсын Их Хурал үйл ажиллагааныхаа үр нөлөөг дээшлүүлэх зорилгын хүрээнд Монгол Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг олон нийтэд мэдээлэх, сурталчлан таниулахад нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлсэн дэвшилтэт арга, хэрэгсэл ашигладаг болохоос гадна Улсын Их Хурлын гадаад харилцааг өргөжүүлэх, парламентын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн, чадварлаг, өндөр бүтээмжит ажлын албыг бэхжүүлэх зорилтуудыг тусгасан болно.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөнд зорилго, зорилтын хүрээний хүрэх үр дүнг тодорхойлсон бөгөөд уг төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг Төрийн байгуулалтын байнгын хороо жил бүр баталж, хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллана.

2.4.5 Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.11.21	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.11.26
--	--	--

Уг тогтоолд Бүгд Найрамдах Улсын үндэс тулгуурыг тогтоон, Үндсэн хуульт тусгаар улсыг тунхаглан зарласан 1924 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдрийн анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн ач холбогдлыг тэмдэглэж, улсынхаа тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг бататган бэхжүүлж, хүний эрх, эрх чөлөө, шударга ёс, үндэснийхээ эв нэгдлийг эрхэмлэн дээдэлж, төрт ёс, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нандигнан өвлөж, хүн төрөлхтний соёл иргэншлийн ололтыг хүндэтгэн үзэж, эх орондоо хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлэхийг эрхэм зорилго болгосон, 1992 оны нэгдүгээр сарын 13-ны өдөр баталсан ардчилсан шинэ Үндсэн хуулийн үзэл санааг түгээн дэлгэрүүлэх, нийт байгууллага, иргэний үйл ажиллагааг Үндсэн хуульд бүрнээ нийцүүлэх, "Мэдэгтүн, сахигтун!" гэж даяар олноо зарлан тунхагласныг сахин биелүүлэх зорилгын хүрээнд тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр тогтоосон болно.

Уг тогтоолд төрийн бүх байгууллага, Монгол Улсын хилийн чанадад ажиллаж байгаа Дипломат төлөөлөгчийн газар Үндсэн хуулиа дээдлэн залахаар тогтоож, Үндсэн хуулийн агуулга, улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, хүний эрх, эрх

чөлөөний ойлголтыг бүх түвшний боловсролын байгууллагын сургалтын агуулгад тусган, түгээн дэлгэрүүлж, тайлбарлан таниулахыг Монгол Улсын Засгийн газар болон холбогдох бусад төрийн байгууллагад даалгасан.

Мөн иргэн бүр Үндсэн хуулиа судлан мэдэж, айл өрх бүр Үндсэн хуулиа дээдлэн залах, Үндсэн хуулийн агуулга, улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, хүний эрх, эрх чөлөөний ойлголтыг түгээн дэлгэрүүлж, тайлбарлан таниулах, сурталчлахыг хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудад уриалсан болно.

2.4.6 Ерөнхийлөгчийн хоригийн тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.11.22	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Төсвийн болон Хууль зүйн байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.11.22
--	---	--

Улсын Их Хурлаас 2024 оны 11 дүгээр сарын 08-ны өдөр баталсан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан хууль тогтоомжуудад Ерөнхийлөгч 2024 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр бүхэлд нь хориг тавьсан. Ерөнхийлөгч хоригтоо дараах үндэслэлүүдийг дурдсан. Үүнд:

1. Гадаад зах зээлийн төлөв байдал, түүхий эдийн үнийн хэлбэлзлийг харгалзан гадаад валютын улсын нөөц, төсвийн хуримтлалыг нэмэгдүүлэх, өрийг бууруулах зэрэг суурь зарчмуудыг анхаарч, мөчлөг сөрсөн төсвийн бодлого хэрэгжүүлж, алдагдалгүй төсөв батлах нь зүйтэй.

2. Олон улсын геополитик, геостратегийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж гадаад эдийн засгийн төлөв байдал урьдчилан таамаглах боломжгүйгээр хувьсан өөрчлөгдөж, түүхий эдийн дэлхийн зах зээлийн үнэ ханшийн хэлбэлзэл өндөр байгаа энэ эгзэгтэй цаг үед мөчлөг сөрсөн эдийн засгийн бодлого хэрэгжүүлж, үр ашигтай, хэмнэлттэй, хөгжилд хөтөлсөн төсөв төлөвлөж, батлах шаардлагатай.

3. Улсын Их Хурал 2025 оны улсын төсвийг хэлэлцэн батлахдаа Төсвийн тухай болон Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим заалтыг бүрэн хангаагүй нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн" гэсэн заалтыг зөрчих нөхцөлийг бий болгосон байна.

4. "Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай" Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 41 дүгээр тогтоолоор Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль нь Төсвийн болон Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан зарчмуудыг бүрэн хангаагүй, төрийн мөнгөний бодлогод нийцээгүй, төсвийг үр ашигтай, хэмнэлттэй байхаар төлөвлөж чадаагүй болохоо хүлээн зөвшөөрч, батлагдсан төсвийг тодотгож, дахин засаж сайжруулах шаардлагатай гэсэн агуулгыг илэрхийлсэн байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд заасны дагуу Ерөнхийлөгчийн хоригийг Улсын Их Хурлын Төсвийн болон Хууль зүйн байнгын хороод хуралдаанаараа хэлэлцэж, тус Байнгын хороодын хуралдаанд оролцсон гишүүдийн дийлэнх олонх нь хоригийг хүлээн авах нь зүйтэй гэж үзсэн санал, дүгнэлтүүдээ нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн юм. Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 11 дүгээр сарын 22-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар Ерөнхийлөгчийн хоригийг хэлэлцэж, хоригийг Улсын Их Хурал хүлээн авсан.

Ерөнхийлөгчийн хоригийг Улсын Их Хурал хүлээн авсантай холбогдуулан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай болон хамт баталсан хууль тогтоомжуудыг Улсын Их Хурал 2024 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаараа хүчингүй болгож, алдагдалгүй төсвийн төслийг боловсруулж, мөн оны 12 дугаар сарын 10-ны дотор дахин өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газарт даалгасан.

2.4.7 Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хооронд Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэх хэлэлцээрийг байгуулахад баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2024.12.27	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.12.25-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2024.12.27
---	---	---

Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хоорондын 2004 оны "Монгол, Хятадын хилийн боомт, тэдгээрийн дэглэмийн тухай" хэлэлцээрийн дагуу Монгол-Хятадын хилийн хэсэгт Шивээхүрэн-Сэхээ, Гашуунсухайт-Ганцмод, Замын-Үүд-Эрээн, Бичигт-Зүүнхатавч хилийн боомтуудад төмөр замын хилийн боомт ажиллахаар тогтсон.

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын талаас Ганцмод, Сэхээ, Зүүнхатавч боомтууд хүртэлх төмөр замын бүтээн байгуулалтын ажлыг хийж дуусгасан бөгөөд Монгол Улсын төмөр замтай холбогдоход бэлэн болсон.

Монгол Улсын талаас хэлэлцээр байгуулагдсанаас хойш төмөр замын хилийн холболт, боомтын бүтээн байгуулалтын ажлууд хэрэгжээгүй байгаа тул Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого "Алсын хараа-2050", Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан "Монгол Улсын Засгийн газрын 2024–2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр"-т тусгасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн байгуулалтын төслийг эрчимжүүлэх зорилгоор Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулсан.

Тогтоолын төсөлд боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн байгуулалтыг Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын хооронд төрийн дээд, өндөр түвшинд тохирсон иж бүрэн хамтын ажиллагааны хүрээнд аливаа гуравдагч талын

оролцоогүйгээр хэрэгжүүлэх, эдийн засгийн үр ашгийг хангах зорилгоор төмөр замын бүтээн байгуулалт, нүүрс худалдах, худалдан авах урт хугацааны гэрээ байгуулах, уурхайн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх гурван асуудлыг харилцан уялдаатай цогц байдлаар хамтад нь шийдвэрлэх, сэргээгдэх эрчим хүчний экспорт, эрчим хүчний нүүрс экспортлох, нүүрсийг гүн боловсруулах аж үйлдвэржилт, говийг усжуулах, шар шороон шуурга, цөлжилттэй тэмцэх, хил холболт болон дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт, орон сууцжуулалтын асуудалд харилцан ашигтай хамтран ажиллах зэрэг асуудлуудыг тусгасан.

Улсын Их Хурлын тогтоолыг баталснаар Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хооронд Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэх тухай хэлэлцээр байгуулах чиглэлээр хэлэлцээ хийхдээ Монголын талын баримтлах чиглэл тодорхой болох ач холбогдолтой.

Мөн Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хоорондын 2004 оны "Монгол, Хятадын хилийн боомт, тэдгээрийн дэглэмийн тухай" хэлэлцээр, Монгол Улсын урт болон дунд хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгасан арга хэмжээ хэрэгжих нөхцөл бүрдэнэ.

2.4.8 Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг орлуулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.09	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.12.25-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.01.10
--	---	--

Улсын Их Хурлын даргын 338 дугаар захирамжаар тогтоолын төслийг Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах, санал, дүгнэлтийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулж, ажлын хэсгийн ахлагчаар Улсын Их Хурлын Дэд дарга Б.Пүрэвдорж, гишүүдэд Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баярбаатар, Г.Тэмүүлэн, А.Ариунзаяа, Б.Батбаатар, О.Батнайрамдал, Ж.Баярмаа, Ш.Бямбасүрэн, Г.Ганбаатар, Х.Ганхуяг, Б.Найдалаа, У.Отгонбаяр, Д.Пүрэвдаваа, П.Сайнзориг, Х.Тэмүүжин, Б.Уянга, Г.Уянгахишиг, Дав.Цогтбаатар, С.Цэнгүүн, Ө.Шижир, Б.Энхбаяр, С.Эрдэнэбат нар болон холбогдох бусад албан тушаалтнууд ажилласан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан "Монгол Улсын Засгийн газрын 2024–2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр"-т туссан бодлогын үндсэн дөрвөн чиглэлийн хүрээнд хэрэгжүүлэх 14 мега төслийн нэг нь тус хөтөлбөрийн 3.3.1.11-д "Зөөвч-Овоо, Дулаан уулын ураны ордыг ашиглах хөрөнгө оруулалтын гэрээг байгуулна." гэж заасан Монгол, Францын хамтарсан Ураны төсөл юм.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2023 оны 10 дугаар сард Бүгд Найрамдах Франц Улсад хийсэн албан ёсны айлчлалын үеэр Монгол Улсын Засгийн газар болон Орано Майнинг САС хооронд байгуулах Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төсөл боловсруулах Ажлын хэсгийн хэлэлцээний протоколд 2023 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдөр талууд гарын үсэг зурсан.

Иймд Монгол Улсын Засгийн газраас 34 хувийн энгийн хувьцааг 10 хувийн төрийн эзэмшлийн давуу эрхийн хувьцаа, 5.0 хувийн ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөрөөр орлуулж, Монгол Улсын Засгийн газар ногдол ашиг хуваарилах хугацааг хүлээлгүйгээр төсөл хэрэгжиж эхэлсэн өдрөөс эхлэн төслийн үр өгөөжийг шууд хүртэх боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор тогтоолын төслийг боловсруулж батлуулсан.

Дээрх хувилбарыг сонгосноор төслийн үр өгөөжийн дийлэнх нь Монгол Улсад ногдох тооцоолол гарсан бөгөөд үүнийг хөрөнгө оруулагчтай байгуулах Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төсөлд баталгаажуулан тусгахаар талууд тохиролцсон болно.

Тогтоолын 1 дэх заалтад “Бадрах Энержи” ХХК-ийн төрийн эзэмшлийн 34 хувийн хувьцааг ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөр болон 10 хувийн төрийн эзэмшлийн давуу эрхийн хувьцаанд хөрвүүлж, орлуулах асуудлыг, 2 дахь заалтад энгийн хувьцааг давуу эрхийн хувьцаанд хөрвүүлэхэд төрийн эзэмшлийн 10 хувийн давуу эрхийн хувьцаа нь тухайн компанийн хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн 10 хувьтай тэнцүү байх, нийт гаргасан энгийн болон давуу эрхийн хувьцаанд эзлэх төрийн эзэмшлийн хувь хэмжээг 10 хувиас бууруулахгүй байх зарчим баримтлах, 3 дахь заалтад ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөрийн хувь, хэмжээг тогтоож, 4 дэх заалтад тус тогтоолыг дагаж мөрдөх хугацааг тус тус тусгасан болно.

Ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөрийн хувь, хэмжээг ураны зах зээлийн үнийн түвшнээс хамаарч дараах байдлаар тогтоохоор заасан.

Ураны хүдрийн баяжмал ураны исэл (U3O8)-ийн зах зээлийн үнэ (ам.доллар/фунт)	Ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөрийн хувь, хэмжээ
0-40 хүртэл	0.0%
40-50 хүртэл	0.5%
50-аас дээш	5.0%

Тус тогтоол батлагдсанаар “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 3.3.1.11-д заасан Зөөвч-Овоо, Дулаан уулын ураны ордыг ашиглах хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулагдаж, Монгол, Францын хамтарсан Ураны төсөл үр ашигтай хэрэгжих боломж бүрдэнэ.

2.4.9 Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг зөвшилцсөн тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.10	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2025.01.08-ны өдөр зөвшилцөхөөр ирүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.01.10
--	---	--

Цөмийн энергийн тухай хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчтай байгуулах хөрөнгө оруулалтын гэрээг зөвшилцөх дэгийн тухай хуулийн хоёрдугаар зүйлийг үндэслэн Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн, Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороо гэрээний төслийг урьдчилан хэлэлцэж, санал, дүгнэлтээ Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороонд ирүүлснийг тус Байнгын хороо 2025 оны нэгдүгээр сарын 10-ны өдрийн хуралдаанаараа нэгтгэн хэлэлцсэн.

Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх Монгол Улсын Засгийн газар болон Монгол, Францын хамтарсан "Бадрах Энержи" ХХК-ийн хөрөнгө оруулагч Орано Майнинг С.А.С компани хооронд байгуулах Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг зөвшөөрч, гарын үсэг зурах эрхийг Засгийн газарт олгохыг дэмжсэн бөгөөд Цөмийн энергийн тухай хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчтай байгуулах хөрөнгө оруулалтын гэрээг зөвшилцөх дэгийн тухай хуулийн наймдугаар зүйлийг үндэслэн гэрээний төслийг нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн зөвшилцөхөөр шийдвэрлэж, Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг зөвшилцсөн тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг 2025 оны нэгдүгээр сарын 10-ны өдрийн Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэн баталсан.

Улсын Их Хурлын тогтоолд Монгол Улсын Засгийн газраас Монгол, Францын хамтарсан "Бадрах Энержи" ХХК-ийн хөрөнгө оруулагч Бүгд Найрамдах Франц Улсад бүртгэлтэй "Орано Майнинг" энгийн хувьцаат компанитай байгуулах Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн учраас Хөрөнгө оруулалтын гэрээний төслийг зөвшилцсөнд тооцохоор тусгасан байна.

Хөрөнгө оруулалтын гэрээ нь манай улсын хувьд гуравдагч орны хоёр дахь томоохон хөрөнгө оруулалтын гэрээ болох бөгөөд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж улс орон нутгийн төсөвт жилд 520 тэрбум, төслийн нийт хугацаанд 17,1 их наяд төгрөг, Үндэсний баялгийн санд жилд 61,5 тэрбум, төслийн нийт хугацаанд 2.0 их наяд төгрөг төвлөрүүлж, валютын орох урсгалыг нэмэгдүүлэх, 1600 орчим ажлын байр бий болгох ач холбогдолтойн дээр шинэ технологи нутагшуулж, шинэ төрлийн үйлдвэр (хүхрийн хүчлийн үйлдвэр) баригдах боломжийг бүрдүүлэх юм.

2.4.10 Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай /Жамсрангийн Самбуугийн алдар гавьяаг мөнхжүүлэх, түүний мэндэлсний 130 жилийн ойг тэмдэглэн өнгөрүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай/

БАТАЛСАН ОГНОО	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА
2025.01.16	Улсын Их Хурлын гишүүн С.Эрдэнэболд нарын 101 гишүүнээс 2024.12.13-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	2025.02.14

БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн дарга асан, Хөдөлмөрийн баатар, Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд, төр, нийгмийн зүтгэлтэн Жамсрангийн Самбуугийн мэндэлсний 130 жилийн ой 2025 онд тохиож байгаатай холбогдуулан түүний алдар гавьяаг мөнхжүүлэх зорилготой уг тогтоолоор ой тэмдэглэх өдрийн товыг тогтоож, бэлтгэл ажлын төлөвлөгөө, үйл ажиллагааны хөтөлбөр баталж, зохион байгуулах үүрэг бүхий ажлын хэсэг байгуулан ажиллуулах, түүнчлэн Жамсрангийн Самбуугийн Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийг хөгжүүлэх, олон улсын харилцааг бэхжүүлэх, энх тайвныг сахин хамгаалах, төрийн албыг төлөвшүүлэхэд гүйцэтгэсэн үүрэг, түүний амьдрал, үйл ажиллагааг олон нийтэд сурталчлан таниулах ажлыг зохион байгуулах, шаардагдах зардлыг санхүүжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгасан.

Тогтоол батлагдсанаар Жамсрангийн Самбуугийн амьдралын замнал, төрийн ажлын арга туршлага болон уламжлалт мал аж ахуйн талаарх бүтээл, сургаалыг нь төрийн залуу албан хаагчид болон залуу малчдад таниулж, тэдэнд сайн арга туршлага, арга барилыг эзэмшүүлж, тэдний чадавхыг нэмэгдүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлэх ач холбогдолтой юм.

2.4.11 "Зарим байгууллагын цалингийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай" болон "Шүүгчид нэмэгдэл олгох журам батлах тухай тогтоол хүчингүй болсонд тооцох тухай"

БАТАЛСАН ОГНОО	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА
2025.01.16	Хууль зүйн байнгын хорооноос боловсруулсан	2025.02.14

Дээрх тогтоолын төслүүдийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 45 дугаар зүйлийн 45.2 дахь хэсэгт " ... хууль хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон зохион байгуулалтын шинжтэй асуудлын талаар хариуцсан байгууллага, эрх бүхий албан тушаалтан саналаа холбогдох хуульд заасны дагуу ирүүлсэн бол холбогдох Байнгын хороо хуралдаанаараа хэлэлцэж санал, дүгнэлтээ шийдвэрийн төслийн хамт нэгдсэн хуралдаанд оруулна." гэж заасны дагуу Хууль зүйн байнгын хорооноос боловсруулсан.

"Зарим байгууллагын цалингийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай" тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай тогтоолоор Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 46 дугаар зүйлийн 46.3 дахь хэсэг, 76 дугаар зүйлийн 76.10 дахь хэсэг, 95 дугаар зүйлийн 95.10 дахь хэсэгт тус тус заасныг үндэслэн Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн дарга, шүүгч бус гишүүн, Сахилгын хорооны дарга, шүүгч бус гишүүний албан тушаалын цалингийн хэмжээг тогтоосон Улсын Их Хурлын 2023 оны 117 дугаар тогтоол, уг тогтоолын 3, 4 дүгээр хавсралтад өөрчлөлт оруулж, тэдгээр албан тушаалтын цалин, нэмэгдлийн хэмжээг шинэчлэн тогтоосноос гадна бүх шатны шүүхийн шүүгчийн албан тушаалын цалингийн хэмжээг тогтоосон тавдугаар хавсралтыг хүчингүй болсонд тооцов.

Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 46 дугаар зүйлийн 46.3-т заасны дагуу шүүгчийн цалин, нэмэгдлийг Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс батлах болсонтой холбогдуулан, түүнчлэн дээрх тогтоолтой уялдуулан "Шүүгчид нэмэгдэл олгох журам батлах тухай" Улсын Их Хурлын 2021 оны нэгдүгээр сарын 14-ний өдрийн 04 дүгээр тогтоолыг хүчингүй болсонд тооцох тухай тогтоолыг мөн баталлаа.

Эдгээр тогтоолоор Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн дарга, шүүгч бус гишүүн, Сахилгын хорооны дарга, шүүгч бус нийт 10 гишүүний албан тушаалын цалин, бусад нэмэгдлийн хэмжээг хуульд нийцүүлэн тогтоож, шинэчлэн батлав.

2.4.12 Монгол Улсын Эрдэнэсийн сангийн орлого, зарлагын 2024 оны гүйцэтгэл, 2025 оны төсвийн тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.24	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Монголбанкнаас 2024.12.31-ний өдөр ирүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.14
--	--	--

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны дөрөвдүгээр сарын 19-ний өдрийн 29 дүгээр тогтоолоор "Монгол Улсын Эрдэнэсийн сангийн үндсэн болон гүйлгээ сангийн орлого, зарлагын 2024 оны төсөв"-ийг баталсан бөгөөд 2024 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаарх гүйцэтгэлийн тайланг хэлэлцлээ. Тус тайлангийн нэгдүгээр хавсралтын 1.3-т заасан "Монголбанкны зөвшөөрлөөр цутгуулсан франчайз болон дурсгалын зоосны дээж" 2024 оны төсөвт 100 гэж тусгасан боловч гүйцэтгэл 116 байна. Монголбанкнаас "2024 онд Монгол Улсад банкны тогтолцоо үүсэж хөгжсөний 100 жилийн ойд зориулан дурсгалын зоосны үйлдвэрлэл болон олон улсад франчайз зоосны борлуулалт нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор дээж зоосны орлого 16 ширхгээр нэмэгдсэн" гэсэн тайлбарыг ирүүлсэн болно.

Монгол Улсын Эрдэнэсийн сангийн орлого, зарлагын 2025 оны төсөвт дараах асуудлыг тусгалаа. Үүнд:

Нэг. 2025 онд Монголбанкнаас Эрдэнэсийн сангийн үндсэн сангийн сан хөмрөгийг дараах байдлаар нэмэгдүүлж, үндсэн санд орлогоор бүртгэхээр төлөвлөлөө.

1. Эрдэнэсийн сангийн сан хөмрөгийг нэмэгдүүлэхээр Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлс, урлагийн бүтээл, сэргээн засварлалт, байгалийн төрц алт худалдан авах, археологи, түүхийн судалгааны байгууллагатай хамтран ажиллахад 2.0 тэрбум төгрөг зарцуулах;

2. Монголбанкны зөвшөөрлөөр цутгуулсан франчайз болон дурсгалын зоосны дээжийг орлогоор бүртгэх;

3. 1945 оны зоосон мөнгө 2000 ширхэгийг Эрдэнэсийн сангийн тэнцлийн гадуурх данснаас үндсэн санд орлогоор бүртгэх;

4. Монголбанкны "Хүндэт банкир" жижиг тэмдэг, хайрцаг нийт гурван ширхэгийг тэнцлийн гадуурх данснаас үндсэн сангийн байнгын бус хэсэгт бүртгэх.

Хоёр. 2025 онд үйлдвэрлэгдэх дурсгалын зоос болон бусад эд зүйлийг гүйлгээ сангийн орлогоор бүртгэнэ.

Гурав. Гүйлгээ сангаас 24,500 ширхэг дурсгалын зоос болон гулдмай, үрлэн мөнгө зарлагадахаар тусгаснаас худалдах зориулалтаар 24,300 ширхэгийг, зочин төлөөлөгчийн зардлаар 200 ширхэг мөнгө, зэс дурсгалын зоос зарцуулахаар төлөвлөв.

Дөрөв. Эрдэнэсийн сангийн тухай хуулийн наймдугаар зүйлийн 8.1.8-д "сэргээн засварлах, арчлах", 8.1.10-д "мэдээлэх, хэвлэх, нийтлэх, сурталчлах" гэж заасны дагуу Чингис хаан баримал болон Эрдэнэсийн сангийн сан хөмрөгт дахь эд зүйлсийн сэлбэн тордолт арчилгаа, хийх, судалгааны материал хэвлэх, баримтат нэвтрүүлэг бүтээх зардалд нийт 200 сая төгрөг зарцуулахаар тусгасан.

Улсын Их Хурлын тогтоолыг баталснаар Улсын эрдэнэсийн нөөцийг арвижуулахад онцгой анхаарч ажилласны үр дүнд Монгол Улсын түүх, соёлын ховор нандин үнэт зүйлсийн баялаг цуглуулгатай болох, цуглуулгаа сэргээн засварлах, арчлах, үзмэр үзэсгэлэн зохион байгуулах, нийтэд сурталчлах зэрэг ач холбогдолтой.

2.4.13 "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч"-д нэмэлт оруулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.16	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Засгийн газраас 2024.12.25-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.14
---	---	---

Тогтоолоор "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг шинэчлэн батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны долдугаар сарын 10-ны өдрийн 13 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан "Төрийн захиргааны

байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч"-ийн Зам, тээврийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний "Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг" хэсэгт "-Төмөр замын газар" гэж нэмсэн.

Улсын Их Хурлаас 2023 оны долдугаар сарын 07-ны өдөр Төмөр замын тээврийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг баталсан бөгөөд хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.1-д "Төмөр замын тээврийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага нь төмөр замын тээврийн үйл ажиллагаатай холбоотой хяналт, зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг байна." гэж заасан тул тус агентлагийг байгуулах шаардлага үүссэн.

Монгол Улсад шинээр төмөр замууд баригдаж байгаатай холбогдуулан төмөр замын суурь бүтцийн галт тэрэгний хөдөлгөөний удирдлагын төвийг нэгдсэн удирдлагаар хангах, тэдгээрийн хооронд дамжуулах ачааны төрөл, хэмжээг тогтоох, хяналт тавих, суурь бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч хооронд болон суурь бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч, тээвэрлэгч хоорондын харилцааг зохицуулах, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангуулах чиг үүргийг Төмөр замын газар хэрэгжүүлнэ.

2.4.14 Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар батлах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.17	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.28
--	--	--

Тогтоолд хууль тогтоомжийн биелэлтийг хянан шалгах ажлын хүрээнд 10, тайлан, мэдээлэл, илтгэл хэлэлцэх асуудлын хүрээнд 20, хууль тогтоомжийн биелэлтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх ажлын хүрээнд нэг, төсвийн биелэлтийг хянан шалгах ажлын хүрээнд нэг, хяналт шалгалтын бусад хоёр асуудал, нийт 34 төлөвлөгөөт хяналт шалгалтыг Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд хийхээр тусгалаа.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн дагуу Улсын Их Хурлаас ээлжит чуулганы хугацаанд хийх хяналт шалгалтыг төлөвлөж, Улсын Их Хурлын тогтоолоор баталснаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 8-д заасан хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийг хянан шалгах Улсын Их Хурлын онцгой бүрэн эрхийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, түүнчлэн хяналт шалгалтын үр дүнг үндэслэн Байнгын хорооноос санал, дүгнэлт гаргаж, нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулж, нэгдсэн хуралдаанд оруулах, хэлэлцүүлэх ач холбогдолтой юм.

2.4.15 Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудлын тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.17	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.28
--	--	--

Нам, эвслийн бүлэг, гишүүн, хууль санаачлагчаас ирүүлсэн санал нь Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн тавдугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт "Ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудлын жагсаалтад батлах хугацааг нь хуульд тусгайлан заасан болон Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг оруулна." гэж заасан шаардлагад нийцээгүй тул хэлэлцэх асуудлын жагсаалтад оруулаагүй болно.

Жагсаалтад хаврын ээлжит чуулганаар хэлэлцэхээр хугацааг нь хуульд тусгайлан заасан дараах зургаан асуудлыг тусган баталлаа. Үүнд:

1/ Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төсөл;

2/ "Монгол Улсын хөгжлийн 2026 оны төлөвлөгөө батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл;

3/ Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны гүйцэтгэл, Засгийн газрын санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан болон "Монгол Улсын 2024 оны төсвийн гүйцэтгэл батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл;

4/ "Засгийн газрын өрийн удирдлагын 2026–2028 оны стратегийн баримт бичиг батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл;

5/ "Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл;

6/ "Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны намрын ээлжит чуулганаар хэлэлцэх асуудлын тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл.

2.4.16 "Зарим байгууллагын цалингийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай

БАТАЛСАН ОГНОО 2025.01.24	ТӨСӨЛ САНААЧИЛСАН Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос боловсруулсан	ДАГАЖ МӨРДӨХ ХУГАЦАА 2025.02.14
--	--	--

Монгол Улсын Улсын Их Хурлаас 2024 оны 12 дугаар сарын 12-ны өдөр Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийг баталсантай холбогдуулан Засгийн газрын 2024 оны 238 дугаар тогтоолоор төрийн албаны зарим албан тушаалын цалингийн хэмжээ, доод хэмжээг шинэчлэн тогтоож, 2025 оны нэгдүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөх, албан хаагчдын цалингийн нэмэгдэлд шаардагдах хөрөнгийг батлагдсан төсөвтөө багтаан хэрэгжүүлэхийг төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарт үүрэг болгосон. Иймд Улсын Их Хурлаас цалингийн хэмжээг тогтоодог Үндсэн хуулийн цэц, Улсын Ерөнхий прокурорын газар, Үндэсний аудитын газар, Авлигатай тэмцэх газраас ирүүлсэн саналуудад үндэслэн холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу цалингийн хэмжээг 6.0 хувиар нэмэгдүүлэн батлав.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА ДАШЗЭГВИЙН АМАРБАЯСГАЛАНГИЙН 2024 ОНЫ НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАНЫГ ХААЖ ХЭЛСЭН ҮГ

2025.01.24

Монгол Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Их Хурлын ес дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан парламентын анхны намрын ээлжит чуулган Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасны дагуу 81 өдөр чуулж, бие даасан хууль 8, хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль 29, олон улсын гэрээ, конвенц, хэлэлцээр соёрхон батлах тухай хууль 7, хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль 8, нийт 52 хууль, Улсын Их Хурлын 57 тогтоол хэлэлцэн баталлаа.

Энэ хугацаанд Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойд зориулсан хүндэтгэлийн хуралдаан зохион байгуулсны зэрэгцээ нэгдсэн хуралдаан 32 удаа, Байнгын хорооны хуралдаан 146 удаа, дэд хорооны хуралдаан зургаан удаа тус тус хийжээ. Түүнчлэн Улсын Их Хурлын гишүүд багагүй цаг хугацаагаа ажлын хэсгүүдийн хуралдаан, хэлэлцүүлэгт оролцох, холбогдох байгууллагын үйл ажиллагаатай танилцах ажилд зарцууллаа.

Улсын Их Хурлын даргын захирамж болон Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулагдсан 60 гаруй ажлын хэсэг давхардсан тоогоор 90 гаруй удаа хуралдсан

байна. Эдгээр ажлын хэсгүүд өнөөдөр эрх зүйн шийдэл нь хүлээгдэж байгаа болон цаг үеийн шаардлагад нийцүүлэн зохицуулалтыг зайлшгүй боловсронгуй болгох шаардлагатай асуудлаар байгуулагдан ажиллаж байна. Тухайлбал, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийг сайжруулах, хууль ба журмын зохист харьцааг хангах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх, эрчим хүчний салбарын эрх зүйн шинэтгэл хийх, ялгаварлан гадуурхалтыг үл тэвчих эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, Жагсаал цуглаан хийх журмын тухай хуулийг боловсронгуй болгох, төр хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй байх зарчмын хүрээнд холбогдох эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, эрүүдэн шүүхийн эсрэг арга хэмжээний эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, мопед, скүүтерийн хэрэглээг нарийвчлан зохицуулах, электрон тамхины хэрэглээг зохицуулах, тамхины хяналтын хууль тогтоомжийг сайжруулах, эрүүл мэндийн даатгал, эмнэлгийн үйлчилгээ, эм, хүнс, боловсролын зэрэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг судлах зэрэг нийгэм, эдийн засгийн олон асуудлыг хөндөж байгаа юм.

Ажлын хэсгийн эхний үр дүнгүүд гарч байна. 2024-2028 оны стратеги төлөвлөгөөний төсөл боловсруулах ажлын хэсэг товлосон цаг хугацаандаа төслийг өргөн мэдүүлснээр "Монгол Улсын Их Хурлын 2024-2028 оны стратеги төлөвлөгөө"-г баталлаа. Ийнхүү Улсын Их Хурал нэгэн бүрэн эрхийн хугацаандаа баримтлах "хүн төвт, хүний эрх, эрх чөлөөг дээдэлсэн үзэл санаа" бүхий алсын хараа, эрхэм зорилго, үнэт зүйлээ нэгтгэн тодорхойллоо. Стратеги төлөвлөгөөнд дөрвөн жилийн үйл ажиллагаагаа урьдчилан төлөвлөж, хүрэх үр дүнгээ тодорхой тусгасан байгаа нь парламент төлөөллийн байгууллагын хувьд үр дүнд чиглэх, хариуцан тайлагнадаг байх зарчим бодитой хэрэгжихэд ач холбогдолтой юм.

Хууль тогтоомжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулж өргөн мэдүүлээд байна. Энэ төсөл нь хууль ба журмын зохист харьцааг хангах, журмын тоог цөөлөх, журам батлах эрх олгосон зохицуулалтад тавигдах шаардлагыг өндөрсгөх, хуулийн төсөлд хүний эрх, эрх чөлөөг хангах чиглэлээр дүгнэлт гаргадаг болох зэрэг иргэдийн эрх, эрх чөлөөг баталгаатай эдлүүлэх, хуульд нийцээгүй журмуудыг хүчингүй болгох эрх зүйн үндсийг бий болгоход чиглэж байна. Тиймээс хаврын чуулганаар энэ хуулийн төслийг нухацтай хэлэлцэж, цаг алдахгүй батлан мөрдүүлэх ажил биднийг хүлээж байна.

Эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Үндсэн хуульд "Монгол Улсын Их Хурал бол төрийн эрх барих дээд байгууллага мөн" хэмээн тунхагласан. Түүнчлэн "Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн бол ард түмний элч мөн бөгөөд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхлыг эрхэмлэн баримтална" хэмээн заасан. Үндсэн хуулийн эдгээр заалтын агуулгыг бүрэн утгаар хэрэгжүүлж Үндсэн хуульд 2023 онд оруулсан өөрчлөлтөд тусгагдсан сонгуулийн холимог тогтолцоо нь төлөөлөх чадварыг өргөжүүлэх замаар парламентын дархлааг бэхжүүлэхийг зорьсон. Энэ зорилго хэрэгжиж Та бүхэн ард түмэн, нутаг дэвсгэр, нас, хүйс, ажил мэргэжлийн салбарын төлөөлөл болон сонгогдож, 126 гишүүнтэй парламентыг бүрдүүлсэн.

Энэ бол зөвхөн нэг тооны төдий өөрчлөлт биш ээ. Энэ бол өнгөрсөн 30 гаруй жилийн туршлага сургамжаа цэгнэн дүгнэсний үндсэн дээр эхлүүлсэн, засаглалын

тогтолцооны шинэтгэлийн нэг үр дүн юм. Тиймээс 126 гишүүнтэй болсны утга учир, ач холбогдол, зөв сайн үр дүнг батлан харуулах, эх орноо сэргээн мандуулах эрхэм зорилго, зөв замд ухралт буцалтгүй оржээ гэсэн итгэл үнэмшлийг бий болгох нь энд суугаа гишүүд бидэнд ногдож буй эрхэм үүрэг, гүн хариуцлага мөн. Чухам үүний төлөө энэ Улсын Их Хурал, энэ парламентын гишүүд ажиллана гэдэгт итгэлтэй байна.

Улсын Их Хурлын намрын чуулган ирэх оныхоо улсын төсвийг хэлэлцэн баталдаг нь хуулиар тогтоосон үүрэг юм. Гэхдээ 126 гишүүнтэй парламентын намрын чуулган өмнөх намрын чуулгануудын хэвшмэл жишгийг өөрчилж чадсан гэж үзэж байна. Сүүлийн 10 жилд нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого, зарлагын өсөлтийн хувь ойролцоо байгаа боловч дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх зарлагын хувь нь орлогоосоо дунджаар дөрвөн пунктээр илүү байсаар ирсэн. Улмаар алдагдлыг өр, зээлээр нөхөх замаар шийдвэрлэж, тухайн жилд авсан зээлийн заримыг өмнөх зээлээ төлөхөд, үлдсэн хэсгийг төсвийн алдагдлыг нөхөхөд зарцуулсаар байсан.

Манай улсын Засгийн газрын нийт өр 2024 оны байдлаар 35,2 их наяд төгрөг байсан бол 2025 оны төсвийн төсөлд энэ өр даруй 5.0 их наядаар нэмэгдэхээр орж ирсэн. Засгийн газрын өр сүүлийн 15 жилд буурах биш байнга өссөн, 2010 оноос хойш жил бүр дунджаар 2.5 их наяд төгрөгөөр нэмэгдсэн гэсэн статистик үзүүлэлт бий.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2025 оны улсын төсөвт бүхэлд нь тавьсан хориг нь төсвийг эргэн харах нөхцөл бүрдүүлсний зэрэгцээ төсөв хэлэлцэх дэгийг цаашид сайжруулах шаардлагатай байгааг мөн харууллаа. Үүнтэй холбогдуулан Монгол Улсын 2025 оны төсвийг хэлэлцэх дэгийн тухай нэг удаагийн хуулийг хэлэлцэн баталж, улсын төсвийг өргөн мэдүүлэх, хэлэлцэх, батлах хугацааг тусгай дэгээр зохицууллаа. Төсвийг дахин хэлэлцсэнээр нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого, тусламжийн дүн 33.5 их наяд төгрөг буюу дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 35.2 хувьд хүрч, нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл алдагдалгүй болж, суурь тэнцэл дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 3.3 хувийн ашигтай байх төсвийг баталсан. Төсвийн хүрээнд орон нутаг руу чиглэсэн хөрөнгө оруулалтыг бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалд нийцүүлэх зарчмыг баримталсан бөгөөд Монгол Улсын өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх зорилгоор дэд бүтцийн шинж чанартай хөрөнгө оруулалтуудыг чухалчилснаар эдийн засаг 8.0 хувь өсөхөөр төсөөлөгдөж байна.

Цар тахлын хүндрэлтэй үеийг бид шуурхай арга хэмжээ авч, өндөр зохион байгуулалттайгаар тууштай бодлого хэрэгжүүлсний үр дүнд амжилттай даван туулсан. Геополитикийн хурцадмал, тодорхойгүй байдлыг ч зөв бодлогын үр дүнд сөрөн өнөөдөр эдийн засаг маань сэргэж байна. Үр дүнд нь эдийн засгийн өсөлт 2024 оны жилийн эцсийн байдлаар 5.0 хувь руу дөхөж гарахаар байна. Зөв бодлогын хажуугаар түүхий эдийн үнэ, гадаад дотоод эрэлт өсөлтөд нөлөөлсөн гэдгийг энд тэмдэглэх нь зүйтэй. Хүрсэн үр дүн, эдийн засгийн энэ сэргэлтийг хадгалж, цаашид тогтвортой авч явах нь бидний үндсэн зорилго байх ёстой.

Эрхэм гишүүд Та бүхэнд Намрын чуулган эхлэх үеийн макро эдийн засгийн тоон үзүүлэлтүүдийг сануулъя.

66

Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн 2025 оны төсвийн төсөл, хэрэгжүүлэхээр зорьж байгаа мега төслүүд нь улс орны хөгжлийг шинэ шатанд гаргана гэсэн том зорилго тээсэн хөгжлийн бичиг баримт байсан. Улс орны өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэхэд шаардлагатай дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтууд, аж үйлдвэржилтийн үндэс суурь болсон эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалтууд зэрэг том бүтээн байгуулалтууд багтсан алсыг харсан шийдлүүд үүнд багтсан байсныг хэлэх нь зүйтэй.

Эдийн засгийн өсөлт 5.0 хувьтай, үүнээс хөдөө аж ахуйн салбар 3.5 хувийн агшилттай, уул уурхайн салбарын өсөлт 1.4 хувь болж нэрлэсэн ДНБ 56 их наяд төгрөг хүрсэн байсан. Инфляц 6.7 хувьтай, гадаад худалдааны тэнцэл 3.2 тэрбум ам.долларын ашигтай, төлбөрийн тэнцэл 250 сая гаруй ам.долларын алдагдалтай, гадаад валютын нөөц 4.7 тэрбум ам.доллар хүрсэн байсан. 2024 оны гуравдугаар улирлын эцсийн байдлаар төсвийн орлого 22.8 их наяд, зарлага 20 их наяд, төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 1.5 их наяд, банкны салбарын нийт зээл 35 орчим их наяд төгрөгт хүрсэн эдийн засгийн ийм орчинд Улсын Их Хурал 2025 оны төсвийн болон мөнгөний бодлогын үндсэн чиглэлийн төслүүдийг хэлэлцэж эхэлсэн. Эдгээр тоо, баримтыг дурддаг нь Улсын Их Хурлаас гарсан аливаа шийдвэр, хууль тогтоомж ард иргэдийн амьдралд ямар нэгэн байдлаар эерэг нөлөө үзүүлсэн байх ёстой гэдгийг сануулах зорилгоор дахин давтан сануулж байгаа юм.

Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн 2025 оны төсвийн төсөл, хэрэгжүүлэхээр зорьж байгаа мега төслүүд нь улс орны хөгжлийг шинэ шатанд гаргана гэсэн том зорилго тээсэн хөгжлийн бичиг баримт байсан. Улс орны өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэхэд шаардлагатай дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтууд, аж үйлдвэржилтийн үндэс суурь болсон эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалтууд зэрэг том бүтээн байгуулалтууд багтсан алсыг харсан шийдлүүд үүнд багтсан байсныг хэлэх нь зүйтэй.

Улсын Их Хурлын зүгээс аливаа хөгжлийг түүчээлэх, эдийн засагт бүтцийн шинж чанартай өөрчлөлтүүдийг бий болгох төсөл, хөтөлбөрүүдийг дэмжих нь бидний үүрэг юм. Гэхдээ энэхүү үүрэгтэй зэрэгцээд өнөөдөр ард иргэдийн өмнө тулгамдаж байгаа асуудлуудыг санаж, бодит орлогыг нь өсгөх ирээдүйгээ харсан зарчмын шийдвэрүүдийг гаргах нь манай парламентын үйл ажиллагааны үндсэн чиг шугам байх ёстой.

Эрхэм гишүүд ээ,

Энэ намрын чуулганаар бид Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2025 онд баримтлах үндсэн чиглэл, Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөөг баталсан. Эдгээр бодлогын баримт бичгүүдэд эдийн засгийн өсөлтийн тогтвортой байдлыг

дэмжих, иргэдийн бодит орлогыг хамгаалах зорилгоор инфляцыг 6+-2 хувьд тогтворжуулахад чиглэсэн мөнгөний бодлого хэрэгжүүлнэ гэж заасан. 2023 оны жилийн эцэст инфляц 7.9 хувь байсан бол 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр 9.0 орчим хувьтай гарахаар байна. Бид "инфляцыг нэг оронтой тоонд барих" зорилтоо 2023 онд биелүүлж чадсан. Гэхдээ ес гэдэг бол хоёр оронтой тоо руу шилжихэд ганцхан алхмын зайд байна гэсэн үг. Өндөр инфляц, ханшийн уналт гэсэн таагүй үзэгдлүүд нэг нь нөгөөгөө нөхцөлдүүлж, салшгүй хамт явдаг жамтай. Төсөв алдагдалтай байх нь инфляц өсөх таатай хөрс болж өгдөг. Тиймээс инфляцыг 6.0 хувиас хэтрүүлэхгүй байх нь гарцаагүй чухал зорилт мөн.

66

Бид энэ удаагийн чуулганаараа Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан Хархорум хотыг дахин сэргээх, орчин цагийн хот болгон сүндэрлүүлэх их бүтээн байгуулалтыг хийж эхлэх, эртний түүхт нийслэл хотоо сэргээн байгуулах, оновчтой төлөвлөх, төлөвлөлтдөө нийцсэн хотыг бүтээн байгуулах эрх зүй зохицуулалтыг баталлаа.

Гадаад валютын улсын нөөцийн хэмжээ 2024 оны эцсийн байдлаар 5.5 тэрбум ам.долларт хүрч, валютын төлбөртэй барааны импортын 5.7 сарын хэрэгцээг, бараа болон үйлчилгээний импортын дөрвөн сарын хэрэгцээг тус тус хангах түвшинд байна. Цаашид банк санхүүгийн салбарын зээлийн мэдээлэлтэй холбоотой эрх зүйн орчныг илүү боловсронгуй болгоход Улсын Их Хурал анхаарлаа хандуулах ёстой. Цаг үеийн ээдрээтэй нөхцөлөөс үүссэн эдийн засгийн хүндрэлийг даван туулж, сэргэсэн санхүүгийн зах зээл, эдийн засгийн өсөлтийн эерэг үр дүнг дунд хугацаанд тогтвортой хадгалж, хөгжлийн бодлого, ард түмний амьжиргааны өсөлтөд тууштай чиглүүлэх нь бидний нэн тэргүүний зорилт байсаар байх болно.

Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөөнд дөрвөн тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд 14 мега төсөл, тогтвортой хөгжлийг хурдасгах 149 төслийг хэрэгжүүлж, салбарын реформуудыг хөшүүрэгдэх цогц асуудал, түүний шалгуур үзүүлэлт, шаардагдах санхүүжилтийн хэмжээ, эх үүсвэр, хариуцагч байгууллагуудыг тусгаж баталсан.

Сүүлийн 30 гаруй жил ярьсан ч амьдралд бодит биеллээ олоогүй, "гацсан" төслүүдийг гацаанаас гаргаж, хөгжил дэвшлийг тушсан чөдрийг тайлах эхний алхмуудыг Улсын Их Хурал энэ удаагийн чуулганаараа хийж чадлаа. Өөрөөр хэлбэл, Улсын Их Хурал улс орныхоо хөгжил дэвшлийн төлөө хамтарсан Засгийн газраа бүрэн дэмжиж, дээр дурдсан мега төслүүдийг хөдөлгөхөд онцгой анхаарч ажиллалаа. Цаашид энэхүү төсөл, хөтөлбөр, төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд хяналт тавьж, Засгийн газраас үр дүн шаардаж ажиллах ёстой.

"Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хооронд Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн

байгуулалтыг хэрэгжүүлэх хэлэлцээрийг байгуулахад баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай" тогтоолыг Та бид сар хүрэхгүй хугацааны өмнө баталж, 12 үндсэн чиглэл баримталж ажиллахыг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгасан. Эдийн засгийн өсөлтийг эрчимжүүлэх замаар хөгжлийг хурдасгах Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийг хөрш орнууд болон гуравдагч хөршүүд, олон улсын байгууллагатай хийх асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж, парламентын зөвшилцлөөр үр дүнд хүргэж чадсан нь онцгой ач холбогдолтой шийдвэр байлаа.

Зөвхөн төмөр замын бүтээн байгуулалт амжилттай хэрэгжсэнээр Гашуунсухайт-Ганцмод, Ханги-Мандал, Шивээхүрэн-Сэхэ, Бичигт-Зүүн хатавч боомтын хил дамнасан холболтын төмөр зам, ачаа тээврийн терминал ашиглалтад орж, Монгол Улсын экспортын хүчин чадал нэмэгдэж, экспортын орлого хоёр дахин, зорчигч болон ачаа тээврийн нэвтрэх хүчин чадал хоёр дахин нэмэгдэнэ.

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэл бусад эх үүсвэрээр хийгдэх томоохон төслүүд болох 1.2 их наяд төгрөгийн төсөвт өртөг бүхий Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станцын бүтээн байгуулалтаар 366 сая кв.ц цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэж, баруун бүсийн аймгуудын цахилгаан эрчим хүчний асуудлыг бүрэн шийдвэрлэнэ.

Монгол-Францын хамтарсан уран үйлдвэрлэлийн төсөл хэрэгжсэнээр жилд 2500 тонн уран экспортолж, төсөл хэрэгжих хугацаанд улсын болон орон нутгийн төсөвт 5.2 тэрбум доллар төвлөрөх боломж бүрдэнэ. Эдгээр төслүүд хэрэгжсэнээр хэдэн мянган шинэ ажлын байрууд бий болж, тэр хэрээр монгол айл өрх, аж ахуйн нэгжийн орлого бодитой нэмэгдэнэ.

Мөн Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн зураг төсөл боловсруулах хэлэлцээрээр Оросын Холбооны Улстай хамтран 20 сая ам долларын өртгөөр Улаанбаатар хотын Дулааны гуравдугаар цахилгаан станцыг үе шаттайгаар өргөтгөн, шинэчлэхээр төлөвлөж, өндөр даралтын хэсгийг эхний үе шатанд 50 МВт-ын дулааны станцыг шинээр барихаар, дараагийн шатанд ашиглалтын хугацаа дууссан 48 МВт-ын станцыг буулган, суурин дээр нь 250 МВт-ын дулааны цахилгаан станц шинээр барих төслийн зураг төсөл

боловсруулах хүрээнд инженерийн судалгаа, шинжилгээ явуулах ажлын ерөнхий нөхцөлийг тодорхойлж, төслийг нэг алхам урагшлууллаа. Ингэснээр нийслэл хотын төвлөрсөн дулаан хангамжийн системийн эх үүсвэрүүдийн суурилагдсан хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, шинээр дулаан, цахилгааны эрчим хүчээр найдвартай хангах нөхцөл бүрдэх юм.

Эдгээр төслүүд нь Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлтөд чухал нөлөө үзүүлэх төдийгүй, улс төр, геополитикийн хувьд өндөр ач холбогдолтой бөгөөд Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Аюулгүйн зөвлөлийн таван гишүүн улсын гурван оронтой эдийн засгийн салбарт нягт хамтын ажиллагаа өрнүүлэх нь Монгол Улсын цаашдын хөгжил, үндэсний аюулгүй байдлыг бэхжүүлэхэд онцгой ач холбогдолтой. Иймд, эдгээр томоохон төслүүдийн олон талын ач холбогдлыг үнэлж, удаан хугацаанд гацаад байсан төслүүдийг хурдтай, чанартай хэрэгжүүлэх нь бидний өмнө тавигдаж буй түүхэн үүрэг бөгөөд энэ нь улсын эдийн засгийн тогтвортой өсөлт, хөгжлийг хангахад чухал ач холбогдолтой юм. Үр дүнд нь өнөөдөр 2024 оны жилийн эцсийн хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр гарч байгаа 4.7–5.0 орчим хувийн эдийн засгийн өсөлт, нэг хүнд ногдох ДНБ 6700 ам.долларт хүрч, 5.5 тэрбум ам.доллар давсан гадаад валютын нөөц, 6.0 орчим хувьтай байгаа ажилгүйдлийн түвшин, 600 орчим сая ам.долларын ашигтай гарч байгаа төлбөрийн тэнцэл зэрэг макро эдийн засгийн суурь тоон үзүүлэлтүүд дунд хугацаандаа сайжрах суурь хөрс бий болно. Ингэснээр монголчууд бидний амьдралын чанар сайжирч, өдөр тутмын асуудлууд гэхээсээ илүү ирээдүй рүүгээ харж, төлөвлөсөн өөдрөг, эерэг нөхцөл байдал бүрдэх бүрэн боломж нээгдлээ.

Хууль гаргах, төрийн бодлогыг тодорхойлох нь бидний зорьж буй хөгжлийн шинэ ирээдүйг эрх зүйгээр дэмжих үйл ажиллагааны зөвхөн эхлэл юм. Нэгэнт батлан гаргасан хууль, төрийн бодлогыг тууштай, тогтвортой мөрдүүлэх, олон түмэнд зөв ойлгуулж хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтэд хяналт тавих зорилгоо үр дүнд хүргэх нь парламентын үйл ажиллагааны нэг чухал тулгуур юм. Тиймээс Улсын Их Хурал хяналтын үндсэн чиг үүрэгтээ онцгой анхаарал хандуулах ёстой.

Түүнчлэн, бид энэ удаагийн чуулганаараа Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан Хархорум хотыг дахин сэргээх, орчин цагийн хот болгон сүндэрлүүлэх их бүтээн байгуулалтыг хийж эхлэх, эртний түүхт нийслэл хотоо сэргээн байгуулах, оновчтой төлөвлөх, төлөвлөлтдөө нийцсэн хотыг бүтээн байгуулах эрх зүй зохицуулалтыг баталлаа.

Энэ чуулганаар “Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар”-ыг батлан, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хянан шалгах, үр дагаварт үнэлгээ хийх, тайлан, илтгэл, мэдээлэл хэлэлцэх зэрэг 17 чиглэлээр хяналт шалгалтын ажил хэрэгжүүллээ. Энэ хүрээнд Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус хэрцгий хандахаас ангид байх эрхийн хэрэгжилт, хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах хяналтын сонсголыг 37 төрийн байгууллага, 87 иргэн, хуулийн этгээд, хоёр ажиглагчийг оролцуулан зохион байгууллаа.

Түүнчлэн 2025 оны нэгдүгээр сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр болсон Ахмад настны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, ахмад настны нийгмийн хамгааллын талаар төрөөс баримталж буй бодлого, цаашид авах арга хэмжээний талаар санал солилцох хүрээнд Ахмадын үндэсний чуулганыг Монгол Улсын Их Хурлын даргын ивээл дор 2025 оны нэгдүгээр сарын 08-ны өдөр Төрийн ордонд зохион байгууллаа. Уг чуулганд Монгол Улсын өнцөг булан бүрээс ирсэн ахмадын 1000 гаруй төлөөлөл оролцлоо. Ахмадуудын амьдралыг чанарыг дээшлүүлэх, нийгмийн оролцоог дэмжих асуудал төрийн бодлогын төвд байсаар ирсэн. Дундаж тэтгэврийн хэмжээ 2016 онд 285,2 мянган төгрөг байсан бол 2025 оны нэгдүгээр сарын 01-ний өдрөөс 848,0 мянган төгрөг болсон. Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулиар ийнхүү инфляцын түвшинтэй холбогдуулж тэтгэврийг 6.0 хувь нэмсэн билээ. Үүний дүнд ахмад настны тэтгэврийн худалдан авах чадвар буурахгүй байх нөхцөл боломж бүрдэж байгаа төдийгүй инфляцын түвшинтэй уялдаж тэтгэвэр нэмэгдэж байх тогтолцоонд шилжиж байгаа юм.

Эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Үндсэн хуульд "...хууль тогтоох эрх мэдэл гагцхүү Улсын Их Хуралд хадгалагдана" хэмээн заасан. Тиймээс хууль тогтоох үйл ажиллагаа илүү чанартай, үндэслэл гаргалгаа сайтай, судалгаа шинжилгээ, шинжлэх ухаанч хандлагад суурилсан, гарцаагүй шийдлээ хүлээсэн асуудал, харилцааг оновчтой олж, тодорхойлсон байх ёстой.

Ес дэх удаагийн парламентын баталсан Стратеги төлөвлөгөө, "Гурван төгөлдөршил"-ийн нэг үндсэн чиглэл чухамхүү үүнд чиглэж байгаа. Тиймээс Ажлын хэсгүүд ажлаа улам эрчимжүүлж, тогтоосон хугацаанд санал, дүгнэлтээ танилцуулах шаардлагатай байгааг гишүүдэд онцлон тэмдэглэе.

Ирэх хаврын чуулганаар хүн төвтэй, цаг үеийн шаардлагад нийцсэн, иж бүрэн зохицуулалттай, ойлгомжтой хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх чиглэлээр Ажлын хэсгүүдийн санал дүгнэлт, боловсруулсан хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх болно.

Дэлхий нийт, түүний дотор монголчууд бид шинжлэх ухаан, техник, технологийн цоо шинэ эрин үед амьдарч байна. Хиймэл оюун ухаан бүхий л салбарт хүч түрэн орж ирлээ. Их өгөгдлийн хэрэглээ, инновац, технологийн шинэ шийдлүүд алхам тутмын хэрэгцээ болж хувирлаа.

Нийгэм, эдийн засгийн үр өгөөж, байгаль орчны нөлөөллийг нарийвчлан тооцоолж, төлөвлөлт, бүтээн байгуулалтын бүх үе шатад олон талын оролцоог хангах, ашиг сонирхол нь хөндөгдөх иргэд, олон нийттэй нээлттэй харилцаж, хүний эрхийг хангасан "хүн төвтэй байх", стандартыг нарийн чанд мөрдөж ажиллах зэргийг тусгайлан анхаарцгаая.

Энэ удаагийн парламент аливаа шийдвэр гаргахдаа хүн төвт, хүний эрхийг хангасан, ойлгомжтой, тодорхой, цаг үеийн хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэх зарчим баримтлан ажиллаж байгаа. Энэ утгаараа намрын чуулганаар Засгийн газраас өргөн

мэдүүлсэн, "яаралтай горим"-оор хэлэлцэх асуудлыг Улсын Их Хурал аль болох нааштай хүлээн авч, холбогдох хууль эрх зүйн орчныг цаг алдалгүй бүрдүүлэхийг эрмэлзэж ажиллалаа. Гэхдээ асуудлыг шийдэх талаас нь харж, Улсын Их Хурлаар баталсан Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд дэмжлэг үзүүлэх нь зүйн хэрэг ч хэт цаг хугацааны шахалтад орох нь алдаа дутагдал гаргах эрсдэлтэйг тал талдаа анхаарах ёстой.

Хуулийг яаралтай горимоор хэлэлцэх заалт 2016 оноос хэрэглэх болсноос хойш есөн жилийн хугацаанд Улсын Их Хурал нийт 76 буюу жилд дунджаар 8-9 хууль, тогтоолын төслийг энэ горимоор хэлэлцжээ. 2016-2020 оны парламентын үед 22 хууль, тогтоолын төсөл яаралтай горимоор хэлэлцэж байсан бол 2020-2024 оны парламентын үед энэ тоо 2.4 дахин өсөж 53 хууль, тогтоолын төслийг яаралтайгаар хэлэлцсэн байна.

Харин бид ээлжит бус болон энэ удаагийн намрын чуулганаар нийт 11 хууль, тогтоолын төсөл яаралтай горимоор шийдсэн байгаа нь нэг талаар Улсын Их Хурлын гишүүд богино хугацаанд өндөр ачаалалтай ажилласныг илтгэх боловч, нөгөө талаар хэлэлцэж буй асуудалд иргэд сонгогчдын санал бодол, мэргэжилтэн, судлаачдын дуу хоолойг сонсож тусгах нөхцөл хомсдож байна.

Улсын Их Хурлын 2024-2028 оны стратеги төлөвлөгөөнд заасан "ил тод, нээлттэй үйл ажиллагаа явуулан, иргэдийн санал бодлыг сонсож, эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдсөн талуудын тэгш оролцоог хангах" зорилт хэрэгжих ёстой. Иймд асуудлыг бүх талаас, ул суурьтай судалж танилцах, олон талын оролцоог ханган

хэлэлцэх нөхцөл бүрдүүлэх, хангалттай цаг хугацаатай байх шаардлагатайг Засгийн газар анхаарч, хууль тогтоолын төслийг аль болох энгийн горимоор хэлэлцүүлэхээр өргөн мэдүүлэх зарчим баримтлах хэрэгтэй.

Эрхэм гишүүд ээ,

Улсын эдийн засгийн өсөлт тогтворгүй, ганц салбараас хэт хамааралтай хэвээр байна. Өсөлтийн үр шим, олсон орлого иргэдийн амьжиргаанд наалдахгүй байсаар удлаа. Үйлдвэрлэл олигтой хөгжихгүй байгаатай холбоотойгоор бид хөршийнхөө түүхий эдийг бэлтгэн нийлүүлэгч, импортын хараат болж хувирсан.

Хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлж, ядуурлыг бууруулах зорилт ахиц дэвшил багатай байна. Амьжиргааны баталгаажих түвшнээс доогуур орлоготой айл өрх, хүн амын тоо мэдэгдэхүйц буурсангүй. Боловсрол, эрүүл мэндийн тогтолцоо бүрэн зүгшрээгүй, хүртээмж нь тааруухан байсаар байна. Хөдөлмөрийг биш, халамжийг шүтэх буруу хандлага бий болж, хүүхдийн мөнгө тооцохгүйгээр авч үзвэл нийгмийн халамжид нийт хүн амын бараг гуравны нэг нь хамрагдах болсон байна.

Хот хөдөөгийн ялгаа ихэсч, төвлөрөл нэмэгдсэн. Хэт төвлөрлийг дагаад дэд бүтцийн хомсдол, түгжрэл, орчны аюулгүй байдал нэн эмзэг түвшинд байсаар байна.

Бизнесийн үйл ажиллагаанд байгаль орчин, нийгэм, засаглалын үр нөлөөг оновчтой зохицуулж чадахгүй байна. Хөрөнгө оруулалт төдийлөн нэмэгдсэнгүй. Төр хувийн хэвшлийн түншлэл бодит үр дүн багатай байна. Банк, санхүүгийн зах зээлийн хүртээмж, тогтвортой байдал хүссэн хэмжээнд хүрэхгүй байгаагийн илэрхийлэл юм. Энэ мэт хуримтлагдсан, шийдлээ хүлээсэн олон асуудал бий. Тэдгээрийг шийдвэрлэх эрх зүйн оновчтой орчин бүрдүүлэх, хөгжлөө тэтгэх, хүнээ дээдлэх төрийн бодлогыг төлөвшүүлэх, буруудсаныг засаж, уруудсаныг тэгшлэн, зөв замд нь гаргах түүхэн үүрэг Та биднийг хүлээж байна.

Баялгийн хулгай, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгтэй тэмцэх шударга ёсны тэмцэл бүрэн үр дүнд хүрч хараахан амжаагүй байна. Энэ тэмцлийг зориудаар зогсоох, гацаах, үнэгүйдүүлэх, үр дүнгүй болгож харагдуулах, илт мушгин гуйвуулсан хар мэдээллээр нийт нийгмийг сөргөлдүүлэх замаар эрх ашгаа гүйцэлдүүлэх зорилготой бүлэглэлүүдийн ил, далд эсэргүүцэл илүү зохион байгуулалттай болж, эрчимжиж байна. Ийм үед эх орон, ард түмнийхээ эрх ашгийг эн тэргүүнд эрэмбэлж, ёс зүй, сахилга хариуцлагыг бат журам болгон, шударга ёс, иргэнээ дээдэлсэн төр, эрүүл нийгэм, хөгжлөө тэтгэсэн эдийн засгийг цогцлоохын төлөө нэг зүгт харсан, нэгдмэл зорилгод хүчээ нэгтгэж зүтгэх нь Та бидний эрхэм журамт үүрэг байх болно.

Улс орныхоо өнөөдрийг зөв дүгнэж, маргаашийн алс хэтийг олж харж, аливаа ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид, зөвхөн улсаа, ард түмнээ бодож зүтгэцгээе.

Эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулган хаасныг мэдэгдье.

